

**Kontinuální sledování bariér
integrace cizinců z třetích zemí
se zřetelem na činnost
asistenčních služeb**

EIF 2011 - 07

Danica Schebelle
Milada Horáková
Pavel Bareš
Jan Kubát

VÚPSV, v.v.i. Praha
2013

Publikace byla schválena ediční vědeckou radou ve složení:

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (VÚPSV, v.v.i. Praha)

Ing. Martin Holub, Ph.D. (VÚPSV, v.v.i. Praha)

Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D. (FSV UK Praha)

Ing. Robert Jahoda, Ph.D. (MU Brno)

Ing. David Prušvic, Ph.D. (MF ČR)

Ing. Jan Mertl, Ph.D. (VŠFS Praha)

Ing. Jan Molek, CSc. (JU České Budějovice)

doc. Ing. Olga Poláková, CSc. (Metropolitní univerzita Praha)

Projekt je spolufinancován z Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.

Praha 2, Palackého náměstí 4

jako svou 460. publikaci

Vyšlo v roce 2013, 1. vydání, počet stran 166

Tisk: VÚPSV, v.v.i.

Recenze: PhDr. Olga Šrajerová, CSc.

PhDr. Daniel Topinka, PhD.

PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

ISBN 978-80-7416-146-9

<http://www.vupsv.cz>

Abstrakt

Základním cílem monografie zpracované v rámci projektu financovaného Evropským integračním fondem bylo navázání na metodiku kontinuálního monitorování bariér integrace cizinců z třetích zemí, navrženou a ověřenou v rámci projektu EIF-26 „Bariéry integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí“ a modifikace metodiky se zřetelem na sledování problematiky asistenčních služeb. V rámci problematiky asistenčních služeb byl kladen důraz především na vztah mezi nabídkou asistenčních služeb a poptávkou příslušníků vybraných skupin cizinců - Ukrajinců, Vietnamců a Rusů po těchto službách. V rámci metodiky bylo realizováno a vyhodnoceno empirické dotazníkové šetření, jehož výsledky byly prohloubeny o rozbor postojů a názorů cizinců vyplývajících z hloubkových rozhovorů a rozbor dostupných údajů týkajících se nabídky asistenčních služeb, jejíž soulad s potřebami vyjádřenými cizinci z třetích zemí může zásadně přispívat k procesu jejich integrace do společnosti.

Klíčová slova: cizinci; proces integrace cizinců; asistenční služby; cizinci z třetích zemí; bariéry integrace; služby pro cizince; výzkum cizinců; zaměstnávání cizinců

Abstract

The main objective of the monograph, processed under the project funded by the European Integration Fund, was to build on the methodology of the continuous monitoring of barriers to the integration of Third Country Nationals, which was designed and verified in the framework of the project EIF-26 "Barriers to integration process reflections of Third Country Nationals", as well as modification of this methodology with respect to monitoring of assistance services. Within the context of assistance services, the emphasis was mainly on the relationship between their supply and demand by selected groups of foreigners-Ukrainians, Vietnamese and Russians for these services. Within this methodology, the empirical questionnaire survey has been performed and evaluated. The results were extended by an analysis of foreigners' attitudes and opinions resulting from in-depth interviews and an analysis of available data concerning the range of assistance services, whose compliance with the needs expressed by Third Country Nationals can significantly contribute to the process of their integration into society.

Key words: foreigners; integration process of foreigners; assistance services; Third Country Nationals; barriers to integration; services for foreigners; research of foreigners; employment of foreigners

Obsah

Úvod	7
1. Výzkumný design a postup realizace empirických šetření	9
1.1 Zaměření výzkumu a výzkumná strategie	9
1.2 Organizace kvantitativního empirického šetření - technická zpráva z výzkumu...	11
1.3 Hloubkové rozhovory	15
2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech.....	17
2.1 Základní popis souboru respondentů dotazníkového šetření	17
2.2 Výzkumné oblasti empirického šetření	24
2.2.1 Rodinný život.....	25
2.2.2 Diskriminace a xenofobní projevy	33
2.2.3 Způsob života a hodnoty	41
2.2.4 Studium a znalost českého jazyka.....	44
2.2.5 Zaměstnání a pracovní život	50
2.2.6 Zájem o politickou participaci	63
2.2.7 Obavy cizinců a jejich reflexe největších překážek v začlenění do české společnosti	66
2.2.8 Shrnutí a závěry kontinuálního sledování bariér integračního procesu CTZ a návrh doporučení.....	73
3. Asistenční služby	77
3.1 Shromážděné poznatky o asistenčních službách a jejich uspořádání v textu	77
3.2 Vymezení asistenčních služeb	78
3.3 Reflexe služeb pro cizince z třetích zemí v literatuře	80
3.3.1 Identifikace relevantní literatury a vymezení služeb pro cizince	80
3.3.2 Přístupy k rozboru služeb pro cizince zaznamenané v literatuře	83
3.3.3 Poznatky o službách pro cizince v literatuře podle sledovaných oblastí	85
3.3.4 Shrnutí a zhodnocení shromážděných poznatků	102
3.4 Empirické poznatky o asistenčních službách	103
3.4.1 Obecné povědomí o poskytovaných asistenčních službách	103
3.4.2 Konkrétní problémy CTZ a zkušenosti s jejich řešením	107
3.4.3 Frekvence využívání podpory a pomoci ve vybraných oblastech a preferované formy podpory a pomoci	112
3.4.4 Návrhy a doporučení CTZ pro další rozvoj asistenčních služeb v ČR.....	122
3.4.5 Vybrané příčiny nedostatečného využívání asistenčních služeb cizinci z třetích zemí z pohledu odborníků zastupujících organizace poskytující asistenční služby CTZ v Praze	125
3.4.6 Shrnutí hlavních zjištění	131
3.5 Závěry a implikace pro praxi	133
4. Závěr: Hlavní bariéry ovlivňující integraci CTZ, využívání asistenčních služeb a návrh opatření a úkolů zaměřených na podporu integrace CTZ.....	139
4.1 Bariéry integračního procesu	139
4.2 Využívání asistenčních služeb	141
4.3 Stručný přehled předpokládaných efektů a dopadů	143
4.4 Návrhy relevantní strategie a úkolů	144
Literatura	146
Přílohy	149
Výtahy z oponentských posudků.....	165

Úvod

Projekt „Kontinuální sledování bariér integrace cizinců z třetích zemí se zřetelem na činnost asistenčních služeb“ (EIF 2011 - 07, dále v textu je používáno rovněž zkrácené označení „Bariéry II“) navazuje na aktivity výzkumného týmu v rámci předcházejícího projektu „Bariéry integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí“ (EIF 2010 - 26, „Bariéry I“), ve kterém byl vytvořen a odzkoušen nástroj pro sledování bariér integrace CTZ¹ a vybraných sociálně patologických jevů. Tento nástroj byl východiskem i pro projekt Bariéry II. V rámci tohoto projektu ale byla pozornost více zaměřena na zmapování souladu mezi potřebami vyjadřovanými CTZ a nabídkou asistenčních služeb pro cizince z třetích zemí (dále též „asistenční služby“)² tak, jak ji vnímají samotní cizinci. Pro potřeby projektu byly pod pojmem asistenční služby označovány služby pomáhající CTZ řešit různé životní situace spojené s jejich životem v hostitelské společnosti. Jejich podstatnou charakteristikou přitom bylo to, že v rámci těchto služeb jsou vyvíjeny určité aktivity ve prospěch CTZ ve výše uvedeném smyslu. Z pohledu právní subjektivity byly pro potřeby projektu jako asistenční služby chápány pouze služby, které jsou poskytovány subjekty nebo organizačními strukturami, které jsou určitým způsobem formalizované.

Důvodem výraznějšího zaměření na vnímání nabídky asistenčních služeb pro CTZ byl předpoklad, že úspěšnost integrace CTZ do značné míry závisí na podmínkách (nástrojích, opatřeních, službách, subjektech atd.) podporujících integraci CTZ, dále na existenci či naopak absenci těchto podmínek na určitém území, také na míře jejich naplnění, dostupnosti, informačních kanálech využívaných CTZ, případně na dalších předpokladech ovlivňujících podmínky integrace a možnosti využití asistenčních služeb samotnými CTZ.

Na základě vyhodnocení nástroje sledování bariér integračního procesu CTZ v ČR použitého v rámci projektu „Bariéry integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí“ EIF 2010 - 26 byl výzkumným týmem a spolupracujícími odborníky sestaven dotazník, jehož úkolem bylo umožnit kontinuální sledování bariér integrace CTZ se zřetelem na činnost asistenčních služeb pro cizince z třetích zemí legálně pobývajících na území České republiky. Z původního dotazníku (in Schebelle, Horáková 2012, příloha) byly vybrány otázky relevantní k dílčí výzkumným oblastem zkoumaného procesu integrace (rodinný život, diskriminace, způsob života a hodnoty, studium a znalost českého jazyka, zaměstnání a pracovní život, zájem o občanskou participaci, obavy cizinců a jejich reflexe největších překážek v začlenění do české společnosti). Výzkumný tým při sledování těchto témat usiloval o zajištění kontinuity při sledování kvalitativních indikátorů bariér integrace. Zároveň byl výzkumný nástroj doplněn o novou dílčí výzkumnou oblast, otázky týkající se asistenčních služeb (obecné povědomí o poskytovaných asistenčních službách mezi CTZ, konkrétní problémy CTZ a zkušenosti s jejich řešením, formy pomoci a podpory využívané CTZ v průběhu jejich pobytu v ČR, návrhy a doporučení CTZ pro další rozvoj asistenčních služeb v ČR). Pro vyhodnocení této oblasti byly nově stanoveny další indikátory sledující povědomí o asistenčních službách mezi CTZ, jejich využívání nebo soulad mezi potřebami (poptávkou) vyjadřovanými CTZ a nabídkou asistenčních služeb tak, jak jí vnímají samotní cizinci.

¹ Zkratka je používána pro cizince z třetích zemí, tj. pro všechny státní příslušníky zemí, které nejsou členskými zeměmi Evropské unie a nejsou ani státními příslušníky Norska, Lichtenštejnska a Švýcarska.

² Vyjasnění důvodů a podmínek pro používání pojmu asistenční služby bylo rovněž předmětem tohoto výzkumu. Těmto otázkám a také chápání tohoto pojmu pro účely provedených rozborů se podrobněji věnuje kapitola 3.2.

Monografie je rozdělena do tří samostatných částí. První z nich podává detailnější informace o použitých metodách. Ve druhé je věnována pozornost charakteristice vzorku dotázaných osob a výsledkům kvantitativního a kvalitativního šetření mezi CTZ, bariérám integrace CTZ v jednotlivých tematických oblastech s výjimkou poznatků o asistenčních službách. Třetí část zprostředkovává poznatky týkající se asistenčních služeb, které vyplynuly z rozboru dostupných informací v literatuře, kvantitativního a kvalitativního empirického šetření mezi CTZ a z expertních stanovisek dotázaných odborníků zastupujících organizace poskytující služby CTZ.

Na základě získaných poznatků byly formulovány závěry samostatně ke každé z obou tematicky odlišných částí (tj. zvlášť pro téma bariér integrace ve vybraných oblastech a zvlášť pro téma asistenčních služeb).

1. Výzkumný design a postup realizace empirických šetření

1.1 Zaměření výzkumu a výzkumná strategie

Design výzkumu vychází a **do značné míry metodicky navazuje na již ověřený nástroj sociologického šetření**, umožňující kontinuální sledování kvalitativních charakteristik procesu integrace CTZ a jeho bariér. Tento nástroj byl vypracován v rámci projektu „Bariéry integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí“ a následně byl rovněž úspěšně implementován v empirickém dotazníkovém šetření, jehož vyhodnocení bylo publikováno.

Výzkum byl založen na **integrované výzkumné strategii**,³ při které bylo realizováno kvantitativní dotazníkové šetření mezi CTZ pobývajícími na území České republiky a kvalitativní hloubkové rozhovory s vybranými zástupci CTZ. Pro integrovaný výzkum je charakteristické použití diferencovaných výzkumných přístupů, které jsou aplikovány sekvenčně na stejné výzkumné prostředí, tvoří jeho tzv. „makroúroveň“ (Loučková, I. 2010, s. 78.). Využívání a kombinace obou výzkumných přístupů může poskytnout prostředky pro překlenutí propasti mezi makro- a mikroúrovní. Kvantitativní výzkum se dotýká rozsáhlých strukturálních rysů společenského života, zatímco kvalitativní výzkum má tendenci řešit behaviorální aspekty v malém měřítku (Punch, K. 1998, s. 247). Kvalitativní výzkumný přístup umožnil soustředit se na účelně specifikované charakteristiky⁴ respondentů,⁵ uplatněné při jejich výběru, které by v rámci kvantitativního výzkumného přístupu šlo jen obtížně cíleně sledovat. Nejde o výzkumné přístupy, které by si navzájem konkurovaly, ale o přístupy, které se naopak vzájemně doplňují a obohacují (Massey 1987). Cílem zvoleného přístupu bylo rozšíření a prohloubení poznatků získaných v rámci kvantitativního šetření o bariérách integračního procesu a o činnosti asistenčních služeb pro cizince z třetích zemí.

Důležitým rozdílem tohoto výzkumu oproti výzkumnému projektu EIF 2010 - 26 byla snaha získat podrobnější poznatky o souladu mezi potřebami vyjadřovanými CTZ a nabídkou **asistenčních služeb pro cizince z třetích zemí** tak, jak ji vnímají samotní cizinci. Toto úsilí předpokládalo:

- bližší vyjasnění obecného obsahu pojmu služba v případě služeb poskytovaných CTZ,
- specifikaci oblastí, v nichž mohou být služby CTZ poskytovány (tj. konkretizaci obsahu služeb),
- zmapování stávajících poznatků o této problematice a používaných pojmů (včetně vyhodnocení jejich vhodnosti, důvodů a podmínek pro jejich používání).

Z těchto důvodů byly vyhodnoceny **poznatky o službách poskytovaných CTZ dostupné v relevantní literatuře** a navrženo **vymezení pojmu asistenční služby** nejlépe odpovídající účelu tohoto výzkumu. V návaznosti na zvolené pojetí a vymezení

³ Cit. „Nejčastěji se v této souvislosti i u nás používá pojem „mixed design“, ale také „mixed methods“, „mixed methodology“, „multimethod“ nebo integrovaný či kombinovaný výzkum [Punch 1998: 246], [Driscoll, Appiah-Yeboah, Salib, Rupert 2007: 19], [Creswell, Clark 2007:6]“. (Buchtík, M. 2012, s. 131)

⁴ CTZ, kteří potřebují asistenční služby, ale z nějakého důvodu je nevyužívají, a dále CTZ, kteří patří do zranitelných skupin osob (viz níže charakteristiky výběru respondentů).

⁵ Pro zjednodušení terminologie v rámci kvalitativního výzkumu byli označováni konverzační partneři termínem respondenti, stejně jako v kvantitativním výzkumu.

asistenčních služeb,⁶ byl následně doplněn a upraven výzkumný nástroj použitý při předchozím kvantitativním empirickém šetření, vytvořen scénář pro hloubkové rozhovory a proveden podrobný rozbor stávajících poznatků o službách poskytovaných cizincům v jednotlivých sledovaných oblastech.

Východiskem pro **kvantitativní empirické šetření** byl dotazník, který jakožto výzkumný nástroj použitý v rámci výzkumu EIF 2010 - 26. Dotazník byl následně metodicky vyhodnocen, modifikován a rozšířen jak na základě oponentských připomínek, tak zjištění získaných v rámci pilotáže provedené řešitelským týmem, a to za účelem přesnějšího sledování nabídky a poptávky asistenčních služeb, avšak s ohledem na zachování jeho původního účelu, tedy sledování bariér integrace. Definitivní verze dotazníku byla následně připravena pro terénní aplikaci v rámci dotazníkového šetření dle předem stanovené specifikace a rozsahu v kooperaci s vybranou výzkumnou agenturou. Podrobnosti o realizaci kvantitativního empirického šetření jsou uvedeny v kapitole 1.2, formulář dotazníku viz příloha 1.

Pro účely **kvalitativního šetření** byl na základě předchozích shromážděných poznatků o sledované problematice vytvořen scénář polostandardizovaného hloubkového rozhovoru se zástupci CTZ. Scénář rozhovoru byl vytvořen na základě základních výzkumných otázek stanovených v rámci kvalitativního šetření, které zněly následovně:

- 1) Jaké byly okolnosti příchodu respondentů do ČR?
- 2) S jakými problémy se respondenti v ČR nejčastěji potýkají?
- 3) Jaké jsou strategie respondentů při řešení jejich problémů souvisejících s životem v ČR?
- 4) Jak se cizinci orientují v možnostech zdravotního pojištění v ČR?
- 5) Jaké jsou plány respondentů do budoucna týkající se jejich života na území ČR?

Současně byly stanoveny podmínky pro výběr respondentů tak, aby shromážděná data umožnila vyhledání respondentů, u nichž lze předpokládat, že jejich výpovědi poznatky kvantitativního empirického šetření dále doplní, rozšíří, případně objasní.

Dále byla získána **odborná stanoviska k využívání asistenčních služeb CTZ** (respektive faktorům ovlivňujícím poptávku po nich) **a k jejich poskytování** (faktory ovlivňující nabídku). Stanoviska k těmto otázkám poskytly dvě zástupkyně Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty v ČR. Důvodem oslovení odbornic na danou problematiku byla snaha získat pohled osob, které zastupují organizace poskytující služby cizincům. Především jak nahlíželi na návštěvnost těchto organizací ze strany CTZ. U osob zastupujících členskou organizaci uvedenou platformy bylo možné předpokládat, že jejich pohled bude odrážet i některé obecnější souvislosti týkající se dané oblasti, tj. nebudou získány pouze specifické informace týkající se činnosti konkrétní neziskové organizace. Stanoviska měla čistě informativní charakter, bez další snahy činit na jejich základě obecné závěry.

Poznatky z obou empirických šetření mezi CTZ nebyly v dalším textu prezentovány odděleně, ale vždy byly společně uvedeny poznatky týkající se shodných nebo podobných témat či otázek. Při vyhodnocení empirických šetření mezi CTZ tvořily hlavní linii textu poznatky získané z dotazníkového šetření. U vybraných poznatků z kvantitativního empirického šetření byla provedena srovnání s poznatky zjištěnými v předešlém výzkumném projektu Bariéry I.

⁶ Za asistenční služby byly v tomto výzkumu považovány služby pomáhající CTZ řešit různé životní situace spojené s jejich životem v hostitelské společnosti, při kterých jsou vyvíjeny určité aktivity přímo ve prospěch CTZ. Rozlišeno bylo osm hlavních oblastí pro působení těchto služeb. Více viz kapitola 3.2.

Vybrané poznatky z hloubkových rozhovorů (přímé citace výroků respondentů⁷ i shrnutí nebo parafráze některých výroků provedené autory⁸) byly uvedeny v graficky odlišených rámečcích. U těchto poznatků byl uveden rovněž **kód respondenta** označující tyto stěžejní charakteristiky osoby, která získané poznatky zprostředkovala

- pohlaví (M - muž, Ž - žena),
- věk a
- státní příslušnosti (RUS - Ruská federace, UKR - Ukrajina, VIET - Vietnam).

Cílem těchto kódů bylo umožnit čtenáři lepší a rychlejší orientaci v textu, stejně jako přiblížit kontext uváděných poznatků.

1.2 Organizace kvantitativního empirického šetření - technická zpráva z výzkumu

Na základě dohody mezi Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v.v.i., a firmou ppm factum research s.r.o. ze dne 15. 12. 2012 provedla společnost ppm factum research s.r.o. šetření „Kontinuální sledování bariér integrace cizinců z třetích zemí (CTZ) se zřetelem na činnost asistenčních služeb“ na souboru 347 legálně pobývajících cizinců žijících ve vybraných městech ČR.

Terénní sběr dat

Terénní sběr dat se uskutečnil ve dnech 28. 1. 2013 až 27. 2. 2013. V rámci sběru dat proběhla 1 vlna dovýběru. Celkem se výzkumu účastnilo 59 tazatelů ve 4 městech. Dovýběr byl proveden především kvůli naplnění všech požadovaných kvót.

Fáze 1 - základní sběr, termín sběru byl od 28. 1. do 4. 2. 2013, bylo nasbíráno celkem 282 dotazníků. Sběru se účastnilo 47 tazatelů.

Fáze 2 - dovýběr, termín dovýběru byl od 15. 2. do 27. 2., bylo nasbíráno 65 dotazníků. Sběru se účastnilo 12 tazatelů.

Zpracování dat

Odpovědi respondentů na otevřené a polootevřené otázky byly přidány do datové matice. U dotazníků vyplněných cizím jazykem byl pořízen překlad otevřených otázek s pomocí osob, které dotazník překládaly do cizího jazyka. Dotazníky byly následně dvojité nahrány. Nahraná data byla verifikována prostřednictvím logických kontrol. Datový soubor SPSS byl opatřen českými popisky.

Čištění dat

V datové matici byly doplněny následující údaje:

- doplnění proměnných a kódů pro „jiné“, kód 98
- doplnění proměnných a kódů pro „neví, neodpověděl“, kód 99
- chybějící odpovědi nahrazené za „neví, neodpověděl“, kód 99

⁷ Byly označeny uvozovkami a kurzívou.

⁸ Označeny pouze kurzívou.

- doplnění odpovědí „BEZ ODPOVĚDI“ těm, kteří na otevřenou otázku měli podle filtru odpovídat, ale neodpověděli
- doplnění odpovědi „BEZ ODPOVĚDI“ těm, kteří uvedli, že využívají „jiné“, ale už neuvedli jaké.

Byly provedeny základní logické kontroly (intervaly věku, částky uvedené v Q27) a kontroly konzistence dat. Některé kombinace odpovědí zvolené respondenty se zdály být málo pravděpodobné, nicméně možné. Rozhodnutí, jak postupovat v těchto případech však náleželo zadavateli šetření.

Cílová populace

Cílovou populací pro výzkum byli občané Ruské federace, Ukrajiny a Vietnamu, kteří žili na území ČR od roku 2006. Byl vytvořen kvótní rozpis tak, aby byl výsledný vzorek reprezentativní z hlediska pohlaví, věku a typu pobytu.

Při tvorbě kvót byly do úvahy brány **celkové počty** cizinců na území ČR. Už takto je databáze ČSÚ, ze které byla využita (http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1414-12-r_2012-0900), relativně málo přesná a navíc **neukazovala rozdělení cizinců podle délky pobytu**. Demografické údaje využité pro kvótní rozpis tak nezohledňovaly fakt, že cílovou populací byli cizinci, kteří se do ČR přistěhovali nedávno (od roku 2006). Výsledně sesbíraná data se tak od kvótního předpisu lišila především v typu pobytu. Nadreprezentovány byly osoby s přechodným pobytem a podreprezentovány osoby s trvalým pobytem. Nicméně rozdíly bylo možné vysvětlit právě odlišnou strukturou cizinců, kteří na území ČR žili maximálně 8 let (častěji měli přechodný pobyt, protože trvalý pobyt ještě nestihli získat nebo o něj neměli zájem). Podmínka krátkodobosti pobytu (od roku 2006) také relativně zkomplikovala terénní sběr dat, protože dosti silně zúžila výběr možných respondentů, kdy oproti předchozímu výzkumnému šetření, které společnost ppm factum pro VÚPSV, v.v.i. realizovala (jaro 2012), nemohli tazatelé oslovovat široké spektrum cizinců bez ohledu na délku jejich pobytu na území ČR. Po projednání situace ve výzkumném týmu bylo dospěno k názoru, že kvóty na typ pobytu byly od počátku nastaveny špatně, protože nezohledňovaly strukturu cílové skupiny. Další dovýběr k naplnění kvót proto nebyl realizován. Do zpracování dat bylo zahrnuto **347** rozhovorů pro finální soubor. Výsledný vzorek byl o 17 osob vyšší než požadovaný počet (n=330). Kvóty se podařilo naplnit. Jedinou výjimkou byl výše zmíněný typ pobytu.

Tabulka č. 1 **Velikost a struktura výběrového souboru**

		státní příslušnost								
		ukrajinská			vietnamská			ruská		
		kvóta	DATA	rozdíl	kvóta	DATA	rozdíl	kvóta	DATA	rozdíl
pohlaví	muži	104	105	1	52	57	5	23	25	2
	ženy	84	90	6	39	42	3	27	28	1
věk	15-29	65	65	0	34	36	2	14	17	3
	30-44	73	78	5	38	45	7	20	23	3
	45+	50	52	2	20	18	-2	16	13	-3
město	Praha	132	131	-1	55	59	4	27	31	4
	K. Vary	11	12	1	10	8	-2	12	11	-1
	Brno	22	24	2	16	19	3	5	7	2
	Ostrava	23	28	5	11	13	2	6	4	-2
pobyt	přechodný	121	133	12	37	59	22	27	34	7
	trvalý	67	62	-5	55	40	-15	23	19	-4
vzdělání	ZŠ+SŠ bez mat.	94	98	4	46	49	3	25	26	1
	SŠ s mat.	94	97	3	46	50	4	25	27	2
celkem		188	195	7	92	99	7	50	53	3

Popis výběrové procedury

Po proškolení obdrželi tazatelé poštou rozpis kvót (státní příslušnost, typ pobytu, pohlaví, věk, vzdělání) pro vlastní sběr dat, vytištěné prázdné dotazníky a záznamové archy pro sběr kontrolních údajů. Rozhovory byly prováděny ve vybraných městech. Pro současnou vlnu šetření byli vybráni především tazatelé, kteří se účastnili již minulého šetření a měli tak zkušenosti se získáváním rozhovorů od cílové skupiny.

Asistence při vyplňování dotazníků

Tazatelé byli primárně vybaveni dotazníkem v českém jazyce a dále dotazníky v mateřských jazycích respondentů z cílové skupiny. Každý tazatel dostal přibližně dva tyto cizojazyčné dotazníky, které měl na základě dotazování respondenta vyplnit. Tento dotazník sloužil ke dvěma účelům. 1) Jako kontrolní formulář, do kterého mohli respondenti nahlédnout, pokud otázce neporozuměli a 2) jako samostatný dotazník, pokud respondenti nebyli schopni komunikovat v českém jazyce. Otevřené otázky v dotaznících především v ruském a ukrajinském jazyce byly přeloženy interními pracovníky ppm factum, ostatní byly přeloženy externími překladateli. Takových otázek bylo velmi málo (cca 10 celkem).

Cizojazyčné dotazníky

Celkem bylo mezi tazatele distribuováno:

- 13x dotazník v ruském jazyce,
- 41x dotazník v ukrajinském jazyce,
- 26x dotazník ve vietnamském jazyce.

Organizace terénního sběru dat

Sběr dat byl organizován tazatelskou skupinou (terénní oddělení) centrálně ze sídla společnosti ppm factum. Tazatelská skupina byla seznámena s vhodnými místy pro oslovení respondentů, která byla identifikována výzkumným týmem před přípravou realizace výzkumu, a to především na základě zkušeností s předchozím výzkumem.⁹ Dále byl vybrán supervizor, který dohlížel na průběh dotazování. Supervizor byl v neustálém kontaktu s tazateli a řešil problémy, které se v průběhu terénního šetření vyskytly (výpadek tazatele atd.). Pro účely tohoto výzkumu byli tazatelé speciálně proškoleni prostřednictvím podrobného instruktážního materiálu, který byl vytvořen ve spolupráci se zadavatelem.

U kvótní výběrové procedury nebylo možné sledovat *non-response rate*, tedy míru odmítnutí. Nebylo tedy možné určit, kolik respondentů museli tazatelé oslovit k získání jednoho rozhovoru. Pro představu bylo možné použít statistiku počtu rozdáných vs. navrácených dotazníků. Pro základní fázi sběru dat bylo distribuováno 354 dotazníků. Vyplněných se vrátilo 282, což je 80 %. Vzhledem k místům dotazování předpokládáme, že část respondentů byla z okruhu známých (tazatelé na ně dostali kontakt), část byla ze sousedství (dotazování v obchodech, na ulicích) a část respondentů byla zastižena na místech, kde se cílové skupiny častěji pohybují (supermarkety, ubytovny, jídelny).

Tazatelská síť a kontrola její činnosti

Kontrola práce tazatelů probíhala interní formou společnosti ppm factum a zároveň formou sběru kontrolních lístků s kontakty na respondenty, které sloužily pro ověření uskutečněných rozhovorů. Celkem se podařilo získat 178 kontaktů (telefon, e-mail) na respondenty. Databáze kontaktů obsahovala 122 e-mailových a 56 telefonických kontaktů. Jednalo se o 51 % všech kontaktů, což je velmi dobrý výsledek - téměř o 20 procentních bodů více než při minulém šetření.

Kontrola pořizovaných dat

Dotazníky byly vizuálně kontrolovány ihned po doručení. Další kontrolu dotazníků prováděl kodér - kromě kódování otevřených otázek měl za úkol kontrolovat dodržování filtrů a hodnotit práci tazatele. Bylo provedeno dvojí nahrání dat (tzv. duple-punching) - data byla do databáze nahrána nezávisle na sobě 2x, obě nahrání byla porovnána a rozdíly opraveny podle skutečného záznamu v dotazníku. Při nahrání dat se standardně kontrolovala povolená maxima a minima u každé otázky. Některé filtry v dotazníku byly podrobeny logické kontrole při zpracování dat, která byla provedena pomocí specializovaného statistického software SPSS.

Poznámky ke sběru dat

Přes zkušenosti s podobným výzkumem se tato vlna šetření setkala s většími problémy než při předchozím výzkumu. Prvním zásadním problémem bylo zúžení cílové skupiny na respondenty, kteří se do ČR přistěhovali nejpozději v roce 2006. Takto z výzkumu vypadla relativně početná skupina imigrantů, která se přistěhovala dříve. Na základě zkušeností z předešlého výzkumu se projevilo, že právě tito cizinci byli zřejmě přístupnější cílovou skupinou a byli tak lépe k zastižení našimi tazateli. Nemožnost oslovovat tuto skupinu osob dotazování velmi zkomplikovala.

⁹ EIF 2010 - 26, Bariéry integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí

Obecně je vytváření kvót pro cílové populace, u nichž neznáme přesnou strukturu, značně rizikové. Není dopředu jasné, zda je možné kvóty nastavit správně. Bylo chybou realizátora šetření, že si neuvědomil, že při změně cílové skupiny (imigranti jen od roku 2006) se změní i kvóty pro sběr. Nicméně i kdybychom si tuto skutečnost uvědomili, neměli bychom šanci kvóty nastavit správněji, protože takové údaje ČSÚ ve veřejných výstupech neposkytuje.

Ze zpráv o průběhu dotazování (ZPD) nebylo možné určit, zda byly při sběru nějaké problémy, ale spíše nikoliv, protože pokud probíhal rozhovor a rekrutace respondentů bez problémů, tak tazatelé do ZPD nic nezaznamenávali. Při kontrole ZPD nebyla nalezena žádná poznámka k šetření. Supervizora šetření kontaktovalo přibližně 5 tazatelů, jednalo se ale většinou o informaci, že nejsou schopni naplnit zadané kvóty. Jiné problémy nebyly supervizorem zaznamenány.

1.3 Hloubkové rozhovory

Scénář rozhovoru se primárně zaměřoval na využívání služeb CTZ, jejich zkušenosti a postoje k nim. Jeho účelem bylo navést jak tazatele, disponující rozdílnou úrovní znalosti problematiky, tak i oslovené respondenty k rozvíjení jednotlivých témat do šíře i hloubky tak, aby byla z rozhovorů získána maximální výpovědní hodnota, na jejímž základě by bylo možné celkové schéma problematiky asistenčních služeb rozšířit a obohatit.

Rozsah kvalitativního šetření byl stanoven na dvacet hloubkových rozhovorů s CTZ pobývajících na území ČR. Výběr respondentů musel odpovídat předem zvoleným podmínkám a charakteristikám:

- podmínkou pro výběr respondentů, byl pobyt na území ČR, nejdéle však od roku 2006,
- klíčovou charakteristikou byl především disfunkční vztah mezi poptávkou CTZ po asistenčních službách a jejich nabídkou, která není z nějakého důvodu¹⁰ cizinci využívána, a
- dílčí doplňkovou charakteristikou výběru byla příslušnost respondentů do některé ze *zranitelných skupin osob*,¹¹ především těch, které se nalézají v nepříznivé sociální situaci, jsou uživateli sociálních služeb, jsou ohroženy sociálním vyloučením nebo sociálně patologickými jevy.

Tato doplňková charakteristika uplatněná při výběru některých respondentů byla zvolena především k získání detailnějšího vhledu do problematiky asistenčních služeb právě z pohledu zranitelných skupin osob.

Pro účely kvalitativního šetření byly také vytipovány tyto preferované způsoby vyhledání respondentů, odpovídajících výše popsaným charakteristikám:

¹⁰ Mezi tyto důvody patří například neznalost nebo nedostupnost služeb, obava či nedůvěra, nezájem o typ nabízených služeb, preference jiných strategií řešení problémů/potřeb atd.

¹¹ Jako takové řešitel vnímá například CTZ pobývajících legálně na území ČR, kteří se ocitají v *nepříznivé sociální situaci* (např. ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách), využívají sociální služby (využívání sociálních služeb nemusí implikovat využívání asistenčních služeb pro CTZ, tedy je možné předpokládat, že i v této skupině osob budou CTZ, kteří mají zájem o využívání asistenčních služeb, ale nevyužívají je), jsou ohroženi sociálním vyloučením nebo sociálně patologickými jevy, vedou rizikový způsob života, jsou nebo byli v konfliktu se zákonem nebo jejichž způsob života toto riziko zakládá (kriminalita, prostituce, užívání návykových látek apod.).

- oslovení CTZ, kteří poptávali konkrétní služby u poskytovatele asistenčních služeb, který však poptávané služby nenabízel,
- kontaktování CTZ, kteří již byli osloveni v rámci jiných výzkumných šetření (více viz dále) a
- kontaktování CTZ, kteří byli doporučeni dříve oslovenými či dotázanými cizinci.

Před zahájením realizace kvalitativního výzkumu byl předpokládán soubor dvaceti polostrukturovaných rozhovorů rozdělen. Polovina rozhovorů byla následně provedena Etnologickým ústavem akademie věd, v.v.i.,¹² kdy byl při řízeném výběru uplatněn výše uvedený princip vyhledání respondentů z řad CTZ, tedy těch, kteří byli osloveni již dříve během jiného výzkumného šetření, které proběhlo v rámci vzájemné spolupráce při řešení projektu.¹³ Pracovníky EÚ AV, v.v.i. byli vybráni respondenti, odpovídající výše definovaným charakteristikám, tedy patřící i do skupin zranitelných osob. Rozhovory byly prováděny především mimo Prahu, v krajských a okresních městech ČR. Podobná spolupráce organizací, firem či institucí při realizaci kvalitativních empirických šetření týkajících se integrace CTZ je již používanou praxí (např. Topinka, D. a kol. 2010, s. 6). Rozhovory byly zaznamenány a byly z nich následně pořízeny přepisy. Druhou polovinu rozhovorů realizoval řešitelský tým přímo v terénu hlavního města, kdy výběr respondentů z řad CTZ žijících v ČR probíhal náhodně a byl prováděn bezprostředně při práci v terénu. Provedené rozhovory byly rovněž zaznamenány formou přepisů. Dva rozhovory s respondenty byly při následném přepisu vyřazeny z důvodu předčasného ukončení rozhovoru. Tento přístup se vyznačoval komplikovaností a časovou náročností.

Výše uvedené přístupy uplatněné při výběru respondentů sloužily ke zjištění případných rozdílů ve výpovědích mezi respondenty ohroženými sociálním vyloučením a sociálně patologickými jevy, kteří byli vybráni **přímo řízeným výběrem**, a respondenty vybranými pomocí **náhodného výběru** při práci v terénu. Cílem tohoto přístupu byla možnost případné rozdíly ve výpovědích odlišně vybraných skupin respondentů vzájemně konfrontovat a rozšířit poznatky o problematice asistenčních služeb.

¹² Dále jen EÚ AV, v.v.i.

¹³ Konkrétně spolupráce VÚPSV, v.v.i. a EÚ AV, v.v.i. při řešení projektu - Návrhu informačního systému o rodinách imigrantů ze třetích zemí, zpracovávaného pro Technologickou agenturu České republiky.

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

2.1 Základní popis souboru respondentů dotazníkového šetření

Výsledný počet všech respondentů zkoumaného souboru byl oproti stanovenému cíli překonán o 5 % a činil **celkem 347 respondentů**, z nichž bylo 54 % mužů a 46 % žen. Počet všech respondentů zkoumaného souboru byl navýšen o 12 % (38 respondentů) oproti souboru respondentů předchozího výzkumu Bariéry I.

Soubor respondentů byl podroben kvótním výběrem, který byl stanoven jako zmenšený vzorek reprezentující základní soubor vybraných skupin cizinců z třetích zemí podle státní příslušnosti (Ukrajina, Vietnam, Ruská federace), kteří žijí na území České republiky. Kvótní výběr zahrnoval 188 respondentů ukrajinské, 92 respondentů vietnamské a 50 respondentů ruské státní příslušnosti. Zadání stanovené zadavatelem omezilo výběr respondentů do zkoumaného souboru pouze na ty, kteří pobývají na území ČR od roku 2006, tedy po dobu maximálně osmi let. Toto zřetelné časové vymezení ztížilo možnost dosažení požadovaných kvót týkajících se typu pobytu a vedlo k navýšení počtu respondentů s přechodným pobytem o 22 % a snížení počtu respondentů s trvalým pobytem o 16 % oproti kvótnímu předpisu (viz kapitola 1.2). Přehled struktury zkoumaného souboru nabízí tabulka č. 2.

Tabulka č. 2 **Struktura souboru podle státní příslušnosti, pohlaví, věku a typu pobytu**

podíl v %		Ukrajinci	Vietnamci	Rusové	celkem
pohlaví	muži	54	58	47	54
	ženy	46	42	53	46
věk	15 - 24 let	13	22	9	15
	25 - 34 let	30	25	38	30
	35 - 44 let	28	28	26	28
	45 - 54 let	28	23	25	26
	55 let a více	1	2	2	1
druh pobytu	přechodný*	69	60	64	66
	trvalý	31	40	36	34
celkem		100	100	100	100

Pozn.: *Přechodný pobyt zahrnoval vízum na dobu delší 90 dnů (s platností do doby jednoho roku) a povolení k dlouhodobému pobytu v ČR.

Věk (Q47)

Skupina respondentů v produktivním věku (v intervalu 25 až 44 let) tvořila nadpoloviční většinu ze zkoumaného vzorku (58 %), respondenti ve věkovém intervalu 55 let a více tvořili 1 % z celkového souboru. Věková skladba souboru Rusů vykazovala oproti věkové struktuře Ukrajinců a Vietnamců mírné odlišnosti především v nižším zastoupení nejmladších respondentů v intervalu věku 15 až 24 let (9 %), a naopak v silném zastoupení mladých lidí v produktivním věku od 25 do 34 let (38 %). Respondenti s vietnamskou státní příslušností byli silně zastoupeni mladými lidmi v intervalu věku od 15 do 24 let (22 %).

Místo bydlení (D4)

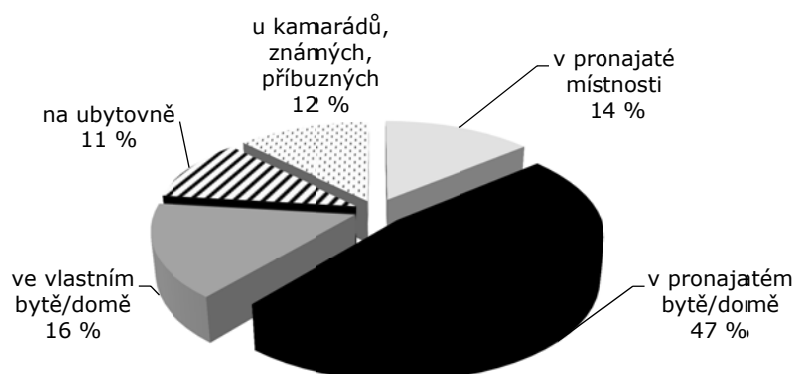
Jak dokládá graf č. 1, téměř polovina respondentů (47 %) uvedla jako místo svého bydlení pronajatý byt nebo dům, 16 % respondentů bydlelo ve vlastním bytě či domě, 14 % osob v pronajaté místnosti a 12 % respondentů uvedlo, že bydlí u známých, kamarádů či příbuzných. Bydlení na ubytovně využilo 11 % respondentů, kteří většinou byli ve věkovém rozmezí od 35 do 54 let (70 %). Z těch, kteří využili tento způsob bydlení, byli ze tří čtvrtin Ukrajinci (75 %), kteří oproti Rusům a Vietnamcům taktéž nejhojněji využívali možnost ubytování v pronajaté místnosti (73 %). Dále se také projevila statistická závislost naznačující silící tendenci využívání bydlení ve vlastním bytě či domě. Tato tendence se v největší míře projevila u Vietnamců (24 % z nich), kteří tak tvořili 44 % osob využívajících tento segment bydlení.¹⁴

Ž34UKR V ČR pobývají všichni v jednom bytě (pozn. manželé, tchýně a dvě děti). Odstěhovali se do bytu v Rychnově nad Kněžnou - stěhování se odehrálo po dohodě s tchýní (pozn. má v ČR trvalý pobyt), která si vzala hypotéku na byt 3+1 v panelovém domě (formálně je hypotéka na ní, fakticky se na jejím splácení podílejí všichni ti, kdo tam bydlí – doba splácení je 25 let).

Ž49UKR „S manželem jsme si pronajali ve vilce jednu místnost 4x4 m s koupelnou a WC. Pokud by byly splněny podmínky toho že, bude mít manžel stabilní práci a náš syn by zde mohl žít s rodinou, tak bychom neváhali a usadili se zde (pozn. v ČR) natrvalo. Koupili bychom si zde byt.“

Ž44 UKR „Když jsem přijela poprvé (pozn. rok 2001), tak jsem bydlela v pokoji, ve kterém bylo pět lidí. Měli 2+kk a bylo nás tam deset lidí. Moje naděje a nějaký sen, co já budu mít svůj byt (pronajatý) a v něm svůj pokoj, tak to jako už sedm roků takhle je.“

Graf č. 1 Místo bydlení respondentů

Zdroj: autoři

¹⁴ Viz např. internetový odkaz: <http://www.cesktelevize.cz/ct24/ekonomika/63108-vietnamci-se-vrhaji-na-nemovitosti-v-cesku-jako-vosy-na-bonbon/>

Zvýšený zájem o nákup realit, především nákup bytů, potvrdil rovněž realitní makléř jedné významné realitní společnosti. Zvýšený zájem o nákup nemovitostí byl realitní kanceláří zaznamenán především na Praze 13, a to zejména ze strany CTZ bývalého Sovětského svazu, a dále na Praze 12, kde měli zájem o nákup realit především občané Vietnamu. Realitní makléř rovněž uvedl, že nemovitosti byly hrazeny téměř vždy v hotovosti.

Strategie vietnamských občanů k orientaci na trhu s nemovitostmi podrobně přibližuje výzkumná zpráva - Sidelní segregace v lokalitě MČ Praha- Libuš (Sýkora, L. a kol., Praha 2013).

Druh pobytu (Q2)

Stanovené rozdělení respondentů podle druhu pobytu se z výše uvedených důvodů odchýlilo od stanoveného kvótního předpisu, takže 65 % respondentů zkoumaného souboru mělo přechodný pobyt¹⁵ a 35 % pobyt trvalý. Nejvyšší zastoupení respondentů s trvalým pobytem měli Vietnamci (40 %), méně Rusové (36 %) a nejnižší zastoupení pak Ukrajinci (31 %) - detailněji viz graf č. 2.

Z rozhovorů s některými respondenty vyplynulo, že v jejich snaze požádat o trvalý pobyt hraje roli výše příjmů, kterou je třeba doložit k žádosti o získání trvalého pobytu.

M30UKR „Co nejdříve chci žádat o trvalý pobyt, ale budu muset přiznat svoje opravdové peníze (pozn. měsíční příjem), doložit vyšší příjmy. Pokud tam ukážu, že vydělám míň než 12 tisíc, tak mi ten trvalý pobyt zamítnou. Když budu žádat o trvalý pobyt, tak napíšu vyšší příjem, větší daň a požádám. Tam musím doložit ty doklady za poslední tři měsíce a potom klesnu zase na tu minimální mzdu.“

Ve svých výpovědích respondenti uvedli, že při žádosti o trvalý pobyt či prodloužení dlouhodobého pobytu využívali služby klientů a zprostředkovatelů.¹⁶

Ceny za prodloužení dlouhodobého víza se dle výpovědí respondentů pohybovaly okolo 8 000 Kč (rok 2011) až 25 000 Kč (rok 2012). Někteří respondenti se i přes svou nespokojenost se zprostředkovateli nedokázali při vyřizování pobytových povolení zbavit závislosti na jejich službách. Nejčastěji využívali jejich služby z důvodu administrativní náročnosti, nedostatečné znalosti českého jazyka či propojení se strukturou zprostředkovatelské organizace.

Ž44UKR „Když už jsem byla tady (pozn. v ČR od roku 2003), tak mi zprostředkovatel zařídil za 8 000 Kč dlouhodobý pobyt no a potom já platila za každé prodloužení po 8 000 korunách. Tak si spočítejte, kolik to je dohromady. Vždycky mi zavolá zprostředkovatel a řekne, přines mi pas, musím to ofotit a tak. Udělá to, vrátí pas a za tři týdny volá a říká, dones peníze, vízum už máš. Já tam na přepážku nechodila a nejišťovala, jak on to přesně dělá, prostě to tak fungovalo. Před rokem jsem požádala o trvalý pobyt.“

Za ten poslední rok, co čekám na trvalý pobyt, tak platím co 5 000 Kč každý měsíc. Protože dřív nebyly tak přísné podmínky. Musím taky platit víc peněz za zdravotní pojištění a sociálku, tak to je dohromady tři tisíce. K tomu platím dva tisíce tomu člověku za to, že jsem u něj vedená jako ve firmě (pozn. respondentka je fiktivně zaměstnaná ve firmě jako jednatelka), a také za to, že mi ty věci vyřizuje. To platím od té doby, co jsem zažádala o trvalý pobyt. Mám se zprostředkovatelem problémy, když měl něco zařídit, tak si vypnul telefon a vůbec ho nebral. Udělal to naschvál před pohovorem k žádosti o trvalý pobyt. Informace jsem nakonec získala od známých, kteří už tam byli.

Chodí to tak, že zprostředkovatel (který zařizuje práci) se zeptá jiného zprostředkovatele (který zařizuje pouze dokumenty, faktury a povolení), kolik chce za prodloužení dlouhodobého víza, a on řekne, teď to stojí 20 000 Kč a ten zprostředkovatel potom přijde za tím (pozn. cizincem), co u něj pracuje a řekne mu, no já udělám ti papíry, ale to stojí 25 000 Kč. Prostě na tom ještě jako vydělá, za to, že to zprostředkuje.“

M38VIET Získal od přátel „vietnamskou“ cestou papíry včetně živnostenského listu nákup/prodej, tak se domníval, že si dokáže nutné papíry (pozn. prodloužení víza) zařídit sám. Brzy poznal, že to je složité. Tak to nechal na zprostředkovatelské službě Vietnamců.

Některým respondentům se podařilo získat úplnou nebo částečnou nezávislost na pomoci zprostředkovatele při vyřizování povolení k pobytu

Ž46UKR „Dříve mi zprostředkovatel prodlužoval dlouhodobé vízum za 25 000 Kč, protože jsem na to neměla čas a nevyznala jsem se v té administrativě, abych chodila tam a zase tam. Naposledy (pozn. v roce 2012) jsem si vízum prodlužovala sama, poprvé bez zprostředkovatele, pomáhala mi jedna Češka. Přemýšlím nad tím, že požádám co nejdříve o trvalý pobyt.“

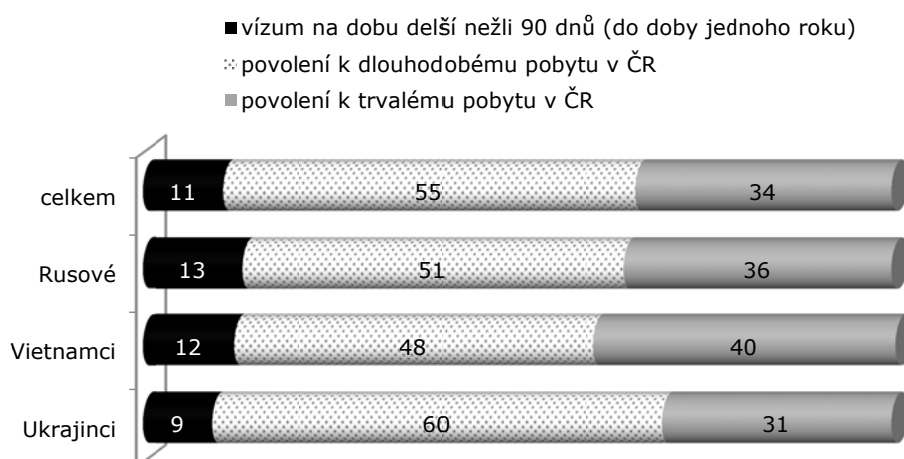
¹⁵ Přechodný pobyt zahrnoval jak vízum na dobu delší než 90 dnů (s platností do doby jednoho roku), tak povolení k dlouhodobému pobytu v ČR.

¹⁶ Termín „klient“ byl používán spíše respondenty se státní příslušností Ukrajiny a Ruské federace, zatímco termín „zprostředkovatel“ byl častěji používán státními příslušníky Vietnamu. Vzhledem k možné záměně a nevhodné interpretaci termínu „klient“ ve výše uvedeném smyslu, s klientem využívajícím formální asistenční služby či služby integračních center pro cizince byl nadále používán v textu pouze termín zprostředkovatel. Detailněji k termínu „klient a klientský systém“ viz (Drbohlav, D. a kol. 2008, s. 167)

Při srovnání, jaký druh bydlení je preferován skupinami respondentů s odlišným druhem povolení k pobytu, bylo zjištěno, že u všech tří skupin převládá bydlení v pronajatém bytě nebo domě. U osob s vízem nad 90 dnů tento druh bydlení využívalo 35 % z nich, v případě osob s dlouhodobým pobytem 48 % a u cizinců s trvalým pobytem v ČR využívala tento druh bydlení již celá polovina z nich. Výsledky šetření dále naznačily statistickou závislost, která se projevila zvýšeným zájmem o bydlení ve vlastním bytě či domě, a to nejen u respondentů s trvalým pobytem, ale také u cizinců s pobytem přechodným. Lze se domnívat, že by zvýšený zájem o bydlení ve vlastním domě či bytě mohl být způsoben několika důvody:

- disproporcí zkoumaného souboru z hlediska druhu povolení k pobytu,
- zvýšeným zastoupením respondentů (rodinných příslušníků) s přechodným pobytem ve vzorku, kteří přicestovali za účelem sloučení rodiny s cizincem, který již bydlí na území ČR ve vlastním bytě či domě, nebo
- jako reakce na ukončení omezení bránícího nabývání nemovitostí CTZ, které začalo 1. května 2009¹⁷ a pokračovalo nabitím účinnosti novely devizového zákona č. 206/2011 Sb.

Graf č. 2 **Druh pobytu podle státní příslušnosti, v %**

Zdroj: autoři

Účel pobytu v ČR (Q3)

Ekonomické zájmy jasně determinovaly účel pobytu nadpoloviční části respondentů (60 %), kteří uvedli jako hlavní účel pobytu v ČR výkon zaměstnání. Z rodinných důvodů požádalo o pobyt v České republice 16 % cizinců, pro 15 % bylo hlavním účelem pobytu podnikání. Studium přivedlo do ČR 8 % respondentů a jiné důvody 1 %. Stejně jako v předchozím výzkumu Bariéry I se i v tomto výzkumu projevila statisticky významná závislost mezi hlavním účelem pobytu respondentů a jejich státní

¹⁷ 1. května 2009 skončilo přechodné pětileté období, po které si mohla Česká republika ponechat určitá omezení při nabývání tuzemských nemovitostí sloužících k bydlení vůči zahraničním osobám (§17 devizového zákona č. 206/2011 Sb.)

příslušností, kdy 73 % ze všech dotázaných Ukrajinců zde bylo z důvodu výkonu zaměstnání a více než čtvrtina Vietnamců zde podnikala (27 % z nich). Rodinné důvody se dle zjištění týkaly nejvíce Vietnamců (23 % z nich), dále Rusů (17 %) a nejméně Ukrajinců (12 % z nich).

Statistická závislost mezi účelem pobytu v České republice a pohlavím respondentů se projevila taktéž významně. U respondentů-mužů dominoval účel zaměstnání (65 % z nich), méně podnikání (17 % z nich) a rodinné důvody byly zjištěny u 12 % mužů. Pro nadpoloviční většinu žen (53 % z nich) bylo podobně jako u mužů hlavním účelem pobytu zaměstnání, dále rodinné důvody (21 % z nich) a pro 12 % bylo hlavním účelem podnikání. Studium jako hlavní účel pobytu bylo zmiňováno častěji u žen (11 % z nich) než u mužů (pouze 5 % z nich).

Délka pobytu (Q1)

Souvislou délku pobytu na území České republiky v časovém rozmezí „více než dva roky - méně než pět let“ uvedlo 41 % cizinců, „více než šest let“ 21 %, „pět až šest let“ 19 %, „jeden až dva roky“ 13 % a konečně „méně než jeden rok“ 6 % respondentů zkoumaného souboru.

Významnější statistická souvislost mezi délkou pobytu a státní příslušností respondentů byla zaznamenána jednak u nejvíce zastoupené kategorie, tedy „více než dva roky - méně než pět let“, kdy shodně zahrnovala Ukrajince a Rusy (u obou státních příslušností 45 % z nich) oproti Vietnamcům, kde nezahrnovala ani třetinu z nich (31 %). Dále u kategorie délky pobytu „více než šest let“, která se týkala nejvíce Vietnamců (27 % z nich), méně pak Ukrajinců (20 % z nich) a nejméně Rusů (13 % z nich).

Dle očekávání dosáhl podíl respondentů s přechodným pobytem (vívem na dobu delší nežli 90 dnů do doby jednoho roku) svého maxima (35 % z nich) v kategorii délky pobytu „méně než jeden rok“. U cizinců s přechodným pobytem (povolením k dlouhodobému pobytu) dosáhl jejich podíl maxima v kategorii „více než dva roky - méně než pět let“ (51 % z nich) a u respondentů s trvalým pobytem v ČR v kategoriích let „více než dva roky - méně než pět let“ (33 % z nich) a „více než šest let“ (34 % z nich). Právě výše uvedené silné zastoupení respondentů s přechodným pobytem v kategorii „více než dva roky - méně než pět let“ ilustruje disproporci v zastoupení respondentů zkoumaného souboru z hlediska druhu povolení k pobytu v ČR, způsobenou pravděpodobně tím, že si část respondentů, kteří pobývají na území ČR od roku 2006 (a později), zatím nevyřídila trvalý pobyt. (viz. Technická zpráva z šetření)

Místo bydlení (D5)

Drtivá většina respondentů zkoumaného souboru (91 %) žila ve velkoměstech České republiky - Praze, Brně a Ostravě. Zbýlých 9 % respondentů žilo ve městě nebo na vesnici.

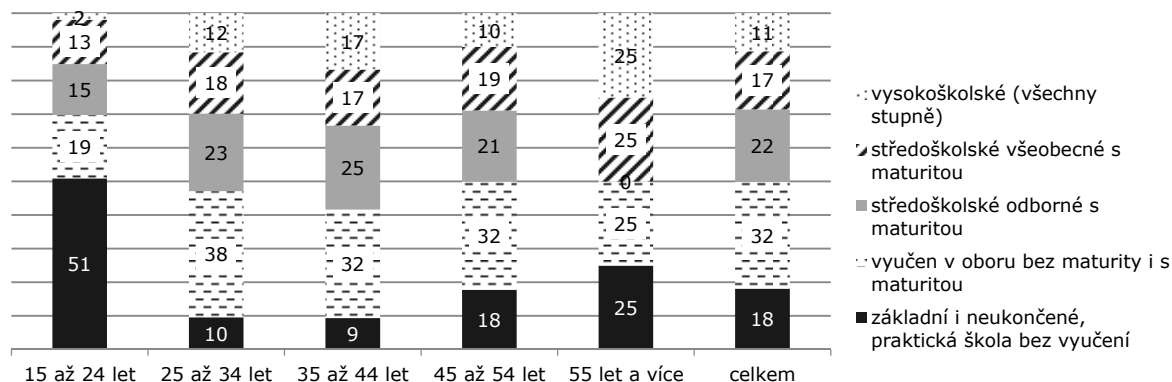
Vzdělání (D6)

Podle stupně nejvyššího dosaženého vzdělání byl zkoumaný soubor stratifikován na 11 % vysokoškolsky vzdělaných respondentů, 17 % všeobecně středoškolsky vzdělaných s maturitou, 22 % odborně středoškolsky vzdělaných s maturitou a 32 % vyučených v oboru (bez maturity i s maturitou). Zbýlých 18 % respondentů zkoumaného souboru uvedlo jako své nejvyšší dosažené vzdělání základní nebo praktickou

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

školu bez vyučení. Vzdělanostní skladbu souboru podle dosaženého věku ilustruje graf č. 3.

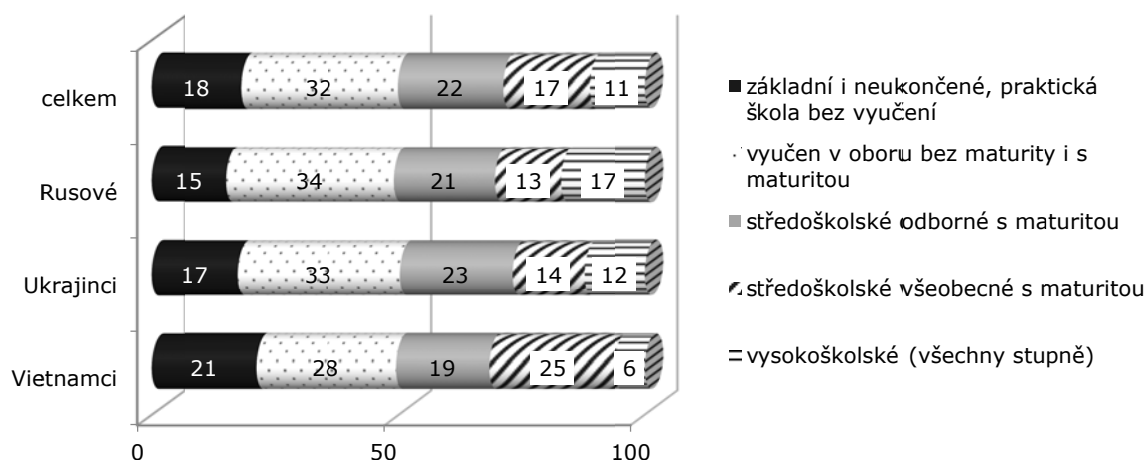
Graf č. 3 **Vzdělanostní skladba respondentů podle dosaženého věku, v %**

Zdroj: autoři

Statistická závislost mezi úrovní dosaženého vzdělání a státní příslušností¹⁸ se projevila především u Vietnamců, z nichž mělo pouze 6 % respondentů vysokoškolské vzdělání, oproti Ukrajincům (12 %) a Rusům (17 %). Jak dokládá graf č. 4 (vzdělanostní struktura respondentů podle státní příslušnosti), odlišná úroveň vzdělání Vietnamců, se dále projevila vyšším zastoupením respondentů se základním vzděláním nebo praktickou školou (21 %), ale i vyšším zastoupením respondentů se všeobecně středoškolským vzděláním zakončeným maturitou (25 %). Vychýlení vzdělanostní struktury Vietnamců směrem k respondentům se středoškolským vzděláním zakončeným maturitou mohlo být způsobeno navýšením podílu respondentů s přechodným (dlouhodobým) pobytem, kteří přicestovali do ČR za účelem sloučení rodiny a již mají dokončen všeobecný středoškolský stupeň vzdělání.

¹⁸ Vzdělávací systémy států Ukrajiny, Ruské federace a Vietnamu, jichž byli respondenti státními příslušníky, se v řadě aspektů vzájemně liší. Tyto odlišnosti je nezbytné při vzájemné evaluaci dosažené úrovně zohlednit.

Graf č. 4 **Vzdělanostní struktura respondentů podle státní příslušnosti, v %**

Zdroj: autoři

Při sledování statistické souvislosti mezi úrovní dosaženého vzdělání a státní příslušností byl stejně jako v případě předchozího výzkumu (Bariéry I.) zaznamenán rozdíl v úrovni vzdělanostní struktury zkoumaného souboru, konkrétně u respondentů - Ukrajinců, oproti jinde prezentovaným datům. Například podle dat ČSÚ (ČSÚ 2012) byla k 31. 12. 2011 struktura zaměstnaných Ukrajinců v ČR dle nejvyššího dosaženého vzdělání následující - 5 % vysokoškoláků, 7 % středoškoláků s maturitou, 28 % středoškoláků bez maturity a 60 % Ukrajinců se základním nebo žádným vzděláním.¹⁹

Statistická souvislost mezi stupněm nejvyššího dosaženého vzdělání a pohlavím nebyla prokázána.

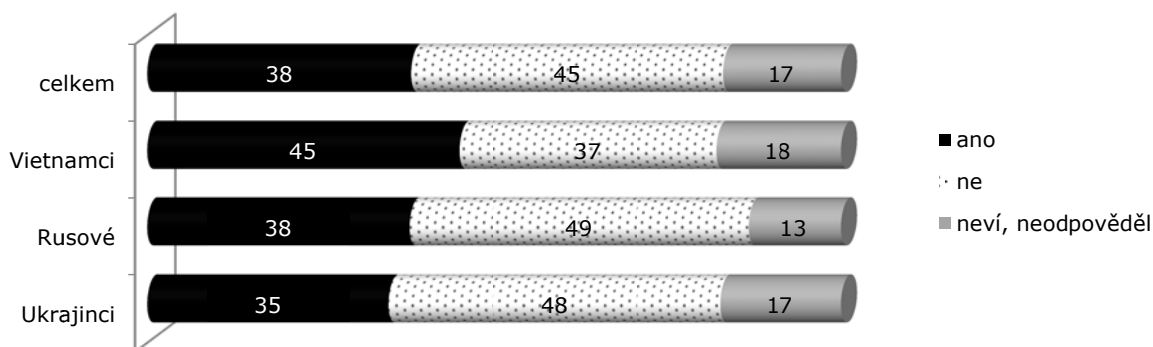
Projevila se však statistická souvislost mezi stupněm dosaženého vzdělání a druhem bydlení, kdy respondenti s vyšším stupněm dosaženého vzdělání využívali spíše bydlení v pronajaté místnosti (51 % z nich) a ve vlastním bytě či domě (28 % z nich) oproti bydlení na ubytovně (5 % z nich) nebo v pronajaté místnosti (3 % z nich).

Doklad o vzdělání (D7 a D8)

Ze zkoumaného souboru se celkem 82 % respondentů přihlásilo k dosažení středoškolského nebo vysokoškolského vzdělání. Úředně ověřený doklad o uznání svého vzdělání v ČR ovšem nevlastnilo 45 % z nich. V této souvislosti byla prokázána statistická závislost se státní příslušností. Mezi respondenty, kteří dosáhli středoškolského či vysokoškolského vzdělání a vlastnili úředně ověřený doklad o dosaženém vzdělání, patřili nejčastěji Vietnamci (45 % z nich) méně často Rusové (38 % z nich) a nejméně Ukrajinci (35 %). Přehledně viz graf č. 5. Vyšší zastoupení Vietnamců s úředně ověřeným dokladem o vzdělání mohl souviset s nárůstem podílu těch, kteří dosáhli všeobecného středoškolského vzdělání s maturitou (viz výše graf č. 3) a dosažené vzdělání mohli díky takovému dokladu lépe zúročit při naplňování svých ekonomických aktivit. Trvající nízký zájem Ukrajinců o doklad potvrzující jejich dosažené vzdělání (viz Bariéry I) lze pravděpodobně přisuzovat úrovni vyžadované kvalifikace jejich zaměstnání v ČR, která je spíše nižší a doklad o vzdělání tak nelze efektivně využít.

¹⁹ viz <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/tab/CB00457FD1>

Graf č. 5 **Vlastnictví dokladu o ukončení středoškolského nebo vysokoškolského vzdělání podle státní příslušnosti, v %**

Zdroj: autoři

Nadpoloviční část respondentů (60 %) z těch, kteří neměli doklad o vzdělání, nevěděla, jakým způsobem je možné úředně ověřený doklad v ČR získat. V porovnání této problematiky s pohlavím respondentů nebyla zjištěna žádná významná statistická závislost.

2.2 Výzkumné oblasti empirického šetření

Sekundární analýza literatury a pramenů a empirické šetření bylo zaměřeno na dvě hlavní výzkumné oblasti mapujících na jedné straně problematiku kontinuálního sledování bariér integrace cizinců z třetích zemí žijících v České republice, na straně druhé méně probádanou oblast působení asistenčních služeb pro cizince z třetích zemí, zejména rozsah a způsob využívání jejich služeb cizinci.

V rámci dílčích výzkumných podoblastí byly prostřednictvím vybraných indikátorů bariér integrace cizinců z třetích zemí a asistenčních služeb pro cizince popsány klíčové faktory ovlivňující jak proces integrace cizinců z třetích zemí tak rozsah a způsob využívání asistenčních služeb. Níže uvádíme přehled hlavních a dílčích výzkumných oblastí:

- bariéry integračního procesu cizinců z třetích zemí v České republice:
 - o rodinný život
 - o diskriminace
 - o způsob života a hodnoty
 - o studium a znalost českého jazyka
 - o zaměstnání a pracovní život
 - o zájem o občanskou participaci
 - o obavy cizinců a jejich reflexe největších překážek v začlenění se do české společnosti
- asistenční služby:
 - o reflexe služeb pro cizince v literatuře
 - o obecné povědomí o poskytovaných asistenčních službách mezi cizinci z třetích zemí

- o konkrétní problémy cizinců z třetích zemí a zkušenosti s jejich řešením
- o formy pomoci a podpory využívané cizinci z třetích zemí v průběhu jejich pobytu v ČR
- o návrhy a doporučení cizinci z třetích zemí pro další rozvoj asistenčních služeb v ČR

Takto získané poznatky získané o asistenčních službách pro CTZ byly dále doplněny informacemi o:

- vybraných příčinách nedostatečného využívání asistenčních služeb cizinci z třetích zemí,

jež byly získány od odbornic zastupujících organizace poskytující asistenční služby CTZ v Praze.

2.2.1 Rodinný život

Jak již bylo napsáno mnohokrát, jak rodina, jakožto základní stavební kámen společnosti, tak možnost naplnění rodinného života patří mezi zásadní předpoklady úspěšného průběhu integračního procesu. Výzkumný tým proto vytipoval otázky, relevantní pro zachování kontinuity ve sledování výzkumné oblasti rodinného života CTZ, podmínek bydlení respondentů a plánů do budoucna.

Q5 Bydlí někdo z Vaší vlastní rodiny spolu s Vámi v České republice v jednom bytě?

Pravděpodobně převaha respondentů s dlouhodobým pobytem (v porovnání s jejich polovičním zastoupením v předcházejícím výzkumu) způsobila, že ve zkoumaném souboru byli méně zastoupeni cizinci bydlící se svým životním partnerem²⁰ (Bariéry II 38 % respondentů: Bariéry I - 53 % respondentů) nebo s dětmi - 20 % respondentů (Bariéry I. - 30 %). Dále byli u 17 % respondentů jako spolubydlící uvedeni sourozenci a u 16 % rodiče. V případě 9 % respondentů s nimi obývala byt tzv. jiná osoba (z uvedených např. kamarádi/přátelé, kolegové, kolegyně, prarodiče, teta/strýc, známí příbuzných, neter/synovec). Naopak, až 23 % respondentů uvedlo, že nebydlí v bytě s nikým ze své rodiny ani s nikým jiným dalším. Šlo zejména o zaměstnané osoby, s převahou mužů, státních příslušníků Ukrajiny, s dlouhodobým pobytem a osoby bydlící zejména v pronajaté místnosti nebo v pronajatém bytě. Jako „samostatně“ bydlící se však tímto způsobem charakterizovali i někteří respondenti obývající ubytovny či ti, kteří bydleli u kamarádů, známých nebo příbuzných.

Spolubydlící děti se vyskytovaly zejména v domácnostech respondentů s trvalým pobytem (40 % respondentů), méně u osob s pobytem dlouhodobým (30 % respondentů).

I při tomto výzkumu byl potvrzen příbuzenský život širokých rodin typických pro vietnamské etnikum. Zejména v porovnání s občany Ruské federace (pro které byl typičtější spíše nukleární model rodiny, tj. životní partner a děti), vietnamští respondenti častěji uváděli, že ve svém bytě žijí spolu se svým životním partnerem, dětmi, sourozenci a/nebo rodiči či jinými příbuznými. Způsob bydlení ukrajinských respondentů se pohybuje někde mezi výše uvedenými modely, s častějším výskytem přátel/známých v postavení spolubydlících.

²⁰ manžel/ka, partner/ka

Q6 Máte zájem o sloučení rodiny, jestliže členové Vaší rodiny nežijí spolu s Vámi v České republice? Máme na mysli manžela/manželku a Vaše nezletilé děti.

Udělování pobytu CTZ za účelem sloučení rodiny nabývá v poslední době na významu, a to hned z několika důvodů:

- socioekonomický vývoj posledních pár let našel odezvu i ve vývoji vydávání pobytů podle druhu účelu pobytu, tzn. jistá omezení ve vydávání pobytu za účelem zaměstnání a podnikání a posílení žádostí o udělení pobytu za účelem sloučení rodiny a studia;
- vzhledem k časovému vývoji migrace a zvýšeného nároku/zájmu CTZ o udělení trvalého pobytu v posledním období (zejména u migrantů, kteří do ČR přijeli minimálně před pěti lety) se při jejich zájmu o to žít dále nebo trvale v ČR zvyšuje i jejich snaha o spojení rodiny, a to nejsnadněji právě přes institut sloučení rodin nebo za účelem studia (např. zejména v případě dětí) atd.

Dle stávající pobytové legislativy²¹ mohou zažádat o sloučení rodinných příslušníků jak CTZ s trvalým, tak s dlouhodobým pobytem (po 15 měsících doby nepřetržitého pobytu v ČR). Z tohoto důvodu je možné časové srovnání zájmu respondentů o slučování rodin mezi oběma výzkumy (výzkumný soubor Bariéry II a Bariéry I), a to bez ohledu na disproporci mezi těmi, kteří mají trvalý nebo přechodný pobyt (viz kapitola 2.1). Na základě rozbor dat lze konstatovat, že

- **byl zjištěn zvýšený zájem respondentů o sloučení jejich rodinných příslušníků, kteří nežijí spolu s nimi v ČR²²;**
- **zároveň podstatně přibýlo respondentů, kteří nedokázali na otázku o jejich zájmu o sloučení rodiny odpovědět.²³**

Detailnější přehled zájmu o sloučení rodiny přináší tabulka č. 3.

Tabulka č. 3 **Srovnání zájmu o slučování rodin**

<i>Máte zájem o sloučení rodiny, jestliže členové Vaší rodiny nežijí spolu s Vámi v České republice?</i>	abs.	%	index* Bariéry II	index* Bariéry I
rozhodně ano	78	33	0,58	0,56
spíše ano	49	20		
spíše ne	39	16		
rozhodně ne	25	10		
neví, neodpověděl/a	50	21		
celkem	241	100		

* index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 – 1,00 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité relativní váhy pro čtyřnásobnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,5, 4=0,25, bez odpovědi=0

Srovnáním zájmu o sloučení rodin podle státní příslušnosti respondentů bylo zjištěno, že zájem občanů Vietnamu o slučování rodin byl standardně vysoký a spíše se zvyšuje,²⁴ zájem o sloučení rodin se zvýšil i u občanů Ruské federace (index Bariéry

²¹ Podle úpravy dle zákona o pobytu cizinců na území České republiky (zákon č. 326/1999 Sb.).

²² Srovnání indexů zájmu o slučování rodin: index Bariéry I = 0,56; index Bariéry II = 0,58. Sloučení rodiny si přála více než polovina respondentů (Bariéry II - 53 %; Bariéry I - 45 % respondentů).

²³ (Bariéry II 21 %: 11 % Bariéry I), odpověď neuvedli nejvíce Ukrajinci (24 %, N=134), následně Vietnamci (16 %, N=73).

²⁴ To potvrzují i data obou výzkumů. Index zájmu o sloučení rodin byl nejvyšší právě u občanů Vietnamu (srovnej: index Bariéry I = 0,61; index Bariéry II = 0,64).

I = 0,43: index Bariéry II = 0,57).²⁵ V případě Ukrajinců byl naopak zaznamenán pokles zájmu o slučování rodin (Bariéry I = 0,57: Bariéry II = 0,55) - viz tabulka č. 4.

Tabulka č. 4 **Srovnání zájmu o slučování rodin podle státní příslušnosti**

<i>Máte zájem o sloučení rodiny, jestliže členové Vaší rodiny nežijí spolu s Vámi v České republice?</i>		
	index Bariéry I	index Bariéry II
Ukrajina	0,57	0,55
Vietnam	0,61	0,64
Rusko	0,43	0,57
index celkem	0,56	0,58

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 – 1,00 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité relativní váhy pro čtyřnásobnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,5, 4=0,25, bez odpovědi=0

Zájem o sloučení rodin byl opět vyšší u žen (index = 0,61) než u mužů (index = 0,57).²⁶

Z hlediska druhu povolení k pobytu projevili největší zájem o sloučení rodiny respondenti s trvalým pobytem v ČR (index = 0,65), dále pak osoby s vízem na dobu delší nežli 90 dnů do doby jednoho roku (index = 0,64), což implikuje jejich plán či zájem zůstat v ČR delší dobu. Pravděpodobně nejistota z dalšího vývoje zejména pracovního, ale i pobytového uplatnění se v ČR, se projevila paradoxně nejnižším zájmem o slučování rodin u respondentů s dlouhodobým pobytem (index = 0,54), mezi kterými bylo nejvíce tzv. „nerozhodnutých“ (odpověď na otázku q6 neuvedlo až 23 % respondentů s dlouhodobým pobytem, N=142).

Slučování rodin migrantů je zcela legitimní součástí průběhu procesu integrace cizinců do majoritní společnosti a nezbytné pro zachování integrity rodin cizinců. Tuto skutečnost v mnohém reflektuje i stávající migrační a pobytová politika ČR, a to spolu s koncepcí integrace ČR (viz stránky MV ČR nebo ČSÚ²⁷).

- **Během rozhovorů se výzkumnému týmu podařilo získat informace o procesu slučování rodin respondentů a roli zprostředkovatelů v těchto procesech. Z výpovědí vyplynulo, že respondenti vkládali svoji důvěru zprostředkovatelům především z důvodu jejich vysoké informovanosti týkající se správného podání žádosti o sloučení rodiny a s tím souvisejících administrativních náležitostí.**

Ž24UKR „Bez ní by to nešlo (pozn.: zprostředkovatelka, která pomáhá s doklady), protože ona má známé na policii a oni jí říkají, co má jak a správně udělat, podle jakého zákona, aby to (pozn.: sloučení rodiny) 100% bylo. Ne, že ona (pozn.: zprostředkovatelka) jim (pozn.: „policii“) zaplatila a oni ty doklady udělali, ona jim platila za to, aby jí řekli, jak to správně všechno udělat, napsat, aby já jsem mohla dostat sloučení a doklady. Aby to hned šlo, aby se to netáhlo. Doporučila jsem ji ještě dalším známým, kteří ji využili a taky dostali povolení.“

Ž43VIET „Bez pomoci zprostředkovatele by se to sloučení nepovedlo. Oni (pozn.: úředníci „cizinecké policie“) se tady bojí, že bych mohla sloučit někoho, kdo není můj syn. Zprostředkovatel nám dá přesně ty otázky, na které se úředník bude syna ptát.“

²⁵ V rámci respondentů z Ruské federace byli vzhledem k ostatním věkovým skupinám mírně nadprůměrně zastoupeni lidé ve věku 25 až 34 let, což mohlo mít v porovnání s Vietnamci a Ukrajinci určitý vliv na zvýšení indexu zájmu o sloučení rodiny u těchto respondentů.

²⁶ Pro srovnání: index sloučení Bariéry I u žen = 0,58, u mužů index = 0,54.

²⁷ In: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0E0030F05E/\\$File/USNESEN%C3%8D_VL%C3%81DY_%C4%8CR_ze_dne_4.1.2012_%C4%8D_6_k_Postupu_p%C5%99i_realizac.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0E0030F05E/$File/USNESEN%C3%8D_VL%C3%81DY_%C4%8CR_ze_dne_4.1.2012_%C4%8D_6_k_Postupu_p%C5%99i_realizac.pdf)

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

Lze ovšem předpokládat, že poslední vývoj ve zvýšeném zájmu o slučování rodin ze strany CTZ v sobě může nést pro určitou skupinu CTZ jistá rizika spjatá s neadekvátním zhodnocením až přeceněním jejich sociálních a ekonomických možností v ČR,²⁸ přičemž hrozí, že tito cizinci nebudou schopni dál sloučení rodin zvládat bez větších ekonomických problémů, negativních dopadů na rodinu, popř. závislosti na systému sociální podpory ČR.

Ž43VIET V roce 2011 si opět půjčila 200 tisíc Kč, od vietnamských známých, různě. Půjčku, kterou si vzala, zatím nesplácí, loni a letos musela platit za sloučení syna. Ostatním rodinným příslušníkům se prý sice hodně stýská, obzvláště manželovi (2007, sloučení) a synovi (2013, sloučení), ale to není prý důležité, mají v tom už hodně peněz, nic se měnit nebude, musí to prý vydržet.

Ž24UKR „Když jsem tu byla poprvé na studentské vízum, tak jsem tady potkala manžela, my jsme se vzali (na Ukrajině) a pak manžel tady zažádal o sloučení rodiny. Když jsem přijela podruhé kvůli sloučení, měla jsem strach, jestli najdu práci, co budu dělat, dlouho jsme se s manželem neviděli, bála jsem se, jaké budeme mít vztahy. Vztahy jsou velmi důležité. Dlouho nám to trvalo, abychom vše narovnali, ale teď je to dobré.“

Ž24UKR „Manžel si mě sem bral (pozn. sloučení rodiny) s tím, že mě uživí a já si vydělám něco bokem. Hodně problémů bylo s tím najít normální práci. Aby on našel tuto práci, aby se zaměstnal, vydělal, aby odváděl zdravotní, sociální a mohl mě tu během sloučení živit. Teď manžel přišel o práci, ta jejich firma prohrála konkurz. No... , je těžko tady.“

Q7 Přejete si, aby Vaše děti vyrůstaly v České republice?

Nerozhodnost nezanedbatelné části respondentů v otázce zájmu o slučování rodin (viz výše v textu) se pravděpodobně následně projevila snížením indexu přání respondentů, aby jejich děti vyrůstaly v České republice - viz tabulka č. 5 (srovnej index Bariéry I = 0,76: Bariéry II = 0,73).

Tabulka č. 5 **Srovnání přání, aby děti respondentů vyrůstaly v České republice**

Přejete si, aby Vaše děti vyrůstaly v České republice?	abs.	%	index* Bariéry II	index* Bariéry I.
rozhodně ano	110	44	0,73	0,76
spíše ano	68	27		
spíše ne	32	13		
rozhodně ne	21	8		
neví, neodpověděl/a	20	8		
celkem	241	100		

* index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 – 1,00 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité relativní váhy pro čtyřnásobnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,5, 4=0,25, bez odpovědi=0

Přání, aby jejich děti vyrůstaly v ČR, se u Vietnamců, Ukrajinců a Rusů dosti lišila, nejvíce si přáli vidět své děti vyrůstat v ČR Vietnamci (index = 0,77), dále pak Ukrajinci (index = 0,72) a občané Ruské federace (index = 0,66).²⁹ Ženy si přály vychovávat své děti v ČR více než muži (index ženy = 0,77: muži = 0,69).

²⁸ a to jak na straně jednotlivců, tak rodin CTZ

²⁹ Index respondentů Ruské federace byl pravděpodobně snížen z důvodu vyššího zastoupení mladších osob, pro které je zatím plánování dětí spíše neuchopitelnou/hypotetickou otázkou.

Q4 Přejete si získat státní občanství České republiky?

Získat státní občanství České republiky si přálo celkem 60 % respondentů. Lze předpokládat, že zájem CTZ o občanství ČR se zvýšil, (srovnej změnu - viz tabulka č. 6). Státi se občanem ČR si nejvíce přáli občané Vietnamu (index = 0,72), dále pak občané Ruské federace (index = 0,66), nejméně občané Ukrajiny (index = 0,61).

Tabulka č. 6 Srovnání přání získat státní občanství České republiky

Q4 Přejete si získat státní občanství České republiky?	abs.	%	index* Bariéry II	index* Bariéry I.
rozhodně ano	100	29	0,65	0,62
spíše ano	108	31		
spíše ne	63	18		
rozhodně ne	48	14		
neví, neodpověděl/a	28	8		
celkem	347	100		

* index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 – 1,00 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité relativní váhy pro čtyřnásobnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,5, 4=0,25, bez odpovědi=0

V porovnání s minulým výzkumem (Schebelle, Horáková 2012), došlo ke změně ve zvýšeném zájmu o občanství ČR zejména u občanů Ruské federace (zejména u mladých lidí), dále u Vietnamců, v případě občanů Ukrajiny nebyla změna zaznamenána - viz tabulka č. 7.

Tabulka č. 7 Srovnání zájmu o získání státního občanství ČR podle státní příslušnosti

Přejete si získat státní občanství České republiky?		
	index* Bariéry I	index* Bariéry II
Ukrajina	0,61	0,61
Vietnam	0,67	0,72
Rusko	0,53	0,66
index celkem	0,56	0,58

* index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 – 1,00 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité relativní váhy pro čtyřnásobnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,5, 4=0,25, bez odpovědi=0

V zájmu získat občanství ČR muži předčili ženy (index mužů = 0,66: index žen = 0,63).

D9 Máte uzavřené zdravotní pojištění?

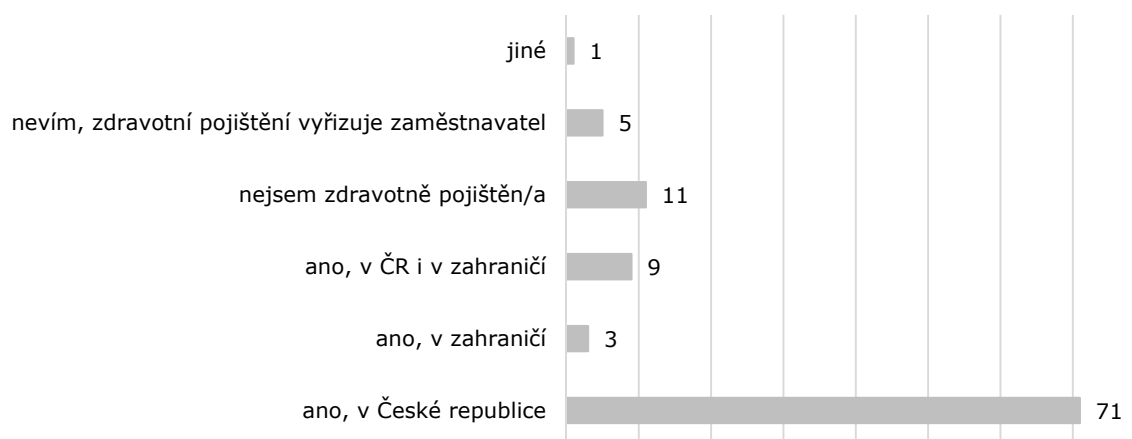
Otázka zdravotního pojištění cizinců v ČR nabývá s časem na významnosti. I z tohoto důvodu výzkumný tým opakovaně zařadil otázku o zdravotním pojištění cizinců do svého terénního šetření.

Na otázku, zdali má cizinec pobývajícím v ČR uzavřené zdravotní pojištění odpověděli všichni respondenti (N=347), přičemž zdravotně pojištěno bylo celkem 83 % z nich, z toho 71 % v České republice, 3 % v zahraničí a 9 % bylo zdravotně

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

pojištěno jak v ČR, tak v zahraničí. Až 11 % respondentů (tj. 38 osob³⁰) uvedlo, že nemá zdravotní pojištění, 5 % (tj. 19 osob) o zdravotním pojištění nevědělo, protože jej za ně vyřizuje jejich zaměstnavatel - viz graf č. 6.

Graf č. 6 **Máte uzavřené zdravotní pojištění?, v %**

Zdroj: autoři

Odpověď „Nejsem zdravotně pojištěn/a“, nebo „Nevím, zdravotní pojištění vyřizuje zaměstnavatel“ uvedlo dohromady 57 respondentů, tj. 16 % z celkového souboru, přičemž:

- téměř dvě třetiny těchto osob byli Ukrajinci;³¹
- bez zdravotního pojištění byli více muži než ženy (28 mužů: 10 žen), v případě spoléhání se na zaměstnavatele rozdíly mezi muži a ženami zaznamenány nebyly,
- šlo zejména o osoby s délkou pobytu v ČR do pěti let;³²
- zde byly zastoupeny všechny věkové kategorie;³³
- téměř dvě třetiny těchto osob pobývaly v ČR v rámci dlouhodobého pobytu (65 %), trvalý pobyt (i v tomto případě) uvedlo 23 % (tj. 13) respondentů³⁴ a 12 % mělo vízum na dobu delší než 90 dnů (tj. do doby jednoho roku),
- většina těchto osob pobývala v ČR z ekonomických důvodů.³⁵

³⁰ Při předcházejícím výzkumu nebylo zdravotně pojištěno 13 osob.

³¹ (64 %, tj. 35 osob), Vietnamci tvořili 26 % (tj. 15 osob) a 12 % (tj. 7 osob) občané Ruské federace

³² 81 %, z toho v kategorii „více než dva roky a méně než pět let“ 58 % (tj. 33 osob), „jeden rok až dva roky“ 12 % (tj. 7 osob) a 11 % (tj. 6 osob) „méně než jeden rok“

³³ Nejméně z těchto osob tvořily osoby ve věku 50 let a více (14 %), osoby do třiceti let tvořily 32 %, osoby ve věku od třiceti do devětačtyřiceti let 24 % a osoby ve věku čtyřicet až devětačtyřicet let 30 %.

³⁴ Sedm z nich uvedlo práci u zaměstnavatele, tři vypomáhali v rodinném podniku bez nároku na mzdu, dva pracovali v rodině (vlastní nebo cizí) za mzdu a jeden nepracoval, ale zájem pracovat měl.

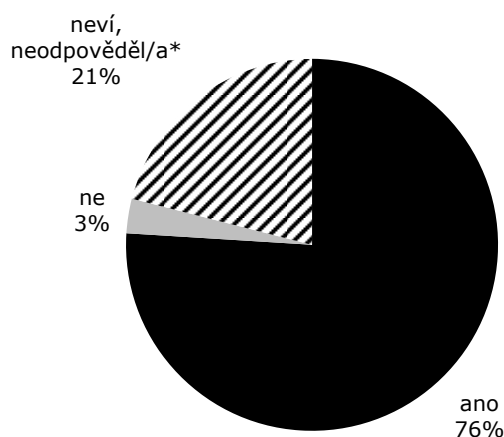
³⁵ z důvodu výkonu zaměstnání 77 %, 13 % z rodinných důvodů, 5 % (tj. 3 osoby) z důvodu podnikání, 5 % z důvodu studia.

D10 Jste s Vaším zdravotním pojištěním spokojena?

D11 Uvedte, prosím, tři hlavní důvody Vaší nespokojenosti s Vaším zdravotním pojištěním.

Se svým zdravotním pojištěním nebyly spokojeny tři procenta respondentů (tj. 10 osob), naopak spokojenost vyjádřilo 76 % z nich, odpověď neuvedlo 21 % - viz graf č. 7.

Graf č. 7 Jste s Vaším zdravotním pojištěním spokojena?, v %

pozn.: * V kategorii „neví, neodpověděl/a“ jsou zahrnuti i respondenti, kteří uvedli, že zdravotní pojištění nemají.

Zdroj: autoři

Z těch, kteří vyjádřili nespokojenost se svým zdravotním pojištěním, byla většina zdravotně pojištěna komerční pojišťovnou (v tomto případě Slavia pojišťovna,³⁶ Uniqua³⁷) nebo v rámci veřejného zdravotního pojištění (VZP,³⁸ OZP³⁹).

³⁶ Jako důvod nespokojenosti se zdravotním pojištěním bylo v tomto případě uvedeno „doplácí se 30 Kč poplatek“, „platba za pobyt v nemocnici“, „platba za porod“.

³⁷ Jako důvod nespokojenosti se zdravotním pojištěním bylo v tomto případě uvedeno „ne vždycky je dobré (tj. snadné) dohodnout se zdravotní pojišťovnou“.

³⁸ Jako důvod nespokojenosti se zdravotním pojištěním bylo v tomto případě uvedeno „drahé“, „nemá velký výběr“, „doplácí se na léky“, „je to drahé, pokrývá malé množství nákladů za léčbu“.

³⁹ Jako důvod nespokojenosti se zdravotním pojištěním bylo v tomto případě uvedeno „nevím, ke kterým doktorům mám jít“, „neberou všichni doktoři“.

- **U respondentů s vážnými zdravotními komplikacemi vyžadujícími komplikovanou a dlouhodobou léčbu docházelo dle jejich výpovědí k postupnému zadlužování. Komerční pojišťovny postupovali při hrazení nákladů na léčbu selektivně podle stanovených rozsahů úhrad a nehradili veškeré zákroky v rámci komplexní péče.**

Ž47UKR „Předtím jsme byli u komerční pojišťovny, každý půl rok jsem platila 6 500, a to pokrylo tu běžnou péči, očkování a tak, ale na tu jeho léčbu (pozn. léčba syna trpícího hemofilií) už to nestačilo, tak vznikl ten dluh (pozn. dluh ve výši 350 000 Kč).“

- **V některých případech získali respondenti nepřesné informace o rozsahu zdravotního pojištění od svých známých CTZ. Důležitým kritériem výběru komerčního zdravotního pojištění byla cena.**

Ž24UKR „Pojištění u VZP, ta zelená kartička (pozn. komerční zdravotní pojištění od VZP, a. s.) je drahé, jeden měsíc stojí 1 800 Kč. Za Maximu (pozn. komerční zdravotní pojišťovna Maxima) jsem platila 20 000 Kč za dva roky (tj. 833 Kč za měsíc). Já nevím, proč je ta zelená kartička dražší, vůbec jsem se neřadila na služby, které nabízejí. Tehdy jsem se rozhodovala pouze podle ceny.“

Ž49UKR Tento rok nemá žádné potvrzení o zaměstnání a pojistila ji pouze zdravotní pojišťovna Slavia. Jak prý slyšela od jiných Ukrajinců, má obavy z toho, že prý tato pojišťovna proplatí jen úraz. Není tam prý úhrada za ošetření u lékaře.

- **Vzhledem k výši plateb za komerční zdravotní pojištění měli někteří respondenti uzavřené levnější pojištění pouze v základním rozsahu, to znamená úhradu nákladů jen na nutné a neodkladné ošetření a hospitalizaci. V případě závažných zdravotních komplikací tak riskovali případné zadlužení.**

Ž44UKR „Já jsem tady (pozn. v ČR) měla úraz a měla jsem jenom základní Slávii (základní pojištění od komerční pojišťovny Slavia), tak bych musela všechno platit. U doktora jsem platila jenom jednou nebo dvakrát. To dobře ještě dopadlo, protože jsem zaplatila jen tisíc korun, za dvě návštěvy a potom už nic, ale doktor říkal, že kdybych po tom úrazu měla komplikace, tak ta operace by stála 230 000 Kč.“

- **Respondenti deklarovali svoji nespokojenost s rozsahem hrazené zdravotní péče, kterou jim komerční pojišťovna zajišťovala. Jiní respondenti měli negativní zkušenosti s tím, že se komerční pojišťovna pokusila zneužít neznalosti rozsahu pojištění svých klientů, aby nebyla platba za vykonaný lékařský výkon zpětně uhrazena.**

Ž24UKR „Já se s pojištěním od Maximy nemohu ani nahlásit k doktorovi (pozn. obvodnímu), můžu si hledat doktora, jenom když mi něco je, když jsem nemocná nebo když už mě rovnou odvezou. Kdybych měla dítě, tak platím u VZP (pozn. komerční zdravotní pojištění od VZP, a. s.) 4 000 Kč každý měsíc za péči matky o dítě. Je jedno, že manžel má teď už trvalý pobyt, stejně musím platit péči za sebe, za porod a tak. Když počítám, že bych musela platit 9 měsíců 4 000 Kč (tj. celkem 36 000 Kč), tak za těchto okolností dítě nechci.“

Ž44UKR „Bývalý přítel tady (pozn. v ČR) měl velký úraz a dělali mu operaci v Motole a to bylo doopravdy drahé. On měl Slávii, ale to vyšší (pozn. komplexní komerční zdravotní pojištění od pojišťovny Slavia), takže platil jednou za rok něco přes 20 000 Kč. Dva měsíce byl v nemocnici a po kontrolách. Já jsem dala všechny ty faktury za léky, injekce a operaci na pojišťovnu, na pobočku a tam řekli, že to všechno neproplatí. Tak jsem šla na náměstí Republiky do té centrály firmy, na oddělení pro cizince a oni řekli, že to všechno projdou, zavolají a zaplatí. Doopravdy zavolali, řekli, že je to v pořádku a zaplatili. To je tak, když někdo sedí na pobočce a nechce se mu pracovat, tak řekne ne. Na té centrále se tomu sami divili a omlouvali se, že jsme museli jít až tam.“

- **Pro některé respondenty byl systém zpětného vyplacení úhrad za vykonané lékařské vyšetření a zákroky od komerčních pojišťoven finanční zátěží.**

Ž24UKR „Stejně, když kupuji to komerční zdravotní pojištění, tak mi ty peníze za zaplacené vyšetření nebo zákrok proplatí až za tři měsíce. Já jim pošlu účtenku a za tři měsíce mi to proplatí, a to je k ničemu.“

- **Respondenti si stěžovali na neproplacení vstupních zdravotních prohlídek v rámci svého komerčního zdravotního pojištění.**

Ž24UKR „Neproplácí první vstup, např. ke gynekologovi, tam jsem platila 500 Kč za vstupní prohlídku a to neproplácí ta pojišťovna.“

Ž43VIET Byla jenom jednou na gynekologii, ale tu si zaplatila sama, protože nemohla využít pojištění.

- **Případným změnám ve výběru komerčních zdravotních pojišťoven, bránila respondentům hrozba vysoké finanční ztráty již zaplaceného pojistného, které muselo být uhrazeno předem.**

Ž24UKR „Teď bych raději tu VZP, tu zelenou kartičku (pozn. komerční zdravotní pojištění od VZP, a. s.), ale měnit to nemůžu, dřív při rozvázání smlouvy peníze vraceli, teď peníze už nevracejí. Vyšel nový zákon na to. Teď musím čekat, až ta smlouva vyprší. Já bych radši tu zelenou kartičku VZP. Když jsem čekala na vízum ke sloučení, to bych musela platit 1 800 za měsíc na dva roky dopředu, a proto jsem tu lepší pojišťovnu (VZP, a.s.) nevzala. Až mi to teď vyprší, ještě nevím, co udělám, ale asi si vezmu pojištění dražší, ale jen na rok a na rok taky vízum a pak budu žádat znovu. Já nikomu 50 tisíc platit nebudu!“

- **Někteří respondenti projevíli zájem být účastníky veřejného zdravotního pojištění a přiblížit se tak standardům majoritní společnosti.**

Ž24UKR „Ještě raději bych chtěla to normální pojištění, co má manžel, to státní (pozn. manžel má trvalý pobyt, a tudíž nárok být účastníkem veřejného zdravotního pojištění). Manžel má zdravotní pojištění VZP a je moc spokojený, cítí se jako normální člověk. Já se jako normální člověk necítím. Když mi v té nemocnici řekli, že s tou kartičkou k nim nemůžu a mám odejít, koukala jsem na ně a radši bych utekla.“

2.2.2 Diskriminace a xenofobní projevy

Poměrně rozsáhlá část dotazníku byla věnována mapování oblasti projevů diskriminace tak, jak je vnímají samotní cizinci. Respondenti měli možnost v rámci několika otázek vyjádřit míru své důvěry jak k majoritě, tak krajanům, dalším cizincům i úředníkům vyřizujícím pobyty. Dále měli možnost vyjádřit frekvenci případných xenofobních projevů, se kterými se v průběhu svého života v České republice potýkali. Výzkumný tým dále zajímal i výskyt diskriminačního chování v zaměstnání či při podnikání cizinců - tj. nerovné zacházení, odmítání, šikana a jejich formy. Prostor byl věnován i reakcím cizinců na případné diskriminační chování. Poslední dvě otázky byly zaměřeny na vnímání případných xenofobních projevů ve formě hanlivých urážek.

V rámci běžných sociálních interakcí v České republice, důvěřovali respondenti zkoumaného souboru nejvíce svým krajanům (index = 0,76), dále Čechům jakožto majoritě (index = 0,71), méně úředníkům, kteří vyřizují jejich žádosti o povolení k pobytu (index = 0,68) a nejméně ostatním cizincům (index = 0,61), se kterými přicházejí do styku.

Q8a Jak důvěřujete příslušníkům majority (Čechům), se kterými přicházíte v České republice v běžném životě do styku?

Více než dvě třetiny respondentů zkoumaného souboru (69 %) měly důvěru v příslušníky majoritní společnosti. Jako statisticky významná se projevila závislost důvěry cizinců v členy majoritní společnosti, s ohledem na jejich zkušenosti s diskriminací v ČR. Tito respondenti vzhledem ke svým negativním zkušenostem projevovali vůči majoritě častěji nedůvěru (index = 0,65) než cizinci bez zkušenosti s některou z forem diskriminace (index = 0,73). Vyšší míra důvěry respondentů vůči majoritě se projevovala také s narůstající délkou jejich pobytu v ČR (více než šest let pobytu v ČR - index = 0,73). Této tendenci se vymykala skupina cizinců s délkou pobytu méně než jeden rok, jejichž míra důvěry byla vyšší (index 0,77). Lze předpokládat, že tato disproporce mohla být způsobena jak nižším zastoupením těchto respondentů, tak krátkodobým pobytem v ČR, a tudíž nižší mírou jejich napojení na majoritní společnost, které by mohlo vést k reflexi negativních sociálních kontaktů ve větší míře.

Významnější statistická souvislost důvěry v majoritu s výší dosaženého vzdělání nebyla prokázána. Nejvyšší míru důvěry v majoritu měli respondenti se středoškolským vzděláním zakončeným maturitou (index = 0,74). Nejnižší míra důvěry byla zazname-

nána u cizinců, kteří dosáhli středoškolského odborného vzdělání zakončeného maturitou (index = 0,67).⁴⁰

Statisticky významný byl rozdíl v důvěře vůči majoritní společnosti (Čechům) vzhledem k pohlaví respondentů. Větší důvěru v majoritu projevily obecně ženy (index = 0,74) oproti mužům (index = 0,69).

Vzájemná statistická závislost se prokázala také ve vztahu mezi státní příslušností respondentů a jejich důvěrou v majoritu. Nejvyšší míru této důvěry projevili ve svých odpovědích Rusové (index = 0,73) nižší míru důvěry v Čechy projevili Ukrajinci (index = 0,71) a nejnižší míru Vietnamci (index = 0,70).

Q8b Jak důvěřujete krajanům žijícím v České republice, se kterými přicházíte v České republice v běžném životě do styku?

Respondenti projevili výrazně vyšší míru důvěry vůči krajanům než příslušníkům majority (Čechům). Svým krajanům spíše důvěřovalo celých 48 % respondentů a rozhodně důvěřovalo 30 % respondentů. Svoji rozhodnou nedůvěru vůči krajanům projevila pouze 2 % respondentů.

Obdobně jako ve vztahu k majoritě se nižší míra důvěry respondentů, kteří měli negativní zkušenost s diskriminací, projevila také ve vztahu vůči krajanům (index = 0,73).

- **Z výpovědi respondenta vyplynulo diskriminační jednání, které vůči němu uplatňovala rodina jeho bratra, která zneužívala jeho závislost na ní.**

M45VIET Vypomáhá v restauraci u vietnamského majitele, tj. bratra. Dělá, co je potřeba, sám to vyjádřil tak, že je otrok. Bratrovi a jeho rodině nic neplatí a ani nedostává plat. Jen jakési kapesné. U bratra bydlí, stravuje se u něho a dostává ročně jen 1.000 USD pro svoji rodinu ve Vietnamu.

Nejvyšší míru důvěry projevili vůči krajanům Vietnamci (index = 0,80), shodnou míru důvěry projevili vůči krajanům Ukrajinci a Rusové (index = 0,74).

Statisticky významně se projevila závislost mezi nejvyšším dosaženým vzděláním respondentů a jejich důvěrou v krajany. Nejvyšší míru důvěry projevili respondenti s dokončeným středoškolským vzděláním zakončeným maturitou (index = 0,78) spolu s cizinci, kteří byli vyučeni v oboru bez i s maturitou (index = 0,77). Naopak, nejnižší míru důvěry vůči krajanům projevili respondenti s vyšším stupněm dosaženého vzdělání, zvláště pak vysokoškoláci (index = 0,65).

Vzhledem k pohlaví respondentů projevily ženy vůči krajanům vůbec nejvyšší míru důvěry (index = 0,78), ačkoli respondenti - muži věřili krajanům také velkou měrou (index = 0,74).

⁴⁰ Nižší míra důvěry vůči respondentům se v tomto případě projevila především u Rusů a Vietnamců s přechodným typem pobytu, kteří deklarovali nízkou úroveň českého jazyka. Lze předpokládat, že ztížená jazyková komunikace s majoritou tyto respondenty znevýhodňovala a umocňovala tak jejich prožívané sociální vyloučení ze strany majority nebo diskriminující přístup, se kterým se respondenti setkali a který se projevoval především horším finančním ohodnocením a přidělováním většího objemu práce.

Q8c Jak důvěřujete cizincům žijícím v České republice, se kterými přicházíte v České republice v běžném životě do styku?

Z uvedených skupin, se kterými přicházeli respondenti v běžném životě v ČR do styku, důvěřovali nejméně ostatním cizincům.

Nejnižší míru důvěry projevili Vietnamci (index = 0,58), nejvyšší pak Rusové (index = 0,65). Lze předpokládat, že nedůvěra Vietnamců vůči ostatním cizincům (i majoritní společnosti), a naopak vysoká důvěra v krajany, je podmíněna uzavřeností a v některých případech až izolovaností jejich etnických komunit v ČR vůči svému okolí, stejně tak jako nízkou úrovní znalosti českého jazyka. Lze tedy vyjádřit předpoklad, že tato nedůvěra by mohla za jistých okolností vést až k neochotě integrovat se do majoritní společnosti.

U respondentů s vyšším stupněm dosaženého vzdělání docházelo k poklesu důvěry v ostatní cizince, kdy nejnižší míra důvěry byla zaznamenána u vysokoškolsky vzdělaných respondentů (index = 0,55).

Stejně jako v předchozím výzkumu - Bariéry I, byl i zde zaznamenán nejvyšší rozdíl v důvěře mezi respondenty, kteří měli zkušenosti s diskriminací (index = 0,53) a těmi, kteří podobné zkušenosti neměli (index = 0,64).

Q8d Jak důvěřujete úředníkům vyřizujícím pobyty v České republice, se kterými přicházíte v České republice v běžném životě do styku?

Stejně jako příslušníkům majority, věřily i úředníkům vyřizujícím pobyty v ČR více než dvě třetiny respondentů (69 %). Vzhledem k tomuto trendu posilování důvěry lze říci, že se potvrdil předpoklad vyslovený v předchozím výzkumu Bariéry I - cizinci hodnotí spíše pozitivně organizační změny institucionálních kompetencí ve vedení záležitostí týkajících se pobytové agendy cizinců na území ČR.⁴¹

- **Někteří respondenti z bývalého Sovětského svazu se vyjádřili pozitivně k přístupu, který je vůči nim uplatňován ze strany úřadů a zaměstnavatelů.**

Ž49UKR Velice si váží slušného chování lidí, českých zaměstnavatelů. Nikdy jí prý nedali najevo, že je cizinka, nebo že bere jiným (zdejší) práci.

Ž34UKR Při jednání s úřady se nikdy nesetkala s negativními reakcemi, jenom byla občas zmatená.

Lze předpokládat, že uvolňování napětí mezi úředníky vyřizujícími pobytovou agendu na jedné straně a cizinci z třetích zemí na straně druhé, se za jistých okolností odráží jak ve způsobu a frekvenci využívání služeb zprostředkovatelů, tak v nátlaku zprostředkovatelů udržet si cizineckou klientelu i nadále.

- **Někteří respondenti zmínili až diskriminační chování a zneužívání, které uplatňovali někteří zprostředkovatelé vůči cizincům, jimž zajišťovali různé služby. Toto chování zprostředkovatelů vycházelo z nerovnoprávného postavení mezi nimi a cizinci, kteří využívali jejich služby a dostali se do závislého postavení na zprostředkovatelích, které se prohlubovalo.**

Ž52RUS Žena udávala příklady až otrocké závislosti cizinců na zprostředkovatelích, případy manipulace, zastrahování a vydírání, cíleného zadlužování.

⁴¹ Pobytová agenda cizinců žijících na území ČR přešla k 1. 1. 2011 do kompetence MV ČR (Odbor azylové a migrační politiky).

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

Q8e Jak důvěřujete lidem nějaké jiné skupiny, o které se chcete vyjádřit ohledně důvěry?

Na tuto otázku odpovědělo pouze 6 respondentů. Respondenti se vyjádřili ve dvou případech k Romům, v jednom případě k drogově závislým, dále k ostatním úředníkům, kamarádům a ostatním. Přehled míry důvěry CTZ ve sledované skupiny obyvatel uvádí tabulka č. 8.

Tabulka č. 8 **Důvěra respondentů v sociální okolí**

okruh osob/ míra důvěry	rozhodně jim důvěřuji		spíše jim důvěřuji		spíše jim nedůvěřuji		rozhodně jim nedůvěřuji		neví, bez odpovědi		celkem		index*
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
majorita (Češi)	81	23	160	46	84	24	15	4	7	2	347	100	0,71
krajané	104	30	168	48	61	18	7	2	7	2	347	100	0,76
ostatní cizinci	46	13	137	39	109	31	35	10	20	6	347	100	0,61
úředníci vyřizující pobyt	72	21	167	48	64	18	21	6	23	7	347	100	0,68
jiní			2	29	2	29	3	43			7	100	0,46

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 – 1,00 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité relativní váhy pro čtyřnásobnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,5, 4=0,25, bez odpovědi=0

Q9 Stává se Vám, že Vám dávají lidé z Vašeho okolí z okruhu majority (Čechů) najevo, že k nim nepatříte, že jste cizí?

Q10 Z jakého okruhu tito lidé byli?

Zkušenost respondentů s xenofobií v minulém výzkumu byla poměrně vysoká (index = 0,61), projevy xenofobie deklarovalo 51 % respondentů. V Bariérách II byla tato otázka modifikována, přičemž výzkumný tým zajímalo, jak často se dle svého mínění CTZ s projevy xenofobie či nesnášenlivosti ze strany příslušníků majority setkávají a z jakého okruhu tito lidé jsou (srovnej Schebelle, Horáková 2012). Frekvence projevů xenofobie a nepřátelského chování ze strany majority byla dle vyjádření respondentů výzkumu Bariér II spíše nízká: 45 % respondentů se s odmítnutím ze strany majority setkává zřídka, více než čtvrtina dokonce nikdy. Naopak, často až velmi často byla xenofobnímu chování majority vystavena téměř čtvrtina respondentů - viz tabulka č. 9.

Tabulka č. 9 **Frekvence zkušenosti CTZ s odmítnutím ze strany příslušníků majority**

<i>Stává se Vám, že Vám dávají lidé z Vašeho okolí z okruhu majority (Čechů) najevo, že k nim nepatříte, že jste cizí?</i>	abs.	%	index* Bariéry II
velmi často	22	6	0,50
často	65	19	
zřídka	157	45	
nikdy	90	26	
neví, neodpověděl/a	13	4	
celkem	347	100	

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 – 1,00 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité relativní váhy pro čtyřnásobnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,5, 4=0,25, bez odpovědi=0

S odmítnutím ze strany majority se ve srovnání zkoumaných skupin státních příslušností sešli opět poměrně častěji občané Vietnamu (index = 0,53) než občané Ukrajiny a Ruské federace (index = 0,58). Ženy se s odmítnutím majority setkaly častěji než muži (index ženy = 0,51; index muži = 0,49). Vyšší frekvence zkušeností s projevy xenofobie byla mezi CTZ zaznamenána zejména u osob vypomáhajících v rodinném podniku bez nároku na mzdu (index = 0,54), dále u pracujících na živnostenský list (index = 0,53) a pracovníků u zaměstnavatele (index = 0,51). Lze předpokládat, že výše uvedené skutečnosti do jisté míry odrážejí i percepce zvýšeného tlaku na CTZ k uplatnění se na trhu práce ČR. Kauzalita percepce výskytu xenofobního chování majority ze strany CTZ a specifika postavení CTZ na trhu práce ČR by rozhodně neměla být do blízké budoucnosti opomenutou oblastí zájmu dalšího zkoumání a to jak na základě vnímání CTZ, tak ze strany veřejného mínění majority.

Respondenti, kteří uvedli, že se s projevy xenofobie setkávají v ČR často, až velmi často (N = 87), měli možnost blíže specifikovat, o jaký okruh lidí (ze strany majority) šlo. Nejčastěji byli respondenti vystaveni projevům xenofobie ze strany Čechů v okolí, kde se cizinci pohybují (58 %), dále ze strany českých sousedů (47 %) a spolupracovníků (44 %). Pořadí identity projevů xenofobie podle původců xenofobního chování nebylo oproti předcházejícímu výzkumu změněno (viz tabulka č. 10).

Tabulka č. 10 **Okruh osob dávajících najevo sociální distanci**

okruh osob odmítajících CTZ		abs.	%	pořadí v Bariérách I
I.	lidé z okruhu majority v okolí, kde se pohybují	50	58	I.
II.	sousedé z okruhu majority	41	47	II.
III.	spolupracovníci z okruhu majority	38	44	III.
IV.	ostatní cizinci žijící v ČR	14	16	IV.
V.	krajané	2	2	V.
VI.	někdo jiný	1	1	VI.
VII.	neví/bez odpovědi	1	1	VII.

pozn.: Respondenti mohli uvést více odpovědí.

Následující část textu obsahuje rozbor výše uvedených otázek zaměřených na výskyt a projevy diskriminace CTZ v zaměstnání či při podnikání.

Q11 Setkala jste se vy osobně v České republice s diskriminací, tj. nerovným zacházením, odmítáním, šikanou v zaměstnání či při podnikání?

Q12 O jakou formu diskriminace se konkrétně jednalo či jedná?

Q13 Pokoušel, jste se diskriminaci nějak řešit?

Q14 Pokud jste se setkal/a s diskriminací, ale nic jste proti tomu nepodnikl/a, bylo to proto, že:

Diskriminaci pokládáme za závažný problém, který negativním způsobem ovlivňuje integraci cizinců z třetích zemí. S určitou formou znevýhodnění se v roce 2013 v České republice setkala 27 % dotázaných.⁴² Zjištěný podíl byl nižší nežli v předcházejícím výzkumu - viz tabulka č. 11. Otázka byla v obou výzkumech položena stejným způsobem a soubor respondentů byl vybírán stejnou agenturou podle shodných parametrů. Z výsledků by se mohlo na první pohled zdát, že se situace

⁴² Nejčastěji se pojem diskriminace používá v negativním významu. Jedná se o rozlišování lidí na základě příslušnosti k nějaké obecné skupině bez ohledu na schopnosti konkrétního jedince.

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

v oblasti rovného zacházení zlepšila. Diferenciace výpovědí ale ukázala naopak na zhoršení v určitých formách znevýhodňování.

Tabulka č. 11 **Osobní zkušenost CTZ s diskriminací**

	abs. Bariéry II	abs. Bariéry I	% Bariéry II	% Bariéry I
ano	94	107	27	35
ne	253	201	73	65
neví, neodpověděl	0	1	0	0
celkem	347	309	100	100

Snažili jsme se rozlišit, o jaký druh diskriminace se jednalo a jak intenzivní diskriminace byla. Při hodnocení konkrétní podoby znevýhodnění jsme naměřili vyšší hladinu diskriminace, podobně tomu tak bylo i v předchozím roce. Bylo sledováno následující:

- nejčastěji se respondenti setkali ve svém pracovním životě s větší či menší mzdovou diskriminací, téměř 70 % (N = 94) dotazovaných odpovědělo, že byli placeni hůře nežli ostatní spolupracovníci;

Ž46UKR „Já pořád nad tím přemýšlím, proč je tady tak nespravedlivě. Já dělám s Čechy, dělám stejně dlouho, stejnou práci a oni mají dvakrát víc peněz za to. Má zaplacenou dovolenou, sociální a zdravotní. Já mám proti němu kopějky.“

- o deset procent méně dotazovaných (60 %) odpovědělo, že dostávali více práce nežli ostatní spolupracovníci;

Ž46UKR „Dělám často mnohem delší dobu. Musím udělat čtyři sta hodin, abych měla stejné peníze jako on (pozn. kolega - příslušník majoritní společnosti) za dvě stě hodin práce. Já to chápu, my jsme cizinci, nás sem nikdo nezval, my sami přijeli, ale je to nespravedlivé.“

- 43 % dotazovaných se setkala s tím, že byli znevýhodňováni při zařazování do směnných provozů;
- 39 % uvedlo, že častěji nežli ostatní vykonávali zdraví škodlivou a nebezpečnou práci;
- 32 % uvedlo, že neměli jako podnikatelé stejný přístup k zakázkám;
- a 29 % se setkala s tím, že byli vydírání nebo bylo po nich vyžadováno výpalné.

Uvedené formy znevýhodnění nebyly stejně intenzivní. Ukázalo se, že ve srovnání obou výzkumů přibýlo závažnějších forem diskriminace, respektive znevýhodnění a současně bylo více těch, kteří se nesetkali s diskriminací určitého typu. Situace v oblasti diskriminace se více polarizovala, jak ukazuje následující rozbor:

- byl/a jsem placen/a hůře než ostatní spolupracovníci: 36 % respondentů uvedlo, že se setkali se závažnou formu této diskriminace, 33 % udalo mírnou formu mzdové diskriminace a 25 % uvedlo, že se s tímto jevem nesetkali. Výše naměřených hodnot byla odlišná od předchozího výzkumu a z výsledků se dá usuzovat, že se situace rovného zacházení při v odměňování cizinců z třetích zemí poněkud zhoršila. V předcházejícím výzkumu udalo 20 % závažnou formu diskriminace, 41 % mírnou formou mzdové diskriminace a 35 % respondentů se se mzdovou diskriminací vůbec nesetkalo;

- dostával/a jsem více práce než ostatní pracovníci; v předchozím výzkumu udalo 33 % respondentů, že se setkali se závažnou podobou této formy diskriminace, 27 % se setkalo s mírnou formou a 38 % se s ní nesetkalo vůbec. V roce 2012 se 22 % dotazovaných setkalo se závažnou formou, 33 % s mírnou formou a 40 % dotazovaných se nesetkalo s tím, že by dostávali více práce nežli ostatní pracovníci;
- pracoval/a jsem delší dobu než ostatní spolupracovníci; v roce 2013 uvedlo 33 % z dotazovaných závažnou a 23 % mírnou formu tohoto druhu znevýhodnění, zatímco 39 % se s ničím podobným nesetkalo. V předcházejícím výzkumu 19 % respondentů mělo zkušenost se závažnou formou této formy diskriminace, 37 % s mírnou formou a 39 % se nesetkalo s takovým zacházením;
- byl/a jsem často zařazována na nevýhodné směny (např. pouze noční); v Bariérách I bylo 26 % respondentů takto znevýhodněno, a to závažným způsobem, 17 % pouze mírně a 53 % vůbec. V roce 2012 udalo 14 % závažnou formu této diskriminace, 22 % respondentů mírnou a 58 % se nesetkalo s takovouto diskriminací;
- byla mi častěji přidělována nebezpečná, riziková a zdraví škodlivá práce; v roce 2013 uvedlo 28 % dotazovaných, že se setkalo se závažnou formou tohoto způsobu znevýhodnění a 12 % s mírnou formou. 54 % se s ničím podobným nesetkalo. V Bariérách I byla častěji přidělována nebezpečná, riziková a zdraví škodlivá práce v závažné podobě, 11 % respondentů, 13 % v mírné podobě a 71 % vůbec nic podobného nezažilo;
- byl/a jsem vydírána, bylo po mně požadováno „výpalné“; v roce 2013 udalo 10 % dotazovaných, že se setkalo se závažnou formou této praktiky, 19 % s mírnou formou a 56 % se nesetkali, s podobným zacházením. V Bariérách I udalo 12 % závažnou formu, 14 % mírnou formu a 62 % se nesetkalo s ničím podobným;
- v roce 2013 uvedla pouhá 2 % dotazovaných i jiné formy znevýhodnění; ponižování, opovržení, přehlížení, odstrkování, znevýhodnění při jednání s úřady, nedocenení kvality práce, což mělo za následek neúspěch při výběrovém řízení; v Bariérách I se s mírnou formou jiného druhu znevýhodnění setkalo 7 % dotazovaných, se závažnou pouze 1 %.

Na otázku, zdali se postižení pokoušeli řešit případy znevýhodnění či diskriminace, odpovědělo v roce 2013 pouze 12 % dotazovaných. Více než polovina z nich (55 %) uvedla, že se nepokusili diskriminaci vůči své osobě řešit. 2 % pomýšlela na obranu, ale nakonec nepodnikla nic a 20 % podniklo kroky na svoji obranu. Pro srovnání s předcházejícím výzkumem uvádíme: 47 % nepodniklo nic na svoji obranu; 36 % pomýšlelo na obranu, ale nic konkrétního nepodnikla, pouze 17 % respondentů se pokoušelo diskriminaci řešit. Podíl těch, kteří se aktivně diskriminaci bránili, byl v roce 2013 vyšší. Podíl odpovědí byl však v obou letech velmi nízký, a to je třeba vzít v úvahu. Velmi nízký byl i podíl odpovědí na otázku, proč se postižení nebránili diskriminaci (3 % z celého souboru). Většinou uvedli, že se obávali dalšího zhoršení situace (7 případů), anebo nevěřili v nápravu (3 případy).

Q15 Setkala jste se vy osobně v České republice s posměšky, hanlivými poznámkami, urážkami na veřejnosti?

Q16 Jak často k těmto případům docházelo a kde se to stalo?

V závěrečné části dotazníku zaměřené na vnímání projevů diskriminace CTZ byla pozornost věnována osobním zkušenostem CTZ s posměšky, xenofobními poznámkami, urážkami na veřejnosti a identifikaci míst, kde k těmto projevům xenofobie, dle vyjádření respondentů, dochází.

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

Čtvrtina respondentů uvedla, že se v rámci svého pobytu v ČR osobně setkala s posměšky, hanlivými poznámkami a/nebo urážkami na veřejnosti. V rámci předchozího výzkumu kladně odpovědělo až 61 % respondentů. Uvedený posun lze do jisté míry vysvětlit posunem ve složení souboru (nižší zastoupení CTZ s trvalým pobytem, u kterých lze předpokládat⁴³ vyšší ztotožnění osobních zkušeností s projevy xenofobního chování). Opět lze konstatovat, že nejčastěji se respondenti setkali s urážkami na ulici, která poskytuje urážejícímu značný prostor pro anonymitu (srovnej Schebelle, Horáková 2012, str. 30). Zvýšený výskyt xenofobního chování byl zaznamenán pouze v případě urážek či posměšků, které padly v hospodě či restauraci, tj. místech, kde lidé vlivem uvolněné atmosféry snadněji překračují bariéry kladené svým emocím či frustracím pramenícím např. z historických konsekvencí vyvolávajících afinitu vůči některým státním příslušníkům či z nezdarů zejména v pracovním (či osobním) životě. Detailně viz tabulka č. 12.

Tabulka č. 12 **Srovnání frekvence posměšků, hanlivých poznámek a urážek na veřejnosti**

Jak často a kde?	velmi často		zřídka		výjimečně, ojediněle		vůbec ne		neví, bez odpovědi		celkem		index* Bariéry II	index* Bariéry I
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
na pracovišti	22	25	19	22	16	19	23	27	6	7	86	100	0,58	0,60
ve škole	4	5	4	5	7	8	59	68	12	14	86	100	0,29	0,33
na ulici	13	15	23	26	26	30	22	25	2	2	86	100	0,57	0,62
v obchodě	11	13	25	29	19	22	27	31	4	5	86	100	0,54	0,57
ve zdravotnickém zařízení	4	5	12	14	12	14	54	63	4	4	86	100	0,38	0,39
v hospodě, restauraci	18	21	22	26	22	26	20	23	4	4	86	100	0,59	0,57

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0-1,0 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0

- **Někteří respondenti z bývalého Sovětského svazu hodnotili chování majoritní společnosti vůči nim jako „verbalizovanou diskriminaci“.**

M22RUS S Čechy vychází dobře, jediné, co mu vadí, jsou stereotypy vůči rusky mluvícím, s nimiž se prý setkává velmi často – podle respondenta jsou předsudky nejsilnější u mladé generace, tj. zhruba u jeho vrstevníků, lze hovořit až o nějaké averzi.

Slovní napadání nebo pohrdlivé poznámky (nejčastěji komentáře, v nichž je označován jako „Rusák“) zažívá na mnoha různých místech – ve škole, ale i v běžném kontaktu (tj. v obchodě, na poště, v tramvaji...), občas i v práci.

Stereotypní myšlení se podle něj zdaleka netýká celé populace (i když prý převažuje), přiznává, že Češi jsou velmi dobří přátelé, pokud se s nimi člověk seznámí důvěrně. Rozhodně se s Čechy stýká, má mezi nimi několik blízkých přátel, necítí k nim žádnou averzi.

Ž47RUS Žena poznamenala, že občas se setkává s negativní reakcí majority na to, že je Ruska, slovní narážky majority se týkají především roku 68 (pozn. okupace vojsky Varšavské smlouvy) a jejího přízvuku.

⁴³ Převážně vzhledem k jejich delšímu pobytu v ČR a migračnímu a integračnímu vývoji v ČR.

2.2.3 Způsob života a hodnoty

Proces integrace cizích státních příslušníků do majoritní společnosti s sebou samozřejmě nese z jedné strany obavy cizinců z nedobrovolné ztráty části nebo celé své náboženské, etnické a/nebo národnostní apod. identity, z druhé strany je ovlivněn negativní zkušeností nebo nespokojeností s životem v zemi původu. Pro ilustraci zde uvádíme výpovědi respondentů kvalitativní části empirického šetření.

M45VIET Odpověděl na to, že zdejší život je podobně pro něho snesitelný jako doma ve Vietnamu.

Ž43VIET Ve Vietnamu se mají dobře jenom ti nadaní a šikovní, studovaní. Ona prakticky nic neumí, jenom prodávat. Tam by žila mnohem chudší život. Její dcera také nic neumí, sloučený syn na studia moc není. Tady můžou pracovat a mít se lépe než by se měli ve Vietnamu.

Ž44UKR „Tak to u nás (pozn. na Ukrajině) je, bohužel. Když je někomu špatně, tak on směje se a říká si, tak teď tě jako můžu vytrápit. A to bohužel doopravdy tady tak je mezi Ukrajinci hlavně. Jo protože tak oni závidí. Když někdo něco má, tak vy máte a já nemám, tak potom dělají, u nás se říká „prorady“, aby člověk nebyl lepší, ale šel dolů. Úplně nenormální závist.“

V rámci dotazníkového šetření měli respondenti možnost vyjádřit subjektivní vnímání pocitu tlaku majority na jejich přizpůsobení se životu většinové společnosti a také prostor pro vyjádření svého přání žít životem, na jaký jsou zvyklí ze země původu.

Q17 Máte pocit, že od Vás majorita očekává, že se zcela přizpůsobíte hodnotám české společnosti?

Q18 Přejete si žít v České republice způsobem, na jaký jste zvyklý/á z domova?

Respondenti zkoumaného souboru projevili poměrně silný subjektivní pocit vnímání tlaku majority na jejich přizpůsobení se způsobu života většinové společnosti (index = 0,70). Největší tlak ze strany majoritní společnosti pociťovali dle svého vyjádření občané Ukrajiny (index = 0,71) a Vietnamu (index = 0,70), poměrně významně vnímání pocitu tlaku zintenzivnilo u občanů Ruské federace - srovnání s předcházejícím výzkumem Bariéry I (viz tabulka č. 13).

Tabulka č. 13 Indexy pocitu očekávání přizpůsobit se majoritě a index přání žít v ČR pouze podle zvyků z domova podle státní příslušnosti

*index pocitu očekávání přizpůsobit se majoritě *index přání žít v ČR pouze podle zvyků z domova státní příslušnost	Máte pocit, že od Vás majorita očekává, že se zcela přizpůsobíte hodnotám české společnosti?		Přejete si žít v České republice pouze způsobem, na jaký jste zvyklý/á z domova?	
	index* Bariéry II	index* Bariéry I	index* Bariéry II	index* Bariéry I
Ukrajina	0,71	0,71	0,62	0,60
Vietnam	0,70	0,70	0,68	0,60
Rusko	0,67	0,58	0,65	0,71
celkem	0,70	0,69	0,64	0,63

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0-1,0 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0

Nejvíce se přáli žít svým způsobem života, na jaký byli zvyklí ze země původu, občané Vietnamu (viz tabulka č. 13), méně občané Ruské federace a Ukrajiny.

V předchozím výzkumu Bariéry I si výzkumný tým stanovil hypotézu, v níž předpokládal, že čím větší tlak na přizpůsobení se majoritě daná skupina cizinců pociťuje, tím více si bude přát žít v ČR pouze způsobem, na jaký je zvyklá z domova (viz Schebelle, Horáková 2012, str. 31). S ohledem na zohlednění rozdílu zkoumaných souborů CTZ podle pobytového režimu⁴⁴ lze konstatovat, že u občanů Ukrajiny a Vietnamu nebyl zaznamenán zvýšený pocit vnímání tlaku majority na jejich přizpůsobení se způsobu života v ČR. Ovšem zejména u občanů Vietnamu se projevila výrazně zvýšená snaha uchránit si či neopustit způsob života a zvyklosti, které si přinesli z Vietnamu.⁴⁵ Obdobná situace byla zaznamenána, ale v mnohem nižší intenzitě i u respondentů s ukrajinskou státní příslušností. Naopak, v případě občanů Ruské federace došlo i přes mírné zintenzivnění vnímání pocitu tlaku ze strany majority k výraznému propadu přání žít životem a zvyky, na který byli zvyklí ze země původu. V tomto případě ovšem lze předpokládat, že širší „otevřenost“ respondentů z Ruské federace vůči majoritní společnosti byla pozitivně ovlivněna spíše vyšším zastoupením osob ve věku 25 až 34 let, u kterých je předpoklad nižší internalizace zvyků ze země původu.⁴⁶

Lze předpokládat, že jak turbulence v tlaku na vývoj a budoucí směřování migrační a integrační politiky ČR posledního období, tak tlak ekonomického vývoje a situace na trhu práce České republiky a další jiné (zejména) ekonomické příčiny⁴⁷ pravděpodobně způsobily zvýšenou tendenci k izolaci a zachování si vlastních návyků, zvyklostí a způsobu života ze země původu, a to zejména u občanů Vietnamu. Vzhledem k uvedenému je na místě modifikovat námi stanovenou hypotézu (viz výše v textu) rozšířením zohledněných faktorů ovlivňujících proces izolace minoritních skupin CTZ, a to jak o oblast vlivu migrační a integrační politiky ČR, tak vlivu ekonomické situace nejen České republiky, ale i ekonomické situace na úrovni skupin CTZ podle státní příslušnosti (zejména v případě občanů Vietnamu) a socioekonomické situace v zemích původu CTZ.

Lze vyslovit předpoklad, že pocit intenzivnějšího vnímání tlaku majority se u respondentů dostavil po uplynutí prvního roku jejich pobytu v ČR - viz tabulka č. 14.

Tabulka č. 14 **Index pocitu přizpůsobení se majoritě a délka pobytu v ČR**

*index pocitu očekávání přizpůsobit se majoritě	<i>Máte pocit, že od Vás majorita očekává, že se zcela přizpůsobíte hodnotám české společnosti?</i>
méně než jeden rok	0,62
jeden až dva roky	0,69
více než dva roky a méně než pět let	0,70
pět až šest let	0,69
více než šest let	0,74
celkem	0,70

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0-1,0 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0

⁴⁴ V Bariérách II silnější zastoupení respondentů s dlouhodobým pobytem - viz kapitola 2.1.

⁴⁵ srovnej index Bariéry II = 0,68; index Bariéry I = 0,60

⁴⁶ Index přání žít v ČR navyklým způsobem dosáhl u generace ve věku 25 let.

⁴⁷ Tyto další neprozkoumané faktory, které mohou ovlivňovat proces izolace minoritních skupin CTZ podle státní příslušnosti, by měly být předmětem dalšího výzkumu.

Q19 Život v České republice je patrně jiný, nežli život v zemi Vašeho původu. Čemu se těžko přizpůsobujete, co obtížně překonáváte?

V rámci předcházejícího výzkumu byla výzkumným týmem vytvořena baterie proměnných, u kterých byl předpoklad, že by pro cizince mohly představovat jisté konkrétní překážky, kterým se v rámci svého pobytu v ČR obtížněji přizpůsobují, a to:

- český jazyk,
- česká strava,
- pracovní prostředí,
- vyřizování na úřadech,
- české zvyky a způsob života,
- stesk po domově, stesk po rodině a přátelích

a nově přidána proměnná

- práva a povinnosti obyvatele tohoto státu.

Opět s ohledem na rozdíl zkoumaných souborů CTZ podle pobytového režimu⁴⁸ uvádíme v tabulce č. 15 srovnání indexu vnímání obtížnosti přizpůsobení se ve vybraných aspektech života v cizině u CTZ podle státní příslušnosti.

Tabulka č. 15 Srovnání indexu percepce obtížnosti přizpůsobení se ve vybraných aspektech života v cizině podle státní příslušnosti CTZ

*index obtížnosti přizpůsobení se	Ukrajinci		Vietnamci		Rusové		celkem	
	iB II*	iB I*	iB II*	iB I*	iB II*	iB I*	iB II*	iB I*
český jazyk	0,61	0,58	0,76	0,73	0,65	0,66	0,66	0,64
česká strava	0,44	0,43	0,64	0,60	0,51	0,52	0,51	0,50
pracovní prostředí	0,46	0,50	0,51	0,43	0,50	0,41	0,48	0,46
vyřizování záležitostí na úřadech	0,57	0,66	0,64	0,70	0,66	0,58	0,60	0,66
české zvyky a způsob života	0,47	0,48	0,60	0,60	0,61	0,58	0,53	0,53
práva a povinnosti obyvatele ČR	0,46	-	0,52	-	0,51	-	0,49	-
stesk po domově	0,64	0,68	0,72	0,68	0,67	0,69	0,67	0,68
stesk po rodině, přátelích	0,66	0,68	0,69	0,64	0,71	0,72	0,68	0,67

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0-1,0 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0

pozn.: iB I = index Bariéry I, iB II = index Bariéry II

Možno konstatovat následující:

- více než s češtinou se cizinci potýkali se steskem po domově a rodině či přátelích;
- česká strava představovala překážku zejména pro vietnamské občany;
- pracovnímu prostředí se obtížněji přizpůsobovali občané Vietnamu a Ruské federace;
- zátěž byrokracie nejvíce pociťovali občané Ruské federace a Vietnamu;
- české zvyky a způsob života představovaly největší zátěž pro občany Ruské

⁴⁸ V Bariérách II silnější zastoupení respondentů s dlouhodobým pobytem - viz kapitola 2.1.

federace a kulturně nejvzdálenější vietnamské občany;

- práva a povinnosti obyvatele tohoto státu zdolávali nejobtížněji občané Vietnamu a Ruské federace, naopak mnohem snadněji se s nimi vyrovnávali občané Ukrajiny.

2.2.4 Studium a znalost českého jazyka

Nízká motivace cizinců z třetích zemí učit se a rozvíjet znalost českého jazyka a různá úroveň kvality výuky českého jazyka v ČR patří mezi stěžejní bariéry výrazně ovlivňující průběh procesu integrace cizinců z třetích zemí v ČR (viz Schebelle, Horáková 2012). Přitom právě zvýšení úrovně znalosti českého jazyka u CTZ má přímý vliv jak na rozvoj sociálního a pracovního potenciálu cizinců žijících v české společnosti, tak na intenzitu interakcí CTZ s majoritou a rozšíření možností jejich integrace do majoritní společnosti, a to obzvláště za předpokladu poměrně omezeného využívání anglického jazyka CTZ (vnímaného v určitých případech jakožto komunikační alternativu k českému jazyku).

- **Úroveň znalosti češtiny některých respondentů byla omezena pouze na nezbytnou komunikaci v rámci jejich pracovních aktivit. Snaha o zdokonalení úrovně českého jazyka nebyla pro tyto respondenty prioritní.**

M38VIET Dnes po 5 letech zná jen slova důležitá pro obchod. Chodil po hernách, prý pozoroval situaci a učil se česky.

Ž52RUS Ona češtinu nepotřebuje, přijela sem (pozn. do ČR) pouze vydělat peníze pro svou rodinu, skoro všichni jí rozumí, na studium nemá ani čas. Znalost jazyka pro ni nikdy prioritou ani nebyla, ale teď prý na to trpí, domluví se, ale jenom civilně. "Můžu akorát tak uklízet."

Ž43VIET Jazyk, ten je problémem pořád. Nemluví tak, jak by si představovala, že by mluvit měla, je ale pořád v obchodě, nemá čas docházet do školy. Dcera do školy chodila, ale mluví ještě hůř než ona. Také je pořád v obchodě, má vietnamského přítele, ten skoro vůbec nemluví česky, jen pár slov pro fungování při prodeji. Manžel neumí česky skoro vůbec.

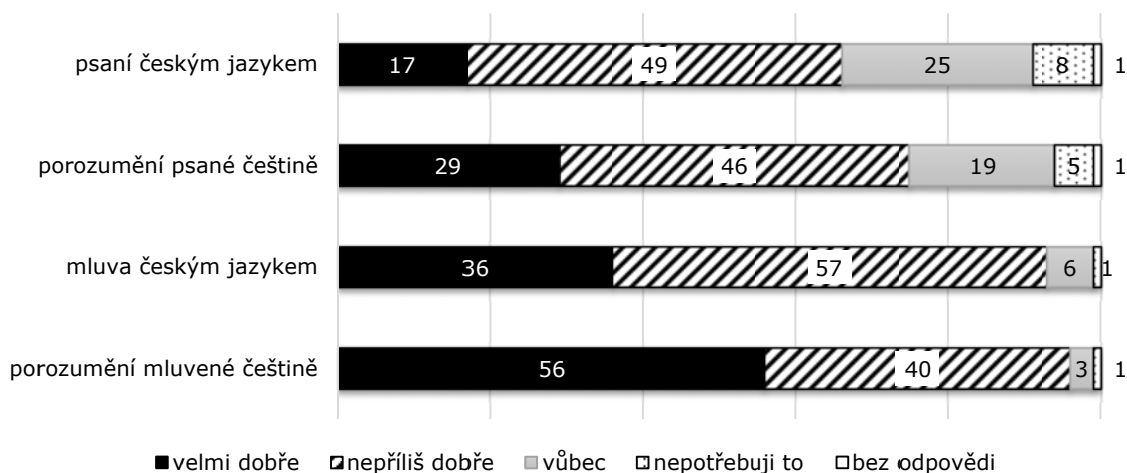
V rámci dotazníku byla pozornost zaměřena jednak na sebehodnocení respondentů v znalosti českého jazyka, a to jak v mluvené, tak písemné dimenzi, a také na motivaci cizinců učit se český jazyk. Pro měření znalosti českého jazyka byla znovu použita třístupňová škála subjektivního hodnocení (velmi dobře, nepříliš dobře, vůbec), přičemž byla respondentům nabídnuta i možnost vyjádřit přesvědčení o nepotřebnosti znalosti češtiny v jednotlivých zkoumaných dimenzích jazyka (mluvená a písemná dimenze).

Q20 Řekněte mi, prosím, jak dobře jste na tom s českým jazykem z hlediska: porozumění mluvené češtiny, mluvy českým jazykem, porozumění psané češtiny a psaní českým jazykem.

Znalost českého jazyka u cizinců převládala spíše v mluvené dimenzi, a to zejména v pasivní formě znalosti jazyka (mluvené češtině velmi dobře rozumělo 56 % respondentů, velmi dobře mluvila více než třetina) - viz graf č. 8. Opět lze konstatovat, že znalost češtiny respondentů z pohledu aktivní mluvy, čtení a psaní dosahovala spíše nepříliš dobrou úroveň (porovnej Schebelle, Horáková 2012, str. 37). V porovnání s předcházejícím výzkumem mírně přibýlo cizinců, kteří v jednotlivých zkoumaných dimenzích znalosti jazyka vyjádřili přesvědčení, že znalost češtiny (převážně v psané dimenzi) pro svůj život v ČR nepotřebují, přičemž šlo převážně o muže - občany Ukrajiny (13 mužů : 5 ženám) a občany Vietnamu, kde bylo genderové rozložení

vyvážené (6 mužů : 6 žen), převážně se jednalo o cizince s dlouhodobým pobytovým režimem (16 osob).

Graf č. 8 Úroveň znalosti češtiny podle sebehodnocení respondentů, v %

Zdroj: autoři, N = 347

Potřebu mluvit českým jazykem si uvědomovali i sami respondenti kvalitativní části empirického šetření:

- Respondenti na základě vlastních zkušeností deklarovali znalost češtiny jako stěžejní podmínku pro zapojení se do života v ČR.**

Ž47UKR „Ze začátku bylo nejhorší mluvení, šla jsem do obchodu...já neřekla 10 dkg salámu, já brala balený. Lidi chodili do obchodu, ptali se „máte bonboniéru“, já řekla „nemáme“. Nevěděla jsem, co je to.“

Ž34UKR Podle názoru všech členů rodiny je zpočátku velmi limitující neznalost češtiny, zejména při komunikaci s úřady, o využití služeb tlumočnicka ovšem nikdy neuvažovali.

M27VIET Neuměl jazyk, uvědomil si, že je odkázán jen a jen na Vietnamce.

Ž44UKR „Nejtěžší byla ta jazyková bariéra. Nikdo nerozuměl mně a já nerozuměla nikomu. To bylo prostě, to bylo nejhorší.“

M22RUS Vyřizování potřebných náležitostí a přestěhování mu trvalo asi měsíc, přijel sem asi 2 měsíce před přijímacími zkouškami, aby se naučil češtinu a seznámil se s místním prostředím a taky aby si sehnal vhodné ubytování. Z počátku mu komunikaci a orientaci v prostředí usnadňovali rusky mluvící známí.

Uznává, že nejvíc problémů budou při aklimatizaci na místní prostředí mít cizinci, jejichž kultura je od té české (a potažmo evropské) hodně odlišná a kteří nejsou schopní se česky naučit dobře a hlavně rychle (sám takové lidi prý zná).

Ž52RUS Říká, že cizinci, kteří teď přijíždějí do ČR a mají v plánu tady zůstat a žít, začínají hned se studiem českého jazyka, protože znalost jazyka je pro život tady naprosto zásadní. Zná mnoho „Ruských“ (pozn. občanů Ruské federace), kteří do ČR přijedou, hned se dají na studium češtiny, s úmyslem tady zůstat trvale.

M30UKR „Čím lepší čeština, tím lepší přístup lidí.“

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

V rámci dotazníkového šetření bylo zjištěno následující:

- nejlepší jazykové znalosti češtiny deklarovali občané Ruské federace, a to jak v mluvené, tak písemné dimenzi znalosti češtiny;
- méně zdatní ve znalosti češtiny byli napříč sledovanými jazykovými dimenzemi občané Ukrajiny;
- nejnižší znalost češtiny uvedli jazykově nejvzdálenější občané Vietnamu;
- obrovský propad vietnamských občanů přetrvával v oblasti znalosti psané formy češtiny;
- 11 % Vietnamců projevilo názor, že psát v češtině znát ani nepotřebují.

- **Za nejobtížnější považovali respondenti písemnou formu českého jazyka, následovala mluvená forma jazyka a nejmenší obtíže jim při komunikaci v češtině činilo porozumění.**

Ž34UKR *Doma spolu mluví rusky, s Čechy se snaží česky (je jí rozumět), s pravopisem má potíže (mrzí ji, že příliš nedokáže pomoci synovi s pravopisnými úkoly). Starší syn se česky naučil mluvit bez problémů (s pravopisem má potíže), má hodně kamarádů (Čechů i Ukrajinců), co se týče prospěchu, je ve srovnání se spolužáky průměrný.*

M30UKR *„Na žádný kurz češtiny do školy jsem nikdy nechodil, učil jsem se sám. Jako dokážu česky psát, ale stejně tam mám hrubky. Ale jako lepší se to. Čtu plynne knížky, co se týče jako porozumění, tak to je jako perfekt.“*

Ž52RUS *Žena do ČR přijela v roce 2005, od té doby, jak sama udává, se pořádně nenaučila česky. V češtině rozumí všemu, neumí ovšem mluvit.*

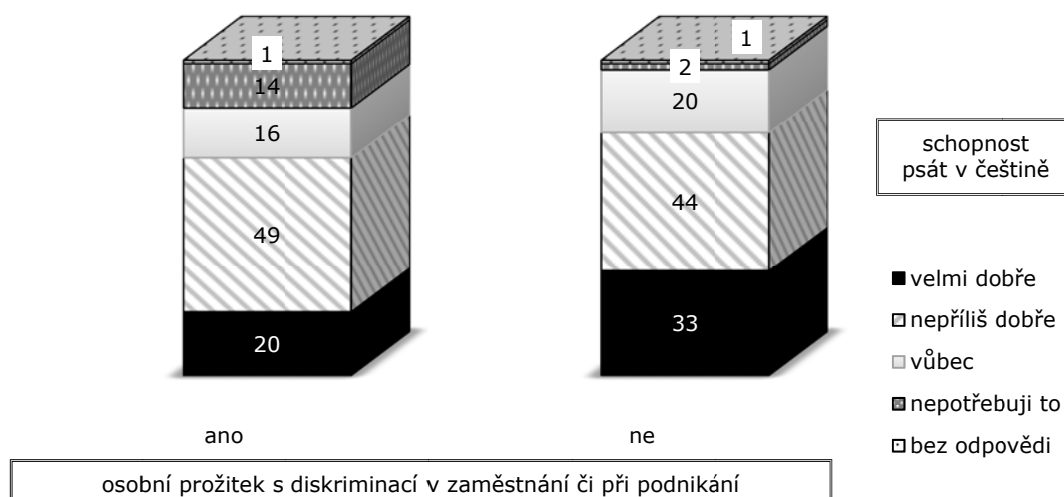
Pro detailnější přehled jazykové zdatnosti respondentů podle sledovaných jazykových dimenzí češtiny a státní příslušnosti byla vypracována přehledná tabulka č. 16.

Tabulka č. 16 **Srovnání sebehodnocení respondentů ve znalosti českého jazyka podle vybraných jazykových dimenzí a státní příslušnosti CTZ**

<i>N</i> = 347, v %	Ukrajinci	Vietnamci	Rusové	celkem
<i>porozumění mluvené češtině</i>				
velmi dobře	61	41	64	56
nepříliš dobře	35	55	32	40
vůbec	3	4	4	3
nepotřebuji to	1	0	0	1
celkem	100	100	100	100
<i>mluva českým jazykem</i>				
velmi dobře	42	20	45	36
nepříliš dobře	52	71	49	56
vůbec	5	8	6	6
nepotřebuji to	1	0	0	1
bez odpovědi	0	1	0	1
celkem	100	100	100	100
<i>porozumění psané češtině</i>				
velmi dobře	33	17	38	29
nepříliš dobře	44	52	39	46
vůbec	16	23	21	19
nepotřebuji to	6	6	2	5
bez odpovědi	1	2	0	1
celkem	100	100	100	100
<i>psaní českým jazykem</i>				
velmi dobře	18	10	26	17
nepříliš dobře	49	52	43	49
vůbec	25	26	25	25
nepotřebuji to	7	11	6	8
bez odpovědi	1	1	0	1
celkem	100	100	100	100

Opakovaně a na větším vzorku respondentů se potvrdilo, že neznalost jazyka majority u CTZ rozšiřuje prostor pro jejich případnou diskriminaci. Byla zjištěna zajímavá statistická významnost: cizinci, kteří se osobně setkali s diskriminací (tj. nerovným zacházením, odmítáním, šikanou) v zaměstnání či při podnikání, deklarovali horší schopnost až nepotřebnost psát v češtině než cizinci, kteří se s diskriminací nesetkali - viz graf č. 9.

Graf č. 9 **Srovnání osobního prožitku s diskriminací v zaměstnání či při podnikání podle úrovně znalosti psaní v češtině, v %**

Zdroj: autoři, N = 347

Horší znalost nebo neznalost češtiny diskriminovala cizince i v komunikaci s úřady.

- Někteří respondenti hodnotili svoji spolupráci se zprostředkovateli, jejichž služby využili při zprostředkování komunikace s příslušnými úřady.**

M38VIET Po špatné zkušenosti se zprostředkovateli se rozhodl domlouvat s českými úředníky sám, prý anglicky a částečně česky.

Ž52RUS Zprostředkovatelé byli strašně drazí, využívali neznalost češtiny a to u cizinců, obzvláště negramotných Ukrajinců, využívají dodnes.

Ž43VIET Pro tlumočení na úřadech žena využívá zprostředkovatele, kterým platí cca 500 Kč/den (ceny se prý snížily, ještě před půlrokem to bylo i 1 000 Kč/den).

Další část dotazníku byla zaměřena na zmapování způsobů a míst, jak a kde se cizinci češtinu učí.

Q21 Kde jste se učil/a česky?

Bylo zjištěno, že nejčastěji se cizinci učili český jazyk při pracovní či sociální interakci s příslušníky majority, dále sledováním televize, četbou knih v češtině, méně už navštěvováním jazykových kurzů placených nebo neplacených - detailněji viz graf č. 10.⁴⁹

⁴⁹ Neplacené kurzy češtiny jsou nabízeny zejména v rámci služeb poskytovaných integračními centry pro cizince, jako například Integračním centrem Praha, o.p.s.

Graf č. 10 **Kde jste se učil/a česky, v %**

pozn.: *Součet nedává 100 %, respondenti mohli uvést více než jednu odpověď. N = 347

Zdroj: autoři

- **Respondenti popisovali své zkušenosti s kurzy českého jazyka, hodnotili jejich úroveň a cenu.**

M45VIET Bratr jej přihlásil do kurzu češtiny při ústeckém centru pro integraci. Byl tam jen na dvou lekcích. Domnívá se, že by se to nikdy nenaučil.

Ž52RUS Synovi, který chce v ČR studovat je 25 let, žena za něj již tady v ČR zaplatila poplatky za studium češtiny na Karlově univerzitě ve výši 4 000 euro za rok. Jde jí o to, že na studium se vztahuje vízum. I když poplatky za studium byly vysoké, není to nejdražší studium, poplatky v Poděbradech jsou ještě vyšší.

Ž47RUS Navštěvovala jazykové kurzy Českého jazyka ještě v Moskvě. Po příchodu do ČR pokračovala ve studiu a navštěvovala jazykové kurzy nabízené CIC (pozn. nízkoprahové kurzy češtiny pro cizince zajišťované občanským sdružením Centrum pro integraci cizinců⁵⁰), které byly placené. Cena byla 100 Kč za hodinu a půl. Kurzy podle respondentky měly nevyhovující pedagogické vedení a nebyly odstupňované podle jazykové úrovně studentů.

Dále byly zjištěny následující skutečnosti:

- občané Vietnamu při výuce češtiny spíše preferovali jazykové kurzy zdarma;⁵¹
- občané Ukrajiny spíše využívali i jazykové kurzy češtiny, které si hradili sami;⁵²
- občané Vietnamu podléhají vyšší sociální izolovanosti než ostatní zkoumané minority podle státní příslušnosti, ve společnosti českých přátel se českému jazyku nejméně přiučili občané Vietnamu;⁵³
- při práci s českými spolupracovníky se češtinu naučili zejména Ukrajinci, méně Rusové a nejméně Vietnamci;⁵⁴

⁵⁰ <http://www.cicpraha.org/upload/soubory/%C4%8De%C5%A1tina/N%C3%ADzkoprahov%C3%A9%20kurzy%20%C4%8De%C5%A1tiny%20pro%20cizince%20CIC.pdf>

⁵¹ 32 % z nich, N = 99

⁵² 26 % z nich, N = 195

⁵³ 38 % z nich: Rusové 53 %, N = 53 a Ukrajinci 45 %

⁵⁴ Ukrajinci 74 %, Rusové 57 %, Vietnamci 50 %

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

- jako další alternativy způsobu či místa učení češtiny bylo uvedeno následující: v rodině, od chůvy, od krajanů, samostudium.

- **Respondenti deklarovali komunikaci s členy majoritní společnosti v rámci společných pracovních aktivit, jako nejrychlejší a nejefektivnější formu výuky českého jazyka.**

M30UKR „Nejhorší asi bylo, že jsem špatně rozuměl česky. No až když jsem v práci začal dělat s Čechy, tak se moje čeština zlepšila. Ale pokud jsem pracoval s Ukrajinci a Rusy, tak to vůbec nešlo.“

Ž46UKR „Problém byl naučit se češtinu, na tom závodě (pozn. v práci) byli jen Ukrajinci, tak tam jsem se nic nenaučila, mluvili jsme s kamarádkami jen po ukrajinštině. Naučila jsem se mluvit až v práci, kde jsem pracovala s Čechy.“

- **Někteří respondenti deklarovali svoji závislost na ostatních členech rodiny, kteří jim asistovali jako překladatelé při komunikaci v českém jazyce.**

Ž59RUS „No, já žiju tady (pozn. v ČR) tak v prázdně, nerozumím ničemu, peníze nemám, nic. Neznám Čechy, snacha hovoří dobře, tlumočí pak dál.“

Ž43VIET Žena spoléhá na svého syna, který od září nastoupí na střední školu, naučí se česky a pak pomůže s učením i ostatním členům rodiny. Občas ji nějaké to slovíčko naučí jedna zákaznice, která to s ní trénuje.

- **Někteří respondenti nepovažovali úroveň znalosti českého jazyka, požadovanou pro splnění jazykové zkoušky A1, jako překážku bránící úspěšné vykonání této zkoušky.**

Ž52RUS Jak ale sama říká, na úspěšné absolvování jazykového testu (pozn. pro přiznání trvalého pobytu, A1) by si troufla. Chodí to prý tak, že dostanete knížku, CD, prostudujete něco doma, zodpovíte otázky a hotovo, je to velmi lehké.

Ž43VIET Na jazykovou zkoušku pojede do Ostravy, kde probíhá řízení. Je ale pevně přesvědčena, že i to málo, co z češtiny umí, jí na úspěšné složení jazykové zkoušky stačit bude.

2.2.5 Zaměstnání a pracovní život

Jak bylo potvrzeno v předcházející kapitole, znalost českého jazyka, způsob učení češtiny, výkon zaměstnání i pracovní život jako takový neslouží cizincům žijícím v ČR pouze k získání ekonomického profitu ve formě výdělku, ale vytváří vhodný prostor i pro jejich sociální interakci s příslušníky majority, dále pak i krajanů, resp. dalšími cizinci pobývajících v České republice.

V rámci zkoumané oblasti *zaměstnání a pracovní život* nás v dotazníkovém průzkumu zajímalo několik výzkumných podoblastí týkajících se:

- forem zaměstnání CTZ v ČR,
- spokojenosti s jejich prací,
- ochota měnit pracovní místo,
- ochota zůstat v ČR i v případě horšího uplatnění se na trhu práce,
- výše čistého měsíčního příjmu respondentů
- a zhodnocení adekvátnosti výše příjmu domácnosti respondentů vzhledem ke schopnosti pokrýt základní životní náklady jejich domácnosti.

V rámci těchto zkoumaných podoblastí se výzkumný tým zaměřil i na možnost opakovaného nahlédnutí do tzv. neregulérního/nelegálního⁵⁵ zaměstnávání cizinců z třetích zemí (viz Schebelle, Horáková 2012).

Q22 Jakým způsobem jste v České republice zaměstnán/a? Máme na mysli i příležitostné a sezónní práce, jako jsou např. brigády.

Respondenti měli možnost na uvedenou otázku uvést více odpovědí⁵⁶, v rámci kterých mohli prostřednictvím vyjmenovaných kategorií blíže specifikovat způsob zaměstnání, které vykonávali, nebo (v případě nevykonávání pracovní činnosti) měli také možnost vyjádřit zájem pracovat.

Bylo zjištěno, že nejčastější formou (způsobem) zaměstnání CTZ byla v ČR práce u zaměstnavatele (42 %). Necelá čtvrtina CTZ podnikala na živnostenský list. 13 % CTZ pracovalo jako zaměstnanci pracovní agentury, 8 % pracovalo v rodině (vlastní nebo cizí) za mzdu a 5 % vypomáhalo v rodinném podniku bez nároku na mzdu. Bez práce, ale se zájmem pracovat bylo 6 % respondentů a 7 % nepracovalo vůbec. Níže uvedená tabulka č. 17 uvádí přehled forem (způsobu) zaměstnání respondentů v ČR, přičemž obsahuje i přehled výsledků z předcházejícího výzkumu Bariéry I. Porovnáním dat níže uvedené tabulky lze konstatovat, že v souboru Bariéry II, kde převažovali CTZ s dlouhodobým pobytem, více respondentů pracovalo v závislé pracovní činnosti (tj. u zaměstnavatele)⁵⁷ a bylo zde více nepracujících respondentů se zájmem pracovat; naopak méně byli zastoupeni živnostníci.

Výzkumný tým si položil hypotézu, v rámci které předpokládal, že uplatňování forem (způsobů) zaměstnávání CTZ na trhu práce ČR se více méně liší podle státní příslušnosti CTZ. Rozborem dat se tato hypotéza potvrdila, byly zjištěny rozdíly ve využívání konkrétních forem zaměstnání podle státní příslušnosti cizinců z třetích zemí:

- pro občany Vietnamu je charakteristické zejména podnikání na živnostenský list, dále častější využívání výkonu práce v rodině (vlastní nebo cizí) za mzdu a vypomáhání v rodině bez nároku na mzdu;

⁵⁵ Mezi které patří i tzv. „švarcsystém“, tj. zdánlivá samostatně výdělečná činnost a zaměstnávání bez dodržení platnou legislativou stanovených náležitostí podle zákoníku práce a zákona o zaměstnanosti.

⁵⁶ Více odpovědí uvedlo celkem 12 osob. Nejčastěji byla uvedena kombinace „práce u zaměstnavatele“ a „podnikání na živnostenský list“ (Ukrajina 3x, Vietnam 2x, Ruská federace 2x - zejména osoby vyučené v oboru bez/s maturitou a po jedné osobě všechny vyšší sledované stupně vzdělání). Ojediněle se dále objevily tyto kombinace:

- „práce u zaměstnavatele“ s „výpomocí v rodinném podniku bez nároku na mzdu“ (Vietnam, základní vzdělání),
- „práce u zaměstnavatele“ se „zaměstnancem pracovní agentury“ (Ukrajina, vyučen v oboru bez/s maturitou),
- „zaměstnanec pracovní agentury“ s „podnikáním na živnostenský list“ (Ukrajina, středoškolské odborné s maturitou),
- „podnikání na živnostenský list“ s „prací v rodině (vlastní nebo cizí) za mzdu“ (Vietnam, vyučen v oboru bez/s maturitou).

⁵⁷ Zvýšení počtu cizinců pracujících u zaměstnavatele bylo do jisté míry ovlivněno legislativními změnami v agenturním zaměstnávání cizinců v ČR (změna zákona o zaměstnanosti, zákon č. 435/2004 Sb.), platnými od ledna 2012, podle nichž mohou pracovní agentury zprostředkovávat zaměstnání cizincům přímo do pracovněprávního vztahu u zaměstnavatele. Tato opatření byla učiněna v rámci potírání nelegálního zaměstnávání.

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

- **Respondenti s vietnamskou státní příslušností deklarovali především svoji pracovní činnost v oblasti obchodu a služeb. Do této činnosti byla dle výpovědí respondentů často zapojena jejich širší rodina. Někteří respondenti ve výpovědi zmínili i výhody podnikání v maloobchodním prostředí ČR.**

Ž43VIET Pracuje, má dva kamenné obchody, večerky (jeden má plochu 100 m²), druhá je klasická malá večerka. V obchodech pracuje celá rodina, nově se do práce začlenil i čerstvě sloučený syn. Žena sama uvedla, že prodávat v ČR je daleko snadnější, než prodávat ve Vietnamu: ve Vietnamu se prodeji věnuje hodně lidí, tady míň, není tak velká konkurence.

Je spokojená, jak to vše vyřešila, zatím je v podnikání pořád v plusu a daří se jí splácet i půjčky a nabývat majetek.

Ž51VIET V současné době provozuje obchod s tabákem (v ulici U libeňského pivovaru), kde prodává též základní sortiment potravin. Za krámkem platí nájem.

M45VIET Vypomáhá v restauraci u vietnamského majitele, kterým je jeho bratr. Má živnostenský list - nákup, prodej.

M27VIET Vypomáhá v restauraci u vietnamského majitele. Má živnostenský list - nákup, prodej. Celou dobu v ČR dělal podobnou příležitostnou práci pro Vietnamce.

M38VIET Má pronajatý malý obchůdek na sídlišti v Chlumci, kterému říká večerka. Prodávají zde s manželkou.

- pro občany Ukrajiny a Ruské federace je charakteristická zaměstnanost u zaměstnavatele a u pracovní agentury (detailně viz tabulka č. 17).

- **Respondenti ze zemí bývalého Sovětského svazu deklarovali svoji pracovní činnost v „tradičních odvětvích“, kterými byly stavební práce a úklidové služby. Někteří respondenti přiznali, že jejich pracovní činnost spadá vzhledem ke svému charakteru a platné legislativě do „šedé ekonomiky“ ČR.**

M30UKR „Pracuji jako zaměstnanec ve své vlastní stavební firmě. Jsem zaměstnaný jako jednatel, čtyři roky. Dříve jsem byl jako OSVČ - živnostník.“

Ž44UKR „Jsem zaměstnaná jako jednatelka v jedné ukrajinské firmě u zprostředkovatele, ale ve skutečnosti tam jako nepracuju, živím se úklidem (pozn. pohybuje se v šedé ekonomice) v rodinách, většinou českých.“

Ž34UKR Žena si zařídila živnostenský list a založila si úklidovou firmu, výdělky nebyly podle jejích slov příliš vysoké a zkušenosti z podnikání měla celkově spíše negativní, výsledkem je, že už by nikdy nechtěla pracovat sama na sebe.

Ž52RUS Od roku 2009 OSVČ, uklízí kanceláře, už nepracuje pod nikým, dále uklízí domácnosti převážně českých rodin.

Ž24UKR „Ne. Ne, já ještě nemůžu tady pracovat. Mám povolení k dlouhodobému pobytu za účelem sloučení. Tam je povoleno pracovat jen 20 hodin týdně, to vychází na 300 hodin ročně, nějak tak, ale pracuji víc. Děláám úklid.“

Ž46UKR „Pracuji v jedné restauraci (pozn. respondentka je OSVČ), kde uklízím a umývám nádobí v kuchyni.“

Tabulka č. 17 Formy (způsobu) zaměstnání CTZ v ČR podle státní příslušnosti a srovnání s výsledky výzkumu Bariéry I

forma (způsob) zaměstnání v ČR (v %)	Ukrajinci	Vietnamci	Rusové	celkem Bariéry II	celkem Bariéry I
pracuji u zaměstnavatele	51	19	53	42	37
podnikám na živnostenský list	17	35	15	22	28
jsem zaměstnancem pracovní agentury	15	8	13	13	14
pracuji v rodině (vlastní nebo cizí) za mzdu	4	16	9	8	7
nepracuji (nevydělávám si ani formou brigády)	6	7	8	7	5
nepracuji, ale mám zájem pracovat	6	5	6	6	4
vypomáhám v rodinném podniku bez nároku na mzdu	2	13	0	5	6
nevím, neodpověděl/a	2	1	0	1	1
celkem (N)	195	99	53	347	309

pozn.: Součet procent nedává 100 %, respondenti mohli uvést více než jednu odpověď.

Byly zjištěny standardní genderové rozdíly - podnikání na živnostenský list bylo častější u mužů než u žen (26 % : 18 %).

Neopomenutelným zjištěným jevem, který lze označit za jistých okolností jako nebezpečný, byla vyšší zaměstnanost žen - cizinek v rodinných podnicích bez nároku na mzdu⁵⁸ (celkem 13 žen). Věkový průměr této skupiny činil 34 let, takže se nelze domnívat, že touto formou pracovaly zejména např. osoby studující. Finančně neohodnocenou práci v rodině vykonávaly zejména Vietnamky (9 osob), méně Ukrajinky (4 osoby). Tři z žen pracujících pro rodinu bez mzdového ohodnocení, uvedl, že nemá uzavřené zdravotní pojištění, jedna z žen uvedla, že o svém zdravotním pojištění nevím, protože toto za ní vyřizuje její zaměstnavatel a další žena uvedla pojištění pouze v zahraničí. V rámci zkoumaného souboru byl zachycen a zmapován pouze malý vzorek třinácti žen - cizinek pracujících v rodinném podniku bez nároku na mzdu. Za předpokladu nezlepšující se situace na trhu práce a uplatňování systémových překážek paralyzujících zaměstnávání CTZ v ČR⁵⁹ lze u určitých skupin CTZ očekávat negativní vývoj v zaměstnávání osob (zejména žen)⁶⁰ vypomáhajících v rodinném podniku bez nároku na mzdu a vytvoření prostoru pro expanzi nelegálního nebo neregulérního zaměstnávání cizinců z třetích zemí v České republice.

⁵⁸ V této formě zaměstnání pracovali pouze čtyři muži.

⁵⁹ Např. nařízení Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, podle kterého nesmí úřady práce od července 2012 vydávat ani prodlužovat pracovní povolení pro cizince z třetích zemí s nižším nežli maturitním vzděláním.

⁶⁰ Ohroženy jsou zejména ženy s nižším stupněm vzdělání (pět z třinácti žen vypomáhajících v rodinném podniku bez nároku na mzdu mělo pouze základní vzdělání bez vyučení).

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

- Respondenti deklarovali spíše příležitostné zaměstnání ve formě brigád nebo pravidelné zaměstnání na částečný úvazek. Dle jejich výpovědí neměli vzhledem k aktuální situaci na trhu práce v ČR jinou možnost.

Ž59RUS Občas tady (pozn. v ČR) chodí na brigády.

Ž49UKR Má příležitostné zaměstnání. Nejdelší zaměstnání měla jako skladnice v potravinách v supermarketu. V poslední době je zcela odkázaná na momentální spíše brigádnickou práci, většinou kolem supermarketu a obchodů vůbec. Žkousí to prakticky denně se někde ptát či telefonovat.

M22RUS Vzhledem k tomu, že finanční podpora rodičů na pokrytí všech nákladů nestačila, začal si respondent ihned hledat práci, respektive brigádu, která by se dala skloubit se školou. Podařilo se mu najít místo učitele hry na kytaru v ZUŠ Parnas v Brně Veveří, kvůli škole ale musel přijmout jen částečný úvazek.

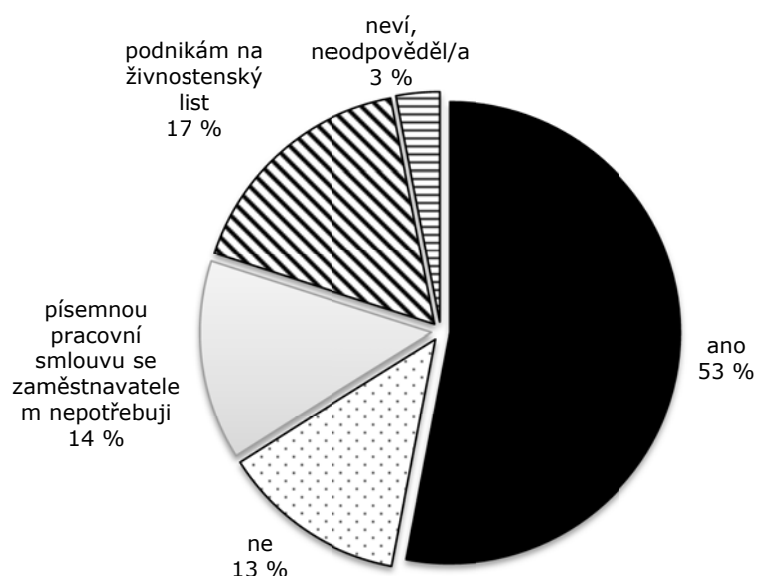
Ž34UKR V současné době chodí respondentka kvůli finanční tísní na noční směny do Tesco (Tesco Stores ČR, a.s. pobočka Rychnov nad Kněžnou). Partner, který nedávno přišel o práci, protože stavební firma zkrachovala, přišel o výdělek a musel na úřad práce.

V další části dotazníku byla pozornost zaměřena na existenci písemné pracovní smlouvy CTZ se zaměstnavatelem. Na otázku měli uvést odpověď záměrně všichni respondenti, kteří deklarovali výkon zaměstnání (N = 300).

Q24 Máte uzavřenou písemnou pracovní smlouvu se zaměstnavatelem?

Bylo zjištěno, že písemnou pracovní smlouvu měla se svým zaměstnavatelem uzavřenou cca polovina (53 %) respondentů, 13 % písemnou pracovní smlouvu nemělo, 14 % respondentů bylo přesvědčeno, že písemnou pracovní smlouvu ani nepotřebují - viz graf č. 11).

Graf č. 11 Existence uzavřené písemné pracovní smlouvy u CTZ pracujících u zaměstnavatele, v %

Zdroj: autoři

V rámci výsledků předcházejícího výzkumu Bariéry I bylo identifikováno neregulérní zaměstnávání CTZ, zejména při agenturním zaměstnávání CTZ a práci v rodině „bez uzavřené smlouvy“. Ve výzkumu Bariéry II byla identifikace neregulérního zaměstnávání CTZ v rámci sledovaného souboru zacílena na oblast závislé pracovní činnosti cizinců (tj. u zaměstnavatele a pracovní agentury).

Zajímavou skutečností bylo, že podnikání na živnostenský list, jakožto variantu k uzavření písemné pracovní smlouvy, uvedlo (i po zohlednění souběhu závislé a nezávislé ekonomické činnosti u respondentů) o tři osoby méně respondentů, než byl celkový počet osob podnikajících na živnostenský list. Rozborem dat bylo zjištěno, že tyto osoby vykonávaly práci v rodině s nárokem nebo bez nároku na mzdu.

Na základě vhodného použití sociologického způsobu bádání byl zmapován prostor, v rámci kterého bylo identifikováno neregulérní zaměstnávání CTZ v oblasti výkonu závislé ekonomické činnosti (tj. práce u zaměstnavatele a práce u pracovní agentury):

- 12 % respondentů pracujících v závislé ekonomické činnosti (tj. u zaměstnavatele, N = 146) nemělo uzavřenou pracovní smlouvu, 3 % z nich vyjádřilo přesvědčení o nepotřebnosti pracovní smlouvy;
- v případě 44 agenturních pracovníků bylo bez písemné pracovní smlouvy pět osob, tři osoby jí nepotřebovaly.

V případě respondentů pracujících pro rodinu s nárokem na mzdu (N = 28) bylo bez písemné pracovní smlouvy deset osob, třináct osob tuto smlouvu nepotřebovalo a dvě odmítly uvést konkrétní odpověď. U respondentů vypomáhajících v rodině bez nároku na mzdu (N = 17) převládal názor nepotřebnosti písemné pracovní smlouvy (11 osob), tři osoby písemnou pracovní smlouvu neměly, jedna osoba podnikala na živnostenský list.

K uvedeným skutečnostem nutno dále uvést, že respondenti bez písemné pracovní smlouvy nižší spokojenost se svojí vykonávanou prací, více si přáli najít nové pracovní místo a v případě neúspěchu na trhu práce by spíše volili odchod z ČR.

Mezi jednotlivými zkoumanými skupinami cizinců z třetích zemí podle státní příslušnosti byla při odpovědi na existenci jejich písemné pracovní smlouvy se zaměstnavatelem zjištěna tato specifika:

- bez písemné pracovní smlouvy (odpověď „ne“) pracovali respondenti všech sledovaných státních příslušností, nejvíce však občané Ukrajiny;⁶¹
- přesvědčení o nepotřebnosti písemné pracovní smlouvy bylo charakteristické spíše pro občany Vietnamu;⁶²
- podnikání na živnostenský list jakožto alternativu k písemné pracovní smlouvě uváděli zejména občané Vietnamu;⁶³
- odpověď na otázku o uzavření písemné pracovní smlouvy odmítali uvést zejména Ukrajinci.⁶⁴

⁶¹ 19 Ukrajinců, 11 Vietnamců a 10 Rusů (v počtu osob)

⁶² 27 % Vietnamců, 14 % Ukrajinců, 9 % Rusů

⁶³ 28 % Vietnamců, 14 % Ukrajinců a 9 % Rusů

⁶⁴ pět osob

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

Konkrétní odpověď na existenci písemné pracovní smlouvy odmítli zejména respondenti vykonávající souběh dvou forem (způsobů) zaměstnání v ČR.

Kromě forem zaměstnání CTZ v ČR byla pozornost v dotazníkovém šetření dále věnována spokojenosti respondentů s jejich prací v ČR, dále jejich přání najít si nové pracovní místo a zdali by v případě neúspěchu na trhu práce ČR volili raději odchod z ČR.

Q23 Jste spokojen/a se svojí prací v České republice?

Q25 Přejete si najít jiné pracovní místo, než dosud máte?

Na otázky o spokojenosti s prací a přání najít si nové pracovní místo odpovědělo celkem 300 respondentů. Většina respondentů (87 %) uvedla spokojenost s prací, kterou vykonávala, přání najít si nové pracovní místo třetina.

Srovnáním indexů spokojenosti s vykonávanou prací byly zjištěny následující skutečnosti:

- nejspokojenější se svou prací byli občané Ruské federace (index = 0,84), dále Vietnamci (index = 0,82), méně Ukrajinci (index = 0,80);
- nejméně si přáli měnit pracovní místo zejména Vietnamci (index = 0,45), více občané Ruské federace (index = 0,51);
- nejochotnější změnit pracovní místo byli občané Ukrajiny (index = 0,53) - viz tabulka č. 18.

Tabulka č. 18 Spokojenost s prací a přání najít si jiné pracovní místo podle státní příslušnosti

*index pocitu spokojenosti s prací v ČR *index přání žít v ČR pouze podle zvyků z domova státní příslušnost	<i>Jste spokojen/a se svojí prací v České republice?</i>		<i>Přejete si najít jiné pracovní místo, než dosud máte?</i>	
	iB II*	iB I*	iB II*	iB I*
Ukrajina	0,80	0,78	0,53	0,55
Vietnam	0,82	0,79	0,45	0,47
Rusko	0,84	0,78	0,51	0,53
celkem	0,81	0,78	0,51	0,52

**index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0-1,0 (0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0; iB I = index Bariéry I, iB II = index Bariéry II*

Porovnáním s výsledky předcházejícího výzkumu Bariéry I lze u CTZ konstatovat spíše nižší tendenci k pracovní mobilitě. Otázkou však zůstává, do jaké míry a v jakých konkrétních případech je zvýšená neochota CTZ měnit pracovní místo ovlivněna postačující spokojeností s charakterem a kvalitou vykonávaného zaměstnání, nebo (spíše) reálným uvědomením si šancí a možností úspěšného uplynutí z třetích zemí na trhu práce ČR obzvláště v posledním období.

- **Někteří respondenti vyjádřili své strasti spojené s pracovním životem. Mezi strasti patřilo vyčerpávající intenzivní pracovní nasazení, absence písemné pracovní smlouvy a obtížná vymahatelnost pohledávek u některých firem.**

Ž46UKR „Další věc byla těžká práce, děláš šestnáct hodin denně, bez dovolené. Tu si člověk mohl vzít, ale pak nemáš peníze. Doma jsem dělala osm nebo devět hodin a tady šestnáct, ale v hlavě se pořád honí, já musím, já musím, musím to udělat. Tady pro cizince není život, celý den v práci, v noci nabiješ baterky a ráno zase do práce.“

Ž34UKR Respondentka je kvůli péči o kojence a současných nočních směnách hodně vyčerpaná, prý toho moc nenaspí.

M30UKR „Myslím, že si vydělám víc než Češi. To je jednoduché, Češi dělají (pozn. pracují) jen do třech hodin a my děláme deset hodin denně a ještě děláme, co Češi nedělají, protože nechtějí. A když jsou v práci, taky nedělají nebo dělají málo. Málokdy jsem potkal někoho (pozn. z majority), kdo jako opravdu dělal.“

Ž46UKR „Mám jen ústní pracovní smlouvu, kolik (pozn. peněz) dostanu, ale nemám nic napsáno ani podepsáno, takže nemám žádnou jistotu.“

M30UKR „Firmy, pro které dělám, neplatí! Jako spíš ta poslední firma, pro kterou jsem dělal, byla jako úplný podvodník. Oni mají jako už šílené množství pohledávek. Pak jsem zjistil, že nikomu neplatí.“

V míře spokojenosti s vykonávanou prací byla zjištěna významná genderová diference:

- ženy byly se svojí prací mnohem spokojenější než muži (index ženy = 0,84, index muži = 0,79), což se ovšem neprojevilo v rozdílné míře hledat si nové pracovní místo (index ženy = 0,51, index muži = 0,51).

Nejméně spokojení s prací byli cizinci pobývající v ČR jeden až dva roky (index = 0,76), na základě čehož lze vyslovit předpoklad zvýšené tendence k pracovní mobilitě u této skupiny CTZ (jejich index přání změnit pracovní místo vykázal nejvyšší hodnotu 0,56), dále mladí lidé ve věku 15 až 24 let (index = 0,77). Naopak, nejspokojenější byli respondenti ve věku 35 až 44 let (index = 0,82).

Spokojenost s vykonávanou prací podle dosaženého stupně vzdělání se pohybovala v poměrně širokém intervalu. Přetrvávající obtížné zúročení řemesel a středoškolského odborného vzdělání na trhu práce ČR se pravděpodobně projevilo v nízké spokojenosti s vykonávaným zaměstnáním u cizinců vyučených v oboru bez/s maturitou (index = 0,79) a cizinců se středoškolským odborným vzděláním (index = 0,80). Naopak, velmi spokojeni byli se svou prací středoškoláci s maturitou a vysokoškolsky vzdělaní cizinci (shodně index = 0,84).

Q26 Uvažoval/a jste někdy o tom, že odejdete z ČR, jestliže se Vám zde nepodaří nalézt lepší práci?

Přání respondentů zůstat v ČR i v případě neúspěchu v hledání lepšího pracovního uplatnění bylo velmi vysoké, pouze necelá čtvrtina respondentů (24 %)⁶⁵ by při neúspěchu na trhu práce zvažovala odchod z České republiky. Na otázku Q26 odpovídali ti, kteří alespoň trochu uvažovali o jiném pracovním místě⁶⁶ - celkem 185 respondentů (srovnání indexů úvah o opuštění ČR viz tabulka č. 19). Odchod z ČR by v případě horšího pracovního uplatnění nejméně volili občané Vietnamu (index = 0,46), občané Ruské federace přisuzují kvalitě pracovního uplatnění poměrně vyšší hodnotu (index = 0,50).

⁶⁵ Pevně rozhodnuto odejít z ČR bylo pouze 8 % respondentů.

⁶⁶ Tj. v předcházející otázce uvedli odpověď „rozhodně ano“, „spíše ano“, „spíše ne“.

Tabulka č. 19 **Srovnání indexů úvah o opuštění ČR z důvodu neúspěchu v hledání lepší práce podle státní příslušnosti**

*index státní příslušnost	Uvažoval/a jste někdy o tom, že odejdete z ČR, jestliže se Vám nepodaří nalézt lepší práci?	
	iB II*	iB I*
Ukrajina	0,48	0,53
Vietnam	0,46	0,48
Rusko	0,50	0,65
celkem	0,48	0,53

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 – 1,0 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0; iB I = index Bariéry I, iB II = index

Ochota pracovat na horším pracovním místě odráží silné přání respondentů dále žít v České republice, a to i v případě méně kvalitních pracovních podmínek či možností. Pracovat za horších podmínek, ale přesto zůstat a žít v ČR, byly ochotny zejména ženy, muži by volili odchod z ČR ve větší míře.⁶⁷

Část dotazníku věnovanou oblasti zaměstnání a pracovního života uzavíraly otázky zaměřené na zjištění čistého měsíčního příjmu respondenta a jeho posouzení dostatečnosti příjmů jeho domácnosti k uhrazení základních životních nákladů.

Q27 Jaký je Váš čistý měsíční příjem ze zaměstnání či podnikání v Kč?

Celkově na tuto velmi choulostivou otázku odpovědělo až 79 % z 298 relevantních respondentů.⁶⁸ Rozborem respondenty uvedených čistých měsíčních příjmů byly zjištěny následující skutečnosti:

- průměrný čistý měsíční příjem respondentů činil 19 054 Kč;
- střední hodnota intervalu uvedených příjmů s minimem 750 Kč (uvedeno 1x) a maximem 86 000 Kč (uvedeno 1x)⁶⁹ činila 16 650 Kč, tj. polovina respondentů uvedla čistý měsíční příjem pod touto hranicí;
- nejčastější hodnota čistého měsíčního příjmu respondentů činila 15 000 Kč;
- 80 % respondentů uvedlo nižší čistý příjem než 24 000 Kč.

Příjmový a finanční rozbor cizinců z třetích zemí představuje i v současné době poměrně neprobádanou oblast. Z tohoto důvodu uvádíme podrobnější vyhodnocení příjmových dat i přesto, že tato data nebyla získána od většího počtu cizinců. Srovnáním zjištění o čistém měsíčním příjmu cizinců získaných výzkumem Bariéry I bylo zjištěno, že medián (tj. střední hodnota) a modus (tj. nejčastější hodnota) čistých měsíčních příjmů zkoumaných CTZ se v porovnání s výsledky výzkumu Bariéry II nezměnily. Na základě tohoto lze při zohlednění inflace, nárůstu cen (zejména) potravin atd. vyslovit předpoklad zhoršení se finanční situace zejména u ohrožených skupin CTZ v ČR⁷⁰ (bez udání srovnání s příjmovou a finanční situací jak majority, tak ostatních skupin cizinců).

⁶⁷ Index úvahy o odchodu z ČR při neúspěchu v hledání lepší práce ženy = 0,45; muži = 0,50.

⁶⁸ Při výzkumu Bariéry I to bylo 66 % z 281 relevantních.

⁶⁹ Z rozboru příjmu, byly odstraněny extrémní hodnoty uvedeny dvěma respondenty (100 000 a 150 000 Kč).

⁷⁰ matky - samoživitelky s dětmi, starší lidé, osoby s nižším vzděláním a kvalifikací apod.

Byly zjištěny standardní genderové příjmové rozdíly, muži vydělávali více než ženy. Nejčastější čistý měsíční příjem mužů činil 20 000 Kč, žen 10 000 Kč. Čisté měsíční příjmy mužů a žen se více přiblížili v mediánu, tj. střední hodnotě (muži = 18 000 Kč, ženy = 15 000 Kč).

Dále byly zjištěny rozdíly ve výši uvedených čistých měsíčních příjmů respondentů podle jejich státní příslušnosti. Na základě rozboru dat lze konstatovat, že největší příjmová diskrepance byla u občanů Vietnamu. Čtvrtina občanů Vietnamu s nejnižšími příjmy vydělávala méně než 25 % respondentů s nejnižšími příjmy z Ukrajiny a Ruské federace, a naopak čtvrtina Vietnamců s nejvyššími příjmy vydělávala více než čtvrtina respondentů z Ukrajiny a Ruské federace, dále viz informace uvedené níže:

- střední hodnota čistého měsíčního příjmu byla nejvyšší u občanů Vietnamu;
- čtvrtina občanů Vietnamu s nejnižšími příjmy uvedla příjem 10 000 Kč a méně;⁷¹
- čtvrtina Vietnamců s nejvyššími příjmy uvedla příjem 24 500 Kč a více.⁷²

V následující tabulce č. 20 uvádíme přehled základních charakteristik příjmového rozboru respondentů v třídění podle státní příslušnosti.

Tabulka č. 20 **Základní příjmové charakteristiky CTZ podle státní příslušnosti**

čistý měsíční příjem v Kč	N (počet osob)	průměr	medián	modus*	maximum	minimum
Ukrajinci	139	19 521	16 000	15 000	86 000	1 700
Vietnamci	56	18 849	17 650	20 000	50 000	750
Rusové	39	17 687	15 000	12 000 15 000	50 000	5 000
celkem	234	19 054	16 650	15 000 20 000	86 000	750

pozn. * V případě občanů Ruské federace a celkového vyhodnocení modu čistých měsíčních příjmů byly identifikovány dva mody, jejichž obě hodnoty jsou uvedeny v tabulce.

V kvalitativní části empirického šetření byla identifikována snaha určitých jednotlivců vykazovat v případě možnosti co nejnižší příjem ze zaměstnání a dosáhnout tak minimalizaci jejich odvodů do systému sociálního a zdravotního pojištění nebo v co největší míře uplatnit daňovou optimalizaci. V této souvislosti je ovšem nevyhnutelné uvést, že problém cílené daňové optimalizace a minimalizace odvodů do sociálního a zdravotního pojištění zejména u osob samostatně výdělečně činných se obecně netýká pouze cizinců z třetích zemí pobývajících na území České republiky, ale většiny samostatně výdělečně činných osob. Na základě rozboru statistických dat bylo zjištěno, že až 91 % všech samostatně výdělečně činných v ČR se podle rozdělení daňových základů fyzických osob nachází v prvním promile (tj. uplatňuje ty nejnižší daňové základy). Průměrný roční základ této skupiny OSVČ činil 161 tisíc Kč.⁷³

⁷¹ V případě občanů Ukrajiny vydělávala čtvrtina osob s nejnižšími příjmy 13 000 Kč a méně, v případě občanů Ruské federace 12 000 Kč.

⁷² V případě občanů Ukrajiny vydělávala čtvrtina osob s nejvyššími příjmy 20 000 Kč a méně, v případě občanů Ruské federace 21 000 Kč.

⁷³ Data se vztahují k roku 2011 a byla VÚPSV, v.v.i. poskytnuta Generálním finančním ředitelstvím ČR.

Z dat Ministerstva financí ČR dále vyplývá, že v roce 2006 OSVČ odvedly do veřejných rozpočtů cca 27 mld. Kč, přičemž ztráta veřejných rozpočtů činila v tomto roce 70 mld. Kč (Průša a kolektiv, 2007). V roce 2011 však OSVČ odvedly do veřejných rozpočtů pouze cca 3 mld. Kč (Vlach, 2012).

Produkce cca 83 % všech firem samostatně výdělečně činných v ČR je namířena na konečnou spotřebu obyvatelstva, tzn. jejich zboží a služby jsou nabízeny přímo obyvatelstvu, čímž je vytvářen značný prostor pro tzv. daňovou optimalizaci (více tamtéž). **Daňová optimalizace OSVČ a cílené snižování odvodů do sociálního a zdravotního pojištění je tudíž obrovským problémem, který není způsoben nebo zvětšen pouze aktivitami cizinců podnikajících na území ČR, ale je následkem zejména nedostatků v platné daňové legislativě ČR a dlouhodobé neefektivnosti či nefunkčnosti systémových kontrolních opatření.**

- **Někteří respondenti, kteří deklarovali ekonomické postavení v ČR jako podnikatelé nebo OSVČ (pozn. osoby samostatně výdělečně činné) uvedli, že nepřiznávali reálný měsíční příjem, protože výše zdanění, kterou měli v rámci odvodů do daňového systému odvádět, by pro ně byla existenčně neúnosná. Ztotožnili se tak s přístupem k odvádění daní z příjmu, kterou zastává také část majoritní společnosti, která je ve stejném ekonomickém postavení.**

Ž52RUS Měsíčně si jako OSVČ vydělá cca 30 tisíc Kč čistého tzv. „na ruku“ (obava respondentky z toho, že mluví o práci a výdělku („na černo“), odvody státu na radu účetní platí minimální.

M30UKR „Dříve jsem byl OSVČ, jako živnostník. Teď jsem zaměstnaný ve vlastní firmě, kterou jsem založil. Z 12 tisíc příjmu jsou 7 tisíc odvody a zdravotka se sociálkou (pozn. zdravotní a sociální pojištění). To je strašně moc peněz, každá účetní vám to řekne. No určitě. Prostě podle toho, kolik vydělám, kolik udělám, já nemůžu odvádět ty daně, které stát požaduje. Já myslím, že to tak dělají i Češi. Když lidi zjistí, že můžou neplatit, tak budou neplatit, to je jednoduché. Museli by se zpřísnit kontroly. Prostě vůbec, jako to nejde.“

Ž44UKR „Teď se hodně pracuje na úkol, mám spolubydličiho, pracuje pro zprostředkovatele a ten tam dělá dlažby. Pracuje tak dvanáct hodin a dostává dva až dva a půl tisíce denně. On je moc šikovný, opravdu. Za to dobře platí, protože to dělá dobře a rychle. Tohle se platí na úkol. Víte, on 35 000 má určitě za měsíc minimálně. On má ale živnostenský list, takže si zdravotní a sociální platí sám. Platí si i daně, ale určitě ne všechno, tak nevím, kolik má přesně čistého. Říkal, že nejvíc platil 6 000 Kč za měsíc a to včetně zdravotního, sociálního a daní.“

- **Respondenti získávali informace týkající se výše nezbytných odvodů do daňového systému nejčastěji od účetních, kteří jim zajišťovali daňová přiznání. Mezi účetní poskytující respondentům daňová přiznání a další informace nezbytné pro podnikání patřili také členové majoritní společnosti.**

Ž46UKR „Uklízela jsem u jedné paní (Češky), která mi jako pomáhá s tím účetnictvím, daňovým přiznáním, fakturami a ta mi poradila, kolik musím odvádět na daních, jaké je minimum, abych tady mohla mít dlouhodobý pobyt a nemusela odvádět víc na daních. Teď je potřebný příjem myslím 11 500 Kč.“

Ž52RUS Její (pozn. respondentky) účetní hlídá, aby daně byly nejmenší. Účetní ani neví, kolik ona (pozn. respondentky) za měsíc vydělá, pouze jí (pozn. účetní) řekne, kolik je minimum na daních, to zaplatí, potom vyplatí účetní a zbytek je její.

M30UKR „Moje účetní je Češka, našel jsem ji přes známé. Co se týká firmy, tak řeším s ní.“

- **Respondenti projevili nedůvěru v systém sociálního zabezpečení a důchodového pojištění. Nemají o systému dostatek informací, z nichž pramení také částečná neochota odvádět sociální pojištění do tohoto systému.**

Ž46UKR „Musela jsem také zaplatit dluh na sociálním pojištění za dva roky. Platím stále sociální pojištění, ale myslím si, že bych tu žádný důchod nedostala. Podle zákona bych něco měla dostat. Myslím, že by z toho nic nebylo, ale nevím.“

Ž52RUS Nevídá důvod, proč by měla platit víc na důchodovém pojištění, když na důchod tady podle ní nárok mít nebude. Pokud by i měla, ty peníze stejně všechny rozkradou, dřív než by jí to mohli vyplatit. Je to stejné jako v Rusku.

M30UKR „Takže já si platím důchod ze sociálního? Ano, už jsem si vzpomněl. Já si to spletl s jinou položkou. Já ale nepočítám s důchodem. Protože, jak oni mění tu politiku pokaždé, když někdo nepracoval, dostával ale důchod skoro stejný jako člověk, který pracoval celý život. Takže myslím, že žádný důchod nám nehrozí. Já spíš počítám na ten důchod nějak vydělat.“

- **Někteří respondenti přiznali, že po určitou dobu pracovali na cizí živnostenský list**

Ž44UKR „Já jsem nějaký čas fakturovala pro jednoho člověka, kde jsem pracovala na živnostenský list kamarádky. Za to jsem jí ale platila. No a ona po nějakém čase řekla, že už dál nemůžu pracovat na její živnostenský list, že si místo mě sehnala někoho jiného. Já jí řekla dobře, děkuju, nech si to a už nejsme kamarádi.“

V poslední otázce věnované oblasti pracovního života jsme se respondentů ptali na jejich schopnost uhradit základní životní náklady jejich domácností.

Q28 Stačí Vám příjmy Vaší domácnosti na pohodlné uhrazení základních životních nákladů, jakými jsou např. strava, bydlení, ošacení, náklady na cestu do práce, náklady spojené s docházkou dětí do školy (studia), náklady spojené s trávením volného času apod.?

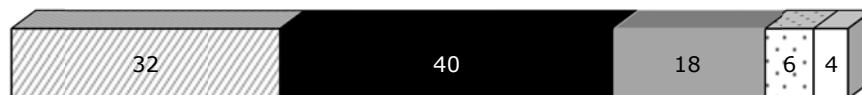
Z rozboru subjektivního hodnocení zvládnutí financování základních životních nákladů z rozpočtu domácností lze konstatovat následující:

- finanční problémy domácností neuvedla necelá třetina respondentů;
- naopak s menšími až vážnějšími finančními problémy zápasila většina;
- příjmy domácností 6 % respondentů nestačily ani na pokrytí jejich základních životních potřeb;
- čtyři procenta respondentů na tuto otázku odmítla uvést konkrétní odpověď.

Detailnější vyhodnocení otázky ilustruje graf č. 12.

Graf č. 12 Stačí Vám příjmy Vaší domácnosti na uhrazení Vašich základních životních nákladů? (v %)

☐ ano pohodlně ☒ ano, ale s menšími obtížemi ☐ spíše nestačí, je to na hraně
☐ rozhodně nestačí ☐ neodpověděl/a

Zdroj: autoři, N = 296

Nejvíce se s uhrazením základních životních nákladů potýkali respondenti pobývající na území ČR jeden až dva roky (index = 0,69). Finanční situace cizinců s trvalým pobytem v ČR byla z hlediska schopnosti pokrýt svými příjmy základní životní náklady svých domácností lepší (index = 0,75) než situace cizinců s povolením k dlouhodobému pobytu (index = 0,71) a s pobytem do jednoho roku (index = 0,69).

Rozborem bylo zjištěno, že největší problémy s uhrazením životních nákladů domácností uvedli právě občané Vietnamu, u kterých byla konstatována největší příjmová diskrepance. Naopak, nejméně obtíží uhradit základní životní náklady domácností měli občané Ruské federace - viz tabulka č. 21.

Tabulka č. 21 **Schopnost uhradit základní životní náklady z příjmu domácností respondentů**

index státní příslušnost	<i>Stačí Vám příjmy Vaší domácnosti na pohodlné uhrazení základních životních nákladů?</i>
Ukrajina	0,73
Vietnam	0,71
Rusko	0,74
celkem	0,72

* např. strava, bydlení, ošacení, náklady na cestu do práce, náklady spojené s docházkou dětí do školy (studia), náklady spojené s trávením volného času apod.

Genderové rozdíly v subjektivním hodnocení finanční situace domácností respondentů zjištěny nebyly (index ženy i muži = 0,72).

Základním předpokladem uspokojení finančních potřeb domácností je potřebný příjem ze zaměstnání členů domácnosti. Rozborem dat bylo zjištěno, že forma (způsob) zaměstnání cizinců z třetích zemí ovlivňuje schopnost finančně pokrýt základní životní potřeby jejich domácností:

- největší problémy s uhrazením životních nákladů domácností uváděli cizinci nepracující se zájmem pracovat;
- s většími finančními problémy domácností se dále potýkali cizinci pracující vypomáhající v rodinném podniku bez/se mzdou;
- spíše s menšími až většími problémy řešili finanční situaci svých domácností cizinci pracující pro agenturu nebo u zaměstnavatele;
- bez obtíží nebo s menšími obtížemi uhradili základní životní náklady svých domácností cizinci podnikající na živnostenský list.

Detailnější informace o rozdílné schopnosti uhradit základní životní náklady domácnosti respondentů podle formy (způsobu) zaměstnání jsou obsaženy v tabulce č. 22.

Tabulka č. 22 **Schopnost uhradit základní životní náklady z příjmu domácnosti respondentů**

*index forma (způsob) zaměstnání	<i>Stačí Vám příjmy Vaší domácnosti na pohodlné uhrazení základních životních nákladů**?</i>
podnikám na živnostenský list	0,81
jsem pracovníkem pracovní agentury	0,73
pracuji u zaměstnavatele	0,71
pracuji v rodině (vlastní nebo cizí) za mzdu	0,68
vypomáhám v rodinném podniku bez nároku na mzdu	0,66
nepracuji, ale mám zájem pracovat	0,58
index celkem	0,72

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 – 1,0 (**0 = rozhodně ne, 1 = rozhodně ano**); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0; iB I = index Bariéry I, iB II = index

**např. strava, bydlení, ošacení, náklady na cestu do práce, náklady spojené s docházkou dětí do školy (studia), náklady spojené s trávením volného času apod.

2.2.6 Zájem o politickou participaci

V další části dotazníku byl vytvořen prostor pro zmapování zájmu cizinců z třetích zemí o politickou participaci v České republice. Jak již bylo uvedeno v předcházející monografii (Schebelle, Horáková 2012, str. 53), právo být volen a účastnit se voleb je totiž jediným rozdílem mezi právy občanů ČR a cizinců s trvalým pobytem, kteří právo volit a být voleni nemají. Neutichá ani naléhání některých neziskových organizací, které často tento rozdíl v právech cizinců s trvalým pobytem a občanů ČR používají jako jeden z hlavních argumentů nerovného postavení cizinců v ČR.

Respondenti měli možnost vyjádřit zájem o politickou participaci v ČR prostřednictvím několika otázek zaměřených na zájem ovlivňovat záležitosti cizinců v ČR, dále na jejich preferenci účasti na místních a národních volbách a na jejich aspiraci stát se členem/členkou nějaké politické strany.

Q29 Přejete si ovlivňovat záležitosti cizinců žijících v České republice?

Zájem respondentů ovlivňovat záležitosti cizinců žijících v České republice byla poměrně vysoká (28 % respondentů).⁷⁴ Většina respondentů (62 %) ovšem o tuto oblast veřejného života zájem neprojevovala. 11 % respondentů nedokázalo na tuto otázku uvést konkrétní odpověď. Zájem ovlivňovat záležitosti kolem života cizinců v ČR vzrostl nejvíce u občanů Vietnamu a Ukrajiny, klesl naopak u občanů Ruské federace.⁷⁵

⁷⁴ Pro srovnání uvádíme, že zájem ovlivňovat záležitosti cizinců v ČR v předcházejícím výzkumu byl pouze u 19 % respondentů.

⁷⁵ Srovnej zájem respondentů ovlivňovat záležitosti cizinců v ČR podle státní příslušnosti: Bariéry I - Vietnamci 16 %, Ukrajinci 19 %, Rusové 27 % vs. Bariéry II - Vietnamci 28 %, Ukrajinci 30 %, Rusové 19 %.

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

Bylo zmapováno, že zájem být veřejně aktivní při řešení cizinecké problematiky:

- měli zejména respondenti s vyšším stupněm dosaženého vzdělání;
- projeví v poměrně vysoké míře respondenti pobývající v ČR více než dva roky a méně než pět let (29 %);
- byl větší u respondentů s dlouhodobým než trvalým pobytem;⁷⁶
- byl u žen mírně vyšší než u mužů;⁷⁷
- byl spíše u respondentů, kteří měli určité problémy s uhrazením základních životních nákladů - viz tabulka č. 23.

Tabulka č. 23 **Srovnání indexu dostatečnosti příjmu domácností respondentů v přání ovlivňovat záležitosti cizinců žijících v ČR**

index přání ovlivňovat záležitosti cizinců žijících v ČR	<i>Stačí Vám příjmy Vaší domácnosti na pohodlné uhrazení základních životních nákladů?</i>
ano	0,72
ne	0,73
neví, neodpověděl/a	0,63
celkem	0,72

*např. strava, bydlení, ošacení, náklady na cestu do práce, náklady spojené s docházkou dětí do školy (studia), náklady spojené s trávením volného času apod.

V další otázce byla pozornost věnována preferenci respondentů účastnit se místních voleb.

Q30 Uvítal/a byste, kdybyste se mohl/a účastnit místních voleb v České republice?

Preference účastni na místních volbách byla u zkoumaných cizinců vysoká, čtvrtina respondentů odpověděla kladně.⁷⁸ Většina cizinců zájem o místní volby neprojevila a 12 % respondentů neuvedlo konkrétní odpověď. Účasti na místních volbách se dožadovali zejména občané Ruské federace (30 % z nich), dále Ukrajiny (26 %) a nejméně občané Vietnamu (19 %). Zájem o účast na místních volbách byl mírně vyšší u žen (26 % : 24 %). Zájem o místní volby byl nejnižší u osob se středoškolským odborným vzděláním s maturitou (pouze 12 %), naopak nejvyšší u vysokoškolsky vzdělaných respondentů (49 % z nich).⁷⁹ Statistická významnost související s věkem nebyla zjištěna. Místních voleb by se nejraději účastnili zejména cizinci s dlouhodobým pobytem pobývající na území ČR více než dva roky a méně než pět let. V případě zájmu o místní volby byli aktivnější cizinci s vyššími příjmy a menší zátěží uhradit základní životní náklady svých domácností - viz tabulka č. 24.

⁷⁶ Většina respondentů, kteří si přáli ovlivňovat záležitosti cizinců žijících v ČR, mělo dlouhodobý pobyt (57 %).

⁷⁷ Muži 24 %, ženy 36 %.

⁷⁸ Pro srovnání uvádíme, že zájem účastnit se místních voleb, v rámci předcházejícího výzkumu Bariéry I, projevilo 20 % respondentů.

⁷⁹ Poměrně vysoký zájem o účast na místních volbách projevili i respondenti se základním vzděláním (22 % z nich), větší dále vyučenci (26 %) a respondenti se všeobecným středoškolským vzděláním s maturitou (27 %).

Tabulka č. 24 **Srovnání indexu dostatečnosti příjmu domácností respondentů v přání účastnit se místních voleb v České republice**

index přání účastnit se místních voleb v ČR	<i>Stačí Vám příjmy Vaší domácnosti na pohodlné uhrazení základních životních nákladů?</i>
ano	0,75
ne	0,72
neví, neodpověděl/a	0,65
celkem	0,72

* např. strava, bydlení, ošacení, náklady na cestu do práce, náklady spojené s docházkou dětí do školy (studia), náklady spojené s trávením volného času apod.

V předposlední otázce věnované oblasti zájmu o občanskou participaci cizinců z třetích zemí byla pozornost respondentů zaměřena na zmapování jejich preferencí účastnit se národních voleb v ČR.

Q31 A uvítal/a byste, kdybyste se mohl/a účastnit národních voleb v České republice?

Ve srovnání s projeveným zájmem o účast na místních volbách v ČR lze konstatovat, že větší zájem o volební účast projevili cizinci na národní úrovni. Volit v národních volbách by měla zájem více než čtvrtina respondentů (27 %).⁸⁰ Největší zájem projevili občané ruské federace (32 %), dále Ukrajiny (28 % z nich), naopak nejmenší zájem o národní volby byl ze strany občanů Vietnamu (18 %). Preference žen účastnit se voleb byla opět vyšší než preference mužů (28 % : 24 %). Zájem o volby na národní úrovni projevily všechny věkové kategorie. Zajímavým zjištěním bylo, že o účast na volbách na národní úrovni projevili zájem i respondenti pobývající na území ČR s vízem na dobu delší nežli 90 dnů (do doby jednoho roku). Příjmové rozdíly mezi respondenty se zájmem účastnit se národních voleb a respondenty bez zájmu o národní volby zjištěny nebyly.

V poslední otázce věnované zájmu CTZ o občanskou participaci, mohli respondenti vyjádřit svoje přání stát se členy nějakého politického sdružení.

Q32 Chtěl/a byste se stát členem/členkou nějaké politické strany působící v České republice?

Členství v politické straně by si přálo pouze 12 % respondentů (tj. 39 osob – 22 Ukrajinců, 13 Vietnamců a 4 Rusové).⁸¹ Zejména šlo o osoby do čtyřiceti let věku, vyučené, dále se základním nebo středoškolským vzděláním s dlouhodobým pobytem v ČR. O členství v politické straně projevili nejmenší zájem vysokoškolsky vzdělaní cizinci.

Na základě zmapovaných skutečností o zájmu CTZ o občanskou participaci v ČR lze konstatovat, že na rozdíl od předcházejícího výzkumu, kde byla preference volební participace CTZ jak v místních, tak i v národních volbách pro CTZ spíše okrajovou záležitostí, v současnosti je zájem cizinců volit na vzestupu. Lze vyslovit předpoklad, že zájem o politickou participaci cizinců z třetích zemí vzrostl na poměrně vysokou

⁸⁰ Pro srovnání uvádíme, že zájem účastnit se národních voleb, v rámci předcházejícího výzkumu Bariéry I, projevilo 21 % respondentů.

⁸¹ Pro srovnání uvádíme, že zájem o členství v nějaké politické straně, v rámci předcházejícího výzkumu Bariéry I, projevilo 7 % respondentů.

úroveň, zejména z důvodu tlaku na změnu ve vývoji migrace a integrace cizinců z třetích zemí ze strany státních orgánů ČR zejména v průběhu posledního roku až dvou let.

2.2.7 Obavy cizinců a jejich reflexe největších překážek v začlenění do české společnosti

Poslední výzkumná podoblast kontinuálního sledování bariér integrace cizinců z třetích zemí v České republice byla zaměřena na specifikaci obav cizinců a jejich reflexe bariér integrace do majoritní společnosti. V porovnání s výsledky předchozího výzkumu lze konstatovat potvrzení identifikace a přetrvávání největších překážek procesu začleňování CTZ do české společnosti. Naopak, v případě konkretizace míry specifických obav CTZ došlo ve vztahu k jednotlivým zkoumaným státním příslušnostem CTZ k významným posunům, a to například v případě obav ze ztráty bydlení, přátel a blízkých osob či zdravotního pojištění.

V následující otázce měli respondenti možnost vyjádřit míru svých obav⁸² z vyjmenovaných skutečností: obavy ze ztráty příjmu z výdělečné činnosti, ze ztráty bydlení, z vážné nemoci, z rozpadu rodiny, ze ztráty přátel a blízkých osob, ze ztráty povolení k pobytu, účelu pobytu a z vyhoštění a nakonec ze ztráty zdravotního pojištění.

Q33 Z čeho máte v České republice obavy?

Na základě rozboru dat a srovnáním výsledků se zjištěními předchozího výzkumu Bariéry I lze konstatovat následující shrnutí:

- nejvíce se cizinci obávali ztráty příjmu z výdělečné činnosti a tyto obavy byly v porovnání s výsledky předchozího výzkumu intenzivnější (index Bariéry II = 0,69: index Bariéry I = 0,68);
- oproti předchozímu výzkumu přibýlo cizinců s nejistotou bydlení (index Bariéry II = 0,63: index Bariéry I = 0,58) a cizinců obávajících se ztráty přátel či blízkých osob (index Bariéry II = 0,60: index Bariéry I = 0,55);
- více cizinců pociťovalo obavy z rozpadu rodiny (index Bariéry II = 0,51: index Bariéry I = 0,50);

naopak

- méně se obávali možné ztráty zdravotního pojištění (index Bariéry II = 0,50: index Bariéry I = 0,55). Detailněji viz tabulka č. 25.

⁸² Míru nejistoty a obav mohli respondenti specifikovat prostřednictvím uvedené čtyřstupňové škály: rozhodně ano, spíše ano, spíše ne, rozhodně ne.

Tabulka č. 25 **Obavy cizinců v ČR**

<i>index* obavy z/ze pořadí celkem</i>		celkem B I	celkem B II	Ukrajinci	Vietnamci	Rusové
1.	vážné nemoci	0,69	0,68	0,67	0,70	0,71
2.	ztráty povolení k pobytu	0,68	0,68	0,58	0,71	0,67
2.	ztráty příjmu**	0,68	0,69	0,73	0,63	0,65
3.	ztráty účelu pobytu/vyhoštění	0,61	0,60	0,58	0,61	0,61
4.	ztráty bydlení	0,58	0,63	0,65	0,60	0,60
5.	ztráty přátele, blízkých osob	0,55	0,60	0,56	0,66	0,63
5.	ztráty zdravotního pojištění	0,55	0,50	0,46	0,48	0,54
6.	rozpadu rodiny	0,50	0,51	0,51	0,54	0,50

*index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0-1,0 (1 = rozhodně ano, 0 = rozhodně ne); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0

pozn.: **ze zaměstnání/podnikání

V následujícím rozboru jsou detailněji zmapovány specifika vztahující se k jednotlivým zkoumaným entitám, které mohou pro cizince z třetích zemí žijící v ČR představovat jistá rizika, nejistoty či zdroj obav z budoucnosti.

Obavy ze ztráty příjmů z výdělečné činnosti a jejich nedostatek

Ztráta příjmu ze zaměstnání či podnikání trápila celkem téměř dvě třetiny cizinců (61 %), přičemž až 40 % respondentů uvedlo, že o svůj příjem se obává velmi. Nebylo dále zkoumáno, zda tyto obavy respondentů pramení z uvědomování si možné ztráty zaměstnání či ukončení podnikání nebo z předpokladu oddálení výplaty mezd či oddálení fakturace. Dále bylo zjištěno, že o svůj příjem z výdělečné činnosti se obávali zejména:

- Ukrajinci (index = 0,73), méně Rusové (index = 0,65) a nejméně Vietnamci (index = 0,63);
- cizinci s vízem do jednoho roku (index = 0,75), dále cizinci s dlouhodobým pobytem (index = 0,69), méně cizinci s trvalým pobytem (index = 0,68) zejména s účelem pobytu z důvodu výkonu zaměstnání (index = 0,76) a podnikání (index = 0,68);
- ženatí cizinci středního věku do padesáti let (index = 0,70), více muži (index = 0,72) než ženy (index = 0,66),
- vyučení nebo středoškolsky vzdělaní cizinci s příjmem do 20 000 Kč, zvýšenou obavu o příjem pociťovali dále i cizinci s vysokoškolským vzděláním;
- cizinci s osobní zkušeností s diskriminací na pracovišti či při podnikání. Respondenti, kteří deklarovali tuto negativní zkušenost, se o svůj příjem obávali ze všech nejvíce (index = 0,85).⁸³

Níže uvádíme relevantní poznatky o obavách respondentů ze ztráty příjmu či pracovních příležitostí získané z hloubkových rozhovorů.

⁸³ Srovnej s obavami ze ztráty příjmu u cizinců, kteří zkušenost s diskriminací v zaměstnání či při podnikání nepotvrdili - index = 0,65).

- **Z výpovědí mnoha respondentů vyznívaly zřetelné obavy o jejich další existenci v ČR, které byly vyvolány nízkými finančními příjmy respondentů v důsledku nedostatku pracovních příležitostí na trhu práce v ČR.**

M27VIET Očekával práci v ČR, v níž vydělá dostatek peněz. To se nesplnilo a to je hlavní zklamání.

M38RUS „Nepracoval jsem dlouho, byl jsem v pracovní neschopnosti, dvě operace jsem měl. Teď bych rád pracoval, ale nemůžu, nedají mi práci. Na úřadu práce tam visí velká nástěnka, samá práce, na každém tom papírku je práce a promiňte mi to, že to tak řeknu, ale Češi nechtějí pracovat. Já chci, ale mě nevezmou.“

Ž59RUS „Najít zaměstnání, to je největší problém! Slyšela jsem o práci v masokombinátě nebo na poště, ale je to těžký, prostě nevezmou“.

Ž49UKR Obtíže jsou jen se zaměstnáním, tj. stálejším. Ale uvědomuje si, že to je problém i pro místní obyvatelstvo.

Nemá stálou práci a to znamená, že výdělek leží na bedrech manžela. Od začátku roku 2013 nesehnala práci ani na hodinu. Obešla své kontakty, ale bezvýsledně. Napsala víc jak 10 inzerátů, odpověděli většinou, že mezitím získali požadované pracovníky.

Ž34UKR Podle výpovědi jsou rozčarovani z toho, že zatímco dřív s hledáním práce problémy nebyly, nyní ano, jejich životní úroveň se nezlepšila tak, jak očekávali.

M30UKR „Mně se poslední dobu ta situace tady nelíbí. Práce není, neplatí. Teď je taková politika, no oni chtějí cizince jako co nejvíce vytlačit ze země (pozn. z ČR).“

Ž24UKR „Teď hledá manžel práci, ale je jí tak strašně málo. Na černo práce je, ale on nechce. Ubylo práce strašně! V roce 2008 to začalo. Před tím jsem si mohl vybírat ze tří prací, teď si musí jednu práci držet oběma rukama.“

Já bych se chtěla zaměstnat taky! Nechtěj mě na úřadu práce zaměstnat. A musím čekat na trvalý pobyt. Já můžu i teď omezeně pracovat 300 hodin (pozn. respondentka je v ČR v rámci sloučení rodiny), ale zaměstnavatelé nechtějí zaměstnávat na 300 hodin ročně. Na policii jsem se ptala, že kdo mě za těchto okolností uživí a oni mi řekli, že hodně Čechů taky nemá práci. Zaměstnavatelé mě tady nechtějí zaměstnat, protože kdyby mě zaměstnali, musela bych čekat na pracovní povolení dva měsíce, tedy do dvou měsíců, a pokud se nahlásím na to pracovní místo a z úřadu práce tam budou posílat Čechy, tak zaměstnavatel by musel vysvětlovat úřadu práce, proč chce na to místo mně a ne Čechy a tohle zaměstnavatelé dělat nechtějí.“

Ž47RUS Práce respondentce moc chybí, myslela si, že to bude s prací jednouší. Ráda by dělala cokoliv, protože mají (pozn. ona a manžel) potíže vyjít s penězi.

Nedostatek pracovních příležitostí:

- **Vzhledem k nedostatku pracovních příležitostí deklarovali respondenti své problémy se zadlužeností a v mnoha případech také neschopnost své finanční závazky splácet. Zvýšená četnost případů insolvence v rámci majoritní společnosti se tak výrazně projevovala rovněž u respondentů, kteří patřili do zranitelných skupin osob.**

Ž47UKR „Nepracuju...jak? Kdo mě zaměstná, když s klukem (pozn. s nemocným synem) chodíme obden do nemocnice...nic nevím dopředu. Vzali mi příspěvek na péči o syna (pozn. syn trpí hemofilií), 3 000 Kč to dělalo. Musím ještě platit dluh (350 000 Kč za léčení syna), teď mi snížili splátku na 500 Kč měsíčně, předtím to bylo 1 000 Kč. Žiju jen z hmotné nouze, Viky (pozn. nemocný syn) chodí a říká, co mají děti ve škole (pozn. hračky atd.), no já mu nemůžu nic koupit, z čeho?“

M38VIET Má stále velké dluhy u Vietnamců: 30 000 USD už splatil, zbývá mu 10 000. Z obchodu je to těžké něco ušetřit. Odhaduje, že za tři roky by snad mohl být bez dluhů.

Stěžuje si, protože si nemůže oficiálně půjčit peníze v bance, má dlouhodobý pobyt. Půjčuje si proto u Vietnamců.

M27VIET Nenaplnily se jeho představy (pozn. o životě v ČR), začal mít obavy, jak dluhy ve Vietnamu splatí (tj. příbuzným asi 2 000 USD).

Ž34UKR V současné době má respondentka (pozn. a obecně celá její rodina) vážné finanční potíže. Rodina má přitom velmi vysoké náklady, celkový rozpočet je v mínusu, rodině pomáhají partnerčini rodiče z Ukrajiny (respondentka tohle vnímá jako velkou ironii, ona prý šla do ČR, aby pomáhala jim, ale přitom je to naopak). Respondentka pracuje na nočních směnách v Tesco a manžel hledá práci.

Ž44UKR „Mám nějaké dluhy, ale hlavně, aby byla práce.. Dlužím zprostředkovateli ještě peníze.“

M22RUS Respondent přiznal, že má dluhy, ale nechtěl o tom mluvit. Sice chodí do zaměstnání a rodiče mu nějaké peníze posílají, stejně ale vyžije „tak tak“, tvrdí, že před dvěma lety měl peněz stejně jako nyní a vyžil s nimi daleko lépe, podle něj se všechno nenápadně zdražuje.

Obavy ze ztráty bydlení

Nejistota pramenící z možné ztráty tzv. „střechy nad hlavou“ trápila polovinu respondentů a mohla být následkem jak prohlubující se nejistoty cizinců na trhu práce ČR a následné ztráty příjmu, tak případných xenofobních předsudků majoritní společnosti. Rozborem dat bylo dále zjištěno, že obavami ze ztráty bydlení byli postiženi zejména:

- Ukrajinci (index = 0,65), méně občané Ruské federace a Vietnamu (index shodně = 0,60);
- cizinci s vízem do jednoho roku (index = 0,74);⁸⁴
- cizinci spíše středního věku, více muži než ženy (index muži = 0,65: index ženy = 0,61);
- cizinci s osobním příjmem do 20 000 Kč.

Níže uvádíme relevantní poznatky z kvalitativní části empirického šetření:

• Někteří respondenti deklarovali obavy ze ztráty bydlení

Ž47UKR „Pak taky majitelka bytu...ve smlouvě mám, že odveze staré věci a vidíte, pořád jsou tu na chodbě, ještě že sem do vyššího patra nikdo už nechodí, protože by se zranil...pořád se jí něco nelíbí, tak se bojím, že nám na konci roku vypoví smlouvu a kam půjdeme?“

Z vážné nemoci a ze ztráty zdravotního pojištění

Výše v textu bylo konstatováno, že oproti výsledkům předcházejícího výzkumu bylo v roce 2013 zjištěno, že cizinci se méně bojí ztráty zdravotního pojištění. Na druhou stranu, z porovnání míry obav z postižení vážnou nemocí s obavami ze ztráty zdravotního pojištění vyplynulo, že vážné nemoci se cizinci obávali podstatně více krátké doby spadající do režimu komerčního zdravotního pojištění.⁸⁵ Rozborem dat bylo dále zjištěno, že vážné nemoci a ztráty zdravotního pojištění se nejvíce obávali zejména:

- občané Ruské federace (index „nemoci“ = 0,71, index „pojištění“ = 0,54), méně Vietnamci a nejméně Ukrajinci (index „nemoci“ = 0,67, index „pojištění“ = 0,46);

⁸⁴ Cizinci s dlouhodobým pobytem a trvalým pobytem se ztráty bydlení obávali v daleko menší míře (index dlouhodobý pobyt = 0,61, index trvalý pobyt = 0,62).

⁸⁵ Obavy z vážné nemoci měli nejvíce cizinci s vízem do jednoho roku pobytu v ČR (index = 0,80). Cizinci s dlouhodobým pobytem (index = 0,66) a s trvalým pobytem se vážné nemoci obávali podstatně méně (index = 0,67).

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

- cizinci s nejnižšími osobními příjmy do 10 000 Kč (index „nemoci“ = 0,80, index „pojištění“ = 0,57).

Obavy z rozpadu rodiny

Oproti předchozímu výzkumu bylo zmapováno, že nejvíce obav z rozvrácení rodiny deklarovali Vietnamci (index = 0,54). Lze se domnívat, že ke zvýšení nejistoty Vietnamců ve schopnost udržení rodiny nejvíce přispěla značná příjmová polarizace vietnamské komunity (viz kapitola 2.2.5 Zaměstnání a pracovní život). Dále bylo zjištěno, že největší obavy z rozpadu rodiny vnímali respondenti:

- s nejnižšími osobními příjmy do 15 000 Kč;
- muži více než ženy (index muži = 0,52: index ženy = 0,50).

Obavy ze ztráty přátel a blízkých osob

Strach ze ztráty svých přátel trápil nejvíce na komunitu nejvíce navázané Vietnamce (index = 0,66) a zejména cizince s vízem do jednoho roku.

Obavy ze ztráty povolení k pobytu

Případná ztráta povolení pobytu v České republice zatěžovala mnohem více občany Vietnamu (index = 0,71) než občany Ukrajiny a Ruské federace (index shodně = 0,67). Pod tlakem obav ze ztráty legálního pobytu byli zejména respondenti s vízem do jednoho roku (index = 0,78) a cizinci s dlouhodobým pobytem (index = 0,68). Nemalou míru obav o povolení k pobytu pociťovali ovšem i cizinci s trvalým pobytem (index = 0,65). Neopomenutelným zjištěním byla skutečnost, že z hlediska účelu pobytu podstatně zatíženi obavou ze ztráty povolení k pobytu byli cizinci pobývající na území ČR z rodinných důvodů (index = 0,58).

Obavy ze ztráty účelu pobytu a z vyhoštění

Případné vyhoštění trápilo opět nejvíce občany Vietnamu (index = 0,61), dále občany Ruské federace (index = 0,61) a nejméně občany Ukrajiny (index = 0,58). Za pozornost stojí, že ztráty účelu pobytu se obávali zejména cizinci, kteří v ČR pobývali z důvodu výkonu zaměstnání (index = 0,61) a cizinci pobývající na území ČR z rodinných důvodů (index = 0,58). Problém ztráty účelu pobytu dále trápil zejména cizince s nejnižším osobním příjmem do 10 000 Kč.

V následující části textu je pozornost věnována zmapování a rozboru hlavních bariér integračního procesu cizinců z třetích zemí pobývajících na území České republiky.

Q34 Co vy osobně považujete za největší překážku ve Vašem začlenění do české společnosti?

Dotazovaní měli možnost na uvedenou otázku uvést dvě volné odpovědi. Minimálně jednu odpověď⁸⁶ uvedla naprostá většina respondentů - 89 %, tj. 310 osob, přičemž čtvrtina z těchto cizinců uvedla, že se začleněním do většinové společnosti nemá problém.

⁸⁶ Možnost uvést více odpovědí využila menší část respondentů.

Konkrétní bariéry v procesu začleňování do majoritní společnosti v ČR uvedlo tudíž celkem 238 respondentů. Na základě rozboru odpovědí respondentů lze konstatovat, že **hlavní bariéry** integrace se relativně nemění (viz výsledky předcházejícího výzkumu) a zásadní bariérou integračního procesu CTZ do majoritní společnosti přetrvává:

- nedostatečná znalost českého jazyka,

příčemž další významné bariéry integrace CTZ jsou:

- Češi a jejich postoj k cizincům,
- nezájem CTZ o začlenění se do majoritní společnosti,
- odlišný vzhled, národnost a mentalita,
- ekonomické faktory,
- česká kultura, zvyky a jiný styl života,
- byrokracie, neznalost práv a povinností, nedostatek informací o skutečnostech potřebných pro život v ČR.

Procentuální znázornění odpovědí respondentů viz graf č. 13.

Graf č. 13 **Hlavní bariéry CTZ v začleňování do majoritní společnosti, v%**

Zdroj: autoři, N = 238

Velmi zajímavým zjištěním byla skutečnost, že v porovnání s předcházejícím výzkumem relativně stoupl podíl cizinců, kteří uvedli, že nemají zájem o integraci do české společnosti.⁸⁷

Jako **další bariéry** s relativně menším podílem respondentů, kteří je uvedli, byly uvedeny: nedostatek času z důvodu pracovního vytížení, rodinné problémy a problémy se sloučením rodiny, diskriminace a nerovnost v zacházení, nedostatek sociálních kontaktů, sociálního kapitálu a absence zázemí, nedostatek vzdělání a neuznání vzdělání, nemožnost rozhodovat o svých věcech, nabytí občanství až po dovršení plnoletosti.

⁸⁷ V předcházejícím výzkumu Bariéry I činil podíl cizinců bez zájmu o integraci 14 %.

2. Bariéry integrace ve vybraných oblastech

Detailnějším rozбором stěžejních bariér integračního procesu CTZ do české společnosti bylo zjištěno několik následujících skutečností:

Jazyková bariéra

Čeština představovala problém jak pro muže, tak ženy všech věkových kategorií respondentů, zejména s dlouhodobým pobytem. Neopomenutelnou skutečností ovšem bylo vnímání jazykové bariéry i u části cizinců s trvalým pobytem. Český jazyk byl největším problémem v integraci zejména jazykově nejvzdálenějších Vietnamců, dále Ukrajinců, méně občanů Ruské federace. Handicap v nemožnosti domluvit se v zemi pobytu se zvyšoval s výší příjmu cizinců.

Češi a jejich postoj k cizincům

Xenofobní postoj Čechů k přistěhovalcům reflektovali ve stejné míře muži i ženy, dále zejména respondenti mladšího a středního věku, starší už méně, převážně s přechodným pobytem. S neschopností Čechů přijmout mezi sebe cizince se nejvíce potýkali respondenti spíše s nižšími uvedenými příjmy.

Nezájem CTZ o začlenění se do majoritní společnosti

Byla zjištěna zajímavá skutečnost: nezájem o začlenění se do české společnosti vyjádřili zejména cizinci do třiceti let věku a ve věku 40 až 49 let, spíše s nižšími příjmy s dlouhodobým nebo trvalým pobytem, více muži než ženy. Z těch, kteří o integraci nestáli, tvořili největší část občané Ukrajiny, dále Vietnamu, minimálně občané Ruské federace.

Odlišný vzhled, národnost a mentalita

Fyziologické odlišnosti a jinakost mentality trápily jak muže, tak ženy s dlouhodobým nebo trvalým pobytem, zejména občany Ukrajiny a Vietnamu.

Ekonomické faktory

Za největší ekonomické překážky bránící procesu začlenění se do české společnosti cizinci uváděli hlavně jejich ekonomické problémy a nízké příjmy ze zaměstnání, dále málo možností najít si vyhovující příjmy ze zaměstnání, nevyhovující pracovní příležitosti pro CTZ a absence vlastního bydlení.

Česká kultura, zvyky a jiný styl života

Odlišnost kultury, tradic zvyků a zvyklostí a jiný styl života bránily v začleňování se do majoritní společnosti zejména mužům a ženám s dlouhodobým pobytem, převážně z Vietnamu a Ukrajiny.

Byrokracie, neznalost práv a povinností, nedostatek informací o skutečnostech potřebných pro život v ČR

Administrativní zátěž spjatá se životem cizince v hostitelské zemi zatěžovala zejména ukrajinské muže i ženy ve středním věku s dlouhodobým, méně s trvalým pobytem.

- **Respondenti deklarovali svoji nespokojenost s dobou prošetřování jejich žádostí o prodloužení pobytu a žádostí o trvalý pobyt nebo jiných správních řízení, která v nich vyvolávala obavy ze ztráty povolení k pobytu nebo z vyhoštění.**

M30UKR „Skoro rok jsem čekal na vízum. Oni tam (pozn. na OAMP) pořád něco řeší, nebo píšou. Tak jsem se ptal a řízení klidně může trvat dva roky. No, normálně jsem chodil a v pasu měl prošlý vízum. To taky s tím byl problém. Policajti, když mě zastavili a chtěli moje doklady, tak oni to projeli v počítači a zjistili, že čekám na vízum a pobyt není ukončen. Ale nevím, proč to tak dlouho trvalo (pozn. dostat nové povolení k pobytu). Problémy jsou, možná proto, že teď dělají ty biometrické pasy a proto se nestíhá.“

Ž43VIET Má dlouhodobý pobyt a v řízení žádost o trvalý pobyt. Pro vytíženost pracoviště OAMP v Praze, vyřizuje trvalý pobyt v Ostravě.

Ž44UKR „Nejvíce mě trápí ty papíry (pozn. žádost o trvalý pobyt), zažádala jsem už v polovině května, tak je to už víc než rok. Před dvěma měsíci jsem byla na pohovoru, řekli, že dají vědět do 30 dní a nic. Devět měsíců po podání žádosti jsem psala na OAMP, dva emaily s prosbou o urychlení žádosti a za dva týdny jsem šla na pohovor. Od té doby nic, už je mi z toho špatně.“

M27VIET Respondenta trápilo správní řízení o vyhoštění, které začalo v roce 2011 po neúspěšné žádosti o prodloužení pobytu.

- **Někteří respondenti projevili obavy z množství legislativních předpisů, které komplikují provozování jejich živnosti nebo podnikání.**

M38VIET Respondent má živnostenský list. V hlavě má zmatek, neví, co vlastně se po něm chce, nikdo mu nevysvětlil situaci. Už dva roky hledá odpověď na otázku, oč tu vlastně běží. Poznal, že z něho jen a jen někdo chce těžit, že je zde jen a jen na obtíž. V předpisech se nevyzná, je jich podle něho i pro Čecha moc.

Dalším jeho problémem jsou kontroly jeho obchodování.

Ž51VIET V současné době bojuje s českými předpisy kolem jejího podnikání, který přirovnává k souboji s větrnými mlýny.

2.2.8 Shrnutí a závěry kontinuálního sledování bariér integračního procesu CTZ a návrh doporučení

Na základě zjištěných poznatků lze konstatovat, že procesu začleňování cizinců z třetích zemí do české společnosti i nadále brání zejména **nedostatečná znalost češtiny**. Znalost češtiny respondentů z pohledu aktivní mluvy, čtení a psaní dosahovala spíše nepříliš dobrou úroveň (a to i mezi některými cizinci s trvalým pobytem), přičemž za nejobtížnější považovali respondenti zejména písemnou formu českého jazyka, následně mluvenou a nejmenší obtíže jim při komunikaci v češtině činilo porozumění řeči. Opakovaně a na větším vzorku respondentů se potvrdilo, že neznalost jazyka majority u CTZ rozšiřuje prostor pro jejich případnou diskriminaci. Nejčastěji se cizinci učili český jazyk při pracovní či sociální interakci s příslušníky majority. Nejmenší jazyková vybavenost přetrvává u občanů Vietnamu a projevuje se u nich vyšší mírou jejich sociální i ekonomické izolace.

Další bariérou integračního procesu CTZ jsou **přetrvávající projevy diskriminace a xenofobního chování majoritní společnosti vůči cizincům a sílí**

nezájem cizinců o integraci do české společnosti. Bylo potvrzeno, že osobní zkušenost s diskriminací snižuje u cizinců pocit důvěry nejen ve vztahu k majoritě, ale i vůči krajanům. Zejména u cizinců s nižším stupněm dosaženého vzdělání a nižším osobním příjmem byly zdokumentovány projevy šikany a diskriminace ze strany zprostředkovatelů či nerovného zacházení při zaměstnávání. Jednou z příčin nedůvěry Vietnamců vůči majoritní společnosti a ostatním cizincům a naopak jejich vysoké důvěry v krajanů je i to, že vietnamské komunity v ČR jsou vesměs spíše uzavřené a v některých případech se od svého okolí i přímo izolují. Další příčinou jejich nedůvěry je bezpochyby také nízká úroveň znalosti českého jazyka. Lze tedy vyjádřit předpoklad, že tato nedůvěra by mohla za jistých okolností vést až k neochotě integrovat se do majoritní společnosti.

I přes přetrvávající potíže s administrativou pobytové agendy byl zaznamenán přetrvávající trend posilování důvěry cizinců vůči úředníkům vyřizujícím pobytovou agendu cizinců. Cizinci hodnotili spíše pozitivně organizační změny institucionálních kompetencí ve vedení záležitostí týkajících se pobytové agendy cizinců na území ČR. Dále se jako velmi zajímavá ukázala skutečnost, že oproti předcházejícímu výzkumu přibýlo závažnějších forem diskriminace, respektive znevýhodnění a současně přibýlo těch, kteří se nesetkali s diskriminací určitého typu. Lze konstatovat, že situace v oblasti diskriminace se v průběhu posledního období více polarizovala. Respondenti také projevíli poměrně silný subjektivní pocit vnímání tlaku majority na jejich přizpůsobení se způsobu života většinové společnosti.

K obtížnějšímu průběhu začleňování dále přispívá i **odlišnost české kultury a způsobu života a zároveň uvědomování si vlastních kulturních a národnostních odlišností ze strany CTZ.** Obzvláště zejména u občanů Vietnamu se potvrdila výrazně zvýšená snaha uchránit si či neopustit způsob života a zvyklosti, které si přinesli z Vietnamu. Lze předpokládat, že turbulence v tlaku na vývoj a budoucí směřování migrační a integrační politiky ČR posledního období a tlak ekonomického vývoje a situace na trhu práce v ČR a další jiné (zejména) ekonomické příčiny pravděpodobně způsobily zvýšenou tendenci k izolaci a zachování si vlastních návyků, zvyklostí a způsobu života ze země původu, a to zejména u občanů Vietnamu.

I když bylo přání respondentů zůstat v ČR i v případě neúspěchu v hledání lepšího pracovního uplatnění velmi vysoké, nemalou bariérou integrace je **zhoršující se postavení cizinců na trhu práce ČR a s tím související jejich poměrně nestabilní ekonomická situace.** Byly konstatovány rozdíly ve využívání konkrétních forem zaměstnání podle státní příslušnosti cizinců z třetích zemí. Pro občany Vietnamu je charakteristické zejména podnikání na živnostenský list, dále častější využívání výkonu práce v rodině (vlastní nebo cizí) za mzdu a vypomáhání v rodině bez nároku na mzdu, pro občany Ukrajiny a Ruské federace je charakteristická zaměstnanost u zaměstnavatele a u pracovní agentury.

Neopomenutelným zaznamenaným jevem, který lze označit za jistých okolností jako nebezpečný, byla vyšší zaměstnanost žen - cizinek v rodinných podnicích bez nároku na mzdu. Finančně neohodnocenou práci v rodině vykonávaly zejména Vietnamky, méně Ukrajinky. U některých cizinek pracujících pro rodinu bez mzdového ohodnocení byla zjištěna absence zdravotního pojištění a/nebo nevědomost o uzavření zdravotního pojištění. V rámci zkoumaného souboru byl zachycen a zmapován pouze malý vzorek třinácti žen - cizinek pracujících v rodinném podniku bez nároku na mzdu. Za předpokladu nezlepšující se situace na trhu práce a uplatňování systémových překážek paralyzujících zaměstnávání CTZ v ČR lze u určitých skupin CTZ očekávat negativní vývoj v zaměstnávání osob vypomáhajících v rodinném podniku bez nároku na mzdu a vytvoření prostoru pro expanzi nelegálního nebo neregulárního zaměstnávání cizinců z třetích zemí v České republice. Ohroženy jsou zejména osoby s nízkým stupněm dosaženého vzdělání.

Byla potvrzena **rigidita českého trhu práce v oblasti zaměstnávání cizinců z třetích zemí**. Přetrvávající obtížné zúročení řemesel a středoškolského odborného vzdělání na trhu práce ČR se pravděpodobně projevilo také v nízké spokojenosti s vykonávaným zaměstnáním u cizinců vyučených v oboru bez/s maturitou a cizinců se středoškolským odborným vzděláním. Naopak velmi spokojeni byli se svou prací cizinci se středoškolským vzděláním s maturitou a vysokoškolsky vzdělaní cizinci. Odchod z ČR by v případě horšího pracovního uplatnění nejméně volili občané Vietnamu, občané Ruské federace přisuzovali kvalitě pracovního uplatnění daleko vyšší hodnotu a odchod z ČR by v případě zhoršujícího se uplatnění na trhu práce volili v mnohem větší míře.

Příjmové a finanční šetření cizinců z třetích zemí představuje i v současné době poměrně neprobádanou oblast. Na základě získaných poznatků o deklarovaných čistých osobních měsíčních příjmech a při zohlednění inflace, nárůstu cen (zejména) potravin atd. lze vyslovit předpoklad zhoršení se finanční situace zejména u ohrožených skupin CTZ v ČR, jakými jsou např. matky - samoživitelky, starší osoby nebo osoby s nižším stupněm dosaženého vzdělání.

Bylo prokázáno, že problém cílené minimalizace odvodů do sociálního a zdravotního pojištění zejména u osob samostatně výdělečně činných, se netýká pouze cizinců z třetích zemí pobývajících na území České republiky, ale většiny samostatně výdělečně činných osob působících na území republiky. Na základě rozboru statistických dat bylo zjištěno, že až 95 % všech samostatně výdělečně činných v ČR se podle rozdělení daňových základů fyzických osob nachází v prvním promile (tj. uplatňuje ty nejnižší daňové základy). Produkce cca 83 % firem samostatně výdělečně činných v ČR je namířena na konečnou spotřebu obyvatelstva, tzn. jejich zboží a služby jsou nabízeny přímo obyvatelstvu, na základě čehož vzniká velký prostor pro tzv. daňovou optimalizaci. Daňová optimalizace OSVČ a s ní související cílené snižování odvodů do sociálního a zdravotního pojištění je tudíž obrovským problémem, který není způsoben nebo zvětšen pouze aktivitami cizinců podnikajících na území ČR, ale je následkem zejména nedostatků v platné daňové legislativě ČR a dlouhodobé neefektivnosti či nefunkčnosti systémových kontrolních opatření.

Největší problémy s uhrazením životních nákladů domácností uváděli zejména občané Vietnamu, pro které byly příznačné největší příjmové diskrepance. Naopak, nejméně obtíží uhradit základní životní náklady domácností měli občané Ruské federace.

Další překážkou začleňování se CTZ do majoritní společnosti na základě reflexe CTZ byla také **administrativní náročnost pobytové agendy zejména při slučování rodin a prodlužování povolení k pobytu**. Slučování rodin migrantů je zcela legitimní součástí průběhu procesu integrace cizinců do majoritní společnosti a nezbytné pro zachování integrity rodin cizinců. Tuto skutečnost v mnohém reflektuje i stávající migrační a pobytová politika ČR, a to spolu s koncepcí integrace ČR. Na základě mezinárodního hodnocení MIPEX se Česká republika - i díky vstřícným podmínkám pro slučování rodin migrantů - nachází v první polovině států žebříčku MIPEX. Lze ovšem předpokládat, že poslední vývoj ve zvýšeném zájmu o slučování rodin ze strany CTZ v sobě nese pro určitou skupinu CTZ jistá rizika spjatá s neadekvátním zhodnocením až přeceněním jejich sociálních a ekonomických možností v ČR, přičemž hrozí, že tito cizinci nebudou schopni dál sloučení rodin zvládat bez větších ekonomických problémů, negativních dopadů na rodinu, popř. závislosti na systému sociální podpory ČR.

Respondenti uváděli zvýšený **zájem o občanství ČR** zejména u občanů Ruské federace (zejména u mladých lidí), dále u Vietnamců, v případě občanů Ukrajiny nebyla změna zaznamenána.

V průběhu posledního roku až dvou let vzrostl **zájem o politickou participaci** cizinců z třetích zemí na poměrně vysokou úroveň, a to zejména z důvodu tlaku na změnu ve vývoji migrace a integrace cizinců z třetích zemí ze strany státních orgánů ČR zejména v průběhu posledního roku až dvou let.

Cizincům brání v jejich začlenění se do společnosti také v nemalé míře **přetrvávající a rozsáhlá neznalost jejich práv a povinností**, pramenící na jedné straně z nedostatku informací o skutečnostech potřebných pro život v České republice, na straně druhé ovšem také z jejich nechuti plně si uvědomit statut obyvatele České republiky a z toho povinnosti pro ně plynoucí.

Doporučení

Na základě výše uvedených skutečností by měla být větší pozornost odborné veřejnosti věnována:

- za předpokladu přetrvávajícího trendu podpory slučování rodin CTZ v rámci migrační politiky ČR zvážit uvolnění podmínek pro uplatnění sloučených osob na trhu práce ČR;
- bezpečnostnímu výzkumu zaměřenému na:
 - hlubší porozumění kauzálním vztahům, které ovlivňují percepci (tj. vnímání) cizinců ve vztahu ke xenofobnímu chování majority vůči nim, a
 - specifika postavení CTZ na trhu práce ČR, a to
 - jak na základě rozboru vnímání ze strany CTZ, tak ze strany veřejného mínění majority;
- identifikaci a vyhodnocení faktorů ovlivňujících procesy vedoucí k izolaci minoritních skupin CTZ, a to v souvislosti s:
 - vlivy migrační a integrační politiky ČR,
 - ekonomickou situací České republiky,
 - ekonomickou situací jednotlivých minoritních skupin CTZ podle státní příslušnosti (především v případě občanů Vietnamu) a
 - socioekonomickou situací v zemích jejich původu.

3. Asistenční služby

3.1 Shromážděné poznatky o asistenčních službách a jejich uspořádání v textu

Tato část textu obsahuje nejprve přiblížení důvodů používání pojmu asistenční služby, dále **vymezení pojmu asistenční služby** v tomto výzkumu a také osm hlavních definovaných oblastí, ve kterých mohou tyto služby působit.

Následuje **reflexe služeb pro cizince z třetích zemí v literatuře**. V této souvislosti byl použit pojem *služby pro cizince*, a to s ohledem na předpoklad, že reflexe a způsob chápání *služeb pro cizince* se patrně bude v různých pramenech v řadě ohledů lišit od vymezení *asistenčních služeb* pro účely tohoto projektu.

Obě uvedené kategorie jsou bezpochyby v mnoha ohledech velmi podobné, plně se ovšem nepřekrývají a při reflexi služeb pro cizince v literatuře nebyly chápány jako synonyma.⁸⁸ Vymezení druhé uvedené kategorie bylo totiž spíše „pracovní“ a kategorie byla specifikována méně podrobně než pojem asistenční služby. Ve srovnání s pojmem asistenční služby byla tudíž mnohem „otevřenější“, a to s ohledem na cíl zohlednit variabilitu forem služeb pro cizince i variabilitu přístupů k jejich reflexi v literatuře. Zároveň byly ale obě kategorie vymezeny velmi podobně, aby bylo možné s použitím pojmu *služby pro cizince* sledovat poznatky týkající se i *asistenčních služeb* (odpovídajících chápání tohoto pojmu v projektu).

Kromě přiblížení pojmu služby pro cizince byl při reflexi této oblasti v literatuře také shrnut postup, jakým byla identifikována a vyhodnocena literatura obsahující poznatky o službách pro cizince a popsány přístupy k tématu. Následně byly přiblíženy zjištěné poznatky týkající se služeb pro CTZ - nejprve obecnější poznatky týkající se více oblastí působení služeb pro cizince (nebo bez specifikace oblasti), poté poznatky týkající se každé z osmi rozlišených oblastí, ve kterých mohou služby pro cizince působit. Při popisu všech osmi oblastí byly přiblíženy tyto hlavní souvislosti:

- možnosti působení služeb pro cizince v dané oblasti,
- okruh subjektů, které mohou v dané oblasti působit a
- konkrétní poznatky o službách pro cizince získané studiem vybraných dokumentů.

Po přiblížení poznatků získaných z dokumentů a jejich krátkém shrnutí a zhodnocení byla v této části monografie věnována pozornost **výsledkům provedených empirických šetření** mezi CTZ (dotazníkové šetření, hloubkové rozhovory). O vyjádření svých názorů a postojů byly požádány i dvě vybrané odbornice zastupující nevládní organizace poskytující asistenční služby CTZ v Praze. Nejprve byla přitom pozornost věnována poznatkům z kvantitativního a kvalitativního šetření mezi CTZ, které byly rozčleněny do čtyř tematických okruhů. Dále text obsahuje poznatky získané od dotázaných odbornic zastupujících nevládní organizace a shrnutí hlavních zjištěných poznatků.

⁸⁸ Naopak v případě empirických šetření (při sběru dat, jejich vyhodnocení i prezentaci získaných poznatků) byl pojem služby pro cizince považován za ekvivalentní k pojmu asistenční služby, a to s ohledem na snahu o větší přehlednost a srozumitelnost některých pasáží a také proto, že bylo možné očekávat, že pro dotazované CTZ by nebyl pojem asistenční služba dostatečně srozumitelný a jeho používání při kontaktu s CTZ by bylo spíše kontraproduktivní.

Poslední kapitola této části obsahuje nejdůležitější **závěry**, které vyplynuly z provedeného vyhodnocení reflexe služeb pro cizince v literatuře a empirických šetření, respektive z jejich srovnání. Poukazuje také na nejvýznamnější implikace získaných poznatků pro praxi a jsou v ní formulována nejvýznamnější doporučení.

3.2 Vymezení asistenčních služeb

Pro označení služeb poskytujících podporu a pomoc CTZ bylo v projektu „Kontinuální sledování bariér integrace cizinců z třetích zemí (CTZ) se zřetelem na činnost asistenčních služeb“ použito **spojení asistenční služby** (pro cizince z třetích zemí). Ve stávající právní úpravě není pro tyto služby vyhrazeno žádné specifické označení, ani v souvislosti se službami poskytovanými cizincům z třetích zemí se však v odborné literatuře doposud neustálilo žádné spojení, které by tyto služby jednoznačně označovalo.

Pro potřeby projektu byly pod pojmem asistenční služby označovány služby nabízející podporu a pomoc CTZ. V samotné projektové žádosti přitom řešitel pojem asistenční služby blíže nespecifikoval s ohledem na předpoklad, že bude vycházet z obvyklého používání tohoto pojmu nebo z dalších společných jednání se zadavatelem. Z komunikace se zadavatelem vyplynulo, že zadavatel nepožaduje omezení na určité skupiny služeb nebo vymezení asistenčních služeb podle určitých specifických kritérií. Řešitel tak při volbě označení vycházel z obvyklého úzu (pojem byl použit ve výzvách EIF 2011 a 2012 jak ze strany MV ČR, tak také některými žadateli o podporu z tohoto programu). Při dále podrobněji přiblíženém vymezení tohoto pojmu řešitel vycházel z dosavadních zkušeností v této oblasti a z doposud získaných poznatků o sledované problematice a pokusil se navrhnout analytický přístup, s jehož pomocí bude možné tuto oblast charakterizovat co možná nejuceleněji.

Hlavními důvody pro volbu spojení asistenční služby bylo kromě převládajícího úzu také to, že z obsahového hlediska jej lze považovat za odpovídající.⁸⁹ Nicméně samotný obsah pojmu asistenční služby pro CTZ není jednoznačný a pro účely celého projektu i tohoto rozboru jej proto bylo potřebné dále specifikovat. Dále uvedené vymezení asistenčních služeb bylo řešitelem provedeno na základě vypracované rešerše literatury a identifikace hlavních oblastí působení těchto služeb. Vymezení bylo konzultováno v rámci řešitelského týmu a následně bylo prezentováno a předloženo k diskusi zástupcům zadavatele a odborné veřejnosti na semináři „Bariéry integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí“, který se uskutečnil v Praze 9. 10. 2012.

Za asistenční služby byly považovány **služby pomáhající CTZ řešit různé životní situace spojené s jejich životem v hostitelské společnosti**. Jejich podstatnou charakteristikou přitom bylo to, že v rámci těchto služeb jsou **vyvíjeny určité aktivity ve prospěch CTZ** ve výše uvedeném smyslu. K asistenčním službám nelze tak již řadit samotné charakteristiky prostředí, ve kterém CTZ žijí (tj. vztahovou a sociální síť, institucionální podmínky, platnou legislativu apod.). Jako asistenční služby lze ale chápat veškeré aktivity, které jsou poskytovány přímo CTZ a umožňují

⁸⁹ Slovníkové definice (obsažené ve starších i pozdějších slovnících) pojmů asistence a služby odkazují k uvedenému aspektu poskytování podpory a pomoci. Asistence představuje mj. „doprovod“, „příspěvní“ (Slovník národohospodářský sociální a politický, 1929), „pomocnou účast v nějakém výkonu“, „přítomnost, pomoc při něčem“, „účastenství“ (Slovník spisovného jazyka českého 1989). Službu lze mj. vymezit jako „úkon“ (Masarykův slovník naučný, 1932), „vykonávání“ či „vykonávání prací za někoho nebo pro někoho“ (Slovník spisovného jazyka českého, 1989). Uvedené významy naznačují vhodnost spojení „asistenční služby“ pro oblast služeb poskytujících podporu a pomoc CTZ i přesto, že jeho používání není v této oblasti obvyklé a že je naopak běžně používáno ve zcela jiné oblasti (komerční havarijní pojištění vozidel).

jim se s těmito podmínkami sžít, orientovat se v nich a porozumět jim, znát své povinnosti, znát a uplatňovat své oprávněné nároky, ovlivňovat své prostředí a integrovat se do něj.

Z pohledu právní subjektivity byly pro potřeby projektu jako asistenční služby chápány pouze služby, které jsou poskytovány subjekty nebo organizačními strukturami, které **jsou určitým způsobem formalizované**, tj. může se jednat o:

- a) fyzické osoby vykonávající podnikatelskou činnost podle příslušných právních předpisů (OSVČ),
- b) právnické osoby registrované podle platného právního řádu a
- c) tematické sítě, konsorcia nebo různé organizační platformy, pokud byly založeny nebo vytvořeny registrovanými právnickými osobami a pokud je jejich existence zakotvena smlouvou či jiným právním aktem.

Asistenční služby mohou poskytovat jak fyzické osoby, tak velmi široké spektrum právnických osob, bez ohledu na to, zda se jedná o veřejnoprávní nebo soukromoprávní subjekty, zda je cílem těchto subjektů dosahování zisku nebo ne, zda jsou samotné asistenční služby CTZ poskytovány bezplatně či za úhradu. Za asistenční služby lze ale považovat pouze služby, které jsou poskytovány v souladu s platnou legislativou, a za *poskytovatele asistenčních služeb* lze označit pouze subjekty, jejichž činnost (činnost spojená s poskytováním asistenčních služeb i jejich další aktivity) je poskytována v souladu s platnou legislativou, je řádně zdaněna a evidována.⁹⁰

Identifikováno bylo celkem osm oblastí působení asistenčních služeb pro CTZ, tj. oblastí, v nichž jim může být nabídnuta podpora a pomoc. U vybraných oblastí byly vždy současně tematizovány informační aktivity a právní podpora CTZ v dané oblasti. Tyto otázky jsou integrální součástí některých dále uvedených oblastí a nelze je tematizovat odděleně. Rozlišeny byly následující oblasti působení asistenčních služeb:

1. podpora a pomoc týkající se **pobytového režimu** a informační aktivity, případně právní poradenství a pomoc spojené s touto oblastí,
2. podpora a pomoc při **pracovním uplatnění na trhu práce, při výkonu zaměstnání, při realizaci plateb odvodů⁹¹ a daní ze mzdy či podnikání a dalších aspektů spojených se zaměstnaností** (např. bezpečnost práce, pracovní úrazy nebo nemoci z povolání atd.) a informační aktivity, případně právní pomoc spojené s touto oblastí,
3. podpora a pomoc poskytovaná při **vzdělávání (tj. při přípravě na povolání), dalším vzdělávání nebo při jazykovém vzdělávání** (pro potřeby tohoto textu myšlena pouze výuka českého jazyka) a informační aktivity, případně právní pomoc spojené s touto oblastí,
4. podpora a pomoc poskytovaná v souvislosti se **zdravotním stavem, péčí o zdraví a zdravotním pojištěním**, informační aktivity, případně právní pomoc spojené s touto oblastí,
5. poskytování **sociálních služeb ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách** (dále jen „zákon o sociálních službách“),

⁹⁰ Jako asistenční služby tak není chápána ani neformální podpora či pomoc poskytovaná rodinnými příslušníky nebo známými, ale ani služby nabízené zprostředkovateli za úplatu, pokud nenaplníují poslední uvedené kritérium.

⁹¹ tj. sociální a zdravotní pojištění

6. podpora a pomoc spojená s **prevencí společensky nežádoucích jevů** (kriminální, užívání návykových látek, poskytování komerčních sexuálních služeb apod.), informační aktivity, případně právní pomoc spojené s touto oblastí,
7. podpora a pomoc poskytovaná CTZ při **seznamování se s kulturou hostitelské země, jejími institucemi a jejich fungováním** (např. tvorba informačních materiálů se základními informacemi o více různých oblastech života v ČR, zprostředkování informací zájemcům o příchod do ČR v zemi jejich původu zastupitelskými úřady apod.) a
8. **aktivity, které umožňují navázat nebo zlepšit kontakt CTZ s majoritní společností**, překonávat nedůvěru majoritní společnosti k CTZ, předcházet stereotypnímu vnímání CTZ, informovat o kultuře země, z níž CTZ pochází.^{92,93}

3.3 Reflexe služeb pro cizince z třetích zemí v literatuře

3.3.1 Identifikace relevantní literatury a vymezení služeb pro cizince

Pro účely vyhodnocení informací o asistenčních službách byly vyhledány **relevantní zdroje** věnující se některé z osmi oblastí působení asistenčních služeb. Zpracovány byly relevantní informační zdroje, a to jak materiály evidované v rámci databáze knihovny Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v.v.i., tak internetové stránky zaměřené na cizince a internetové stránky organizací nebo platforem zaměřujících se na poskytování podpory a pomoci cizincům z třetích zemí (více viz příloha 3).

Vyhledané dokumenty byly z podstaty věci velmi různorodé - zahrnovaly akademické statě, zprávy obsahující výsledky empirických šetření, koncepční a strategické materiály, informace o institucích, organizacích, projektech či opatřeních podporujících integraci CTZ nebo dokumenty charakterizující programy nabízené či poskytované přímo cizincům z třetích zemí (např. informace uvedené na webových stránkách, ve výroční zprávě apod.).⁹⁴

Vzhledem k tomu, že tematizace služeb pro cizince v duchu zde zvoleného pojetí *asistenční služby* patrně bude v literatuře spíše ojedinělá a přístupy k tematizaci služeb pro cizince se také v různých dokumentech budou patrně výrazně lišit, je

⁹² Samostatné rozlišení této oblasti je odrazem toho, že oproti ostatním sledovaným oblastem lze v tomto případě pozorovat posun k většímu důrazu na oboustrannost procesu integrace cizinců do hostitelské společnosti (více k tomu viz pasáž „Aktivity, které umožňují navázat nebo zlepšit kontakt CTZ s majoritní společností“ v kapitole 3.3.3).

⁹³ Může se jednat o aktivity, kterých se účastní CTZ nebo při kterých se zástupci majority setkávají s CTZ, jejichž cílem je podpora vzájemného setkávání, výměna zkušeností, dialog či překonání vzájemné nedůvěry a různých bariér mezi CTZ a majoritou. Do této kategorie nejsou řazeny osvětové kampaně (nejsou přímo zaměřeny na podporu a pomoc CTZ) ani aktivity, při kterých se CTZ se zástupci CTZ setkávají při běžném denním kontaktu či výkonu různých aktivit v různých sférách jejich života (práce, škola, volnočasové aktivity, návštěva sportovních či kulturních akcí, kontakt s úřady apod.). Aktivity spadající do této kategorie jsou velice často vyvíjeny organizacemi působícími v oblasti vzdělávání, nicméně v této oblasti se mohou angažovat také další typy institucí či organizací - organizace působící v oblasti kultury (např. knihovny), různé spolky, krajské organizace nebo obce. Také z tohoto důvodu je vhodnější se jim dále v textu věnovat odděleně.

⁹⁴ V tomto posledním případě byla pozornost věnována pouze obecnějším souhrnným materiálům či hodnocením vyvěšeným na těchto stránkách a nikoliv jednotlivým údajům o konkrétních službách. Vyhodnocení údajů o konkrétních službách by vyžadovalo další podrobnější specifikaci analytického přístupu (jedině tak lze zajistit, aby provedené vyhodnocení nemělo pouze parciální charakter a bylo ve vztahu k tomuto tématu vypovídající).

v případě hodnocených dokumentů vhodnější používat označení **služby pro cizince**. Toto podrobněji již dále nespecifikované spojení naznačuje, že při vyhodnocení dokumentů byly sledovány různé aspekty sledované problematiky a výběr relevantních pasáží se primárně neomezoval na výše nastíněné pojetí pojmu asistenční služba. Zjištěné poznatky o *službách pro cizince* jsou samozřejmě v mnohém relevantní i ve vztahu ke zde zvolenému pojetí *asistenčních služeb*, v některých ohledech ale jde o širší pojem a oba pojmy jsou proto v tomto materiálu důsledně rozlišovány.

Relevance dokumentů byla posouzena podle charakteru informací o jednotlivých službách pro CTZ. Při vyhodnocení byla pozornost věnována pouze materiálům, které obsahovaly konkrétní informace o nabídce služeb pro cizince, jejich poskytovatelích, kapacitě a možnostech, které poskytované služby cizincům nabízejí apod.

Při sekundární analýze dokumentů nebyla věnována pozornost **obecným předpokladům** či možnostem cizinců integrovat se v určité oblasti,⁹⁵ ani charakteristikám legislativního a institucionálního prostředí⁹⁶ v příslušné tematické oblasti, nebo integrační strategii cizinců z třetích zemí, jejich vztahům k dalším cizincům nebo k majoritě, uspořádání či fungování jejich rodin, síti sociálních a ekonomických vazeb s jejich okolím apod. Těmto otázkám byla věnována pozornost pouze v případě, že určité uspořádání institucionálního prostředí vytváří poptávku po konkrétních službách pro CTZ a na tuto poptávku reagují svojí nabídkou poskytovatelé těchto služeb. Příkladem takovéto situace jsou např. oblast zaměstnanosti a prodlužování pobytového statusu cizinci, pro které je příznačný vnitřně velmi komplikovaný systém nastavených podmínek, v nichž se velká část cizinců orientuje jen velmi obtížně nebo vůbec. V důsledku toho vzniká výrazná poptávka CTZ po poradenských nebo zprostředkovatelských službách nebo poptávka po službách osob, které potřebnou dokumentaci vyřídí v zastoupení místo cizince samotného a vytváří se tak prostor pro zajištění specifických služeb různými dalšími subjekty.

Rozbor primárně nezohledňoval materiály, ve kterých byly shromážděny informace o poptávce CTZ po službách (faktory, které poptávku utvářejí, potřeby, od kterých se poptávka odvíjí apod.). Problematické **poptávky CTZ po asistenčních službách** byla věnována pozornost pouze tehdy, pokud byl v materiálu přiblížen vliv poptávky CTZ na nabídku těchto služeb (nebo na činnost organizací, které je nabízejí).

Pouze částečná pozornost byla věnována **charakteristikám, které ovlivňují činnost subjektů poskytujících služby pro cizince** (legislativní a institucionální prostředí,⁹⁷ spolupráce mezi nimi apod.). Ty samozřejmě nabídku služeb pro cizince v mnohém ovlivňují, ale jejich podrobnější rozbor značně překračuje účel a zaměření tohoto rozboru.⁹⁸ Při vyhodnocení vybraných dokumentů byla těmto otázkám věnována pozornost pouze v případě, že v dokumentu byly konkretizovány přímé dopady těchto charakteristik na služby pro cizince.

Do rozboru byly zahrnuty i dokumenty, které odkazovaly ke **starší legislativní úpravě či institucionálnímu prostředí** (např. činnost úřadu práce, agenturní zaměstnávání, zdravotní pojištění cizinců). K výše uvedenému vedla snaha zachytit co nejširší okruh přístupů k chápání služeb pro cizince.

⁹⁵ tj. obecnějším kulturním, politickým, sociálním či ekonomickým faktorům ovlivňujícím integraci cizinců

⁹⁶ Na tomto místě je myšleno legislativní a institucionální prostředí, ve kterém se pohybuje CTZ.

⁹⁷ tj. legislativní a institucionální pro poskytování služeb pro cizince

⁹⁸ Při hodnocení těchto hledisek je navíc potřebné v podstatě každou z osmi sledovaných oblastí rozebrat hlouběji samostatně. I v případě vyhodnocení jednotlivých oblastí je často možné posuzovat pouze některé z uvedených aspektů.

Při vyhodnocování poznatků bylo také nezbytné reflektovat skutečnost, že **se velmi často týkaly odlišných skupin cizinců** pobývajících na území ČR (tj. nejen CTZ, ale i cizinců ze zemí EU a EHP, cizinců pobývajících na území ČR nelegálně, azylantů, pracovních migrantů, dětí cizinců apod.).

Možnosti zhodnocení toho, jaké služby mohou cizinci využívat, dále ztěžuje skutečnost, že kromě služeb specializujících se na cizince mohou cizinci využívat také některé služby, které jsou buďto určeny občanům všeobecně nebo se zaměřují na skupiny osob vymezené jinak než podle toho, zda se jedná o občany ČR, občany EU, EHP či dalších vybraných zemí anebo o CTZ, případně podle toho, jaký je jejich pobytový status. S ohledem na velmi široký okruh zde sledovaných služeb pro cizince je přitom velmi široký i okruh cílových skupin, kterým mohou být sledované služby určeny - mohou být primárně určeny např. dětem, seniorům, pojištěncům, osobám ohroženým kriminálními činy atd.

Z těchto důvodů je poměrně obtížné najít pro *služby, které nejsou na cizince primárně zaměřené*, odpovídající souhrnné označení, v dalším textu bylo pro tyto služby zvoleno označení „**mainstreamové služby**“, a to s cílem poukázat na to, že se jedná o služby, které lze v příslušné oblasti (vzdělávání, zdravotní péče apod.) považovat za běžné.⁹⁹ V této souvislosti je potřebné zdůraznit, že mainstreamové služby by při integraci cizinců měly být minimálně stejně důležité jako služby, které se specificky zaměřují na cizince. Služby specializující se na cizince by měly mainstreamové služby spíše doplňovat, rozšiřovat je, řešit různé specifické otázky týkající se integrace cizinců nebo působit v oblastech, které mainstreamové služby nemohou uspokojivě řešit.¹⁰⁰

Je zřejmé, že komplexnější vyhodnocení služeb pro cizince velmi často vyžaduje sledování právě i otázky, do jaké míry cizinci mohou využívat mainstreamových služeb. Tento přístup je pro komplexní hodnocení služeb dostupných cizincům tím důležitější, čím jsou mainstreamové instituce společnosti otevřenější vůči cizincům a čím je jejich schopnost poskytovat cizincům podporu a pomoc lepší. Vyhodnocení této otázky ale vyžaduje velmi intenzivní úsilí (srov. Horáková, Bareš, 2010) a v situaci, kdy je sledováno více oblastí (které jsou zároveň velmi odlišné), by rozsah takového rozboru byl příliš široký. Vyhodnocení této otázky zároveň není možné provést v rámci sekundární analýzy dokumentů a je při něm nezbytné použít odlišné výzkumné strategie (předpokládá zjištění míry zaměření mainstreamových služeb na cizince, respektive jejich praktické využitelnosti pro cizince či toho, jaký je zájem cizinců o využívání těchto služeb a jak hodnotí jejich přínosy). Následující text se proto soustřeďuje pouze na *služby, které se specializují na poskytování podpory a pomoci cizincům*.

⁹⁹ Označení služeb jako „služeb pro majoritu“ by mohlo být matoucí, neboť nejde o služby určené *pouze* majoritě, navíc některé služby jsou určeny jiným specifickým minoritám, jsou výrazně specializované a mohou být velmi unikátní. Příliš přesná proto nejsou ani označení těchto služeb jako služeb „všeobecných“ („obvyklých“, „běžných“, „mainstreamových“ apod.) nebo „služeb určených širokému okruhu osob“. Na druhou stranu, ve vztahu k integraci cizinců tyto služby bezpochyby představují služby, které se na tuto oblast nespecializují. Alespoň v souvislosti s integrací cizinců je tak lze považovat za „mainstreamové služby“ v tom smyslu, že se týkají obvyklých (ve smyslu *nejen pro cizince*), nejvíce rozšířených (u různých skupin osob) nebo nejvíce (tj. v různých situacích a různým skupinám osob) dostupných prostředků, opatření či institucí.

¹⁰⁰ Tento požadavek vychází z konceptu interkulturní otevřenosti, který lze pracovně vymezit jako přístup migrantů/etnických menšin k určitým institucím (případně také participace na jejich činnosti) a schopnost institucí zohlednit kulturu migrantů/etnických menšin (CJD Eutin. 2010, s. 3). Směřování k větší interkulturní otevřenosti zohledňuje agenda EU „mainstreaming sociálního začleňování“, která si klade za cíl právě to, aby situaci osob ohrožených sociálním vyloučením byly v co možná nejvyšší míře schopné řešit obvyklé, nejvíce rozšířené nebo nejvíce dostupné prostředky, opatření či instituce.

3.3.2 Přístupy k rozboru služeb pro cizince zaznamenané v literatuře

Úroveň obecnosti, analytická hlediska a perspektivy, obecné přístupy k uchopení tématu (tj. bez ohledu na oblast působení služeb)

Témata, která se v jednotlivých dokumentech týkala služeb pro cizince, byla velmi různorodá. Služby pro cizince proto byly uchopeny a popisovány z více různých hledisek. K základním a nejdůležitějším přístupům k uchopení tématu patřily: **vymezení služeb pro cizince,¹⁰¹ jejich popis či rozbor¹⁰² a zachycení jejich klíčových charakteristik.**

Dalším hojně používaným přístupem byl **rozbor různorodých individuálních nebo společenských dopadů a jevů**, které měly souvislost s nabídkou služeb pro cizince nebo s jejich některými charakteristikami. Je zřejmé, že tento přístup o službách pro cizince přímo nevypovídal. Jednalo se ale o přístup, který zprostředkoval řadu velmi zajímavých dílčích poznatků týkajících se služeb pro cizince, jež ovšem nebylo možné vzájemně porovnat (více k tomu viz poznatky uvedené v kapitole 3.3.3). Zároveň je patrné, že okruh těchto souvisejících dopadů a jevů může být velmi široký a výrazně se může lišit míra jejich obecnosti i jejich souvislost se službami pro cizince.¹⁰³

Pro charakteristiku služeb pro cizince může být užitečné také **srovnání těchto služeb s jinými formami interakce cizinců s majoritní společností** (např. s využíváním neformální podpory apod.), nebo **s integračními strategiemi cizinců** a s tím souvisejícími otázkami (velikostí rodiny nebo okruhu přátel a známých apod.). Dalším významným přístupem, který mohl zprostředkovat určité informace o službách pro cizince, bylo srovnání služeb pro cizince **s jinými službami**. Velmi důležitým přístupem je také **porovnání služeb pro cizince mezi sebou**, tento přístup ale nebyl zaznamenán.

Dále byly v této kapitole přiblíženy nejvýznamnější zaznamenané přístupy k tematizaci služeb pro cizince v literatuře (konkrétním poznatkům, které byly některým z popsanych přístupů zjištěny, se podrobněji věnuje kapitola 3.3.3).

Velmi důležitým přístupem při rozboru asistenčních služeb (resp. služeb pro cizince) je zjišťování odpovědí na **otázku, na koho se cizinci obracejí** při vyhledávání pomoci či rady. V případě sledování této otázky je přirozeně podstatné, zda a jakým způsobem je tato otázka konkretizována. Tj. velmi záleží na tom, zda jde o otevřenou otázku a v opačném případě, jaké odpovědi mohou respondenti volit („Analýza přístupu imigrantek a imigrantů ke vzdělávání a na trh práce v ČR“ z roku 2007, s. 26-29; Schebelle, Horáková, 2012, s. 38). Odpovědi na tuto otázku totiž umožňují zjistit, zda cizinec využívá spíše formalizovaných či neformálních

¹⁰¹ V dokumentech nebyly služby pro cizince výslovně specifikovány. Většinou byly nanejvýš implicitně naznačeny jejich různé charakteristiky, podle kterých bylo možné vyhodnotit témata, která bylo možné považovat za relevantní pro potřeby tohoto rozboru. Přístup ke službám pro cizince také byl ve srovnání s přístupem zvoleným v tomto materiálu zpravidla užší. V některých případech ale byly zjevně tematizovány také některé širší souvislosti, než by tomu bylo v případě zde zvoleného nebo podobného vymezení. V některých rozborech byly sledovány velmi specifické souvislosti, které se tématu služeb pro cizince také týkaly. Tyto souvislosti bylo možné vnímat pro tento rozbor jako relevantní, byť na téma bylo nahlíženo z celkově velmi odlišné perspektivy než v tomto textu (srov. např. poslední odstavce této kapitoly).

¹⁰² Kritéria pro takový rozbor se přitom u různých rozborů velmi odlišují.

¹⁰³ Z řady takovýchto relevantních souvislostí a jevů lze jmenovat například různé životní situace, ve kterých se cizinci ocitají, podmínky pobytu cizinců v ČR, poznatky o integraci cizinců, o míře využívání zprostředkovatelů nebo významu zprostředkovatelů v životě cizince, vlivy legislativního a institucionálního prostředí na vztahy mezi nabídkou a poptávkou po službách pro cizince apod.

kontaktů a forem podpory či pomoci, zda využívá komerční či neziskové služby, případně nakolik mu v daném případě mohou pomoci služby poskytované různými úřady, institucemi či organizacemi.

V souvislosti s tématem poskytování služeb pro cizince jsou přirozeně důležitými hledisky také informace o **okruhu a zaměření** nabízených služeb, informace o jejich **kapacitě** na určitém území, o rozvinutosti sítě těchto služeb (jejich komplementaritě, rovnoměrnosti jejich rozmístění na určitém území apod.), případně o **spolupráci mezi různými institucemi a organizacemi**, které tuto síť služeb utvářejí.

Další autoři, např. Rákoczyová a Trbola (2008, s. 37-38), poukazují na důležité předpoklady poskytování služeb pro cizince, které lze označit jako **institucionální strukturu**, na které závisejí možnosti poskytování služeb pro cizince na určitém území.¹⁰⁴ Na lokální úrovni by stěžejními aktéry při tvorbě institucionální struktury služeb pro cizince měly být obce a města. Podle autorů jsou však na lokální úrovni snahy o vytvoření institucionální struktury podporující integraci cizinců jen ojedinělé a stěžejní vliv na stávající podobu existujících strategií integrace cizinců má celostátní politika (tamtéž, s. 51). Obce a města ale rozhodně nejsou jedinými aktéry ovlivňujícími na lokální úrovni tuto institucionální strukturu služeb pro cizince. Velmi významnými aktéry v tomto směru jsou dále především nestátní neziskové organizace, Úřad práce ČR či úředníci Odboru azylové a migrační politiky (dále jen OAMP) vyřizující pobytovou agendu cizinců v ČR (ve vyjádřeních cizinců - respondentů je často používáno označení „cizinecká policie“).

Toto poslední téma se již nezaměřuje na „bezprostřední“ vztahy či postoje cizinců ke službám jim určeným, ale na důležité otázky, které mohou tyto vztahy či postoje formovat. Je zřejmé, že rozvinutost institucionální struktury je pro působení služeb pro cizince, nabídku těchto služeb, podobu sítě těchto služeb apod. velmi důležitým předpokladem. Nicméně pro potřeby tohoto materiálu není potřebný jejich podrobný rozbor a za postačující lze považovat obecnější stručné zhodnocení této otázky uvedené v předchozím odstavci.

Klasifikace oblastí působení služeb pro cizince používané ve sledovaných dokumentech

Obecně lze dané dokumenty rozlišit na ty, ve kterých je detailněji rozebrána pouze určitá oblast týkající se života cizinců v hostitelské zemi (např. oblast zaměstnanosti), a na ty, které usilují o ucelené zachycení životní situace cizinců. I v tomto druhém případě nemusí být službám pro cizince věnována pozornost ve všech sledovaných oblastech, ale mohou být uvedeny pouze v souvislosti s některými z nich. V případě obou uvedených typů dokumentů lze také pozorovat velmi různorodé přístupy k uchopení základních oblastí umožňujících zachytit životní situaci cizinců.

Vymezení jednotlivých oblastí života cizinců zvolené ve sledovaných dokumentech se tak nemusí ve všech ohledech krýt s rozlišením asistenčních služeb, které je nastíněno v kapitole 3.2. Poznatky o službách pro cizince ale lze poměrně snadno přiřadit k některé z osmi oblastí rozlišených u kategorie „*asistenční služba*“.

Poznatky obsažené v dokumentech tedy **nejsou navzájem srovnatelné** a může nastat i situace, kdy z různých dokumentů vyplývají skutečnosti, které mohou být v určitých aspektech i protichůdné. Následující přehled získaných poznatků proto

¹⁰⁴ Autoři se věnují obecněji institucionální struktuře pro integraci cizinců. Ve vztahu k tématu tohoto rozboru je věnována pozornost úžeji pouze institucionální struktuře pro poskytování služeb pro cizince.

nelze vnímat jako soubornou charakteristiku jednotlivých oblastí služeb pro cizince, ale spíše jako souhrn shromážděných relevantních poznatků o této problematice.

Vzhledem k charakteru sledovaných literárních pramenů a jejich obsahu bylo možné získat pouze omezené penzum poznatků o službách pro cizince v ČR, které vedlo k disproporci zjištěných informací o jednotlivých oblastech nabízených služeb.

3.3.3 Poznátky o službách pro cizince v literatuře podle sledovaných oblastí

Typy zaznamenaných obecných poznatků a poznatky týkající se více oblastí

Služby pro cizince, které poskytují úřady, veřejné instituce a komerční subjekty, byly ve sledované literatuře zpravidla specifikovány tak, že je bylo možné přiřadit do některé z dále sledovaných oblastí. I v případě těchto poskytovatelů služeb pro cizince byly nicméně ve sledovaných dokumentech zaznamenány souvislosti, které mají obecnější platnost a nebylo možné je spojovat pouze s některou z dále sledovaných oblastí (například hodnocení spolupráce cizinců s úřady obecně, případně vstřícnosti úředníků apod.).

V případě skupiny nestátních neziskových organizací bylo naopak velmi často věnováno více pozornosti spíše obecnějším souvislostem než jednotlivým oblastem jimi poskytovaných služeb.

I tyto **obecnější informace** přirozeně velmi významným způsobem o službách pro cizince vypovídají, pro potřeby této sekundární analýzy stačí pouze zmínit nejvýznamnější poznatky.

Podstatnou charakteristikou nabízených služeb byla jejich nerovnoměrná regionální distribuce, tj. nerovnoměrnost sítě služeb pro cizince, která ovšem odpovídá specifickému regionálnímu rozmístění cizinců žijících v ČR, kdy se cizinci soustřeďují zejména v Praze a ve větších městech, kde si navzájem tyto služby konkurují, zatímco v některých regionech jsou naopak obtížně dostupné. Na tuto okolnost poukazují např. autoři publikace „Analýza přístupu imigrantek a imigrantů ke vzdělávání a na trh práce v ČR“ z roku 2007 (s. 70-71) a autoři publikace „Lokální strategie integrace cizinců v ČR I“ (Rákoczyová a Trbola, 2008, s. 42-43).

Důležitým kritériem pro celkové posouzení služeb pro cizince je také srovnání cizinci **preferovaných forem podpory či pomoci** (netýkajících se pouze určité oblasti působení): „*Při řešení problémů vzniklých v ČR se cizinci nejčastěji obraceli na rodinu a přátele, případně na státní instituce řešící problematiku cizinců. Respondenti mohli formou volné odpovědi uvést konkrétně, na koho by se v případě nesnáží či problémů v ČR obrátili. Svoji odpověď uvedlo celkem 275 respondentů (38 respondentů odpovědělo, ačkoliv v předcházející otázce uvedli, že v případě problémů nevědí, na koho se v ČR obrátit). S hledáním pomoci by se cizinci nejčastěji obrátili buď na rodinu nebo přátele, známé nebo 'cizineckou policii'¹⁰⁵ či ambasádu. Naopak, nejméně by hledali oporu uvnitř ukrajinské mafie, zprostředkovatelů/brigádýrů, zaměstnavatelů, zástupců zaměstnavatelů a pracovních agentur zprostředkovávajících zaměstnání. Pouze 6 procent cizinců by hledalo pomoc u neziskových organizací a organizací pracujících s cizinci. Dvě procenta respondentů v případě problémů spoléhalo výlučně na sebe.*“ (Schebelle, Horáková 2012, s. 38). Obzvlášť přínosné je sledovat vývoj tohoto kritéria v čase (viz např. výstupy probíhajícího výzkumu).

¹⁰⁵ Zažitý dlouhodobě používaný název „cizinecká policie“ slouží pro označení úředních orgánů vyřizujících pobytovou agendu cizinců v ČR.

Protipólem k uvedeným obecnějším přístupům k charakteristice služeb pro cizince¹⁰⁶ je charakteristika těchto služeb prostřednictvím **konkrétní informace o jednotlivých poskytovaných službách pro cizince**. Konkrétní informace o službách většinou není obtížné zařadit do některé ze sledovaných oblastí, ale některé služby mohou být komplexnější a mohou se tak týkat více oblastí najednou.¹⁰⁷

Konkrétní služby poskytované cizincům by bylo patrně možné identifikovat ve všech osmi uvedených oblastech. Lze k tomu využít webových stránek konkrétních organizací, jejich výročních zpráv či dalších zdrojů. Tyto informace však nelze v plném rozsahu vyhodnotit a klasifikovat v rámci všech osmi uvedených oblastí. Informace o konkrétních službách byly navíc zohledněny pouze tehdy, pokud jejich prostřednictvím bylo možné lépe ohraničit téma poskytování služeb pro cizince nebo pokud o tématu zprostředkovávaly důležité obecnější poznatky. Cílem tohoto rozboru totiž nebylo poskytnout přehled konkrétních služeb, ale zachytit možné přístupy k poskytování služeb pro cizince a přiblížit jejich reflexi v dalších pramenech.

Již při nástinu existujících přístupů k reflexi služeb pro cizince v literatuře (viz kapitola 3.3.2) bylo poukázáno na to, že zaznamenané přístupy jsou značně nesourodé. Určitě tak není překvapivé, že **povaha zaznamenaných poznatků o službách pro cizince se liší ještě daleko výrazněji**.

Jedním z důvodů této výrazné nesourodosti je, že **získání poznatků o samotných službách pro cizince zpravidla nebylo ani jediným a většinou ani hlavním cílem**, které dokumenty sledovaly. Tyto prameny se totiž často zaměřovaly na další tematicky odlišné a neméně důležité otázky, jakými jsou např. legislativní či institucionální prostředí, integrační strategie cizinců, specifické potřeby cizinců apod., které ovšem nebyly předmětem tohoto šetření. Lze proto dokonce naopak říci, že souvislosti týkající se služeb pro cizince byly v dokumentech zpravidla zmiňovány spíše okrajově.

Množství uváděných poznatků týkajících se služeb pro cizince se lišilo také podle oblastí působení služeb pro cizince. Celkově tak byly získané poznatky o službách pro cizince nejen značně nesourodé, ale velmi často byly dostupné jen velmi **útržkovitě informace** o nich.

Pracovní uplatnění

Tato **kapitola pojednává** jak o službách zaměřených na podporu a pomoc cizincům při hledání zaměstnání, tak o různých formách dalšího (profesního) vzdělávání dospělých a rekvalifikací, pomoci při vyřízení záležitostí souvisejících s výkonem práce

¹⁰⁶ tj. charakteristika služeb podle situace či aktivit organizací a institucí, které je poskytují, nebo přiblížení preferovaných forem podpory a pomoci.

¹⁰⁷ Příkladem takovéto komplexní služby může být „asistenční systém zaměstnávání občanů Ukrajiny v ČR“, (Hervertová, Mourečková, 2008): „Asistenční systém je realizován prostřednictvím pěti asistenčních center v České republice (Praha, Brno, Plzeň, Litoměřice a Hradec Králové) a tří konzultačních center na Ukrajině (Užhorod, Lvov a Charkov). Tato centra poskytují komplexní servis pro občany Ukrajiny se zájmem o pracovní migraci do ČR. Servis zahrnuje poskytování informací o možnostech legálního vstupu a pobytu na naše území i získání legálního zaměstnání a pomoc s administrativou spojenou se vstupem na trh práce v ČR. Centra také poskytují sociální a právní poradenství. [...] Nalezením práce a vyřízením všech dokumentů ale pomoc nekončí. Charita poskytuje asistenci i při dopravě a následně migrantům pomáhá i na území ČR“ (pozn.: jedná se pouze o charakteristiku služby z hlediska pomoci a podpory poskytované cizincům, podpora a pomoc nabízená zaměstnavatelům cizinců přesahuje zaměření tohoto rozboru a není zde proto uvedena). S výjimkou asistence při dopravě lze tuto službu chápat jako podporu a pomoc týkající se především pobytu na území ČR a uplatnění na trhu práce. Asistence cizincům při dopravě zvolené vymezení asistenčních služeb překračuje, neboť jde o oblast, u které je předpokládán výrazně větší prostor pro uplatnění komerčních subjektů než u oblastí charakterizujících asistenční službu ve zde zvoleném pojetí.

či různých sociálních událostí, které se zaměstnáním souvisejí (sociální pojištění, zdravotní pojištění, bezpečnost práce, pracovní úrazy nebo nemoci z povolání apod.) či pomoci při podnikání.

Za hlavní aktéry nabízející tyto služby pro cizince lze považovat úřad práce, zaměstnavatele, pracovní agentury a nestátní neziskové organizace.

Službám poskytujícím podporu a pomoc cizincům v oblasti pracovního uplatnění na trhu práce ČR byla doposud v odborné literatuře věnována největší pozornost (např. monografie „Analýza přístupu imigrantek a imigrantů ke vzdělávání a na trh práce v ČR, 2007). Z poznatků se tématu služeb pro cizince týkalo provedené **vzájemné srovnání míry využívání různých forem podpory a pomoci**:

„Jako toho, kdo zařizuje či zprostředkovává zařizování různých záležitostí spojených s prací či podnikáním, uváděli ekonomičtí imigranti a ekonomické imigrantky především své známé a přátele, kteří pocházejí ze stejné země jako oni - takto si počíná polovina z našich respondentů. Devětadvacet procent se obrací na české známé, přátele a příbuzné. Český zaměstnavatel je na třetím místě s 24 procenty. Zhruba stejně jsou zastoupeny i krajské organizace, k nimž mají důvěru zejména příslušníci vietnamsko-čínských komunit, šéfové-cizinci a zprostředkovatelé a poradenský servis. Dvanáct procent respondentů nemá nikoho, na koho by se obrátilo“ (Analýza přístupu... 2007, s. 26). Primární roli sociálních sítí podtrhují také Rákoczyová, Pořízková a Trbola (2009, s. 16-17).

Tato zjištění, týkající se služeb pro cizince v oblasti pracovního uplatnění, byla velmi podobná zjištěním týkajícím se forem podpory či pomoci vyhledávaných cizinci v případě jejich obecné potřeby (Schebelle, Horáková, 2012, s. 36, více viz pasáž označená „Typy zaznamenaných obecných poznatků a poznatky týkající se více oblastí“ uvedená výše).

Služby poskytované úřady práce nebo agenturami zprostředkujícími práci (též „pracovní agentura“) nejsou určeny výhradně cizincům, ale jsou zaměřeny na uchazeče a zájemce o zaměstnání obecně. Zaměstnávání cizinců ale i tak představuje svébytnou oblast s řadou specifických charakteristik. Jak agendu úřadů práce týkající se zaměstnanosti či nezaměstnanosti cizinců, tak činnost pracovních agentur, které se specializují na tuto specifickou skupinu osob na trhu práce, lze bezpochyby řadit mezi specializované služby pro cizince.

Činnosti úřadu práce ale nezahrnují pouze poskytování služeb v oblasti zaměstnanosti, ale je pro něj charakteristická také **administrativní agenda, vyplácení dávek v nezaměstnanosti a dávek státní sociální pomoci a podpory**. Z tohoto důvodu nelze aktivity Úřadu práce ve vztahu k CTZ s trvalým pobytem primárně chápat jako poskytování služeb, ale spíše jako výkon správních procedur (úřední úkony, správní řízení, správní akty a činnosti související s řádným výkonem těchto agend, výplaty dávek atd.). Právě toto „administrativní“, popřípadě „byrokratické“ vnímání činnosti úřadu práce převažuje i mezi cizinci.

Dochází i k tomu, že cizinci činnost úřadu práce vnímají pouze jako výkon uvedených agend. Omezené vnímání významu úřadu práce a jím zajišťovaných činností **je často výraznou motivací CTZ k častějšímu využívání podpory a pomoci, kterou jim nabízejí jiné typy organizací a struktury** - např. neziskové organizace, komerční subjekty, zprostředkovatelé apod. U těchto forem podpory a pomoci panuje mezi cizinci přesvědčení, že jim mohou usnadnit jednání s úřady, pomoci s vyřizováním potřebných dokumentů nebo mohou tyto dokumenty obstarat za samotného cizince. Tento předpoklad je v řadě případů oprávněný. V případě některých zprostředkovatelských agentur nebo neformálních zprostředkovatelů ale nemusí být toto přesvědčení

opodstatněné (srov. např. Horáková, Bareš, 2010; Rákoczyová, Pořízková a Trbola 2009, s. 20-23).

Služby zprostředkovatelských agentur a zprostředkovatelů nejsou asistenčními službami ve výše uvedeném smyslu, ale samotní cizinci je tak mohou vnímat, neboť jejich situaci mohou značně usnadnit tím, že jim pomohou vyřídit některé důležité dokumenty v oblastech, ve kterých se cizinci orientují nedostatečně. Toto postavení ale zprostředkovatelské agentury velmi často využívají spíše ve svůj vlastní prospěch, který nemusí být vždy i prospěchem pro cizince samotného. Existuje zde riziko zneužití informační asymetrie mezi pracovníky agentury nabízející tyto služby a cizincem, který její služby poptává. Všechny tyto souvislosti platí ještě mnohem výrazněji o družstvech (umožňujících obcházení zákoníku práce a zákona o zaměstnanosti) a neformálních zprostředkovatelích. Zvláště v oblasti uplatnění na trhu práce je však činnost zprostředkovatelských agentur, družstev, neformálních zprostředkovatelů ze strany cizinců (včetně cizinců ze zemí EU) využívána velmi hojně, a to především z důvodu značné složitosti legislativního a institucionálního prostředí a kvůli vysokým nárokům na orientaci ve všech procedurách souvisejících se získáním či prodloužením pracovního povolení či dalších potřebných dokumentů (srov. např. Horáková, Bareš, 2010, Rákoczyová, Pořízková a Trbola 2009, s. 20-23).

Pobyťový status

Mezi **služby pro cizince týkající se pobyťového statusu** cizince lze řadit především aktivity usilující o umožnění orientace cizinců v této oblasti a také podporu a pomoc při získání, prodloužení či změně pobyťového režimu.

V této oblasti působí:

- veřejné instituce (úřední orgány vyřizující pobyťovou agendu cizinců v ČR - OAMP - bývalá cizinecká policie),
- neziskové organizace i
- komerční subjekty.¹⁰⁸

Klíčovou otázkou je získání (prodloužení, změna) *legálního* pobyťového statusu, respektive obecněji vyřízení regulérního pobytu cizince na území (srov. např. Polanská, Kadlecová, 2008) nebo jeho rodinných příslušníků.

Získání legálního pobytu představuje pro cizince zásadní předpoklad, na kterém závisí přístup k dalším službám a možnost jejich využívání. I přesto byla tato kapitola v tomto materiálu zařazena až za kapitolou věnující se pracovnímu uplatnění, a to z důvodu, že také v této oblasti lze jako relevantní vnímat souvislosti týkající se zprostředkovatelských agentur a zprostředkovatelů, které byly popsány právě v souvislosti s oblastí pracovního uplatnění. I v tomto případě tak platí poznatky o poměrně obtížných možnostech orientace CTZ v podmínkách týkajících se prodlužování/změny pobyťového statusu a/nebo slučování rodinných příslušníků. S tím pak přirozeně souvisí i vyšší ochota CTZ využívat služby, které by jim umožnily správně vyřídit všechny potřebné náležitosti (a to včetně služeb poskytovaných za úplatu a často i bez záruky toho, že bude vše vyřízeno ku prospěchu CTZ a v souladu se zákonem). Také v této oblasti lze hovořit o **informační asymetrii mezi cizincem a poskytovateli těchto**

¹⁰⁸ Velmi významná je i úloha neformalizované podpory a pomoci (známí či příbuzní, zprostředkovatelé), toto téma ale zaměření rozboru překračuje.

služeb a o riziku jejího možného zneužívání zprostředkovateli nebo i legálně působícími komerčními subjekty.

Vzdělávání, příprava na povolání a jazykové vzdělávání

Oblast vzdělávání a přípravy na povolání se týká nejen dětí cizinců¹⁰⁹, ale i jejich rodin. Do oblasti vzdělání a přípravy na povolání spadá velmi široké spektrum různorodých vzdělávacích programů, z nichž některé mohou být specificky určeny přímo cizincům nebo jim mohou být poskytovány v jejich mateřském jazyce.¹¹⁰ Nelze opomenout, že školská zařízení (tj. mateřské, základní, střední či vysoké školy a školské právnické osoby), která se nespecializují na cizince, jsou zpravidla velmi dobře profesně připravena na poskytování podpory a pomoci dětem-cizincům a mohou využívat a využívají relevantních podpůrných programů v této oblasti, které vytváří Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) či neziskové organizace (např. o.s. Meta), případně jsou zpravidla dostatečně připravené alespoň na zprostředkování kontaktu na další specializované instituce.

V oblasti vzdělávání působí především veřejné vzdělávací instituce (mateřské, základní, střední a vysoké školy a různé školské právnické osoby). Značný význam mají rovněž neziskové organizace zaměřující se na podporu multikulturní výchovy nebo interkulturního soužití na školách, případně dalších aktivit v oblasti vzdělávání. Opomenout nelze ani význam komerčních organizací působících v oblasti vzdělávání, a to jak těch, které jsou akreditované MŠMT, tak i služeb bez této akreditace (to se týká především programů v oblasti přípravy na povolání).

Velmi významnou je také role veřejných institucí (státních orgánů, samosprávy, tj. krajů a obcí), a to zejména při financování vzdělávacích institucí. V případě MŠMT jsou velmi důležité ale také některé další kompetence, například kompetence udělování či odebrání akreditace vzdělávacím programům. Udělení či odebrání akreditace zásadně ovlivňuje podmínky pro činnost subjektů, které vzdělávací programy zajišťují, socio-ekonomické postavení těch, kterým jsou určeny, i význam, který je v důsledku tohoto rozhodnutí příslušnému vzdělávacímu programu přikládán dalšími subjekty.

V případě MŠMT je třeba také poukázat na existenci programů na podporu činnosti subjektů, které vzdělávací programy realizují, včetně programů týkajících se např. menšinového školství, výuky v cizím jazyce nebo programů na podporu interkulturní výchovy. V souvislosti s posledními jmenovanými skutečnostmi může být pro některé vzdělávací instituce velmi důležitá také podpora ze strany Ministerstva kultury nebo zastupitelských úřadů dalších zemí.

¹⁰⁹ Příprava na povolání u dospělých (orientace na trhu práce, rekvalifikace, zvyšování kvalifikace) je v textu označována jako „profesní vzdělávání dospělých“ a úzce souvisí s oblastí pracovního uplatnění, ve které je také krátce zmiňována.

¹¹⁰ Součástí soustavy mateřských, základních a středních škol jsou mj. zahraniční školy a školy s bilingvními vzdělávacími programy. V ČR mohou působit také školy s vyučovacím jazykem národnostních menšin. Na tomto základě v ČR ale působí pouze školy s polským vyučovacím jazykem (tj. vyučující v mateřském jazyce členské země EU, nikoli v jazyce tzv. třetí země). Školy s bilingvními vzdělávacími programy a s vyučovacím jazykem národnostních menšin přirozeně nemusejí být zaměřeny specificky na cizince, ale je zřejmé, že rodiče nebo děti, kteří jsou cizinci, mohou tyto školy preferovat před školami s výukou v českém jazyce. Přímo na cizince se mohou specializovat také další specifické programy v oblasti jazykového vzdělávání. Vzdělávací programy se specializací na cizince nebo vyznačující se výukou v jejich mateřském jazyce mohou kromě školských zařízení (tj. mateřských, základních či středních škol a školských právnických osob) poskytovat i další právnické osoby, které přesahují působnost rezortu školství. Může se přitom jednat o veřejnoprávní i o soukromoprávní subjekty, jež přitom tyto služby mohou poskytovat bezplatně i za úhradu. Jako služby pro cizince lze v tomto směru chápat i vzdělávací programy, které nejsou jako vzdělávací program akreditovány Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy, ale vyvíjejí činnost v oblasti vzdělávání.

Velmi významnými subjekty v oblasti vzdělávání jsou nepochybně také instituce samosprávy (tj. kraje a obce), jež jsou zřizovateli středních, respektive základních škol. Při finanční podpoře vzdělávacích institucí nelze opomenout ani roli soukromého nadačního sektoru a strukturálních fondů EU (případně fondů dalších států). Vysoké školy (soukromé i veřejné) disponují vysokou mírou autonomie, řadu významných podmínek pro jejich činnost nicméně velmi výrazně ovlivňuje MŠMT.

Téma **přípravy na povolání** (v užším smyslu, tj. vyjma profesního vzdělávání dospělých) se s tématem vzdělávání překrývá velmi výrazně a v řadě případů jsou obě spojení chápána jako ekvivalentní, kdy - minimálně v případě středního a vysokého školství - odkazují na v podstatě shodný okruh subjektů (pouze akcentují jejich různé úlohy). Nicméně je zřejmé, že oblast přípravy na povolání lze spojovat jen s částí školské soustavy (vyjma mateřských škol, jen omezeně lze toto téma spojovat se základními školami). Zároveň je zřejmé, že **v oblasti přípravy na povolání mohou** mnohem výrazněji než v oblasti vzdělávání **působit** i subjekty, které nejsou součástí školské soustavy - neziskové organizace a komerční subjekty. I v případě programů zaměřujících se na přípravu na povolání je významná podpora ze strany MŠMT, krajů a obcí, soukromého nadačního sektoru a strukturálních fondů EU (případně fondů dalších států). Dalšími subjekty podporujícími tyto programy mohou být Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad práce České republiky.

V „Analýze přístupu ... „ (2007) sice nebyly uvedeny konkrétní poznatky o nabídce služeb pro cizince, ale bylo poukázáno (s. 61-67) na některé stěžejní oblasti, ve kterých rozsah, zaměření a dostupnost určitých služeb rozhoduje o tom, zda mohou cizinci v případě potřeby využívat podporu či pomoc v souvislosti se vzděláním a přípravou na povolání. Především se jednalo o samotný přístup dětí cizinců ke vzdělání (dostupnost škol různých stupňů pro děti-cizince). Dalšími takovými oblastmi jsou doučování, družina nebo zajištění jiných forem hlídání dítěte po dobu pobytu rodičů v zaměstnání, poradenství v oblasti vzdělávání, pomoc při výběru střední školy apod.

Vysokoškolské vzdělávací programy (bez ohledu na to, zda je nabízejí veřejné vysoké školy nebo soukromé vysoké školy) jsou obecně vytvářeny tak, aby byly dostupné i občanům dalších států, pokud tito mají regulérní pobytový status a současně splňují požadované studijní, odborné, případně talentové předpoklady (v případě soukromých škol samozřejmě k tomu přistupuje úhrada školného) apod.¹¹¹

Přístup cizinců ke službám v oblasti terciárního vzdělávání ale významně ovlivňuje také jejich znalost českého jazyka.¹¹² Radostný ale současně upozorňuje na to, že znalost češtiny mezi zájemci o studium z řad cizinců by neměla být testována na úrovni rodilých mluvčích. Poukazuje přitom na skutečnost, že standardizované testy vyvíjené k tomuto účelu specializovanými agenturami obsahují i otázky, kterým lze správně porozumět jen za předpokladu „*zvládnutí českého jazyka na úrovni rodilých mluvčích, což je v případě cizinců požadavek přinejmenším diskutabilní*“.¹¹³ Tento postřeh autora neznamena, že by standardizované testy neměly být při přijímacím řízení na vysoké školy využívány, ale spíše to, že by mělo být reflektováno, že jejich

¹¹¹ Podle Radostného mohou cizinci na českých veřejných vysokých školách „*studovat bezplatně v případě, že si vyberou studijní program v českém jazyce, resp. mohou studovat za stejných podmínek jako čeští studenti. V tomto ohledu je tedy rovný přístup ke vzdělání zajištěn.*“ Viz <http://www.meta-os.cz/pic/95-hostiscizinci-u-prijimacich-zkousek.aspx>.

¹¹² Radostný v této souvislosti konstatuje: „*Jediné, čím se mohou přijímací zkoušky cizinců odlišovat, je způsob přezkoušení z českého jazyka, které některé vysoké školy předepisují z prostého důvodu. Úspěšné studium předpokládá, že si vyučující se studentem jsou schopni porozumět minimálně na běžné komunikační rovině. [...] Opodstatňující ideou přijímací zkoušky z češtiny pro cizince je tedy schopnost porozumění studované problematice, a jako taková má svůj smysl*“.

¹¹³ tamtéž

použití může vytvářet nezamýšlené překážky pro studium u cizinců, kteří mají jinak dostatečné studijní, odborné či talentové předpoklady ke studiu příslušného oboru.

Stěžejní význam znalosti českého jazyka a schopnosti porozumět se česky pro integraci cizinců potvrzuje velká část doposud realizovaných výzkumů. Z tohoto důvodu je zásadní oblastí při integraci CTZ i **oblast jazykového vzdělávání cizinců** (výuka češtiny). Podobně jako tomu bylo u přípravy na povolání, i v tomto případě lze hovořit o jistém překryvu této oblasti s oblastí vzdělávání. K dalším překryvům, byť již patrně méně výrazným, může přirozeně docházet i mezi jazykovým vzděláváním a přípravou na povolání.

Především v případě dětí tak lze oblast jazykového vzdělávání (výuky českého jazyka) vnímat jako inherentní součást vzdělávacích programů základních a středních škol. U dospělých lze tuto oblast vnímat dílem jako součást vzdělávacích programů a dílem jako součást přípravy na povolání (např. výuka češtiny zaměřená na zlepšení možností získání pracovního uplatnění, manažerské kompetence, orientace v určitém segmentu národního hospodářství apod.).

U dětí tak jsou při výuce češtiny nadále velmi významné vzdělávací subjekty, které jsou součástí školské soustavy (tj. veřejné i soukromé vzdělávací instituce). Děti ale mohou vyžívat i širokou nabídku dalších jazykových kurzů, ať už je zajišťuje přímo jejich škola, neziskové organizace nebo komerční subjekty (jazykové školy apod.). Velmi důležité může být doučování. To ale v případě, že není formalizováno, není předmětem tohoto materiálu.

V případě dospělých mají při výuce českého jazyka významnější roli specifické kurzy, naopak méně využívané jsou vzdělávací instituce (reprezentované zejména vysokými školami a okrajově středními školami, a to veřejnými i soukromými). Při jazykovém vzdělávání dospělých proto mají důležitou roli komerční subjekty, a to zejména při pořádání jazykových kurzů. Celkově v této oblasti sice výrazně dominuje komerční sektor, ale aktivity neziskových organizací při jazykovém vzdělávání dospělých zde rozhodně nelze opomenout, protože velmi často „zaplnují“ mezery, které nejsou pro komerční poskytovatele služeb v této oblasti atraktivní.

I v případě dospělých lze uvažovat o možnosti doučování na neformální bázi, které zde ale není sledováno.

Jazykové vzdělávání výrazně nabylo na významu v souvislosti se **zavedením povinné jazykové zkoušky pro cizince žádající o trvalý pobyt**¹¹⁴. Ta byla zavedena k 1. 1. 2009. Je proto potřebné specifikovat také oblast, ve které mohou působit služby pro cizince zaměřující se na jazykové vzdělávání cizinců za účelem složení této zkoušky.

Při žádosti o trvalý pobyt musí cizinci doložit *Osvědčení o znalosti českého jazyka*, které cizinci vydá škola po úspěšném vykonání zkoušky. Tyto zkoušky mohou být vykonány na školách uvedených ve vyhlášce č. 348/2008 Sb., o výuce a zkouškách znalosti českého jazyka pro účely získání povolení k trvalému pobytu na území České republiky, přičemž první zkušební pokus je bezplatný, každý další je zpoplatněn sumou 1 500 Kč. Při žádosti o trvalý pobyt je možné doložit také jiné obecně uznávané zkoušky z českého jazyka: „*Od 1. 1. 2011 se jako doklad znalosti českého jazyka pro účely trvalého pobytu uznávají následující dva typy zkoušek z českého jazyka: státní jazyková zkouška základní, všeobecná nebo speciální vykonaná v jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky a certifikované zkoušky z češtiny pro cizince (CCE)*“

¹¹⁴ Dále se uvažuje i o zavedení náročnější varianty jazykové zkoušky pro cizince žádající o české občanství.

vykonané v *Ústavu jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy*.¹¹⁵, které odpovídají požadovanému stupni náročnosti A1.

Jako **služby pro cizince poskytované v této oblasti** tak lze chápat především vzdělávací programy poskytované institucemi, ve kterých je možné jazykovou zkoušku vykonat. Velký význam ale může mít i příprava cizince na jazykovou zkoušku v jiných vzdělávacích programech. Také zde dochází ke značnému překryvu s oblastí vzdělávání, případně oblastí přípravy na povolání. Jako relevantní služby související se složením jazykové zkoušky tak lze chápat i jiné vzdělávací programy nebo programy přípravy na povolání nebo studium v češtině v ČR,¹¹⁶ i když nejsou navštěvovány primárně za účelem přípravy na složení jazykové zkoušky (k tomu srov. též pasáž věnující se vzdělávání a přípravě na povolání a pasáž týkající se pracovního uplatnění).

Jazykové vzdělávání poptávané s cílem složit jazykovou zkoušku **zajišťují** nejen instituce, ve kterých je možné vykonat jazykovou zkoušku, ale i široké spektrum dalších vzdělávacích institucí. Kromě toho mohou služby v této oblasti cizincům poskytovat i subjekty, které primárně nepůsobí v oblasti vzdělávání. Za stěžejní subjekty tak lze považovat veřejná i soukromá vzdělávací zařízení (především jazykové školy) a neziskové organizace či komerční subjekty, které nepůsobí primárně v oblasti vzdělávání nebo přípravy na povolání. Při vyhodnocení sledovaných dokumentů nebyly získány relevantní informace, které by uceleně charakterizovaly nebo hodnotily poskytování služeb specificky v této oblasti.

Péče o zdraví a zdravotní pojištění

Mezi **služby pro cizince v této oblasti** lze řadit především samotnou péči o zdraví a zdravotní pojištění. Velmi důležité je ale bezpochyby také zprostředkování informací o těchto službách cizincům. Hrazení zdravotního pojištění nebo jeho zprostředkování zaměstnavatelem, pracovní agenturou, případně jiným komerčním subjektem je ve zde zvoleném vymezení asistenčních služeb a pojetí služeb pro cizince chápáno jako jeden ze sociálních aspektů zaměstnanosti (viz též pasáž týkající se pracovního uplatnění) a jako takové není v této kapitole sledováno.

Okruh subjektů poskytujících služby péče o zdraví a zdravotní pojištění pro cizince poskytují dvě skupiny subjektů:

- v prvním případě zdravotnická zařízení,¹¹⁷
- ve druhém zdravotní pojišťovny (které jsou buď veřejnoprávní, nebo komerční subjekty - viz dále).

V případě poskytování informací o zdravotní péči a/nebo zdravotním pojištění byl ale okruh subjektů poskytujících tyto služby velmi široký. Kromě již zmíněných zdravotnických zařízení a zdravotních pojišťoven mohou informační a poradenské služby poskytovat také neziskové organizace (nemusí se přitom jednat pouze o

¹¹⁵ viz http://cestina-pro-cizince.cz/index.php?p=povoleni-k-trvalemu-pobytu&hl=cs_CZ

¹¹⁶ Patří sem jazyková a odborná příprava na studium na vysoké škole v ČR, kde může cizinec-student získat potřebné jazykové dovednosti odpovídající požadovanému stupni náročnosti. V posledním Návrhu nové právní úpravy vstupu a pobytu cizinců na území České republiky je právě úspěšné složení standardizované zkoušky na úrovni B1 nebo B2 novou podmínkou vydání pobytového oprávnění u některých kategorií migrantů (Návrh nové právní úpravy vstupu a pobytu cizinců na území České republiky, 2012).

¹¹⁷ Mezi *veřejná zdravotnická zařízení* patří především organizace s právní formou příspěvkové organizace a veřejného neziskového ústavního zdravotnického zařízení. *Soukromoprávní subjekty* (v této oblasti není označení komerční služby zcela odpovídající) reprezentují především akciové společnosti a společnosti s ručením.

organizace zaměřující se primárně na oblast zdravotní péče nebo zdravotního pojištění¹¹⁸ a mohou být zprostředkovány také veřejnými institucemi¹¹⁹.

Při poskytování informačních a poradenských služeb se angažují komerční subjekty. K těm lze řadit především tzv. třetí subjekty, které zprostředkovávají cizincům služby zdravotních pojišťoven (a v souvislosti s tím poskytují informační a poradenské služby) - pojišťovací makléře nebo agenty zdravotních pojišťoven, respektive organizace provozující tyto nebo obdobné služby.¹²⁰ Důležitou úlohu při poskytování informačních a poradenských služeb mohou plnit i komerční subjekty, které shromažďují a širší veřejnosti dále zprostředkovávají informace od zdravotnických zařízení nebo zdravotních pojišťoven pomocí tištěných či elektronických médií¹²¹ na komerční bázi (tj. s využitím příjmů z reklamy, plateb od inzerentů apod.). Vyjma těchto aktivit komerčních subjektů jsou možnosti rentabilního poskytování informací v této oblasti již jen velmi omezené.

Zdravotní péči jsou v ČR zdravotnická zařízení povinna poskytovat všem osobám, které jí potřebují. To se týká především poskytování neodkladné zdravotní péče (Fakultní nemocnice Bulovka, 2008, s. 82). Cizinci, kterým je poskytnuta zdravotní péče a nejsou pojištěni, hradí péči v zařízeních přímou platbou v hotovosti nebo na splátky. V případě, že poskytnutou zdravotní péči klient neuhradí, hradí veškeré náklady spojené s péčí zdravotnické zařízení (srov. tamtéž).

Přístup cizinců ke zdravotní péči velmi výrazně závisí na typu **zdravotního pojištění**, ke kterému cizinci mají povinnost se přihlásit, a na nabídce konkrétních zdravotních pojištění, které si v jeho rámci mohou sjednat, respektive na okruhu a rozsahu z něj hrazených pojistných událostí.

Velmi odlišná je přitom situace u cizinců, kteří se účastní systému veřejného zdravotního pojištění a cizinců, kteří se nemohou zapojit do tohoto systému a mají povinnost účastnit se systému komerčního zdravotního pojištění.¹²² V případě komerčního zdravotního pojištění cizinců přitom lze rozlišit dvě odlišné formy zdravotního pojištění:

- zdravotní pojištění cizinců pro případ nutné a neodkladné zdravotní péče,
- a komplexní zdravotní pojištění cizinců.¹²³

První z nich mohou od roku 2011 využívat cizinci pobývající na území ČR nejvýše 90 dní a pouze někteří cizinci žádající o dlouhodobý pobyt (pouze ti, kteří žádost o vízum podali na zastupitelském úřadě České republiky v zahraničí - velvyslanectví, ambasádě).¹²⁴ Cizinci žádající o vízum nad 90 dní nebo jeho prodloužení

¹¹⁸ srov. např. <http://www.iom.cz/aktivity/integrace-cizincu-v-ceske-republice/integrace-cizincu-v-cr-zdravotni-pojisteni-cizincu>

¹¹⁹ viz <http://www.cizinci.cz/clanek.php?lq=1&id=716>

¹²⁰ např. <http://www.pojisteni-cizincu.cz> nebo <http://www.startinsurance.cz>

¹²¹ např. webový portál <http://infocizinci.cz>

¹²² Podle VZP, a. s. (2008, s. 80) „Část cizinců žijících v České republice má nárok na úhradu zdravotní péče z veřejného zdravotního pojištění. Jedná se o žadatele o azyl, cizince, kterým bylo uděleno oprávnění k pobytu na území ČR za účelem poskytnutí dočasné ochrany nebo vízum nad 90 dnů za účelem strpění pobytu, osoby mající v ČR trvalý pobyt a o cizince, kteří jsou v ČR zaměstnaní a za které odvádí pojistné do systému veřejného zdravotního pojištění zaměstnavatel. Cizinci, kteří nejsou v systému veřejného zdravotního pojištění, mají možnost uzavřít v České republice zdravotní pojištění s komerční pojišťovnou, která má pro tuto oblast řádné oprávnění a licence. Jedná se zejména o osoby samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky, jakož i o rodinné příslušníky cizinců s dlouhodobým pobytem, zahraniční studenti a rovněž o osoby, které pobývají na území ČR za účelem turistiky.“

¹²³ viz <http://infocizinci.cz/zdravotni-pojisteni-cizincu/jak-funguje-zdravotni-pojisteni-cizincu-v-cr/>.

¹²⁴ srov. http://www.axa-assistance.cz/Nabidka-pro-verejnost/Zdravotni-pojisteni-cizincu_back/Zdravotni-pojisteni-cizincu-pro-pripad-nutne-a-neo.aspx.

v České republice mohou od 1. 1. 2011 využívat již pouze komplexní zdravotní pojištění cizinců.¹²⁵

Souvislost mezi přístupem ke zdravotní péči a službami dostupnými cizincům v oblasti zdravotního pojištění byla přiblížena i v některých dokumentech vzniklých do roku 2011 (VZP, a. s. 2008, Čížinský, 2010). Tyto dokumenty tedy reflektovaly situaci v kontextu právní úpravy účinné do roku 2011. Poznatky citované z těchto materiálů tak v kontextu stávající právní úpravy již nemusejí být relevantní ve všech ohledech. Nicméně jak ukazují i posléze vytvořené rozbory, většina poznatků uvedených ve dříve zpracovaných rozborech je beze zbytku platná i v současnosti (srov. Hnilicová, Dobiášová, Čížinský, Studený a Juránek, 2012).

Celkově lze konstatovat, že **dostupnost zdravotního pojištění pro různé skupiny cizinců se liší velmi výrazně**. U cizinců zároveň může nastat situace, kdy cizinec zdravotní pojištění nemá, má falešnou zahraniční pojistku nebo pojistku, ze které nelze financovat pohledávky zdravotnických zařízení (VZP, a. s., 2008, s. 80). V těchto případech jsou cizinci povinni léčbu hradit prostřednictvím přímé platby (tamtéž).

Za pozornost stojí rovněž skutečnost, že **pro cizince, kteří se mohou zapojit pouze do systému komerčního zdravotního pojištění, je jejich účast v tomto systému povinná**, avšak **služby pojišťoven podléhají jen minimální regulaci a prakticky tak mají neomezenou možnost odmítnout zájemce o pojištění z řad cizinců nebo vypovědět s nimi sjednané smlouvy**. V důsledku toho, že některé skupiny cizinců nemají přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění a komerční zdravotní pojišťovny je nemusejí pojistit (nebo s nimi mohou velmi snadno vypovědět pojistnou smlouvu) v případě, že pro ně nejsou „atraktivní“, stávají se někteří cizinci „nepojistitelnými“ (Hnilicová, Dobiášová, Čížinský, Studený a Juránek 2012, s. 4).

Nastavení systému komerčního zdravotního pojištění CTZ v ČR se jeví jako velmi nevýhodné i pro zdravotnická zařízení a veřejné rozpočty (tamtéž s. 6). Nevýhodné je ale především pro samotné cizince, a to s ohledem na omezený rozsah garancí náhrad plateb v případě, že dojde k pojistné události:

„Komerční zdravotní pojištění je nevýhodné pro migranty, a to zejména z toho důvodu, že i tzv. 'komplexní zdravotní pojištění' obsahuje řadu výluk, kvůli kterým není naplněn záměr zákonodárce zajistit migrantům dlouhodobě pobývajícím v ČR potřebnou zdravotní péči. Toto pojištění negarantuje ani hrazení veškeré péče, kterou jsou lékaři a zdravotnická zařízení povinni ze zákona poskytnout, ba dokonce v řadě případů nehradí ani léčbu, kdy je migrant povinen se léčení podrobit z důvodu ochrany veřejného zdraví (např. sexuálně přenosné nemoci včetně HIV/AIDS, akutní psychiatrické nemoci aj.). Mnoho migrantů si tak navzdory skutečnosti, že jsou pojištěni, musí potřebnou péči uhradit v hotovosti.“ (Hnilicová, Dobiášová, Čížinský, Studený a Juránek, 2012, s. 5).

Čížinský (2010, s. 34) hodnotí systémy veřejného a komerčního zdravotního pojištění jako vzájemně neslučitelné. Obě tyto skupiny zdravotního pojištění Čížinský vzájemně porovnává, přičemž vyjmenovává výhody a nevýhody komerčního zdravotního pojištění ve srovnání s pojištěním veřejným (tamtéž, s. 35).

Výhody komerčního zdravotního pojištění shrnuje následovně: „Za určitou výhodu může být považováno, že některé produkty nabízené komerčními pojišťovnami

¹²⁵ srov. http://www.axa-assistance.cz/Nabidka-pro-verejnost/Zdravotni-pojisteni-cizincu_back/Komplexni-zdravotni-pojisteni-cizincu.aspx

(v současné době působí v České republice 5 českých pojišťoven [¹²⁶]) jsou levnější než pojistné, které by tito cizinci hradili v systému veřejného zdravotního pojištění: produkty pojištění tzv. nutné a neodkladné péče se někdy nabízejí za cca 5 000 Kč na rok, zatímco pojistné v systému veřejného zdravotního pojištění dosahuje u osob samostatně výdělečně činných cca 18 000 Kč ročně. Někteří cizinci dále zmiňovali skutečnost, že některé pojišťovny provozují telefonické asistenční služby, které jsou - z důvodů specializace na cizince - též v některých cizích jazycích." (Čížinský, 2010, s. 35)

Jako hlavní nevýhodu komerčního zdravotního pojištění Čížinský naopak vnímá „zejména rozsah hrazené péče, který v současnosti nabízené pojistné produkty komerčních pojišťoven pokrývají a který je zásadně užší než rozsah zdravotní péče kryté veřejným zdravotním pojištěním" (tamtéž). Autor současně konstatuje „poměrně nízkou úroveň práv pojištěných cizinců" (tamtéž, s. 36). V této souvislosti poukazuje také na další zásadní dopad, který vyplývá z ryze soukromého charakteru komerčního zdravotního pojištění a jenž ovlivňuje situaci cizinců ve vztahu ke zdravotnímu pojištění velmi významně: „Dalším důsledkem plynoucím z ryze soukromoprávního charakteru smluvního zdravotního pojištění (veřejnoprávní prvek zde spočívá pouze v povinnosti cizince, které však neodpovídá žádná povinnost pojišťovny) je skutečnost, že pojišťovny nejsou povinny uzavřít pojistnou smlouvu s žádným cizincem. Pokud by byl cizinec pro pojišťovnu ekonomicky nevýhodný (např. proto, že je nemocný), nemá žádná pojišťovna vůči němu žádnou povinnost. Kontraktační povinnost pojišťoven, která existuje např. v oblasti povinného ručení, v oblasti smluvního zdravotního pojištění cizinců neexistuje." (Tamtéž).

Dalším významným rysem komerčního zdravotního pojištění je to, že cizincem předem uhrazené, ale „nespotřebované" pojistné se cizinci nevrací (stane-li se cizinec účastníkem veřejného zdravotního pojištění a doposud neskončilo období, na něž pojistné uhradil, platí tak pojistné dvakrát) (tamtéž, viz také Hnilicová, Dobiášová, Čížinský, Studený a Juránek, 2012). Opomenout nelze také to, že systém komerčního zdravotního pojištění se po roce 2011 stal velmi nepřehledným (Hnilicová, Dobiášová, Čížinský, Studený a Juránek, 2012, s. 17).

Při vyhodnocení sledovaných dokumentů bylo získáno jen minimum poznatků, jejichž cílem by byla ucelenější charakteristika nebo hodnocení toho, jak jsou v současnosti poskytovány **informační a poradenské služby pro cizince** zaměřené na zdravotní péči nebo zdravotní pojištění. Větší pozornost této otázce věnovali pouze autoři rozboru zdravotního pojištění cizinců provedeného v roce 2012, a to v rámci části zaměřené na způsob nabízení a prodeje produktů zdravotních pojišťoven (Hnilicová, Dobiášová, Čížinský, Studený a Juránek, 2012, s. 37-41). Byly zde přiblíženy nejvýznamnější legislativní podmínky pro nabízení a prodej produktů zdravotních pojišťoven, stávající praxe, a to obecně i prostřednictvím několika ilustrativních případů. V souvislosti s těmito otázkami byla uvedena ale i řada významných okolností týkajících se zprostředkování komerčního zdravotního pojištění cizincům a poskytování informací o komerčním zdravotním pojištění. I přesto ale uvedené poznatky spíše zprostředkovaly základní představu o těchto dvou tématech a nejedná se o jejich ucelenější zhodnocení.

¹²⁶ Podle rozboru provedeného v roce 2012 nabízelo v hodnoceném období komerční zdravotní pojištění cizincům již šest zdravotních pojišťoven (Hnilicová, Dobiášová, Čížinský, Studený a Juránek, 2012, s. 17) - Pojišťovna VZP, a.s., AXA Assistance, Uniqa pojišťovna, a.s., ERGO pojišťovna, a.s. (bývalá Victoria Volksbanken, změna 21. 12. 2012), Maxima pojišťovna, a.s. a Slavia pojišťovna, a.s.

Sociální služby

Situace, ve kterých jsou poskytovány sociální služby, stejně jako druhy sociálních služeb jsou vymezeny přímo v zákoně o sociálních službách. Tyto situace byly v tomto zákoně nejprve přiblíženy s použitím obecných pojmů

- **sociálně nepříznivá situace** (k jejímuž řešení jsou sociální služby určeny),
- **sociální vyloučení** (kterému mají některé sociální služby předcházet) a
- **sociální začlenění** (které mají sociální služby u sociálně vyloučených osob podporovat).

Dále tento zákon obsahuje obecné vymezení sociálních služeb, taxativní výčet jejich jednotlivých druhů a podrobnější specifikaci jednotlivých druhů sociálních služeb.

V zákoně o sociálních službách je vymezen také okruh osob oprávněných využívat sociální služby. Z těchto ustanovení vyplývá i **okruh sociálních služeb**, které mohou cizinci využívat v závislosti na jejich pobytovém statusu v ČR. Na tomto základě lze rozlišit dvě skupiny cizinců:

- 1) cizinci s trvalým pobytem, azylanti, občané EU, cizinci, kterým pobyt na území ČR zaručuje mezinárodní smlouva, či rodinní příslušníci těchto osob, kterým mohou být poskytovány **všechny sociální služby**;
- 2) ostatní skupiny cizinců pobývajících legálně na území ČR podle zákona 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, kterým **mohou být poskytovány tyto zákonem explicitně jmenované druhy sociálních služeb: azylové domy, kontaktní centra, krizová pomoc, intervenční centra, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny a terénní programy.**

Podle údajů z Registru poskytovatelů sociálních služeb¹²⁷ bylo z celkového počtu 132 registrovaných služeb, jejichž cílovou skupinou byli imigranti a azylanti (zpravidla společně s jednou či více dalšími cílovými skupinami), poskytováno 78 služeb odborného sociálního poradenství (tj. 59 % z celkového počtu služeb pro tuto cílovou skupinu). Druhou nejčastější sociální službou, která byla určena imigrantům a azylantům, byly terénní programy (13 služeb, tj. 10 % z celkového počtu služeb zaměřených na tuto cílovou skupinu). Z dalších osmi druhů sociálních služeb nebyla žádná poskytována imigrantům a azylantům více než deseti registrovanými sociálními službami. Těchto osm druhů služeb reprezentovalo celkem přibližně třetinu sociálních služeb poskytovaných této cílové skupině.

V zákoně o sociálních službách je vymezen také okruh poskytovatelů těchto služeb a podmínky, za kterých mohou tyto subjekty sociální služby poskytovat. Těmi mohou být podle ustanovení § 6 uvedeného zákona:

- územní samosprávné celky (obce, kraje) a jimi zřizované právnické osoby,
- další právnické osoby,
- fyzické osoby,
- Ministerstvo práce a sociálních věcí a jím zřízené organizační složky státu.

Výzkum sociálních služeb, k jejichž klientům patřili (i) cizinci, který byl v roce 2007 proveden ve městě Jihlava, identifikoval následující nejvýznamnější nedostatky sítě sociálních služeb v tomto městě: **„nabízené sociální služby nepokrývají všechny důležité potřeby imigrantů, nejsou dostatečně různorodé, stávající služby jsou využívány malým množstvím cizinců (to je nejpravděpodobněji**

¹²⁷ viz <http://iregistr.mpsv.cz/>, údaje ke 12. 5. 2013

způsobeno nedostatečnou informovaností cizinců o nabízených službách), **mezi oslovenými subjekty existuje malá či žádná spolupráce** (některé subjekty o sobě navzájem ani nevědí)" (Horská, 2009, s. 107). Tento výzkum poukázal také na některé další specifické poznatky týkající se rizik při integraci cizinců a jejich potřeb, respektive s tím souvisejících implikací pro poskytovatele služeb (srov. tamtéž s. 110-116).

Tyto poznatky se přirozeně týkaly pouze zkoumané lokality k uvedenému datu, nicméně je z nich patrné, že **minimálně na úrovni krajských měst lze oblast sociálních služeb pro cizince vyhodnotit**, byť samozřejmě možnosti tohoto hodnocení jsou do značné míry limitovány nejen počtem obyvatel města, ale především počtem cizinců žijících na jeho území a počtem organizací poskytujících sociální služby (mj.) cizincům.

Prevence sociálně nežádoucích jevů

Prevence sociálně nežádoucích jevů je blízká oblasti sociálních služeb v tom směru, že i služby v této oblasti mohou využívat osoby ocitající se v nepříznivé sociální situaci, ohrožené sociálním vyloučením nebo již sociálně vyloučené. Oproti vymezení pojmů „nepříznivá sociální situace“ a „sociální vyloučení“ v zákoně však tato skutečnost nemusí být stěžejní a také pojetí nepříznivé sociální situace a sociálního vyloučení lze v těchto případech vnímat šířeji ve srovnání s jejich pojetím v zákoně o sociálních službách.

Oblast sociální prevence je na rozdíl od předchozí oblasti také již jednoznačně spojena s existencí určitých sociálně nežádoucích jevů, kterými je buď jedinec přímo ohrožen, jsou přítomné v jeho sociálním prostředí nebo mohou být spojeny s určitým typem rizikového (z hlediska ohrožení těmito jevy) jednání.

Prevence sociálně nežádoucích jevů se tak může týkat velmi odlišných životních situací, pro které jsou relevantní odlišné resorty, respektive při jejich řešení různé resorty plní odlišné funkce. Do této kategorie tak lze řadit v mnoha ohledech se lišící společenské jevy jako užívání návykových látek, kriminalita a obecněji jakékoli jednání v konfliktu se zákonem (včetně domácího násilí), prostituce, existence sociálně vyloučených lokalit, nemožnost řešení bytové či příjmové situace v rozsahu a způsobem, který je ve společnosti považován za obvyklý, opuštění zařízení pro výkon trestu odnětí svobody, zdravotnických či školských ústavních zařízení péče, šikana nebo diskriminační a protiprávní jednání vůči určité osobě.

Z tohoto výčtu je patrný určitý překryv s výše charakterizovanou oblastí sociálních služeb, nicméně současně je patrné, že sociálně nežádoucí jevy rozhodně nelze ztotožnit pouze s touto oblastí a že prevenci sociálně nežádoucích jevů je třeba od výše uvedené oblasti odlišit a obě oblasti tematizovat odděleně. Předmětem této kapitoly přitom poskytování sociálních služeb již není, neboť bylo uvedeno v předchozí kapitole.

Služby pro cizince v této oblasti tak mohou zahrnovat velmi různorodé aktivity, které pomáhají předcházet nežádoucím sociálním situacím (viz výše v textu), omezují jejich negativní důsledky, přispívají k narovnání narušených vztahů nebo vedou ke snížení výskytu sociálně nežádoucích jevů. **Jako služby pro cizince v této oblasti ale lze označit pouze aktivity charakteristické uplatňováním služebního principu, nikoli aktivity založené na kontrolních a sankčních mechanismech** (činnost represivních orgánů apod.) **nebo na vertikálním uplatňování státní moci vůči dotčeným osobám** (správní řízení, soudní řízení apod.). Jako metody a odborné činnosti příznačné pro aktivity sociální prevence lze vnímat šíření a

poskytování informací, poradenství, zprostředkování kontaktů na další relevantní subjekty, sociální práci, mediaci, práci s motivací zájemců o služby apod.

Na rozdíl od všech doposud přiblížených oblastí působení služeb pro cizince je prevence sociálně nežádoucích jevů sférou, která není spojena převážně s jedním resortem a řešení různých specifických otázek v této oblasti přísluší různým resortům. Vzhledem k tomu i k výše naznačené šíři relevantních témat je zřejmé, že **okruh subjektů poskytujících služby pro cizince v této oblasti je velmi široký.**

Pro oblast prevence sociálně nežádoucích jevů tak jsou relevantní:

- veřejné instituce reprezentující různé resorty,
- různé úrovně státní správy a samosprávy (centrální orgány, kraje, obce),
- různé typy státních institucí či organizačních útvarů (ministerstva či jejich odbory, odborné či poradenské orgány, meziresortní panely, komise apod.).

U veřejných institucí je ale zpravidla jen velmi omezená možnost přímého kontaktu se zástupci cílové skupiny, na kterou se preventivní program zaměřuje. Veřejné instituce tak spíše v této oblasti zaujímají roli poskytovatele finančních prostředků na tyto aktivity.

O tyto finanční prostředky se přitom zpravidla mohou ucházet neziskové i komerční subjekty. V řadě případů se tak lze setkat i s preventivními aktivitami, které mohou zajišťovat komerční subjekty. U těch ale lze většinou předpokládat spíše zaměření na jiné aktivity než přímou práci se zástupci cílové skupiny.

Vyvíjení aktivit přímo ve prospěch cílové skupiny cizinců v této oblasti je tak, i přes uvedené skutečnosti, jednoznačnou doménou neziskových organizací. Mezi nimi mají velmi významné postavení především celorepublikově působící organizace, které se specializují na prevenci určitého konkrétního sociálně nežádoucího jevu - např. situaci osob v konfliktu se zákonem, terénní práci v sociálně vyloučených lokalitách, protidrogovou prevenci, prevenci komerčního zneužívání osob ("obchodu s lidmi"), prevenci HIV/AIDS apod.

V souvislosti s prevencí sociálně nežádoucích jevů je důležité upozornit na to, že do této oblasti spadají nejen aktivity (projekty, formy podpory apod.), které prevenci sociálně nežádoucích jevů přímo deklarují jako svůj cíl.¹²⁸ Velmi významná je i role těch aktivit, které tento cíl nedeklarují výslovně, ale fakticky k němu přispívají. Příspěvek těchto aktivit k prevenci sociálně nežádoucích jevů v podstatě není možné změřit, to však nic nemění na tom, že ho je třeba považovat za zcela zásadní.

S tím souvisí i další okolnost ztěžující možnost celkového hodnocení preventivních aktivit: velmi výrazný překryv s dalšími zde sledovanými oblastmi. K takovým oblastem lze řadit především oblasti vzdělávání a přípravy na povolání, sociálních služeb, informování o kultuře, institucích či jazyku hostitelské země a oblast volnočasových či společenských aktivit, které umožňují navázat nebo zlepšit kontakt cizinců s majoritní společností. Je zřejmé, že velká část služeb v uvedených oblastech se prevencí sociálně nežádoucích jevů rozhodně nezabývá primárně. Ani v takových případech ale nelze vyloučit jejich dopad - a v některých případech i velmi významný - právě na oblast prevence sociálně nežádoucích jevů.

¹²⁸ viz <http://www.esfcr.cz/projekty/prevence-socialne-patologickych-jevu-u-cizincu-a-pomoc-pri>
a http://docs.opu.cz/letak_prevence.pdf

Patrně právě i v souvislosti s nastíněnými limity ohledně možností hodnocení aktivit v oblasti prevence nebyly v dokumentech zaznamenány žádné ucelené rozborů a vyhodnocení týkající se služeb pro cizince v této oblasti.

Informování o kultuře či institucích hostitelské země

Dostatečná **znalost kultury, institucí hostitelské země a jejich fungování**¹²⁹ představují pro CTZ důležité výchozí předpoklady pro úspěšné zvládnutí přesídlení a pro pobyt v nové zemi. Význam jejich znalosti s délkou pobytu cizince v hostitelské zemi spíše roste. Určitá úroveň znalostí o kultuře hostitelské země je u cizinců v určité etapě jejich pobytu v hostitelské zemi tzv. dostačující a oni sami často již nemají potřebu ani zájem úroveň těchto znalostí zvyšovat a prohlubovat. Jejich orientace v těchto oblastech je tak zpravidla pro pobyt v hostitelské zemi již dostačující a této otázce již ani sami cizinci patrně nebudou přikládat takový význam jako v době svého přesídlení a zahájení pobytu v nové zemi.

Důležitost **dostupnosti informací o kultuře a institucích hostitelské země** (v porovnání s významem dostupnosti jiných služeb) se ale s délkou pobytu v zemi snižuje spíše jen relativně. I po delším pobytu totiž musí cizinci řešit různé nově prožité životní situace a získání adekvátních informací může být pro ně velmi zásadní.

Informování o kultuře či institucích hostitelské země má zřejmou souvislost s oblastmi vzdělávání a prevence sociálně nežádoucích jevů. Preventivní působení těchto aktivit rozhodně nelze opomenout, bezpochyby jej ale lze vnímat jako sekundární cíl. Pro tuto oblast aktivit je také charakteristické, že informování o kultuře a institucích cizincům umožňuje získat v relativně krátké době velké množství informací významných pro pobyt v nové zemi.

Pro informování o kultuře a institucích je dále příznačné, že může probíhat již v zemi původu před přesídlením cizince do České republiky. Včasné získání těchto informací je třeba považovat za velmi důležité. Již od počátku svého pobytu tak může cizinec získat potřebné informace o hostitelské zemi a vyhnout se tak selháním při zvládání různých životních situací nebo získávání informací z neformálních zdrojů (tyto informace nemusí být vždy aktuální nebo dostatečně přesné), nebo riziku, že bude odkázán na využívání služeb zprostředkovatelů (ani ti nemusí mít aktuální a přesné

¹²⁹ Ve smyslu znalostí a porozumění souvislostem, které jsou důležité pro pochopení toho, jak společnost funguje, a pro vlastní zapojení do jejího fungování. Uvedená kategorie je tak velmi široká a zahrnuje celou řadu velmi různorodých témat, o nichž ale zpravidla postačuje mít pouze základní všeobecné informace, v základních obrysech jim rozumět a umět tyto znalosti zužitkovat v nejvíce obvyklých životních situacích (tj. není nutná jejich detailní znalost a schopnost řešení specifických a velmi složitých životních situací). Spojení tak zahrnuje především:

- znalost a pochopení základních principů, na kterých cílová společnost stojí, mechanismů, které ovlivňují společenský život, nebo stěžejních procesů ovlivňujících vývoj společnosti a v nejdůležitějších otázkách respekt k nim nebo ztotožnění se s nimi,
- základní povědomí jedince o vztazích mezi občanem a obcí, občanem a státem nebo občanem a jinými fyzickými či právními osobami a v nejdůležitějších otázkách respekt k nim nebo ztotožnění se s nimi,
- alespoň základní představu o fungování demokratických institucí, právním řádu země, právních vztazích s jinými právními nebo fyzickými osobami, respekt k nim nebo ztotožnění se s nimi,
- alespoň základní představu o tom, jaké nástroje, institucionální systémy a instituce jsou důležité v různých životních situacích, jaké povinnosti a práva jsou s těmito situacemi spojeny, jaké mechanismy, institucionální systémy a instituce a za jakých podmínek je garantují, vymáhají, nebo mohou jedinci při jejich vymáhání pomoci (okruh těchto nástrojů, systémů a institucí je velmi široký - od ochrany zranitelných skupin osob, např. sociálně-právní ochrany dětí nebo ochrany před diskriminací, přes systém sociálního zabezpečení, systém zdravotního pojištění nebo výkon agend svěřených institucím státní správy či územní samosprávy, až po nejvýznamnější veřejné služby, regulaci občanskoprávních nebo obchodních vztahů).

informace, navíc mohou preferovat vlastní prospěch před prospěchem cizince a zneužívat k tomu informační asymetrie mezi nimi).

Jako **služby pro cizince v této oblasti** nelze vnímat zveřejnění informací z této oblasti, které mají spíše charakter reportáží, jsou izolované, nahodilé, jejich cílem je (spíše než zlepšení informovanosti cizinců) hromadné sdělování informací nespécifickému publiku či jiným osobám nebo pokud má shromažďování a zprostředkování těchto informací dalším osobám jiný účel (např. tvorbu encyklopedických hesel apod.). Za poskytování služeb pro cizince v této oblasti nelze považovat ani zveřejnění pouze základních či obecných informací o kultuře či institucích České republiky, které jsou veřejně dostupné z jiných zdrojů. Mezi služby pro cizince v této oblasti tak nelze řadit např. provozování webových portálů nebo vydávání tištěných materiálů obsahujících pouze základní geografické, historické, sociální, demografické či institucionální charakteristiky České republiky.

S ohledem na zaměření tohoto materiálu nelze mezi služby pro cizince v této oblasti řadit ani shromažďování a zprostředkování informací o kultuře či institucích pro účely pobytu v ČR, který nepřesahuje 90 dní (turistické informace).

Za služby pro cizince v této oblasti tak lze považovat pouze poskytování informací o kultuře a institucích, které může zprostředkovat základní znalost o České republice i pro účely pobytu přesahujícího 90 dní.

Popsané, poměrně obsáhlé, vymezení služeb pro cizince naznačuje, že v řadě případů může být poměrně sporné rozlišit, které konkrétní služby řadit mezi služby pro cizince a které nikoliv. Účelem tohoto vymezení ale nebylo jednoznačně ohraničit služby pro cizince v této oblasti, jako spíše přiblížit okruh aktivit, které lze v rámci této oblasti považovat za služby pro cizince.

Mezi **veřejné subjekty státní správy poskytující informace o institucích** lze řadit především zastupitelské úřady ČR, centrální úřady státní správy (Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zahraničí a Ministerstvo průmyslu a obchodu). Zastupitelské úřady ČR mohou poskytovat také některé **informace o kultuře České republiky**, z dalších veřejných subjektů angažujících se v této oblasti lze zmínit především Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo kultury. Opomenout nelze ani některé aktivity krajských a obecních úřadů nebo jimi zřizovaných organizací.

Velmi důležitou úlohu při poskytování informací o kultuře a institucích České republiky mají také nestátní organizace. K těm patří neziskové a mezivládní organizace (např. International Organisation for Migration) působící v České republice nebo v jiných zemích, velký význam přitom mají také krajské organizace. Kromě neziskových organizací se v této oblasti velmi výrazně angažují také komerční subjekty, obzvláště ty, které se podílejí na organizaci mezinárodních migrací (především pracovní síly). I v tomto případě se může jednat jak o subjekty působící v České republice, tak o subjekty ze zemí původu CTZ. Velmi často cizinci tyto informace získávají prostřednictvím neformálních kontaktů (příbuzní a známí) a od neoficiálních zprostředkovatelů. Získání informací těmito způsoby již ale nelze považovat za využití služeb pro cizince ve výše přiblíženém smyslu.

Při vyhodnocení sledovaných dokumentů nebyla zaznamenána ucelená charakteristika těchto služeb nebo jejich hodnocení. V existující literatuře se ale často objevuje hodnocení významu znalostí o kultuře a institucích pro integraci cizinců (případně bariér při integraci s nimi souvisejících). Objevují se také poukazy na možná rizika či problémy týkající se některých informačních zdrojů (komerční organizace organizující mezinárodní migrace nebo pracovní agentury, zprostředkovatelé, neformální sítě, případně krajské organizace nebo i veřejné instituce v některých zemích).

Aktivity, které umožňují navázat nebo zlepšit kontakt CTZ s majoritní společností

Doposud popsané oblasti se týkaly buď základních předpokladů úspěšné integrace cizinců, nebo (viz pasáže označené „Sociální služby“ a „Prevence sociálně nežádoucích jevů“) řešení situací, kdy je proces integrace ohrožen či ztížen vzhledem k nepříznivým sociálním podmínkám nebo sociálně nepříznivým jevům. Pro úspěšnou integraci cizinců je *znalost* základních mechanismů fungování hostitelské společnosti a základní orientace v sociálním prostředí nutná, ale nikoliv jediná podmínka. **Velmi důležitým faktorem ovlivňujícím úspěšnost integrace je také to, zda je cizinec ochoten a zda se dokáže začlenit i do života společnosti v jeho plné šíři.**¹³⁰ Zapojení do života společnosti i v dalších oblastech totiž zvyšuje frekvenci a intenzitu interakcí mezi cizincem a hostitelskou společností, posiluje vzájemné vazby mezi nimi, případně i zakládá pocit vzájemné sounáležitosti („sense of community“). Zároveň se proces integrace neomezuje na úroveň, kdy by cizinec instituce a sociální prostředí hostitelské společnosti vnímal jako cizorodé elementy, se kterými je nutné být v kontaktu pouze z utilitárních důvodů.

Oproti ostatním sledovaným oblastem lze v tomto případě pozorovat také posun k většímu důrazu na **oboustrannost procesu integrace cizinců do hostitelské společnosti**: u předchozích oblastí byla v mnoha ohledech určující některá základní uspořádání státu, respektive společnosti a společenských vztahů. Ta velice často definovala základní východiska týkající se možností integrace cizinců ve společnosti a nároků, které jsou na cizince žijící v české společnosti kladeny. V případě této oblasti ale mají cizinci daleko větší možnost (ve srovnání s ostatními oblastmi) podílet se přímo na společenském dění a společenské vztahy utvářet aktivně.¹³¹

Důraz na oboustrannost procesu integrace v této oblasti odráží i to, že do ní spadají iniciativy, které se cíleně zaměřují na posilování vzájemných vazeb mezi cizinci a příslušníky majority, jejich vzájemné interakce, vzájemné obohacování jejich kultur apod.¹³² S výjimkou těchto iniciativ (aktivit propagujících kultury různých zemí či národů, kulturních festivalů apod.) ale v oblasti volnočasových a společenských aktivit převažují spíše činnosti, které nejsou primárně zaměřeny na cizince, ale jsou určeny celé společnosti. Z tohoto důvodu do této oblasti spadá jen poměrně omezený okruh služeb pro cizince.

Za nejvýznamnější **subjekty působící v této oblasti** lze považovat krajské organizace, neziskové organizace zaměřené na rozvoj společenských vztahů a podporu komunity, kulturní či osvětové spolky a organizace, školy a obce.

¹³⁰ Na tomto místě není myšleno využívání mainstreamových služeb, ale spíše to, že proces integrace probíhá ve více dimenzích a že pro úspěšnou integraci je důležité, aby se aktivity cizince neomezovaly pouze na oblasti, se kterými cizinec takřka „musí přijít“ do kontaktu, nemá-li se ocitnout v obtížné životní situaci (nebo se službami, které mu nabízejí pomoc v situaci, kdy se toto z nějakého důvodu nedaří).

¹³¹ Různé paralelní vztahové a ekonomické vazby či systémy (např. jev označovaný „etnická ekonomika“), u nichž „pravidla fungování“ do značné míry utvářejí sami cizinci, mohou přirozeně fungovat i v ostatních oblastech. Tato pravidla jsou ale přirozeně v mnoha ohledech limitována pravidly nastavenými v rámci hostitelské společnosti (a i tato pravidla samozřejmě mohou být také překročena, v takovém případě ale již ony paralelní vztahové a ekonomické sítě jsou v rozporu se stěžejními normami hostitelské společnosti). V případě zde sledované oblasti ale je ingerence státu do soukromých vztahů výrazně nižší a prostor pro vlastní iniciativu na straně migrantů naopak výrazně větší. Činnost různých etnických či krajských iniciativ tak lze považovat za zcela legitimní a především standardní formu společenské participace cizinců anebo etnických menšin a v tomto případě nelze hovořit o paralelních vztahových vazbách či systémech.

¹³² Iniciativy s tímto zaměřením lze zaznamenat také v oblasti vzdělávání. V oblasti vzdělávání je nicméně primárním cílem edukace, zatímco v případě této oblasti je primárním cílem rozvíjení společenských vztahů a posilování komunity.

Zprostředkovanou, ale rozhodně ne nevýznamnou roli donátora v této oblasti plní především Ministerstvo kultury, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a příslušné odbory krajských i obecních úřadů. Zájem veřejných institucí podporovat tyto iniciativy se může odvíjet od hned několika velmi žádoucích dopadů: kromě samotné podpory integrace cizinců do místní komunity lze za významné považovat posílení místní komunity, edukaci cizinců i příslušníků majority, prevenci sociálně nežádoucích jevů (především xenofobie a rasizmu), potvrzení toho, že oboustranné vnímání procesu integrace není jen deklarovaným cílem, či podporu kulturních a společenských aktivit.

Je zřejmé, že dosažení popsanych cílů lze poměrně obtížně hodnotit, a to tím spíše, že u velmi různorodých aktivit v této oblasti se mohou velmi výrazně lišit jak jejich priority, tak jejich dopad. Podstatné je také to, že k některým z popsanych cílů velmi často přispívají také mainstreamové instituce působící v oblasti volnočasových a společenských aktivit a možnost celkového zhodnocení vlivu těchto aktivit na integraci cizinců, prevenci sociálně nežádoucích jevů apod. lze v podstatě vyloučit (i v tomto případě platí, že při snaze o takové hodnocení by nebylo možné zaměřit pozornost pouze na organizace, které některé z těchto cílů explicitně deklarují). V neposlední řadě je překážkou ztěžující možnost uceleného zhodnocení této oblasti to, že o integraci cizinců v této oblasti vypovídají velmi obtížně měřitelné parametry jako míra začlenění do místní komunity apod. (oproti doposud sledovaným oblastem, kdy určité jevy mohly relativně dobře vypovídat i o míře sociální integrace nebo sociální dezintegrace a možnostech a bariérách integrace). Podstatné je také, že v tomto případě nelze na cizince pohlížet jen jako na pasivní objekt integrace, ale je potřebné vnímat oboustrannost integračního procesu.

Kromě obecného zhodnocení významu těchto oblastí pro integraci cizinců (případně bariér při integraci s nimi souvisejících) obsahovaly sledované dokumenty také charakteristiku konkrétního obsahu nabízených služeb. Ucelenější charakteristika či hodnocení této oblasti nebyly zaznamenány, za pozornost nicméně stojí poznatek Rákoczyové a Trboly (2008, s. 45-50), že z šesti jimi rozlišených oblastí (bydlení, pracovní trh, vzdělávání, podpora rozvoje dobrých vztahů mezi majoritou a přistěhovalci, zprostředkování informací a další integrační aktivity) spatřovali dotázaní pracovníci obecních úřadů největší možnosti jejich vlastního přispění k integraci cizinců v podpoře rozvoje vztahů mezi přistěhovalci a majoritou.

3.3.4 Shrnutí a zhodnocení shromážděných poznatků

V kapitole 3.2 byl blíže vymezen pojem *služby pro cizince*. Ten byl vytvořen s ohledem na snahu přispět k tomu, aby bylo možné srovnatelným způsobem **popsat a zhodnotit jejich působení** v různých oblastech, respektive aby bylo možné porovnat, do jaké míry cizinci ve sledovaných oblastech využívají jednotlivé identifikované formy podpory či pomoci.

Tématu služeb pro cizince byla ve srovnání s dalšími klíčovými hledisky týkajícími se pobytu a integrace cizinců doposud věnována jen malá pozornost. Námi prezentované souvislosti i konkrétní zjištění o službách pro cizince jednoznačně dokládají značnou nesourodost existujících poznatků o tomto tématu a to, že různé oblasti působení služeb pro cizince nelze na základě doposud provedených výzkumů a rozborů vzájemně porovnat.

Důvody lze spatřovat především v parciálním zaměření provedených výzkumů a rozborů (z hlediska metod, cílových skupin, regionálního zaměření, oblasti působení služeb pro cizince atd.). Vzhledem k nemožnosti srovnání poznatků o jednotlivých

sledovaných oblastech tudíž ani není možné ve vztahu k nim konstatovat jakýkoli obecnější závěr.

V některých výzkumech sice byly sledovány obecnější poznatky z oblasti asistenčních služeb pro cizince (tj. bez rozlišení oblastí působení těchto služeb) a do jisté míry lze tyto poznatky považovat za východisko při snaze o formulaci obecnějších závěrů. Na druhou stranu u těchto poznatků nelze zpětně rozlišit, nakolik se do takového obecného zhodnocení promítla stanoviska cizince ke službám působícím v různých oblastech. Stanoviska CTZ (případně také dalších relevantních skupin osob či institucí) k různým druhům služeb se ale mohou lišit. **Různé skupiny služeb je proto účelné sledovat jednotlivě**, aby bylo možné téma služeb pro cizince popsat přesněji a lépe porozumět tomu, jak se do celkového hodnocení promítá vnímání různých služeb pro cizince reprezentujících velmi různorodé oblasti, kterých se mohou týkat.

3.4 Empirické poznatky o asistenčních službách

Dotazníkové šetření provedené mezi CTZ se zaměřilo na tyto čtyři tematické podoblasti:

- obecné povědomí o poskytovaných asistenčních službách mezi CTZ,
- konkrétní problémy CTZ a zkušenosti s jejich řešením,
- formy pomoci a podpory využívané CTZ v průběhu jejich pobytu v ČR,
- návrhy a doporučení CTZ pro další rozvoj asistenčních služeb v ČR.

K dalšímu prohloubení, upřesnění, popřípadě k ilustraci konkrétních situací vztahujících se k poznatkům z dotazníkového šetření bylo využito hloubkových rozhovorů s CTZ.

Takto získané poznatky o asistenčních službách pro CTZ byly dále doplněny informacemi o:

- vybraných příčinách nedostatečného využívání asistenčních služeb cizinci z třetích zemí,

jež byly získány od odbornic zastupujících organizace poskytující asistenční služby CTZ v Praze.

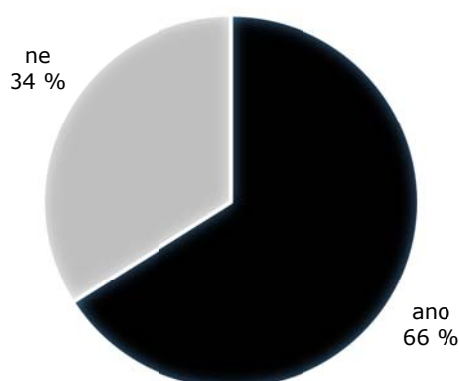
3.4.1 Obecné povědomí o poskytovaných asistenčních službách

Cizinci v průběhu svého pobytu v hostitelské zemi řeší celou řadu problémů vycházejících jak ze samé podstaty jejich migrace, odchodu z domova, tak z procesu integrace do majoritní společnosti hostitelské země. Problémy či nesnáze, které musí cizinci žijící v České republice řešit, mohou být velmi různorodé. Vlivem tlaku zhoršující se ekonomické situace a změnou ekonomické migrace na migraci zaměřenou převážně na slučování rodin CTZ lze ale předpokládat, že problémy cizinců budou spíše vycházet nebo korespondovat s těmito dvěma jevy. Schopnost služeb pro cizince pružně a včas reagovat na nejvýznamnější trendy je proto velmi důležitým faktorem ovlivňujícím možnosti integrace CTZ. Neméně důležité je ale také obecné povědomí CTZ o tom, na koho se mohou obrátit a kdo jim může pomoci v případě, že se v ČR dostanou do nesnází nebo problémů.

Q35 Víte na koho se obrátit, jestliže se dostanete v ČR do nesnází/problémů?

Dvě třetiny všech respondentů výzkumu (66 %) uvedly, že v případě nesnází vědí, na koho se zde obrátit, koho žádat o pomoc či radu - viz graf č. 14. Ovšem více jak třetina respondentů (34 %) neměla jasno v tom, kdo by jim při řešení jejich obtížné situace zde mohl pomoci. Vyvozovat z této otázky jakýkoliv širší závěr není samozřejmě možné. Každý respondent si pod problémem či nesnází mohl představit cokoliv a podle toho mohl také vyhodnotit svoji odpověď. Uvedená otázka sloužila spíše k otevření tématu asistenčních služeb.

Graf č. 14 Víte, na koho se obrátit, jestliže se dostanete v ČR do nesnází/problémů?

*Zdroj: autoři
pozn.: N=347*

Nejmenší povědomí o možnostech pomoci v případě nesnází či problémů měli respondenti pobývající v ČR jeden až dva roky: 49 % (N = 43) z nich uvedlo, že v případě problémů v ČR neví, na koho se obrátit. V případě 21 respondentů s délkou pobytu v ČR méně než 1 rok ovšem až 14 uvedlo, že ví, u koho hledat pomoc při řešení nesnází. Z pohledu délky pobytu v ČR měli nejlepší povědomí o možnostech pomoci respondenti, kteří pobývají v ČR více než dva roky (69 %, N = 283). Obě uvedená zjištění lze shrnout tak, že s délkou pobytu roste počet respondentů, kteří věděli, na koho se v případě problémů v České republice obrátit. Ovšem téměř třetina respondentů (31 %) s délkou pobytu v ČR nad dva roky uvedla, že neví, s kým by problémy týkající se pobytu v ČR mohla řešit.

Jak již bylo uvedeno ve vyhodnocení předcházejícího výzkumu bariér integrace (Bariéry I), informovanost žen-cizinek je vyšší než je tomu u mužů-cizinců. Neznalost možností podpory v případě problémů deklarovala pouze cca čtvrtina cizinek (27 %, N = 160), zatímco u mužů činil podíl těchto odpovědí až 40 % (N = 187).

Z pohledu státní příslušnosti byly v deklaraci přesvědčení o tom, zda respondent ví, na koho se zde může obrátit v případě problémů, zjištěny také jisté odlišnosti. U koho hledat pomoc a podporu při řešení problémů v ČR nevěděli zejména státní příslušníci Vietnamu (36 %, N = 99), dále pak Ukrajinci (35 %, N = 195), nejnižší byl podíl těchto odpovědí u státních příslušníků Ruské federace (26 %, N = 53).

Třetina respondentů (33 %, N = 94), kteří uvedli, že se osobně v ČR setkali s diskriminací,¹³³ nevěděla, s kým by své případné (jakékoliv) problémy v ČR řešili. Zvýšenou bezradnost v tomto smyslu deklarovali spíše cizinci bydlící v pronajaté místnosti (17 případů, N = 48) nebo na ubytovně (19 případů, N = 43) a spíše cizinci pouze se základním vzděláním (49 %, N = 63).

Nejistota při deklaraci znalosti o tom, na koho se obrátit v ČR v případě řešení problémů či nesnází mohla být do jisté míry ovlivněna zhoršující se ekonomickou situací a postavením CTZ na trhu práce ČR. U respondentů, kteří uvedli, že neví, s kým by svoje problémy v ČR řešili, byla zaznamenána spíše menší spokojenost s prací, vyšší přání najít si nové pracovní místo a častější deklarace nižšího příjmu domácnosti, při kterém je obtížnější uhradit životní náklady. Dále byly u těchto respondentů zaznamenány projevy sociální a ekonomické nestability - větší obavy ze ztráty bydlení, z rozpadu rodiny a ze ztráty přátel či blízkých osob - viz tabulka č. 26.

Tabulka č. 26 Víte na koho se obrátit, jestliže se dostanete v ČR do nesnází/problémů? (podle vybraných indexů)

index*	„ano“	„ne“
spokojenosti s prací v ČR	0,83	0,77
přání najít jiné pracovní místo	0,50	0,52
dostatečnosti příjmů domácnosti na uhrazení životních nákladů	0,77	0,62
obavy ze ztráty bydlení	0,61	0,67
obavy z rozpadu rodiny	0,50	0,53
obavy ze ztráty přátel, blízkých osob	0,59	0,63

* index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 až 1,00 (1 = rozhodně ano, 0 = rozhodně ne); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1,00, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0

Q36 „ Uvedte, prosím, na koho byste se v takovéto situaci obrátil/a, nebo jste se již obrátil/a?

Více než polovina respondentů, kteří deklarovali neznalost možností pomoci v případě nesnází či problémů, ale hned v následující otázce (znění otázky viz titulky k této sekci) přece jen uvedla konkrétní subjekt, se kterým by své problémy řešila (nebo se kterým je již řešila v minulosti).¹³⁴

V případě řešení problémů či nesnází vzniklých v ČR by se respondenti nejčastěji obrátili (nebo se již obrátili) na své přátele a rodinu, dále pak na státní instituce zabývající se problematikou cizinců žijících v ČR nebo na samosprávu. Na tuto volnou otázku uvedlo ve výzkumu odpověď celkem 283 respondentů.

Pomoc při řešení problémů by respondenti hledali zejména u svých přátel a známých (a to jak českých, tak i z řad svých krajanů s delším pobytem v ČR - 36 % respondentů) a své rodiny v ČR (23 %). Čtvrtina respondentů by se obrátila na Odbor

¹³³ tj. nerovným zacházením, odmítáním, šikanou v zaměstnání či podnikání

¹³⁴ Ovšem v tomto případě výrazně převažovaly shodné odpovědi, ve kterých respondenti uváděli, že při řešení nesnází/problémů by se obrátili na rodinu (16 respondentů) nebo své krajany (26 respondentů). Rozpor mezi odpověďmi respondentů na tyto dvě uvedené otázky mohl být způsoben a) časovou sousledností otázek, která umožnila respondentovi déle o této oblasti přemýšlet, případně vzpomínat, b) případným zohledněním reflexe adekvátnosti poskytnuté pomoci v případě řešení konkrétního problému z minulosti ze strany respondenta.

azylové a migrační politiky MV ČR¹³⁵ nebo Policii ČR. Naopak, nejméně by hledali pomoc pouze mezi svými krajany (8 %),¹³⁶ zaměstnavateli (6 %), u nestátních neziskových organizací (včetně církevních organizací) či v integračních centrech (5 %) nebo u soukromých právníků (4 %). Následující graf č. 15 zachycuje sestupný frekvenční přehled volných odpovědí respondentů. Vzhledem k zaznamenaným výsledkům předcházejícího šetření zde nedošlo k významnějšímu posunu.

Graf č. 15 Na koho konkrétně byste se obrátil/a, nebo jste se již obrátil/a při řešení nesnází/problémů (v %)

graf: autoři

pozn.: *U této kategorie bylo např. specifikováno „právník, ke kterému chodí Ukrajinci“.

Součet procent nedává 100 %, respondenti mohli uvést několik odpovědí. N = 283

Vzhledem k rozsáhlosti a frekvenci aktivit neziskových organizací, integračních center a charitativních organizací zabývajících se aktivně problematikou CTZ v ČR (a to zejména v Praze) může být výše uvedený přetrvávající nízký podíl respondentů hledajících pomoc právě u těchto organizací způsoben několika příčinami:

- neefektivní diseminace informovanosti o nestátních neziskových organizacích a integračních centrech;
- problematické „zdomácnění“ názvů NNO a integračních center mezi CTZ;
- nedůvěrou CTZ¹³⁷ v kvalitu a využitelnost služeb, které jsou poskytovány zdarma.

¹³⁵ Mezi CTZ přetrvává používání dlouhodobě zažitého názvu „cizinecká policie“.

¹³⁶ Při hledání pomoci v nesnázích byla intenzivnější orientace pouze na krajany zaznamenaná u respondentů z Vietnamu (14 %, N = 86), pro srovnání: u státních příslušníků Ukrajiny 6 % (N = 152), Ruska 4 % (N = 45).

¹³⁷ Zejména u těch CTZ, kteří jsou vzhledem k nedostatečnému vzdělání, nízké úrovni znalosti češtiny, ale také u těch CTZ, kteří jsou vzhledem k charakteru své ekonomické činnosti závislí na pracovních agenturách, či zprostředkovatelích. Nabízené služby jim nemohou pomoci v tom, co oni potřebují, jako je vyřízení trvalého pobytu, zajištění falešných faktur potvrzení o výši příjmu, které je navýšené oproti skutečnosti - (viz podkapitola Návrhy a doporučení CTZ pro další rozvoj asistenčních služeb v ČR).

Ž43VIET *Neziskové organizace ani centra pro cizince vůbec nezná a ani nemá zájem se o nich cokoliv dozvědět. Žena je zvyklá platit za vše, nad cenami služeb smlouvá. Pomoc bez zaplacení si ani nedovede představit.*

Výzkumný tým vycházel z hypotézy, která předpokládala u CTZ nízké povědomí o existenci asistenčních služeb pro cizince. V dotazníku byly proto použity tematicky se opakující a logicky navazující otázky zaměřené na maximalizaci poznání vypovídajícího o faktickém využívání asistenčních služeb CTZ. Také odpovědi na tyto otázky ale potvrdily poměrně omezené povědomí CTZ o asistenčních službách a tomu odpovídající i poměrně malé využívání těchto služeb z řad CTZ.

3.4.2 Konkrétní problémy CTZ a zkušenosti s jejich řešením

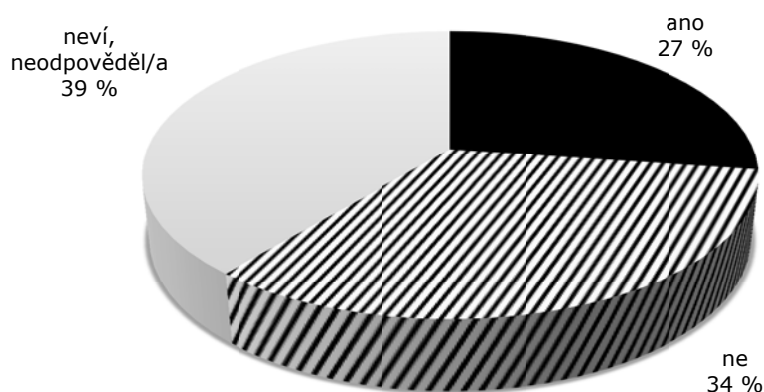
Q37 Máte ve svém okolí osoby či organizace, které nabízejí podporu a pomoc cizincům?

Pouze 27 % respondentů uvedlo, že ve svém okolí znají osobu nebo organizaci, která se věnuje podpoře a pomoci cizincům. Záporně odpovědělo, 34 % dotázaných a až 39 % všech respondentů na tuto otázku nedovedlo odpovědět nebo svoji odpověď uvést nechtělo.

Znalost osob či organizací nabízejících pomoc či podporu cizincům v jejich okolí vyjádřili v třídění podle státní příslušnosti nejvíce občané Vietnamu (59 %, N = 66), dále pak Ukrajiny (42 %, N = 118), naopak nejméně občané Ruské federace (26 %, N = 27). V souvislosti s vyhodnocením uvedené otázky nutno poznamenat, že v této otázce nebyl charakter dotazované osoby či organizace pomáhající cizincům nijak přesněji specifikován, odpovědi respondentů se tudíž mohly vztahovat k NNO, integračním centrům, zprostředkovatelům, OAMP atd.

Další významné statistické závislosti nebyly prokázány, dokonce ani v případě třídění podle délky pobytu, kde výzkumný tým předpokládal, že povědomí o existenci osoby či organizace nabízející pomoc a podporu cizincům poroste u CTZ s délkou jejich pobytu v ČR.

Graf č. 16 **Máte ve svém okolí osoby či organizace, které nabízejí podporu a pomoc cizincům**

Zdroj: autoři
pozn.: N=347

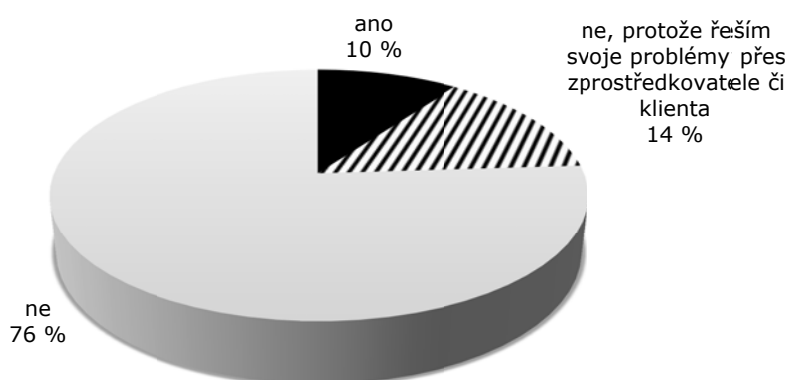
Cílem dalších otázek bylo získat konkrétnější poznatky o nabídce a poptávce po bezplatných službách, které mohou CTZ využívat v případě řešení různých vzniklých problémů souvisejícím s migrací a/nebo pobytem cizinců v ČR. Pozornost respondentů byla tudíž zaměřena na poradenství, podporu či jinou formu pomoci CTZ v ČR (viz příloha - dotazník), přičemž bylo tazatelem explicitně uvedeno, že se v dané otázce nejedná o pomoc od rodiny, známých nebo komerčních firem, ale právě o instituce pomáhající bezplatně.

Q38 V ČR existují organizace zřizované nebo podporované státem, které poskytují své služby bezplatně a pomáhají cizincům s různými problémy života cizinců v ČR. Může se jednat o poradenství, podporu či jinou formu pomoci. Obrátil/a jste se někdy v minulosti při řešení svých problémů na organizace, které takovou pomoc nabízejí? Nejedná se nám o pomoc rodiny, známých nebo komerčních firem, ale právě o instituce pomáhající bezplatně.

Na tuto otázku odpovědělo celkem 271 respondentů. Výzkumný tým v rámci svých hypotéz předpokládal, že i přes existenci sítě bezplatných služeb pro cizince přetrvává spolupráce CTZ se zprostředkovatelskými strukturami. Z toho důvodu byla do možností odpovědí na tuto uzavřenou otázku zahrnuta také varianta, ve které mohli respondenti deklarovat svoji spolupráci se zprostředkovateli, k níž se obecně velmi neradi otevřeně přiznávají.

Pouze 10 % respondentů uvedlo, že v minulosti při řešení svých problémů v ČR využilo pomoc organizací, které nabízejí bezplatnou službu CTZ. Naopak, až 76 % respondentů služby těchto organizací zatím nevyužilo. Zajímavým zjištěním a potvrzením hypotézy výzkumného týmu bylo konstatování 39 respondentů (14 % ze všech dotázaných, 18 % z celkového počtu respondentů, kteří bezplatně poskytované služby v ČR nevyužili), že při řešení svých problémů v ČR spolupracují se zprostředkovateli - viz graf č. 17.

Graf č. 17 Obrátil/a jste se někdy v minulosti při řešení svých problémů na organizace, které nabízejí cizincům své služby bezplatně

Zdroj: autoři

pozn.: N = 271

Spolupráce cizinců se zprostředkovateli patří dlouhodobě k závažným tématům života CTZ v ČR, přičemž rozsah tohoto jevu lze odhadnout jen velmi obtížně a jeho míra i podoby, kterých nabývá, závisí (primárně či sekundárně) na dalších významných charakteristikách a faktorech (např. na státní příslušnosti CTZ, schopnosti osoby orientovat se v neznámém prostředí, její obeznámenosti s životem v ČR, intelektových či vzdělanostních předpokladech - obecných i speciálních - např. finanční gramotnosti, míře důvěry k osobám v jejím okolí, provázanosti zprostředkovatelů a zaměstnavatelů CTZ, charakteru sociálních vazeb mezi cizinci navzájem, úrovni ovládnutí českého jazyka apod.).

Na základě bližší identifikace respondentů, kteří vyjádřili při řešení svých problémů preferenci spolupráce se zprostředkovateli, lze uvést, že šlo zejména o cizince:

- státní příslušnosti Vietnamu (řešení svých problémů se zprostředkovateli uvedlo 18 % Vietnamců, N = 72) a Ukrajiny (13 % Ukrajinců, N = 152);
- pobývajících na území ČR zejména více než dva roky (28 osob - z toho 14 osob zde žilo více než dva roky a méně než pět let, 6 osob 5 až 6 let a 8 osob pobývalo na území ČR více než 6 let;
- s hlavním účelem pobytu výkon zaměstnání;
- ve věku 25 až 34 let (14 osob), 35 až 44 let (11 osob) a 45 až 54 let (13 osob);
- s vyučením bez/s maturitou (15 osob) nebo s deklarovaným středoškolským odborným vzděláním (13 osob);
- muže (25 osob oproti 14 ženám).

Z hlediska typu pobytu byla míra spolupráce se zprostředkovateli srovnatelná (s povolením k dlouhodobému pobytu v ČR 14 osob, s trvalým pobytem 16 osob).

Q39 Na kterou organizaci jste se konkrétně obrátil/a?

Na uvedenou otázku odpovídalo celkem 27 respondentů, tj. všichni, kteří v předcházející otázce uvedli, že se v minulosti při řešení svých problémů obrátili právě na instituce pomáhající CTZ bezplatně, a byly uvedeny tyto instituce:

- neziskové organizace a centra pro integraci (10 osob) - konkrétně byly uvedeny „In-Báze Berkat“ (2x), centrum pro integraci cizinců, charita Ostrava, Integrační centrum Praha, Naděje, Open Society, „servis život na Sapě“, sociální poradna Vzájemného soužití, SOZE, Spolek Ukrajiny)¹³⁸;
- OAMP, resp. „cizinecká policie“ (6 osob);
- zastupitelství, ambasáda (5 osob);
- orgány územní samosprávy (2 osoby);
- blíže nespecifikované podpůrné služby (2 osoby);
- celní správa (1 osoba).

¹³⁸ Subjekty jsou zde cíleně uvedeny tak, jak byly zaznamenány tazateli podle odpovědí respondentů. Názvy jednotlivých subjektů jsou pro řadu cizinců obtížně zapamatovatelné, často se orientují podle jednoho slova v názvu poskytovatele bezplatné asistenční služby nebo na základě zapamatování si adresy subjektu, který navštívili nebo jinak kontaktovali. Při dalších zjišťováních rozsahu využívání asistenčních služeb pro CTZ v ČR lze právě tyto parametry vnímat jako vhodné ukazatele míry jejich využívání.

Spolupráci s institucemi poskytujícími bezplatnou pomoc využívaly více ženy než muži (18 : 9), zejména státní příslušníci Ukrajiny (15 osob), méně už Vietnamci (9 osob) a Rusové (2 osoby). Počet osob využívajících bezplatnou pomoc z hlediska typu pobytu byl srovnatelný (10 osob s dlouhodobým, 11 osob s trvalým pobytem).

Q39x Uvedte, prosím, jaký problém jste řešil/a anebo jakou pomoc jste hledala?

Respondenti mohli uvést celkem tři odpovědi. Na otázku odpovědělo celkem 25 respondentů a uvedlo 34 konkrétních problémů, které v minulosti s poskytovateli bezplatné pomoci řešili:

- vyřízení dokladů nebo úřední jednání obecně (6x);
- pobytová agenda (6x);
- jazykové kurzy (4x);
- zaměstnání, pracovní poradenství (4x);
- sociální zabezpečení - vyřízení penze, vyřízení pozůstalosti, pozůstalostního důchodu (3x);
- podnikání, kurzy podnikání (2x);
- sloučení rodiny (2x);
- blíže nespecifikované sociální poradenství (2x);
- zdravotní služby, zdravotní pojištění (2x);
- „všechno“ (1x).

Q40 Uvedte, prosím, důvod, proč nevyužíváte pomoc organizací/institucí poskytujících pomoc a poradenství cizincům žijícím v ČR?

Na tuto otázku odpovídali respondenti, kteří uvedli, že nevyužívají pomoc institucí pomáhajících cizincům bezplatně nebo se spoléhají na pomoc zprostředkovatele. Odpověď uvedlo celkem 205 respondentů, každý respondent mohl uvést 2 důvody.

Rozhodnutí nevyužívat bezplatné služby nejvíce souviselo s povahou řešených problémů nebo individuálními motivacemi služby nevyužívat (uváděno bylo především tvrzení, že vyhledání pomoci nebylo potřebné nebo k němu nebyl důvod). Velmi významným důvodem nevyužívání těchto služeb ale bylo také využívání jiných forem podpory či pomoci než bezplatných asistenčních služeb (především pomoc rodiny a přátel nebo známých). Méně často, ale rozhodně ne okrajově, byly uvedeny překážky bránící využívání asistenčních služeb pro CTZ, negativní postoje k nim, případně negativní zkušenosti a nespokojenost s nimi. Nejčastější uváděnou překážkou byla neznalost těchto organizací, uvedena byla ale i jazyková bariéra. Z negativních postojů byly jmenovány např. nedůvěra k těmto organizacím, špatná zkušenost nebo nespokojenost s nimi.

Podrobný přehled důvodů, proč respondenti nevyhledávali bezplatnou pomoc asistenčních služeb, uvádí tabulka č. 27.

Tabulka č. 27 **Důvody nevyužívání bezplatných asistenčních služeb cizinci z třetích zemí, v %**

důvody nevyužívání služeb organizací/institucí nabízejících bezplatnou službu CZT*	%
vyhledání pomoci nebylo potřeba, nebyl k tomu důvod	46
neznalost těchto organizací/institucí, „neví, kam se obrátit“	14
pomoc členů rodiny	13
pomoc přátel a známých	12
vše si vyřizuje sám/sama	6
nedůvěra vůči organizacím	5
nerozumí, neví, o čem je řeč	4
pomoc komunity, krajanů	4
využívá služeb pracovní agentury	3
nechce těchto služeb využít (bez udání bližšího důvodu), nemá zájem	3
obrací se raději na úřady, OAMP a veřejné instituce (např. škola)	2
využití těchto služeb by znamenalo připustit si osobní selhání	2
špatná zkušenost, nespokojenost se službami, organizace/instituce nepomohly, nebylo možné domluvit se s pracovníky těchto organizací/institucí	2
jazyková bariéra	2
v případě potřeby využití komerční právní služby	1

pozn.: Součet odpovědí se nerovná 100 %, respondenti mohli uvést dvě odpovědi.

Téměř polovina respondentů (46 %) uvedla, že doposud neměla potřebu využívat bezplatné pomoci asistenčních služeb pro CTZ.¹³⁹ Z detailnějších odůvodnění nevyužívání asistenčních služeb je zřejmé, že se respondenti při řešení problémů obrací zejména na svoji rodinu, přátele či známé, krajany, nebo hledali pomoc u svých pracovních agentur. Příčinou nevyužívání pomoci bezplatných asistenčních služeb může být pocit zklamání, nedůvěry nebo špatná zkušenost respondenta.

Respondenti, kteří uvedli, že doposud neměli důvod vyhledat služby organizací/institucí nabízejících bezplatné služby CTZ (94 osob), byli:

- ve věku do 30 let (44 %);
- s povolením k dlouhodobému (59 %) nebo trvalému (36 %) pobytu;
- státní příslušnosti Ukrajiny (55 %), Vietnamu (27 %) a Ruské federace (18 %);
- s účelem pobytu zaměstnání (59 %);
- se základním vzděláním (27 %) nebo vyučení s/bez maturity (29 %).

V případě dvou posledních uvedených charakteristik bylo zajímavé, že mezi respondenty s neznalostí organizací/institucí nabízejících bezplatnou pomoc CTZ převládaly osoby spíše s nízkým stupněm vzdělání pobývajících na území ČR za účelem výkonu zaměstnání (69 % z těch, kteří nemají povědomí o existenci asistenčních služeb).

¹³⁹ Z těch, kteří uvedli, že služby bezplatné asistenční pomoci nepotřebují, bylo 44 % respondentů ve věku do 30 let.

3.4.3 Frekvence využívání podpory a pomoci ve vybraných oblastech a preferované formy podpory a pomoci

S pobytem CTZ na území České republiky jsou obvykle spojeny různé specifické životní situace, při jejichž řešení mohou cizinci využít pomoc různých specializovaných odborných služeb. Nemusí se přitom jednat pouze o podporu a pomoc poskytovanou výhradně při problémech či nesnázích, ale velmi často jde o služby poskytované v situacích, které lze v životě cizince v ČR považovat za obvyklé nebo běžné. V další části dotazníkového šetření se tudíž výzkumný tým pokusil zjistit, s čím vším potřebují cizinci v průběhu svého pobytu v ČR pomoci a jak často. Na základě reflexe poznatků o asistenčních službách v ČR (viz 3.3) byly vymezeny stěžejní oblasti pomoci a podpory, ve kterých služby pro CTZ působí. Ty byly pro účely dotazníkového šetření rozlišeny následovně:

- pomoc při výuce češtiny;
- pomoc s tlumočením;
- pomoc s vyřízením povolení k pobytu;
- právní poradenství při řešení povolení k pobytu;
- pomoc při orientaci v běžném životě v České republice;
- pomoc při hledání práce (zaměstnání);
- pomoc při podnikání;
- pomoc při řešení otázek spojených se zdravotním pojištěním;
- pomoc v případě nemoci, při hledání doktora apod.;
- odborné právní poradenství (v řešení otázek spojených např. s majetkem, obchodním právem, trestním právem apod.);
- odborná pomoc při ztrátě bydlení;
- odborná pomoc při nedostatku finančních prostředků;
- odborná pomoc při problémech se splácením dluhu;
- pomoc psychologa či jiného odborníka při vztahových problémech;
- jiné.

Q41 Ted' se, prosím, zamyslete a uveďte, jaké z následujících forem pomoci či podpory jste během celého svého pobytu na území ČR využil/a?

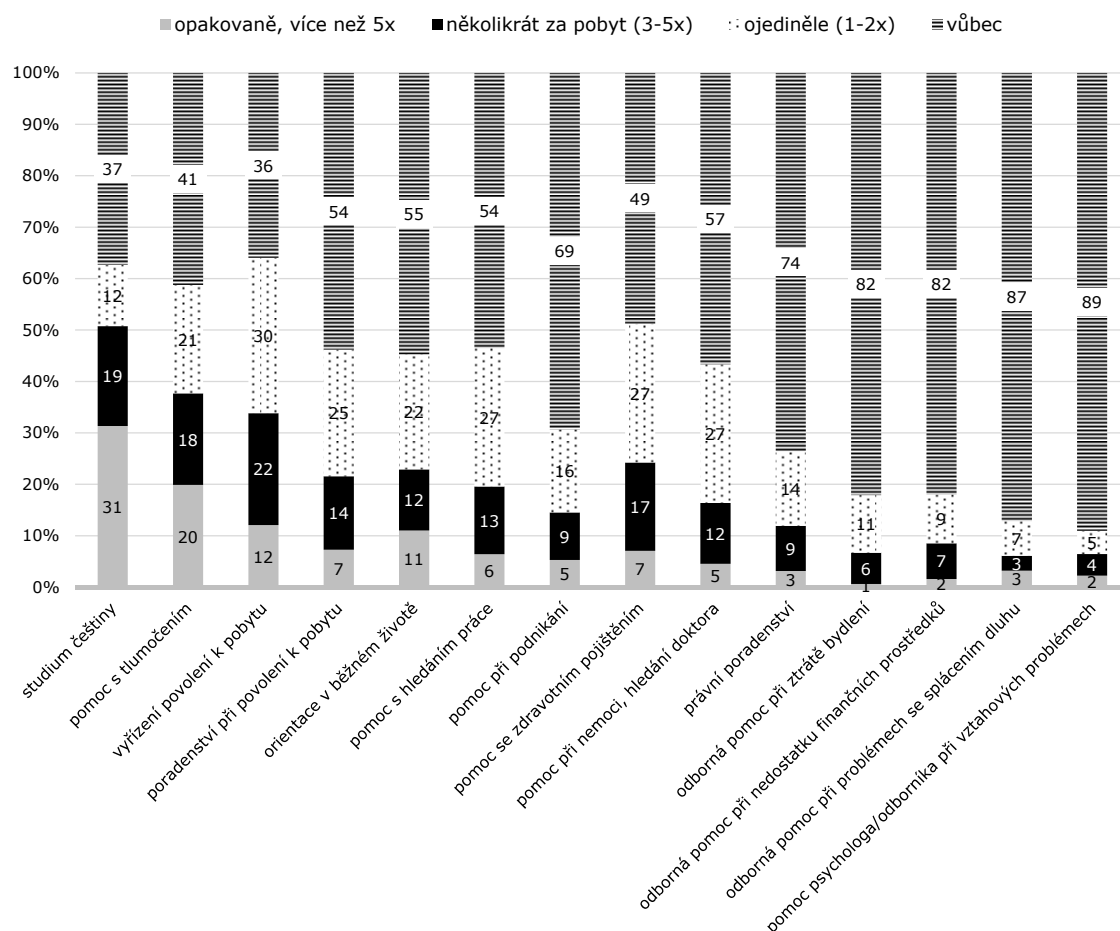
U všech těchto položek mohli respondenti uvést, zda a kolikrát příslušnou oblast podpory či pomoci využili během celé doby jejich pobytu v ČR (opakovaně: více než 5x, několikrát za pobyt: 3-5x, ojediněle: 1-2x nebo vůbec). U následujících šesti sledovaných oblastí pomoci a podpory uvedla nejméně pětina dotázaných, že je během svého pobytu využila několikrát nebo opakovaně (tj. 3x či vícekrát):

- výuka češtiny (50 % dotázaných),
- pomoc s tlumočením (38 %),
- vyřízení povolení pobytu přibližně třetina (34 %),
- pomoc při řešení otázek spojených se zdravotním pojištěním (24 %),
- pomoc při orientaci v běžném životě v České republice (23 %) a
- právní poradenství při řešení povolení k pobytu (20 %).

Opakovaně (více než 5x) byly nejčastěji využity:

- pomoc při výuce češtiny (31 %),
- pomoc s tlumočením (20 %),
- pomoc s vyřízením povolení k pobytu (12 %) a
- pomoc při orientaci v běžném životě v České republice (11 %).

Graf č. 18 Frekvence využívání pomoci a podpory CTZ ve vybraných oblastech v průběhu jejich pobytu v ČR (N=347)

Zdroj: autoři

Podrobnější vyhodnocení údajů o frekvenci využívání různých oblastí podpory a pomoci CTZ bylo provedeno s využitím *Indexu frekvence využívání pomoci a podpory CTZ ve vybraných oblastech v průběhu jejich pobytu v ČR* (více viz poznámka u tabulky č. 28). Oproti výše použitému porovnání (které porovnávalo pouze podíl vybraných odpovědí) tento postup lépe odrážel poměrné zastoupení všech získaných odpovědí a současně usnadňoval vyhodnocení a porovnání dat týkajících se různých skupin osob (podle státní příslušnosti, typu pobytu apod.).

Na druhou stranu, srovnání opírající se o uvedený index bylo nutné vnímat jako spíše orientační, neboť hodnota indexu byla výrazně ovlivňována krajními hodnotami.

V podstatě ve všech sledovaných oblastech (a u velké části z nich velmi silně) tak hodnotu indexu ovlivňoval vysoký podíl odpovědí „vůbec“. Tato odpověď přitom mohla kromě faktického nevyužívání pomoci či podpory v příslušné oblasti odrážet také neochotu respondentů specifikovat konkrétní formy pomoci a podpory CTZ nebo klesající pozornost při vyplňování této velmi rozsáhlé složené otázky (tento důvod lze usuzovat na základě trendu zvyšujícího se podílu odpovědí „vůbec“ u položek baterie, které byly respondentům k zodpovězení předloženy později). Srovnání odpovědí na základě indexu je proto třeba vnímat jako ryze orientační (při případném dalším použití této otázky ve výzkumu by patrně bylo také vhodnější, zařadit ji spíše do úvodní části dotazníku).

Při interpretaci následujících poznatků (viz tabulka č. 28) je také potřebné vést v patrnosti to, že zjištěné indexy *nevypovídají o potřebě* poskytování podpory a pomoci v jednotlivých sledovaných oblastech. Jedná se totiž o *ukazatel míry faktického vyhledání* podpory a pomoci v jednotlivých oblastech, přičemž je zřejmé, že některé služby nemusely být vyhledány i přesto, že je CTZ poptávali nebo poptávají (např. kvůli nedostatku informací, obtížné dostupnosti služeb apod.) a že potřebnost některých služeb může být vysoká navzdory nepříliš vysokému počtu CTZ, které je využívají.

Tabulka č. 28 Frekvence využívání pomoci a podpory CTZ ve vybraných oblastech v průběhu jejich pobytu v ČR

formy pomoc či podpory CTZ	<i>index* frekvence využívání pomoci a podpory CTZ ve vybraných oblastech v průběhu jejich pobytu v ČR</i>
pomoc při výuce češtiny	0,59
pomoc s tlumočením	0,52
pomoc s vyřízením povolení k pobytu	0,50
pomoc při orientaci v běžném životě v České republice	0,43
pomoc při řešení otázek spojených se zdravotním pojištěním	0,43
právní poradenství při řešení povolení k pobytu	0,42
pomoc při hledání práce (zaměstnání)	0,41
pomoc v případě nemoci, při hledání doktora apod.	0,39
pomoc při podnikání	0,33
odborné právní poradenství (v řešení otázek spojených např. s majetkem, obchodním právem, trestním právem apod.)	0,33
odborná pomoc při nedostatku finančních prostředků	0,29
odborná pomoc při ztrátě bydlení	0,28
odborná pomoc při problémech se splácením dluhu	0,27
pomoc psychologa či jiného odborníka při vztahových problémech	0,27
jiné (respondent mohl uvést jednu odpověď)	<i>pomoc pro dceru, pomoc při studiu, žádné jiné (4x)</i>

* index = vážený průměr; může nabývat hodnoty 0 až 1,00 (1 = opakovaně, více než 5x za pobyt, 0 = vůbec); použité váhy pro čtyřmístnou škálu: 1=1,00, 2=0,75, 3=0,50, 4=0,25, neví, bez odpovědi=0

Lze se domnívat, že jak slabší úroveň znalosti češtiny respondentů, tak jejich potřeba zdokonalení se v jazyce majority se promítla do nejvyšší míry využívání pomoci při výuce češtiny (index = 0,59). V této souvislosti v poslední době nabývá na významu také otázka, do jaké míry se liší (a do jaké míry by se lišit měla) rozmanitost kurzů výuky českého jazyka pro cizince podle úrovně znalosti češtiny cizinců

studujících češtinu.¹⁴⁰ Roste totiž poptávka po přesněji zacílených jazykových kurzech, které budou co možná nejlépe odpovídat znalostní úrovni konkrétních studentů. Zájem by tak mělo být vyrovnání deficitů mezi nenaplněnou poptávkou cizinců po vyžadované úrovni a formě jazykových kurzů a v určitých případech až nedostatečnou úroveň jazykových kurzů (viz Uherek, Z. a kol. 2012, s. 120).

Naši hypotézu o růstu poptávky po jazykových kurzech výuky českého jazyka ze strany CTZ dále potvrzuje i preference respondentů využívat v průběhu jejich pobytu v ČR poměrně často pomoc s tlumočením (index = 0,52).

Dále respondenti častěji využívali pomoc s vyřízením povolení k pobytu v ČR (index = 0,50) a pomoc při orientaci v běžném životě (index = 0,43).

Problematická situace v oblasti komerčního zdravotního pojištění v průběhu posledních let se projevila poměrně vysokou frekvencí využívání pomoci při řešení otázek spojených se zdravotním pojištěním (index = 0,43). Jak ukázaly i výsledky kvalitativní části výzkumu a reflexe poznatků z literatury (viz kapitola 3.3), respondenti byli poměrně často zaskočení až nespokojeni s rozsahem a kvalitou služeb nabízených ze strany komerčních zdravotních pojišťoven¹⁴¹ (viz kapitola 3.3.3).

Naopak, nejméně respondenti využívali odbornou pomoc při nedostatku finančních prostředků (index = 0,29), ztrátě bydlení (index = 0,28), při problémech se splácením dluhu (index = 0,27) nebo pomoc psychologa či jiného odborníka při vztahových problémech (index = 0,27). Ovšem při zohlednění tlaku zhoršující se obecné ekonomické situace, poměrně omezených možnostech úspěšného uplatnění se CTZ na trhu práce ČR, zvyšování zadluženosti - což jsou problémy, se kterými se v poslední době potýkají nejen cizinci z třetích zemí, ale i majorita - povede za předpokladu efektivního rozšíření informovanosti o asistenčních službách mezi CTZ k růstu poptávky po těchto - v současné době spíše - okrajových formách či oblastech pomoci a podpory CTZ v České republice.

Q42 Na koho se obracíte, pokud potřebujete poradit v těchto oblastech?

V následující baterii otázek dotazníku bylo cílem výzkumného týmu identifikovat subjekty, na které se respondenti obraceli při hledání pomoci či podpory ve výše specifikovaných oblastech nabízené pomoci a podpory v rámci asistenčních služeb. Respondenti mohli vybrat odpověď z nabízených variant subjektů/institucí poskytujících pomoc a podporu CTZ jak z nestátního či veřejného sektoru, tak z řad komerčních subjektů a zprostředkovatelů, popřípadě mohli uvést individuální odpověď. S klesající mírou využívání konkrétní formy podpory a pomoci mezi CTZ stoupal u respondentů podíl odpovědí „neví/neodpověděl/a“ (v těchto případech měla ale tato odpověď spíše význam „netýká se“).

Na základě získaných odpovědí byla provedena tato tři srovnání:

- srovnání opírající se o všechny získané informace o subjektech, na které se respondenti obracejí, tj. napříč všemi 14 konkrétními oblastmi podpory a pomoci¹⁴²

¹⁴⁰ Kurzy pro začátečníky, mírně pokročilé, středně pokročilé atd.

¹⁴¹ více viz např. <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/zprava/komercni-zdravotni-poiisteni-je-drahe-a-nepokryva-celou-peci-stezuji-si-cizinci--1207380>
<http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/zprava/komercni-poiisteni-pro-cizince-se-nevztahuje-na-vsechny-lekarske-vykony--981566>

¹⁴² Cílem tohoto vyhodnocení bylo orientačně porovnat celkový význam jednotlivých skupin subjektů pro CTZ při vyhledávání podpory a pomoci obecně. Při tomto srovnání již nebyl brán zřetel na odpovědi

- podrobnější vyhodnocení okruhu subjektů, na které se CTZ obrací, u vybraných oblastí a
- vzájemné srovnání míry využívání jednotlivých oblastí mezi sebou.

Při vyhledání podpory a pomoci v některé ze sledovaných oblastí se respondenti nejčastěji obraceli na instituce veřejné správy (29 % z úhrnného počtu případů, ve kterých byla tato informace získána). Velmi často se respondenti obraceli na zprostředkovatele (16 %). Celkové využívání služeb komerčních firem bylo poněkud častější (12 % ze všech případů využití některé formy podpory a pomoci) než celkové využívání služeb poskytovaných NNO (9 %). Ve třetině případů (34 %) respondenti využívali jiné než v otázce nabídnuté formy podpory a pomoci (12 % přátelé, známí, 10 % rodina, 3 % komunita, 2 % sociální kontakty s Čechy, 7 % jiné - např. tlumočníci, spolupracovníci nebo kolegové, zaměstnavatelé nebo agentury, blíže neurčené osoby, dotázaní cizinci samotní aj.).

Jednotlivé formy podpory a pomoci se mezi sebou poměrně výrazně lišily co do míry využívání různých skupin subjektů, na které se respondenti při jejich vyhledání obraceli.¹⁴³

Instituce veřejné správy dotázaní CTZ nejčastěji využívali při

- vyřizování povolení k pobytu,
- právním poradenství při vyřízení povolení k pobytu,
- studiu češtiny a
- pomoci se zdravotním pojištěním.

Na nestátní neziskové organizace se respondenti nejčastěji obraceli při

- studiu češtiny,
- pomoci s tlumočením
- a právním poradenství.

„nevím/neodpověděl“, protože vyhodnocení se soustředilo pouze na srovnání shromážděných informací o typech subjektů, na které se respondenti obracejí (údaj „nevím/neodpověděl“ ani nebylo možné napříč jednotlivými oblastmi podpory a pomoci porovnávat, protože tomuto významu odpovídal pouze u nejvíce využívaných služeb - u méně často využívaných služeb vypovídal mnohem spíše o tom, že otázka se respondenta netýkala. Sledování těchto odpovědí by tak další využitelnou informaci nepřineslo. Účelnější bylo naopak sledovat přímo podíl využívání podpory a pomoci poskytované jednotlivými skupinami subjektů z celkového počtu odpovědí, ve kterých byl typ subjektu uveden) Zjištěné údaje také nebyly průměrnou hodnotou ze všech 14 oblastí, ale údajem vypočteným ze všech případů, kdy se respondent obrátil při vyhledání podpory a pomoci na určitý subjekt. Z tohoto důvodu nemusely celkové zjištěné podíly nijak odrážet jednotlivé podíly ve všech 14 sledovaných oblastech, ale určující pro ně byl pouze počet příslušných odpovědí ve všech 14 oblastech dohromady a celkový počet získaných odpovědí. Do celkového výsledku se tak výrazněji promítaly odpovědi získané u oblastí podpory a pomoci, které CTZ nejvíce využívali (tj. oblastí s nižším podílem odpovědí „nevím/neodpověděl“).

¹⁴³ Zatímco předchozí srovnání se omezilo pouze na případy, kdy byl údaj o těchto subjektech zjištěn, při tomto a následujícím výpočtu relativních četností byla zohledněna skutečnost, že míra využívání jednotlivých sledovaných forem podpory se velmi výrazně lišila. Procentuální údaje uvedené u jednotlivých forem podpory a pomoci tak již byly vypočteny z celkového počtu dotázaných (N=347).

Služby komerčních firem byly nejčastěji využívány u:

- právního poradenství a
- tlumočení.

Služby zprostředkovatelů respondenti nejčastěji využívali při:

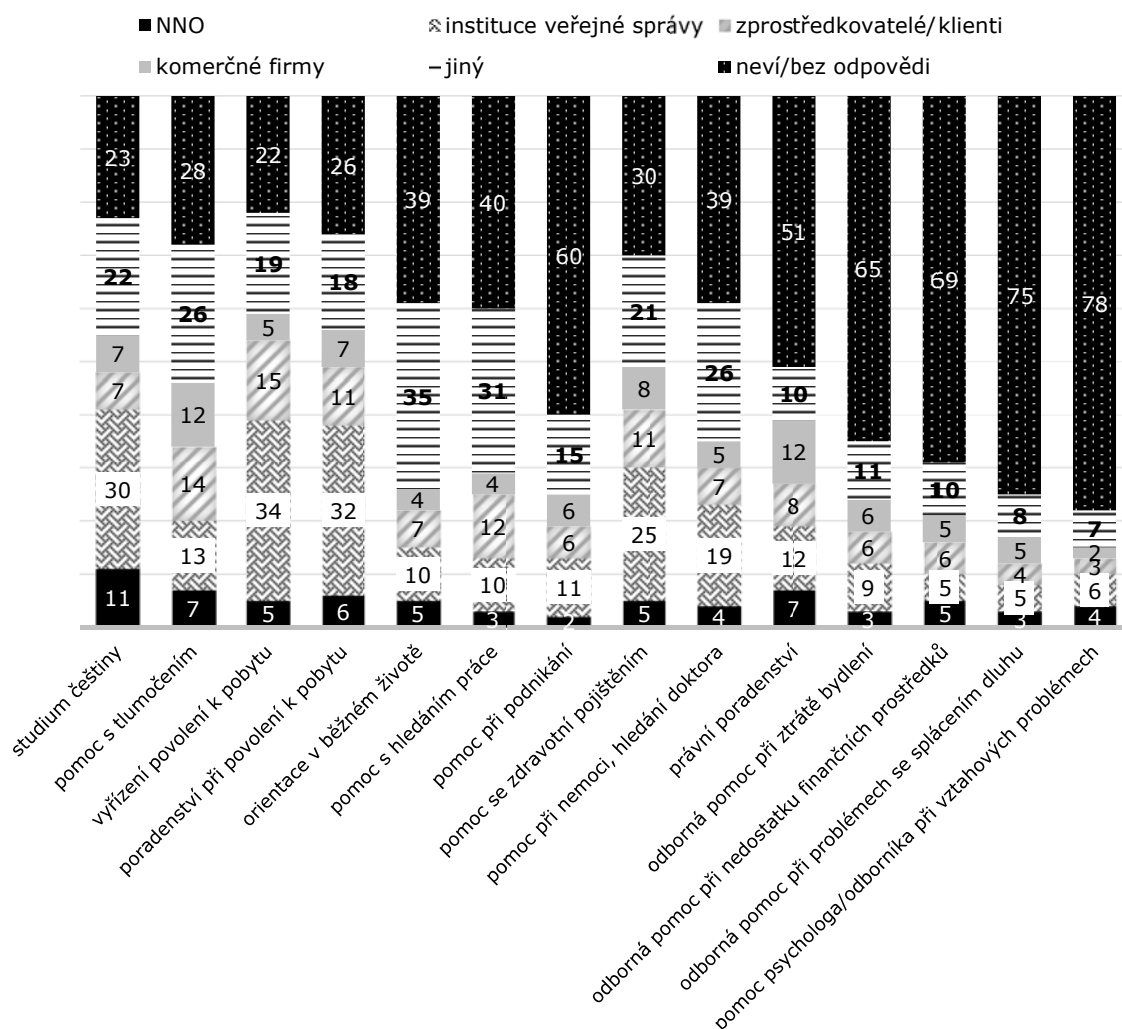
- vyřízení povolení k pobytu,
- tlumočení,
- pomoci se zdravotním pojištěním a
- při hledání práce.

Jiná forma podpory a pomoci byla nejčastěji uvedena v případě

- pomoci s orientací v běžném životě a
- při hledání práce.

Při využívání služeb institucí veřejné správy a jiných forem podpory a pomoci byly pozorovány velmi značné rozdíly mezi oblastmi podpory a pomoci s nejvyššími a nejnižšími zjištěnými hodnotami. Rozdíly mezi nejvyšší a nejnižší zjištěnou mírou využívání služeb neziskových organizací, komerčních firem a zprostředkovatelů se pohybovaly kolem 10 %.

Graf č. 19 **Preference subjektů/institucí ze strany CTZ při hledání vybraných forem podpory a pomoci, v % (N=347)**

Zdroj: autoři

Z uvedených forem pomoci a podpory CTZ se respondenti obraceli na nestátní neziskové organizace (dále jen NNO) a instituce veřejné správy (tj. škola, městský úřad apod.) zejména při **studiu českého jazyka** - viz graf č. 20. Na NNO plus instituce veřejné správy se v případě studia češtiny obracelo celkem 41 % respondentů, pomoc u zprostředkovatelů a komerčních firem hledalo celkem 14 % z nich. Téměř čtvrtina dotázaných (22 %) hledala pomoc či podporu s výukou češtiny jinde (např. u rodiny a přátel - 11 %, prostřednictvím sociálních kontaktů s Čechy, kolegy a blíže nespecifikovaní známí - 10 %, individuálně pak u psychologa, učitele, tlumočnicka nebo formou samostudia), 23 % respondentů na tuto otázku odpověď neuvědlo.

Naopak, v případě využívání pomoci a podpory v oblasti **tlumočení** mezi CTZ, podíl NNO a institucí veřejné správy poměrně razantně klesl (20 %), a to právě ve prospěch zprostředkovatelů a komerčních firem (26 %). Více než čtvrtina respondentů

využívala jiný způsob podpory a pomoci při tlumočení (např. rodina, síť přátel, kolegů z práce¹⁴⁴), 23 % respondentů odpověď neuvedlo.

Podíl zprostředkovatelů na naplňování potřeb pomoci a podpory u CTZ opět rostl v případě **vyřizování povolení k pobytu** (15 %). V tomto případě posílil ovšem i podíl institucí veřejné správy, pravděpodobně na základě rozvoje poradenské činnosti zejména Odboru azylové a migrační politiky MV ČR (34 % - viz kvalitativní část výzkumu).

Poradenská činnost OAMP byla respondenty hodnocena jako dostačující. Využívány byly zejména:

- internetové informační stránky (zejména MV ČR www.mvcr.cz)
- telefonické informační linky OAMP MV ČR

Naopak, neuspokojivě byla respondenty hodnocena slabá až nedostatečná informační propagace asistenčních služeb mezi CTZ a nedostatečná spolupráce s překladateli, kteří by byli CTZ k dispozici.

M30UKR „Služby OAMP se časem lepší, podmínky jsou ale přísnější. Víím, že málo cizinců kouká na ty stránky OAMP, jednodušší je zaplatit někomu peníze, protože dřív byl problém od nich získat nějakou informaci.“

Ž52RUS „Málo cizinců, kteří by tuto pomoc potřebovali, o ní vědí (neziskovky, centra pro cizince). Na OAMP nejsou špatní, ale nerozumí cizí řeči, nechtějí se potom bavit.“

Ž44UKR „Já už přes internet všechno zjistila sama (pozn. náležitosti potřebné k žádosti o trvalý pobyt) a vyčetla to tam, protože na stránkách Ministerstva vnitra se to dá vyčíst, když zadáš co a jak, tak to všechno vyjde.“

I v případě hledání pomoci a podpory při vyřizování povolení k pobytu se respondenti poměrně často obraceli na svoji rodinu,¹⁴⁵ síť přátel a známých, na krajany apod. (celkem 26 %). Na základě největšího podílu uvedených konkrétních odpovědí na tuto otázku lze předpokládat, že CTZ nejčastěji hledají pomoc či radu právě při vyřizování záležitostí kolem jejich povolení k pobytu v ČR, což do jisté míry souvisí jak s komplikovaností migrační a pobytové politiky ČR, tak s administrativní náročností samotného procesu vyřizování. Obdobně je tomu i v případě využívání poradenství při povolení k pobytu za účelem sloučení rodiny.

- **Z výpovědí respondentů vyplývá, že za poradenství a vyřizování žádostí o sloučení rodin uhradili zprostředkovatelům 200 eur v roce 2010 a 30 až 35 tisíc Kč (cca 1 400 eur) v roce 2012. Dále z výpovědí vyplývá, že poplatek za pomoc se slučováním rodiny je zprostředkovatelům hrazen formou zálohy a následného doplatku v případě, že proces sloučení proběhl úspěšně.**

Ž24UKR „Manžel měl známou Ukrajinu, byla to zprostředkovatelka. Ta mu občas pomáhala s doklady a on jí za to platil. Když platil za sloučení rodiny, tak to bylo kolem 2 tisíc eur. V roce 2010 to sloučení začal dělat. Trvalo to rok. Něco tam (myšleno z uhrazené ceny) jsou úplatky a něco za doklady.“

Ž43VIET „Jak žena uvedla, cena za sloučení dítěte (sloučení bylo zahájeno v roce 2012 a dokončeno 2013), které bude v ČR studovat, je levnější.“

¹⁴⁴ Mezi státními příslušníky Vietnamu byla v případě řešení hledání podpory a pomoci při tlumočení zaznamenána méně častá orientace na rodinu, naopak více hledali pomoc mezi blíže nespecifikovanými tlumočníky, krajany s delším pobytem v ČR apod.

¹⁴⁵ Zejména u Vietnamců lze konstatovat opět vyšší koncentraci na síť blíže nespecifikovaných známých než na rodinu.

- **Sloučení stálo spoustu peněz (20 tisíc Kč letenky, 3 tisíc Kč úřady v Hanoji, české úřady 5 000 Kč (pojištění, finanční úřad, OAMP, různá potvrzení, provize pro zprostředkovatele která se pohybuje v rozmezí od 2 tisíc do 5 tisíc Kč). Podle respondentky vyjde sloučení na cca 30 až 35 tisíc Kč, někdy možná i víc, záleží na případu a rychlosti řešení."**

Ž46UKR „O sloučení manžela jsem se pokoušela už dvakrát (poprvé v roce 2012, podruhé v roce 2013). Pokaždé jsem využila pomoc zprostředkovatele a zaplatila jsem vždy 500 eur, ale byla to jenom záloha. Zprostředkovatel mi řekl, že pokud by to prošlo, tak budu muset ještě dopláct."

Jak již bylo konstatováno výše (viz kapitola 3.3), poměrně palčivou otázkou, nikoliv pouze posledního období, zůstává **zdravotní pojištění cizinců z třetích zemí**. Na základě výsledků výzkumů lze konstatovat, že nezanedbatelná část respondentů řešila svoje zdravotní pojištění společně se zprostředkovateli a komerčními firmami (celkem 19 %), pouze 5 % respondentů se v tomto případě obrátilo na NNO, čtvrtina hledala radu u institucí veřejného sektoru. Téměř třetina (30 %) na tuto otázku odpověď neuvedla.

Ž43VIET - sloučení syna - jeho pojištění určil zprostředkovatel, který zajišťoval proces slučování, na základě blíže nespecifikované „výhodnosti“, syn má jiné pojištění než všichni členové rodiny, které uzavírala sama respondentka a byla na to hrdá. V případě pojištění syna se přizpůsobila doporučení zprostředkovatele.

„Syna letos pojistil zprostředkovatel u Slavia. Nevím vůbec proč, ale prý je to výhodné."

Podíl komerčních firem a zprostředkovatelů byl poměrně velký i v rámci **právního poradenství**, na tyto subjekty se obracelo až 20 % respondentů. Pozitivním zjištěním je - v porovnání s hledáním právního poradenství u zprostředkovatelů - skutečnost, že 7 % respondentů hledalo radu či pomoc z oblasti práva u NNO.

- **Respondenti získávali za poslední rok více informací o existenci a možnosti využití asistenčních služeb (především právního rázu) velmi často na základě principu přenosu „dobré reference a doporučení“ od svých přátel z řad CTZ, kteří služby v minulosti již úspěšně využili.**

Ž52RUS Dvakrát jí poradili a pomohli v Berkatu, v roce 2012. Dozvěděla se o nich náhodně od kamarádky, vůbec předtím netušila, že něco takového, v takové kvalitě a zadarmo tady v ČR existuje. V Berkatu jí pomohli při vyřizování pasu, mluvili s ní rusky, všemu rozuměla, kluk (pozn. pracovník Berkatu) od nich všechno a dobře vyřešil.

Ž47UKR „Nikam jinam než na charitu nechodím, pomohli ještě s odvoláním, když mi zamítli příspěvek na péči o syna."

Na základě výše vyhodnocených otázek dotazníku, zaměřených na formu, frekvenci využívání a hledání pomoci a podpory u jednotlivých subjektů ze strany CTZ, lze konstatovat, že respondenti nejméně často vyhledali pomoc či podporu psychologa či jiného odborníka. Z dat uvedených v grafu č. 20 vyplývá, že pomoc či podporu při vztahových problémech hledala téměř čtvrtina respondentů (22 %), přičemž tyto problémy řešila zejména s rodinou a svými přáteli. Tlak problematického vývoje ekonomiky nejen v ČR, negativní vývoj v zadlužování nejen CTZ a jejich rodin, ale i příslušníků majority, s velkou pravděpodobností najde odezvu ve vyšším zatížení rodinných vztahů. Je proto důležité, aby zejména v mnohých oblastech izolovaní cizinci z třetích zemí byli včas a dobře informováni o možnosti využívání odborné pomoci psychologů poskytované v rámci asistenčních služeb pro CTZ. V současné době bohužel přetrvává nízká informovanost CTZ o možnostech využívání této pomoci.

Ž51VIET Respondentka má velké problémy s manželem (slovenský státní příslušník), který je notorickým alkoholikem. Má pocit, že danou situaci je potřebné řešit s psychologem. V rámci asistenčních služeb by ráda vyhledala manželskou poradnu, ale neví na koho se obrátit.

Hodnocením preference výběru subjektů nabízejících službu či pomoc CTZ ze strany respondentů byla zaznamenána poměrně výrazná diferenciaci z hlediska regionálního členění.¹⁴⁶ V porovnání se situací v Praze byla vyšší frekvence využívání komerčních subjektů a zprostředkovatelů respondenty výzkumu zaznamenána v těchto případech:

- tlumočnické služby (Brno, Karlovy Vary, Ostrava)¹⁴⁷;
- vyřízení povolení k pobytu (Brno);
- poradenství při povolení k pobytu (Brno, Karlovy Vary);
- pomoc s hledáním práce (Brno);
- pomoc s vyřízením zdravotního pojištění (Brno);
- pomoc s právním poradenstvím (Brno, Karlovy Vary).

Na základě genderového třídění lze konstatovat, že muži hledají pomoc či radu u komerčních subjektů či zprostředkovatelů zejména při hledání práce (muži: 19 %: ženy 12 %) a orientaci v běžném životě (muži 14 %: ženy 6 %). Zohledněním v kontextu uvedeného stávajícího ekonomického vývoje a situace na trhu práce migrantů (např. ztráta pracovních příležitostí v typicky mužských odvětvích, jakým je např. stavebnictví) lze vyslovit předpoklad o zvýšené nejistotě v postavení mužů-migrantů, a to nejen na trhu práce, ale i ve společnosti jako takové. Detailnější rozbor v tomto směru ovšem sledovaná data neumožňují.

V rámci hloubkových rozhovorů byly identifikovány některé významné okolnosti týkající se způsobů navázání spolupráce CTZ se zprostředkovateli, využívání jejich služeb a hodnocení těchto služeb ze strany respondentů.

- **Do vlivu zprostředkovatelů se dostali někteří respondenti ještě v zemi původu před samotným příjezdem do ČR.**

M38VIET V době úvah o emigraci učil ve Vietnamu sestru jednoho významného (úspěšného) podnikatele v ČR. Přes tento kanál získal informaci, že mu kdosi (pozn. zprostředkovatel) za 6 000 USD zařídí cestu do ČR. Právě tyto známosti umožnily, že tuto sumu peněz mohl splácet až po příchodu do ČR

- **Někteří z respondentů deklarovali, že během svého pobytu v ČR využili služby zprostředkovatelů při shánění práce. Jiní zprostředkovatele stále využívali a chtěli využívat, ale nabídka práce byla omezena.**

M38VIET Vietnamci prý hledají nakonec pomoc jen u Vietnamců. Toto místo k prodeji a zároveň k bydlení mu vybrali Vietnamci.

M27VIET Naléhal stále více na kamarády, aby mu pomohli. Dostal kontakty na příležitostné zprostředkovatele práce pro Vietnamce. Například v roce 2011 dostal práci na 8 měsíců ve výrobě kuřat. Přiznal, že mu to doporučili jeho kamarádi, ale vše zařídila Vietnamská zprostředkovatelská firma (dich vu).

Ž49UKR Manželovi doporučil nějaký známý ukrajinskou zprostředkovatelskou firmu. Přes ní získal informace, aby odjel nejprve na zkoušku na turistické vízum. Obešel doporučené možnosti k práci a vyzkoušel si to (brigádně). Dostal slib, že bude zaměstnán, až mu zprostředkovatelská firma vyřídí všechny potřebné dokumenty včetně víz, pracovního povolení atd.

¹⁴⁶ Dotazníkové šetření probíhalo ve čtyřech velkých městech ČR: Praha, Karlovy Vary, Ostrava a Brno.

¹⁴⁷ V případě Ostravy a Karlových Varů počet respondentů nedosáhl 50, tudíž je uváděno pouze celkové vyhodnocení srovnání podle měst.

Respondentka by teď zprostředkovatele také využívala, kdyby bylo co využívat. Má dojem, že jí nikdo práci nezprostředkuje. Bude dál sama obcházet obchody a ptát se, zda ji mohou zaměstnat.

M38RUS „Ano, zprostředkovatele bych využil, protože jinak to nejde. Jinak já práci nedostanu. Teď jsem nemocen, tak to nejde jinak? Všechno tak děláš na černo... Teď se platí 80 Kč/h, kdo jak se domluví.“

Ž43VIET Kdysi byly služby zprostředkovatele dost drahé, dnes si účtují cca 500 Kč/den. S pomocí zprostředkovatele je spokojena.

Ž44UKR „Co se týkalo práce, tak to jsem zařizovala dřív přes zprostředkovatele, s ním to bylo taky obtížné, ale jinak to nešlo.“

„Zprostředkovateli drží práci hlavně pro ty, co u nich léta, léta, pro ty vždycky něco najdou, ale ostatní nemají práci pravidelně. Je to horší, než to bylo, ale ještě není tak zle.“

- **Respondenti popisovali své zkušenosti se službami zprostředkovatelů spíše negativně. Negativní zkušenosti se týkaly finančních záležitostí spojených se zprostředkováním práce, dále vymanění se ze závislosti na zprostředkovateli a podvodného jednání zprostředkovatelů.**

M38VIET Platil vietnamským zprostředkovatelům. Bylo to dost peněz. Není to vůbec výhodné, ale jak řekl, v jeho situaci žádná dobrá rada neexistovala a neexistuje.

M27VIET Platil vietnamským zprostředkovatelům tím, že mu dávali jen část mzdy.

Ž34UKR Několik jejích známých se prý do ČR dostalo prostřednictvím různých pracovních agentur, s nimiž pak měli mnohdy potíže (především finančního charakteru).

Ž52RUS Na začátku jí pomáhali zprostředkovatelé, ale byli strašně drahé. Vymanit z jejich vlivu se jí povedlo, až když se osamostatnila a začala pracovat sama na sebe. Měla problémy se zprostředkovatelkou, která dlouhodobě za ní neplatila sociální a zdravotní odvody. Zprostředkovatelka za její práci inkasovala v letech cca 2008 až 2009 až 200 Kč/hod., jí ovšem dávala pouze 60 Kč, odvody však za ní neplatila, lhala, že platí. Za vymanění z vlivu zprostředkovatelky jí musela zaplatit 15 tisíc korun.

Ž44UKR „Mě jednou zprostředkovatel nezaplatil 5 000 Kč, tak jsem od něj odešla a od té doby si práci zařizuji sama. Jsem ale vedená u jednoho zprostředkovatele ve firmě jako jednatelka, už pět let. Ve skutečnosti tam nepracuji. Vyřizuje za mě všechny věci (pozn. povolení k pobytu atd.) Nejdřív jsem u něj (pozn. zprostředkovatel) byla vedená jako společník a potom jako jednatel. Jako jednatel jsem teď vedená dva roky. V jedné firmě je 11 jednatelů včetně mě. To nejsou všichni lidi, on má takhle 12 firem. Někde je osm jednatelů, někde deset, prostě takhle. Řeknu to tak, má účetního, který je moc chytrý, ten sedí v kanceláři a fakticky vede všechny ty firmy. V každé té firmě je jeden jako šéf, který skutečně práci dělá. Prostě, když má 12 firem, tak má 12 lidí, kteří skutečně práci dělají a k tomu má toho účetního, který dělá administrativu. Ostatní tam ve skutečnosti vůbec nepracují. Nejsem se zprostředkovatelem spokojená, dělá mi naschvály. Chtěla bych se od něj co nejdříve dostat pryč. On (pozn. zprostředkovatel) zařizuje jenom papíry (pozn. povolení k pobytu atd.). Nic jiného, jenom to. Tak že se na něj obračejí zase zprostředkovatelé, kteří jinak zařizují jenom práci, ale ne papíry (pozn. povolení k pobytu atd.)“

Ž46UKR „Byl tam taky náš zprostředkovatel jako z Ukrajiny, který zařizoval práci, a já začala tam dělat, ale já byla na něm nezávislá, protože jsem měla doklady a měla jsem i živnosták. Ostatní, kterým zařizoval doklady, tak na něj museli dělat a kdyby od něj odešli, tak by jim hned zrušil vízum. Stejně mi zprostředkovatel ještě bral peníze, já nevím za co. Nám ten zprostředkovatel platil 60 Kč/ hodinu, ale ten Němec mu platil za každého 80/hodinu a krom toho mi strhnul ještě tři tisíce každý měsíc a vůbec nevím za co, prostě si to vzal. Přitom za mě nic neplatil, já sama musela všechno zaplatit, to sociální a tak. Tam jsem dělala rok a potom jsem požádala zprostředkovatele, aby mi přidal 5 Kč/hodinu a on řekl, že ne, tak jsem odešla.“

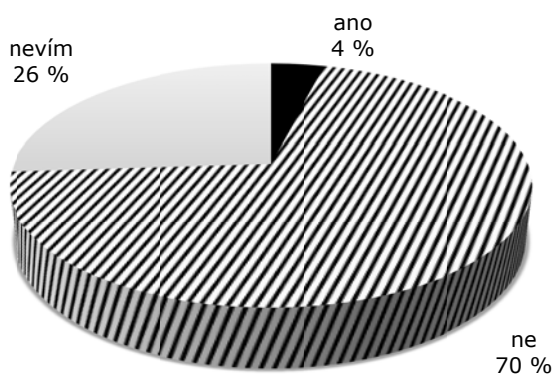
3.4.4 Návrhy a doporučení CTZ pro další rozvoj asistenčních služeb v ČR

Q43 Postrádáte v současnosti nějaký typ pomoci či služeb pro cizince žijící v ČR?

V závěrečné části dotazníku věnované asistenčním službám pro cizince z třetích zemí byl vymezen prostor tří otázek pro vyjádření postřehů a návrhů dalšího rozvoje pomoci a podpory cizinců, tj. rozvoje služeb pro cizince. Více než dvě třetiny respondentů (70 %) v současnosti nepostrádaly žádný typ pomoci či služeb pro cizince a přibližně čtvrtina se k této otázce neuměla vyjádřit. Pouze 4 % dotázaných (tj. 13

osob) uvedla, že jim určitý typ pomoci chybí, a v dotazníku dále specifikovali podněty pro další rozvoj tzv. asistenčních služeb pro CTZ dle vlastních představ a potřeb - viz graf č. 20.

Graf č. 20 **Postrádáte v současnosti nějaký typ pomoci či služeb pro cizince žijící v ČR, v % (N=347)**

Zdroj: autoři

Q44 Uvedte, prosím, konkrétní problém, se kterým si neumíte poradit Vy sám/sama a potřeboval/a byste v tomto směru pomoc či radu?

Q45 Uvedte, prosím, kdo (např. která osoba či instituce/organizace) by Vám měl tuto radu či pomoc zajistit?

Respondenti v dotazníkovém šetření využili prostor pro vyjádření svých návrhů dalšího možného rozvoje asistenčních služeb pro CTZ pouze ve velmi omezené míře, ačkoliv zde byl pro tyto podněty vymezen poměrně široký prostor (respondenti mohli na každou z těchto otázek uvést až tři odpovědi). Z vyjádření respondentů vyplynuly tyto skutečnosti:

3. Asistenční služby

Tabulka č. 29 **Konkrétní problémy, při jejichž řešení by CTZ potřeboval pomoc či radu, a subjekty, které by měly tyto služby poskytnout**

<i>Q44 Uvedte, prosím, konkrétní problém, se kterým si neumíte poradit Vy sám/sama a potřebovala byste v tomto směru pomoc či radu? (N = 13)</i>	<i>Q45 Uvedte, prosím, kdo (např. která osoba či instituce/organizace) by Vám měl tuto radu či pomoc zajistit? (N = 7)</i>	<i>státní příslušnost</i>
více tlumočnicků		Vietnam
zřídit centra Vietnamců		Vietnam
právní pomoc	vietnamština - překlady na úřadech zase s placeným překladatelem	Vietnam
podnikání	vietnamština - překlady na úřadech zase s placeným překladatelem	Vietnam
zdravotní ošetření	vietnamština - překlady na úřadech zase s placeným překladatelem	Vietnam
policie	vietnamština - překlady na úřadech zase s placeným překladatelem	Vietnam
informace k vyřízení trvalého pobytu	„cizinecká policie“*	Ukrajina
možnost rekvalifikace	instituce státní správy	Ukrajina
portál pracovních příležitostí	úřad práce	Ukrajina
bydlení vs. trvalé bydliště	nezisková státní organizace	Ukrajina
lepší práce	úřad práce	Vietnam
uznání vzdělání	státní úřad	Ukrajina
ukrajinský doktor, který rozumí Ukrajincům	-	Ukrajina
zábavný podnik	kino	Vietnam
sloučení rodiny - matky	-	Ukrajina
najít práci	úřad práce pro cizince	Ukrajina

* „cizinecká policie“ = OAMP MV ČR

Připomínky respondentů však vzhledem k jejich nízké informovanosti nereflektují aktuální nabídku již poskytovaných služeb ze strany všech zainteresovaných subjektů. Další postřehy pro rozvoj pomoci či služeb pro cizince přineslo kvalitativní šetření výzkumu:

zejména:

- rozšíření informovanosti o existenci asistenčních služeb, resp. služeb pro cizince mezi CTZ pobývajícími v ČR;
- rozšíření působení a spolupráce překladatelů v rámci nabízených asistenčních služeb pro CTZ poskytovaných neziskovými organizacemi;
- efektivní využívání principu přenosu „dobré reference“ mezi CTZ při rozšiřování povědomí o nabízených asistenčních službách mezi CTZ;

dále:

- pomoc při uplatnění na trhu práce;
- umožnění dalšího vzdělávání;
- vysvětlení právního a institucionálního rámce fungování ČR;
- rozšíření poskytované zdravotní péče komerčního zdravotního pojištění;
- zkvalitnění jazykových kurzů;
- jazykové kurzy zdarma i v Praze;
- více sociálních pracovníků;
- rozšíření vzájemné spolupráce mezi organizacemi pracujícími s CTZ.

Ž47UKR Přestože navštěvovala nízkoprahové jazykové kurzy pro cizince CIC (www.cicpraha.cz), žádné informace o asistenčních službách a neziskových organizacích se nedověděla.

- rozšíření poboček do dalších velkých měst

M38RUS „Tak kdysi dojížděli OPU z Prahy, teď mají pobočku tady, takže jsou tu celý týden...asi bych tam mohl zajít. Předtím to byla potíže, teď můžu kdykoliv...”

Informace o existenci asistenčních služeb pro cizince mezi CTZ pobývajícími v ČR se šíří poměrně obtížně. Zkušenosti cizinců se subjekty poskytujícími služby pro cizince jsou poměrně variabilní a v mnoha ohledech závislé na konkrétních očekáváních cizinců. V případě, že jsou tato očekávání nerealná (např. legislativní či finanční problémy při slučování rodin, řešení zadluženosti, finanční půjčky, problémy v podnikání apod.), roste předpoklad, že se při usilovnějším hledání řešení svého problému obrátí na zprostředkovatele či komerční služby poskytující placené služby pro cizince.

- **Respondenti často projevovali jakousi “slepou důvěru” ve vyšší úspěšnost zprostředkovatelů při řešení jejich problému, a to především z důvodu jazykové bariéry a neznalosti legislativy. U těchto respondentů se projevovala “závislost” na zprostředkovatelích a neochota uplatnit osobní přístup při řešení vlastních problémů.**

Ž46UKR „Bez zprostředkovatele bych se do sloučení manžela nikdy nepustila, povolení jsem schopná zařídit sama, ale zprostředkovatel má informace a ví co a jak udělat.”

3.4.5 Vybrané příčiny nedostatečného využívání asistenčních služeb cizinci z třetích zemí z pohledu odbornic zastupujících organizace poskytující asistenční služby CTZ v Praze

S cílem postihnout téma povědomí CTZ o asistenčních službách a jejich využívání přesněji uvádíme na závěr této kapitoly osobní stanoviska odbornic zastupujících Konsorcium nevládních neziskových organizací pracujících s migranty v ČR (<http://www.konsorcium-nno.cz>) - paní Mgr. Eleny Tulupové a paní Bc. Markéty Foltýnkové (v uvedeném pořadí). Dále následuje výčet respondentkami uvedených příčin, k nimž jsou v textu doslovně citována odpovídající vyjádření respondentek.

Odpovědi získané od obou respondentek se v některých bodech překrývají jak mezi sebou, tak s dalšími poznatky, které vyplynuly z vyhodnocení stávající literatury, kvantitativního empirického šetření a především kvalitativního empirického šetření. V následujícím textu ale byly i překrývající se poznatky ponechány, a to proto, že byly nahlíženy z odlišné perspektivy a umožnily nahlédnout odlišné aspekty a souvislosti, než tomu bylo v případě druhé dotázané respondentky, respektive v případě poznatků získaných dalšími postupy použitými při tomto výzkumu.

Příčiny malého využívání asistenčních služeb mezi cizinci¹⁴⁸

(Mgr. Elena Tulupová)

- **Přístup CTZ k informacím je před příjezdem do ČR omezený a v zemi původu a v mateřském jazyce CTZ jsou dostupná zpravidla jen komerční sdělení.**

„Omezený přístup k informacím a sdělení před příjezdem do ČR (na zastupitelských úřadech apod.)

Při hledání informací o České republice v ruštině na internetu lze narazit na četné reklamy firem, které pomáhají v České republice založit podnikání a vyřídit víza. Tyto informace ale jsou na internetu skoro jediným zdrojem informací o České republice v ruštině. Dalším zdrojem jsou internetová fóra v ruském jazyce např. www.qid.cz. Informace o neziskových organizacích se ale v diskusních příspěvcích na těchto fórech objevují jen velmi zřídka. Kromě toho jsem se setkala s tím, že když jsme začali rozšiřovat informace o aktivitách NNO, začali někteří účastníci diskusí (předpokládám, že majitelé těch firem) všechny informace zpochybňovat a shazovat tvrzeními, že je to k ničemu a že NNO jsou založené jen kvůli čerpání peněz z EU nebo že zneužívají plateb daňových poplatníků včetně cizinců samotných.“

- **Zastupitelské úřady zemí, jejichž občany CTZ jsou, neposkytují těmto osobám potřebnou podporu.**

„Ambasády spolupracují docela neochotně, ochrana práv jejich občanů zřejmě pro ně není prioritou.“

- **Samotnou existenci, natožpak kapacity neziskového sektoru, si CTZ nedovedou představit. Nedovedou si představit, že jim může být zdarma poskytnuta odpovídající pomoc.**

„Určitě nejdůležitějším důvodem je skutečnost, že migranti si na základě zkušeností ze země původu vůbec nejsou schopni představit, že podobné služby existují (což byl i můj případ¹⁴⁹). I pokud by nějaký inzerát viděli, tak by ho nejspíš ani nezaznamenali, považovali by ho za reklamu firem. Myslím že "vzdělanější" migranti také „více slyší na“ informace o vzdělávacích aktivitách - rekvalifikačních kurzech apod. než na "klasické" sociální nebo právní poradenství, i kdyby to potřebovali. Případně se domnívají, že služby jsou určené pro uprchlíky a mají strach, že kdyby se na NNO obraceli "normální" migranti, tak by na to bylo pohlíženo jako na zneužití. Důležitá je také představa, že v NNO pracují jen aktivisté, kteří nemohou poskytnout odbornou pomoc. Malé využívání služeb NNO může souviset také s tím, že migrant má strach obrátit se na organizaci proto, že by pak mohl zjistit, že je ještě ve svízelnější situaci, než si doposud myslel – pro tyto obavy raději nevyhledává žádnou odbornou pomoc a raději dál setrvává v situaci, kdy neví, jak závažnou situaci nebo problém zakouší. Pokud se takový cizinec ocitne v opravdu krizové situaci, většinou jej napadne maximálně to, že se obrátí na nějakou světoznámou organizaci např. Červený kříž. V té mu ale mohou říci (případ jedné zprostředkovatelky), že mají dost Čechů, kterým musejí pomáhat a cizinci se nezabývají (a nedoporučí přitom žádné organizace, které by cizinci mohli pomoci).“

- **CTZ si nedovedou představit, že jim mohou pomoc poskytnout i veřejné instituce, které se primárně nezaměřují na CTZ.**

„Rusové a Ukrajinci nepředpokládají, že by na některých místech (nemocnice, úřady) mohli získat pomoc. V jejich zemi původu byli zvyklí na těchto místech na velmi hrubé zacházení, mnohem horší než v ČR. Bohužel jedním z prvních míst kde se ocitnou v ČR je cizinecká policie a pobočky OAMP, kde je nepřetržitě závažným způsobem popírána důstojnost cizinců, nehledě na věk, vzdělání, kvalifikaci apod. To vzbuzuje nedůvěru vůči jakýmkoliv organizacím v ČR.“

- **Není dostatek informačních materiálů pro CTZ, které by byly CTZ srozumitelné, kvalita překladů je nízká. V informačních materiálech jsou používána označení, kterým CTZ nemusejí rozumět.**

„Nedostatek materiálů v pochopitelných jazykových verzích.“

K této problematice patří i dost zajímavý fenomén nízké kvality překladu občas i od profesionálních překladatelů, takže některé materiály v ruštině a vietnamštině mají dost pochybnou kvalitu.“

„Jazyk materiálů NNO není migrantům srozumitelný (ne každý hned pochopí, co znamenají pojmy sociální poradenství nebo asistenční služby).“

¹⁴⁸ Respondentka uvedla, že se zaměřila především na příčiny příznačné pro občany Ukrajiny a Ruské federace.

¹⁴⁹ Paní Mgr. Elena Tulupová je občankou Ruské federace.

- **PR aktivity organizací nejsou dostatečně zacíleny do míst, kde se shromažďují cizinci.**

„Nedostatečná PR v místech, kde cizinci pobývají, kanceláře NNO jsou málo viditelné na rozdíl od například kanceláří agentů prodávajících pojištění.“

- **I informace o NNO získávají CTZ od zprostředkovatelů, případně zobecňují různé předchozí (více či méně relevantní) zkušenosti. Jejich informace tak jsou velice často stereotypní, negativní, nepřesné nebo i záměrně zkreslené. Nabytá představa o možnostech podpory a pomoci, které mohou NNO nabídnout, CTZ odrazuje od jejich využívání.**

„Odkázanost na zprostředkovatele a víra v to, že jakákoliv pomoc je v ČR poskytována za peníze. Migranti mají rozsáhlé zkušenosti s tím, že byli podvedeni jejich spoluobčany. Předpokládají ale, že u Čechů bude podvodné jednání ještě častější.“

- **Kontakt na NNO jsou CTZ schopny zprostředkovat zpravidla jen organizace nebo instituce zaměřující na poskytování podpory a pomoci právě těmto osobám. Jiné organizace a instituce disponují jen minimálními znalostmi v této oblasti.**

„Malé povědomí českých zaměstnavatelů, nemocnic, odborů apod. o činnosti NNO pomáhajících migrantům.“

- **Projektové financování činnosti NNO má některé negativní dopady na nabídku služeb pro CTZ (zaměření na určité cílové skupiny, ne na všechny CTZ, krátkodobost některých projektů).**

„Zaměření některých služeb NNO jen na určité skupiny migrantů kvůli projektovému financování (jenom z Prahy, jen z regionu, jen z třetích zemí apod.), zároveň nynější systém financování NNO je nastaven tak, že nepodporuje udržitelnost služeb (krátkodobé projekty).“

- **Specializace služeb NNO pouze na určitou oblast a rozdělení agend mezi různé pracovníky mohou snižovat atraktivitu těchto služeb oproti službám nabízeným zprostředkovateli, kteří mohou služby poskytovat pružněji a být pro CTZ více „srozumitelní“.**

„NNO neposkytují „komplexní“ služby, jak to dělají komerční agenti - migrant musí za právníkem kvůli vízu, pak za sociálním pracovníkem kvůli bydlení, pak do jiné NNO kvůli škole apod. NNO často chybí propojení a znalost navazujících služeb jiných organizací.“

Faktory ovlivňující využívání asistenčních služeb pro cizince v Praze¹⁵⁰

(Bc. Markéta Foltýnková)

- **Nábor pracovních migrantů do ČR se zaměřuje na osoby, které patrně budou informace poskytované agenturami či zprostředkovateli vnímat jako dostačující pro pobyt v nové zemi a budou jim důvěřovat. Budou tak vyvíjet jen velmi malé úsilí o získání informací z jiných zdrojů a patrně se u nich vyvine informační závislost na zprostředkovateli a budou v mnohém odkázáni na jeho služby.**

„Lokality nábory v zemích jsou vybírány cíleně - osoby s nízkou gramotností, lokality s vysokou nezaměstnaností.“

„Polopřátelské/důvěrnější vztahy se zprostředkovateli, kteří poskytují informaci o "zemi snů" - lživé informace o práci, výdělku, pracovní smlouvě, zákonech v zemi, kam přijedou - někdy kontakt s těmito osobami i zde - stále se posunující termíny výplat, ale sliby, že dojde k vyplacení 500 000 na konci měsíce, roku.“

¹⁵⁰ Respondentka uvedla, že dále uváděné poznatky se opíraly o vlastní zkušenosti a o zkušenosti získané od pracovníků navazujících organizací (patrně myšlena návaznost na činnost organizace, kterou respondentka zastupovala), které poskytují pomoc obchodovaným osobám. V této souvislosti následně jmenovitě uvedla tyto organizace: Arcidiecézní charita - Plzeňský kraj, Komunitní centrum pro cizince Plzeň, Správa uprchlických zařízení, Klub Hanoj. **V případě všech dále uváděných poznatků je nutné zdůraznit, že se týkají především situace obchodovaných osob, jíž se věnuje organizace, ve které respondentka působí. Některé uvedené poznatky ale přirozeně mohou mít i obecnější platnost.**

- **Zprostředkovatelé předávají cizincům spíše informace, na základě nichž si lze o nestátních neziskových organizacích vytvořit spíše negativní obraz nebo posilují v CTZ negativní stanoviska k těmto organizacím.**

„negativní reference o NNO mezi zprostředkovateli, které předávají svým klientům“

- **CTZ si nedovedou představit, že zdarma jim může být poskytnuta odpovídající pomoc.**

„Služby NNO zdarma – a priori nedůvěra (nevstupují do kontaktu NNO jako s první institucí, za cestu do ČR i poté zde využívají různé služby, které jsou zvyklí platit a nevdají jim, že nemohou ověřit průběh – i zde dostávají informace zcela zkreslené - lhůty, rizika, zákonné povinnosti – věří tomu, co se dozví.“

- **Agentury a zvláště pak různé kriminální struktury se snaží zamezit CTZ v získání informací z jiných zdrojů, mohou na ně v tomto směru také vyvíjet značný nátlak a vydírat je.**

„Kontrola agentur nebo mafiánů [rozuměj kontrola cizinců prováděná agenturami nebo kriminálními strukturami] je všudypřítomná [poznatek se týká primárně obchodovaných osob, u dalších CTZ patrně bude méně častý, ale ani v tomto případě nelze tuto možnost zcela vyloučit] – lidé jsou vydírání a je jim vyhrožováno, že pokud svou situaci budou řešit s dalšími, nedostanou mzdu, bude ohrožena jejich rodina doma atp.“

- **Využívání služeb brání jazyková bariéra, služeb tlumočnicků mohou CTZ využívat jen po domluvě, organizace poskytující služby CTZ je trvale nezaměstnávají, zejména z důvodu vyšších nákladů a nedostatku bilingvních pracovníků s odpovídajícím vzděláním.**

„Neznalost českého jazyka – mnoho organizací má možnost využít tlumočnicka při domluvené schůzce, SOS telefony mají často čeští pracovníci (když klient zavolá, nedorozumí se) – dáno zejména nákladem na dalšího pracovníka bilingvního, kterých je nedostatek s kvalifikovaným vzděláním.“

- **CTZ se na organizace poskytující asistenční služby velmi často obracejí až v situacích, které je velmi obtížné řešit. Předpokládají přitom, že jejich situaci jim pomůže vyřešit jedna osoba během jedné nebo několika málo schůzek. Řešení problémů, kvůli kterým pomoc vyhledali, ale zpravidla vyžaduje soustavnější práci a popsané očekávání není realistické. To si někteří CTZ neuvědomují a jsou zaskočení tím, že hledání řešení jejich problémů je obtížné a zdlouhavé a že vyžaduje spolupráci více osob. Cizince, kteří do kontaktu s organizací vstupovali s přesvědčením, že bezplatně poskytované služby jim nemohou pomoci,¹⁵¹ může tato zkušenost v jejich přesvědčení utvrdovat.**

„Příklady dobré praxe vs. multiproblémové situace – reference NNO nejsou moc skvělé, klient přichází často velmi pozdě a situaci není jednoduché rozklíčovat – někdy je potřeba více setkání a zapojení více pracovníků (právník, tlumočnick, soc. prac.) klienta toto vyděsí – je zvyklý jednat s jedním člověkem, bohužel také často očekává výsledky okamžitě, což při našem soudním a správním aparátu není tak jednoduché (např. když už se odhodlá k podání trestního oznámení – než je agentura/jednatel odsouzen trvá to často několik měsíců či let).“

- **Úspěšné intervence ve prospěch CTZ jsou méně „viditelné“. Mimo jiné i proto, že některé¹⁵² osoby, kterým bylo pomoheno, se již dále nepohybují ve skupině osob, kterých se daná problematika týká nebo týkala.**

„V situacích, kde se podaří intervence případu a pomoc osobě, často následuje návrat do vlasti – nedojde k šíření dobré reference mezi spolupracovníky.“

- **Organizace poskytované specifické skupině obchodovaných osob mezi sebou doposud spolupracují minimálně a nepředávají si informace, jejichž znalost by pracovníkům dalších organizací ulehčila možnost pomoci jejich klientům.**

„Práce s vykořisťovanými cizinci nemá v ČR dlouhou praxi, i samotné NNO spolupracují jen okrajově (na úrovni vedení, ne pracovníků přímé práce) – nedochází k adresnému předávání informací o postupech.“

¹⁵¹ Popřípadě, že organizace, které tyto služby poskytují, nejsou efektivní nebo že mohou stejně „jen“ zprostředkovat kontakt na další osoby či instituce, které teprve CTZ pomohou situaci řešit. V situaci, kdy CTZ potřebnými kontakty nedisponuje, je i poslední uvedená forma pomoci pro CTZ objektivně velmi významná. I přes tento nesporný přínos ale může celkové hodnocení přínosu služby cizincem zastínit to, že se nenaplnila subjektivní a nepřiměřená očekávání CTZ o možnostech poskytovaných služeb.

¹⁵² V případě obchodovaných osob je tato situace v podstatě běžná. Uvedená situace může přirozeně nastat i v případě CTZ obecněji, ale lze předpokládat, že se bude týkat pouze některých osob.

- **Možnosti organizací poskytujících pomoc CTZ věnovat se přímo klientům omezuje značné administrativní zatížení. Z tohoto důvodu mohou organizace CTZ nabídnout méně termínů pro individuální schůzky, vytvářejí se poradníci, popřípadě narůstá čekací doba na vyhovující termín. Tyto situace ale omezují přístup CTZ ke službám a CTZ proto mohou opětovně vyhledávat jiné formy podpory a pomoci (např. (doposud využívané služby zprostředkovatelů).**

„Čekací lhůty a termíny - bohužel k vysokému zatížení administrativy pracovníků (výkazy, intervence, monitorovací zprávy, ...), nemohou pracovat akutně se všemi klienty, ale vzhledem ke kapacitám lidských zdrojů jsou nastaveny poradníci a termíny schůzek, na což příchozí klient není zvyklý a často využije službu jednou a poté se opět vrátí do péče agentury.“

- **Možnosti řešení situace CTZ může komplikovat přetrvávající kontakt CTZ se zprostředkovateli nebo agenturami. Cizinci v takové situaci často informují o své situaci jen zčásti, což možnosti jejího řešení ztěžuje a prodlužuje dobu jejího řešení.**

„osoby, které do NNO přicházejí, už vyčerpali všechny své zdroje a mají mnoho zkušeností se zprostředkovateli a agenturami, i po setkání v NNO situaci se zprostředkovatelem někdy konzultují a informace od NNO jsou popřeny - prodlužuje se tak doba navázání důvěry a klient často informuje jen o části své situace (např. tvrdí, že pracovní smlouva je uzavřena dle platné legislativy, zaměstnavatel platí odvody, nahlásil ho na úřadu práce - a dokud smlouvu samotnou sociální pracovník nevidí, může se pouze domnívat, že smlouva v pořádku není, ale tuto informaci s jistotou klientovi sdělit nemůže.“

- **Rozhodnutí vyhledat pomoc může cizinec odsouvat také proto, že svoji situaci nejprve konzultuje neformálně a doufá, že mu neformální pomoc bude postačovat. Na organizace poskytující pomoc CTZ se tak cizinec obrací až v situaci, kdy je zřejmé, že neformální podpora a pomoc k řešení situace CTZ nedostačuje.**

„V neposlední řadě je to samotná kulturní situace Vietnámců, kde je důležité kolektivní rozhodnutí - čili když přijede skupina osob z jedné vesnice či lokality - i když by jeden nebo dva měli zájem situaci řešit, ostatní doporučí počkat s vyhledáním pomoci až do doby, kdy se situace zhorší, což se někdy dost dlouho posunuje - také se obávají situace své rodiny ve Vietnamu, která se kvůli nim zadlužila a očekávají, že tento dluh (6 000 někdy až 10 000 dolarů) brzy - někdy do roka, dvou splatí“.

- **Informace v cizích jazycích se objevují pouze ve specializovaných materiálech a periodikách. V běžných českých periodikách a především v materiálech distribuovaných místními samosprávami na ně nelze narazit. Cizinci již vědí, že v těchto materiálech nenarazí na informace, které by jim mohly pomoci, a nic je tak nemotivuje, aby tyto materiály četli.**

„Inzerce v periodikách pro majoritu v jazykových mutacích - jako jeden z problémů vnímám také přístup CTZ k informacím jako takový. Cizojazyčná periodika pravidelně překládají články z českých médií (internet, tištěná média) a vydávají dvojjazyčná čísla - na poli českých periodik není toto stále zvyklost, a tedy cizinci s nízkou znalostí českého jazyka, i když dostanou do ruky „katalog sociálních služeb“ nebo jen obyčejný „radniční plátek“, kde jsou třeba i služby pro cizince inzerovány - ale v češtině - tuto informaci nezaregistrují. Aktuálně se snažíme např. v MČ Libuš prosadit jednu stránku časopisu v češtině, ruštině a vietnamštině (stejný text) a narážím na problém označení článku v cizích jazycích na titulní straně - který je redakční radou hodnocen jako rizikový - obávají se reakce seniorského obyvatelstva, tedy články uvnitř čísla v cizích jazycích publikované být mohou - což ale logicky nijak nepřiláká čtenáře-cizince, protože i pokud v minulosti časopis viděl, pamatuje se, že obsah byl jen v českém jazyce.“

- **Někteří CTZ se obrazejí na zprostředkovatele, protože tuto formu podpory vnímají jako prestižnější a může zlepšovat jejich reputaci u dalších cizinců.**

Vietnamci raději využívají zprostředkovatele v oblasti práva, zastupování i za vysoké poplatky - pokud je spor prohrán jménem renomované osoby - v komunitě není tak důležité, že spor byl prohrán, ale jen reputace, že si člověk mohl tohoto právníka dovolit, ho posunuje na žebříčku výše než vyhraný spor se zástupcem NNO.

Stávající podmínky pro činnost organizací poskytujících služby CTZ

(Bc. Markéta Foltýnková)

- **Nízké mzdové ohodnocení pracovníků v organizacích poskytujících služby CTZ a s tím související fluktuace pracovníků představují významnou brzdu rozvoje organizací, případně mohou ohrožovat udržení dosažené kvality u poskytovaných služeb.**

„Výsledky funkčnosti systému nejsou okamžité - u zavádění služeb lze jejich statistiky porovnávat po době 3 - 5 nebo více let - bohužel s ohledem na výši mezd (nízkou) dochází k časté fluktuaci pracovníků a sestavování nových teamů - což výsledky zkresluje. Noví pracovníci díky poptávce klientů jsou velmi rychle zapojeni do práce v terénu a nemají možnost se tolik připravit a vzdělávat (ve srovnání např. s prací v bance, lékařství).“

- **Možnosti hrazení přesčasové práce pracovníků jsou v organizacích velmi ztíženy. Přesčasovou práci nelze řešit ani stanovením vyššího osobního ohodnocení pracovníka při předkládání projektů, protože v takovém případě by byly osobní náklady navržené v projektu považovány za přílišné. Práce přesčas je přitom podle názoru respondentky velmi potřebná.¹⁵³**

„Práce večer a o víkendech - ta je nejvíce potřebná, ale díky zákoníku práce je nutné připlácet mzdy a na takové mzdy nelze v projektech žádat - respektive nebývají 100% podpořeny nebo je vytýkána nesouměrnost rozpočtu.“

- **Postavení pracovníků organizací poskytujících služby pro CTZ není dostatečně vyjasněné, což vytváří problémy při uznávání kvalifikace. Podle respondentky by patrně v tomto směru prospělo nabytí účinnosti zákona o úřednících (konkrétní oblasti, v nichž by tento zákon situaci zlepšil, ale respondentka neuvedla).**

„Zákon o úřednících - malá část osob ze skupin cizinců nebo sociálních pracovníků může dosáhnout na běžnou platovou třídu - vzhledem k absenci ekonomického vzdělání nebo vysokoškolského vzdělání v oboru, který není kvalifikovaný jako uznatelný pro pracovníky.“

- **Negativním důsledkem projektového financování organizací prostřednictvím jednoletých a krátkodobých grantů je nutnost opakovaně vyvíjet některé náročné aktivity, u kterých je ale takto časté opakování zbytečné (mapování lokality, vyhledávání a kontaktování CTZ). Opakované vyvíjení těchto aktivit ztěžuje možnost navázání důvěrného kontaktu mezi CTZ a organizací a zhoršuje jejich reputaci.**

„Jednoleté projekty nebo kratší - náročná práce s klienty a jejich oslovování - než pracovník zmapuje lokalitu a získá vhodné kontakty - projekt končí a musí se vyúčtovat, obvykle nenavazuje projekt na další a vzniká mezera, která způsobuje, že se musí některé kroky zbytečně opakovat a navazování důvěry a plnění závazků ze strany služby má již špatné reference.“

- **Omezování veřejné podpory pro organizace vede k tomu, že organizace spolu spíše soupeří, než aby spolupracovaly. To se projevuje mj. i tím, že organizace si „střeží“ vlastní know how.**

„Know how - vzhledem k tomu, že se grantové výzvy a dotace stále ztenčují - vzniká konkurenční boj i mezi NNO a negativním důsledkem je také 'udržování vlastního know how' které se tolik nesdílí do praxe jiných zařízení.“

- **Možnost většího rozšíření tzv. dobrých praxí je výrazně omezena tím, že nejsou zveřejňovány důležité rozborů a metodiky vytvořené v této oblasti (a to i přesto, že byly ve většině případů financovány z veřejných prostředků), které by mohly zlepšit možnosti poskytování služeb cizincům. Přitom informace obsažené v těchto materiálech neodpovídají žádnému stupni utajení a jejich případné publikaci v tomto směru žádné překážky nebrání. Při případném zpožděném zveřejňování těchto materiálů dochází k jejich zastarávání.**

„Interní dokumenty MV - sama jsem osobně konzultovala pro organizaci Česká asociace streetwork publikaci „Metodika streetworku s cizinci“ v roce 2010, která byla aktuálně vytvořená na základě zjištění skutečností a příkladů dobré praxe osob zapojených do tvorby této příručky, do současnosti se nejedná o veřejný dokument a předpokládám, že pokud ke zveřejnění dojde příští nebo další rok - nebude už“

¹⁵³ Okruh aktivit, které nemají možnost pracovníci stihnout při běžném provozu, ve výroku specifikován nebyl. Lze předpokládat, že se jedná především o vyplňování projektových žádostí a administrativu spojenou s řešenými projekty, ale z výroku to přímo nevyplývá a je možné, že jako potřebné respondentka vnímala také jiné pracovní aktivity (např. přímou práci s klienty, vyřizování běžné administrativy apod.).

popsaná metodika vůbec aktuální. Takových studií a dokumentů je mnohem víc a nejedná se o žádné „důvěrné“ nebo „tajné“ věci ve smyslu obsahu - naopak, takové zveřejnění by jistě pomohlo službám dostat se bezproblémově více do komunit cizinců bezpečně a s výsledky.“

- **Možnosti působení organizací ztěžuje také to, že téma života cizinců v ČR je nahlíženo převážně negativně a negativně je tak velmi často vnímáno i vyvíjení aktivit ve prospěch cizinců.**

„Politická vůle/ nevůle - Stále je téma cizinců, jejich zaměstnávání, bydlení a způsobu života interpretováno spíše negativně - od politických kampaní až po články a vyjádření (např. novela zákona o cizincích, ke které se koná Happening 2.7., a ke které dalo MV vyjádření, že některé komentované pasáže od NNO nevnímá jako diskriminační či porušující lidská práva), tato optika dvojího metru stále prostupuje mysl a stereotypy osob ve společnosti“.

3.4.6 Shrnutí hlavních zjištění

Otázka zjišťující **zda respondenti vědí, na koho se mohou v České republice obrátit v případě problémů**, sloužila spíše k uvedení tématu a i z dalších odpovědí bylo zjevné, že respondenti odpověď na tuto vstupní otázku posléze zpřesňují a v určitých ohledech korigují. **Třetinový podíl osob, které u této otázky uvedly zápornou odpověď, ale lze i tak vnímat jako vysoký** a lze jej hodnotit jako poměrně značné riziko ohrožující úspěšnou integraci CTZ (respektive těmi CTZ, kteří v České republice nežijí déle než 7 let, od kterých byly informace získány). Spojitost této skutečnosti s riziky pro integraci CTZ naznačovaly také další zjištěné poznatky - **nejistota respondentů při deklaraci znalosti o tom, na koho se obrátit v ČR v případě řešení problémů či nesnází, souvisela s některými dalšími faktory, které mohou ztížit nebo ohrozit úspěšnou integraci do české společnosti** (menší spokojenost s prací, vyšší přání najít si nové pracovní místo, častější deklarace příjmu domácnosti, při kterém je obtížnější uhradit životní náklady, případně další ukazatele naznačující možnou větší sociální či ekonomickou nestabilitu - větší obavy ze ztráty bydlení, z rozpadu rodiny a ze ztráty přátel či blízkých osob).

Pomoc při řešení problémů by respondenti hledali zejména u svých přátel a známých (a to jak českých, tak i z řad svých krajanů s delším pobytem v ČR) **a své rodiny v ČR**. K častěji využívaným možnostem podpory a pomoci patřilo také získávání **informací z Odboru azylové a migrační politiky MV ČR nebo od Policie ČR**.

Nepříliš často (tyto možnosti uvedlo kolem 5 % respondentů) **využívali CTZ další možnosti podpory a pomoci** (pomoc poskytovanou krajany, zaměstnavateli, nestátními neziskovými organizacemi či integračními centry nebo soukromými právníky). **I přes nevelký počet uvedení je ale třeba i u těchto možností předpokládat, že jsou pro CTZ poměrně důležité.**

Celkově totiž tyto možnosti pomoci reprezentovaly zhruba čtvrtinu ze všech uvedených možností. V určitých situacích také mohou být pro CTZ důležitou alternativou ke třem výše jmenovaným možnostem. Méně často uváděné formy podpory a pomoci také mohou lépe odpovídat povaze některých problémů, které CTZ řeší, popřípadě mohou být využity v případě, že tři nejčastěji využívané možnosti nemohou CTZ nabídnout odpovídající podporu a pomoc.

Přibližně čtvrtina dotázaných cizinců ve svém okolí věděla o osobách nebo organizacích, které se zaměřovaly na podporu a pomoc cizincům.

Opačnou odpověď uvedla třetina dotázaných a dvě pětiny respondentů na tuto otázku nedovedlo odpovědět nebo svoji odpověď uvést nechtělo.

Pomoc organizací, které CTZ poskytují bezplatné služby, v minulosti při řešení svých problémů v ČR využila pouze desetina dotázaných. Ukázalo se přitom, že z osob, které bezplatně poskytované služby v minulosti nevyužily, se jich téměř pětina při řešení svých problémů v ČR obracela na zprostředkovatele.

Rozhodnutí nevyužívat bezplatné služby nejvíce souviselo s povahou řešených problémů nebo individuálními motivacemi služby nevyužívat (uváděno bylo především tvrzení, že vyhledání pomoci nebylo potřebné nebo k němu nebyl důvod). **Velmi významným důvodem nevyužívání těchto služeb ale bylo také využívání jiných forem podpory či pomoci než bezplatných asistenčních služeb** (především pomoc rodiny a přátel nebo známých). Méně často, ale rozhodně ne okrajově, byly uvedeny překážky bránící využívání asistenčních služeb pro CTZ, negativní postoje k nim, případně negativní zkušenosti a nespokojenost s nimi. **Nejčastější uváděnou překážkou byla neznalost těchto organizací, uvedena byla ale i jazyková bariéra.** Z negativních postojů byly jmenovány např. nedůvěra k těmto organizacím, špatná zkušenost nebo nespokojenost s nimi.

Nejčastěji využívanými formami podpory a pomoci byly:

- pomoc při výuce češtiny,
- pomoc s tlumočením,
- pomoc s vyřízením povolení k pobytu a
- pomoc při orientaci v běžném životě v České republice.

Při vyhledání podpory a pomoci v některé ze sledovaných oblastí se **respondenti nejčastěji obraceli na instituce veřejné správy**. Velmi často se respondenti obraceli na **zprostředkovatelky nebo zprostředkovatele**. Služby komerčních firem a služby NNO využívala přibližně desetina z celkového počtu respondentů, kteří uvedli na které typy subjektů se při využívání různých forem podpory a pomoci obražejí. Ve třetině případů respondenti využívali jiné než v otázce nabídnuté formy podpory a pomoci (přibližně ve srovnatelné míře se jednalo o pomoc přátel nebo známých, pomoc rodiny a pomoc jiných fyzických či právnických osob).

Okruh subjektů, na které se CTZ obraceli, se mezi jednotlivými sledovanými oblastmi podpory a pomoci výrazně lišil.

Instituce veřejné správy dotázaní CTZ nejčastěji využívali při:

- vyřizování povolení k pobytu,
- právním poradenství při vyřízení povolení k pobytu,
- studiu češtiny
- a pomoci se zdravotním pojištěním.

Na nestátní neziskové organizace se respondenti nejčastěji obraceli při:

- studiu češtiny,
- pomoci s tlumočením
- a právním poradenstvím.

Služby komerčních firem byly nejčastěji využívány u:

- právního poradenství
- a tlumočení.

Služby zprostředkovatelů respondenti nejčastěji využívali při:

- vyřízení povolení k pobytu,
- tlumočení,
- pomoci se zdravotním pojištěním
- a hledání práce.

Jiná forma podpory a pomoci byla nejčastěji uvedena v případě:

- pomoci s orientací v běžném životě
- a při hledání práce.

Více než dvě třetiny respondentů v současnosti nepostrádaly žádný typ pomoci či služeb pro cizince a přibližně čtvrtina se k této otázce neuměla vyjádřit. Pouze minimum respondentů uvedlo, že jim určitý typ pomoci chybí, a v dotazníku dále specifikovali podněty pro další rozvoj tzv. asistenčních služeb pro CTZ dle vlastních představ a potřeb.

3.5 Závěry a implikace pro praxi

Rozlišení asistenčních služeb podle oblasti jejich působení

Reflexe služeb pro cizince z třetích zemí ukázala, že v některých výzkumech byly sledovány obecnější (tj. bez rozlišení oblastí působení) poznatky týkající se asistenčních služeb. Takové poznatky lze při snaze o formulaci obecnějších závěrů považovat za důležité východisko. Na druhou stranu u těchto poznatků nelze zpětně rozlišit, nakolik se do takového obecného zhodnocení promítla stanoviska cizince ke službám působícím v různých oblastech. Stanoviska CTZ (případně také dalších relevantních skupin osob či institucí) k různým druhům služeb se ale mohou lišit. **Různé skupiny služeb je proto účelné sledovat jednotlivě**, aby bylo možné téma služeb pro cizince, respektive asistenčních služeb popsat přesněji a lépe porozumět tomu, jak se do celkového hodnocení promítá vnímání různých služeb pro cizince reprezentujících velmi různorodé oblasti, kterých se mohou týkat.

Z tohoto důvodu je **potřebné přistupovat k oblasti asistenčních služeb pro CTZ diferencovaně**, aby bylo možné při tvorbě i rozboru integračních politik reflektovat, že tyto služby se zaměřují na tematicky velmi odlišné oblasti, což přirozeně odráží široký okruh potřeb cizinců z třetích zemí a životních situací, ve kterých se ocitají.

Přístup k asistenčním službám pro CTZ by tak měl být velmi komplexní a okruh podporovaných opatření a programů v oblasti integrace cizinců by měl zohledňovat uvedenou různorodost potřeb CTZ při integraci. **Zároveň je ale potřebné reflektovat velmi výrazné rozdíly mezi různými oblastmi působení těchto služeb** a služby působící v odlišných oblastech je třeba rozlišovat a posuzovat je podle odpovídajících měřítek.

Rozlišení asistenčních služeb podle oblastí jejich působení je důležité nejenom s ohledem na jejich odlišné charakteristiky (např. legislativní podmínky pro jejich působení, okruh subjektů, které je poskytují apod. - viz také kapitola 3.3). U různých forem podpory a pomoci poskytované CTZ byly zjištěny také **zřetelné rozdíly v míře jejich využívání samotnými CTZ. Výrazně se lišil také okruh subjektů, na které se dotázání CTZ v případě potřeby vyhledání příslušných služeb obraceli.**

Specializované a komplexní služby pro CTZ

V souvislosti s potřebou rozlišovat různé oblasti působení asistenčních služeb je třeba zdůraznit, že existuje více možností, jak lze tyto oblasti rozlišit. Zároveň je zřejmé, že některé asistenční služby se nesespecializují úzce pouze na určitou oblast a jejich působení se může týkat více různých oblastí. Vystává proto další významná, leč obtížně zhodnotitelná otázka, do jaké míry mají být součástí sítě asistenčních služeb pro CTZ spíše **služby specializující se na určitou oblast** nebo **služby, které působí ve více oblastech** a jejichž charakter je komplexní.

Nabídka asistenčních služeb pro CTZ by měla zahrnovat obě tyto skupiny služeb. V tomto ohledu nelze jednoznačně doporučit preferenci pouze některé z obou těchto skupin služeb, protože první skupina služeb může cizincům pomáhat ve velmi specifických situacích,¹⁵⁴ zatímco druhá se pro ně může stát významnou oporou v méně specifických (ale o to různorodějších nebo běžnějších) situacích a může jim zprostředkovat kontakt na služby specializující se na řešení různých specifických situací. Vhodná je tak koexistence (a vzájemná kooperace) obou těchto skupin služeb a záleží spíše na tom, do jaké míry se tyto skupiny služeb navzájem doplňují a zda dochází ke vzájemnému zprostředkování kontaktu na další služby v případech, kdy by měl cizinec zájem využít jiné druhy služeb, než které aktuálně využívá.

Některé služby zaměřující se přímo na cizince ve své nabídce propojují oba popsané přístupy. **Propojení obou přístupů již v rámci jedné služby je bezpochyby velmi účelné a udržitelnost takovýchto služeb by měla být prioritou. Síť asistenčních služeb pro CTZ ale z velké části tvoří služby, pro které je příznačný pouze některý z obou uvedených přístupů.**

Vyhodnocování potřebnosti asistenčních služeb působících v různých oblastech

Význam jednotlivých skupin asistenčních služeb pro CTZ je tedy vysoce individuální a může se také v čase velmi dynamicky proměňovat. Nelze proto jednoznačně stanovit, že by určitá skupina služeb (z hlediska oblasti jejich působení) měla obecně větší prioritu než ostatní skupiny služeb pro cizince. I z tohoto hlediska je proto žádoucí, aby síť služeb byla ucelená, služby se vzájemně doplňovaly a aby mohly vhodně navazovat na sebe navzájem. Toto všeobecné konstatování potřeby velmi různorodých služeb ale nijak nesnižuje potřebu monitoringu a vyhodnocování vývoje potřeb ve vztahu ke službám pro cizince a jejich nabídky, respektive jejich souladu. Naopak lze konstatovat, že **monitorování a hodnocení vývoje těchto potřeb, respektive nabídky asistenčních služeb pro CTZ je v takové situaci ještě důležitější. Teprve na základě toho je totiž možné, konkretizovat priority týkající se asistenčních služeb pro cizince.**

¹⁵⁴ V případě, že se služba zaměřuje na jinou oblast, než ve které cizinec vyhledává pomoc, měla by umožnit zprostředkování kontaktu na jiné typy služeb.

Optimální skladba různých služeb z hlediska jejich zaměření se také může regionálně velmi výrazně lišit v závislosti na celé řadě různých okolností (např. počtu cizinců, na tom, jaké služby pro cizince již v daném regionu působí apod.).

Faktory ovlivňující poptávku po službách a míra jejich využívání CTZ

Při hodnocení potřebnosti různých skupin služeb je současně potřebné reflektovat, že **poptávku po asistenčních službách mohou ovlivňovat** některé další významné faktory, především **potřeba/zájem cizinců využít při řešení různých situací právě asistenční služby, okruh potřeb, na které se tyto služby zaměřují, informovanost cizinců o službách apod.**

Důležité jsou také některé obecnější trendy, které mohou okruh poptávaných služeb výrazně ovlivňovat. V tomto směru je třeba upozornit především **např. na vývoj ekonomiky**, který ovlivňuje možnosti pracovního uplatnění CTZ a tím i poptávku a nabídku u služeb v této oblasti, nebo **proměny charakteru migrací** (respektive charakteristik osob, které migrují), na které musejí odpovídajícím způsobem reagovat služby zaměřující se na vyřízení pobytového statusu CTZ nebo právní poradenství v této oblasti (např. dostatečná kapacita pomoci CTZ při vyřizování pobytu za účelem sloučení rodiny).

Dřívější obdobné rozborů i provedená empirická šetření dokládaly **velmi malé využívání bezplatných služeb NNO**. Za hlavní důvody v tomto směru bylo možné považovat přesvědčení CTZ, že takové služby nepotřebují využívat, a využívání jiných forem podpory či pomoci (institute veřejné správy, komerční firmy, zprostředkovatelé, rodina, přátelé atd.). Byly ale zaznamenány také určité překážky bránící využívání bezplatných asistenčních služeb (neinformovanost, jazyková bariéra), případně nedostatky existujících služeb či negativní postoje k nim (nedůvěra, špatná zkušenost, nespokojenost).

Okruh subjektů poskytujících podporu a pomoc CTZ

Z dotazníkového šetření mezi CTZ dále vyplynulo, že i v případě vyhledání pomoci a podpory **CTZ výrazně preferovali neformální podporu a pomoc. Nejčastější skupinou subjektů poskytujících formalizovanou podporu a pomoc byly instituce veřejné správy.** Míra využívání služeb NNO a služeb komerčních subjektů byla srovnatelná, poněkud více byly využívány komerční služby. Vybrané souvislosti týkající se využívání komerčních služeb jsou popsány v následující části věnované nabídce služeb NNO a komerčních subjektů a vztahům mezi nimi. Význam různých typů subjektů poskytujících podporu a pomoc CTZ se lišil podle obsahového zaměření poskytovaných služeb.

Důležitým zjištěním byla také výrazná **vazba CTZ na zprostředkovatele** a hojné využívání jimi poskytovaných služeb. Tato okolnost může představovat značnou bariéru integrace CTZ, neboť zprostředkovatelé mohou sledovat především vlastní finanční prospěch než prospěch cizince či jeho rodiny. Prostřednictvím těchto subjektů lze také jen ve velmi omezené míře předpokládat zprostředkování kontaktu na služby pro cizince veřejného nebo neziskového sektoru, ačkoli takové služby existují a cizincům by tyto služby mohly lépe pomoci při řešení jejich životních situací.

Služby poskytované NNO a služby poskytované komerčními subjekty

Povaha služeb poskytovaných těmito dvěma skupinami subjektů a důsledky jejich využití pro CTZ jsou velmi odlišné. Zatímco všechny nebo velká

většina služeb NNO je poskytována bezplatně, komerční služby poskytují všechny nebo většinu služeb za úhradu. Přitom ale v zásadě platí, že cizinci využívající služeb výhradně komerčních subjektů patrně získají méně informací potřebných pro úspěšnou integraci než cizinci obracející se na NNO (poskytnutí úplných informací nemusí být v zájmu příslušné komerční organizace - více viz dále).

Zároveň lze pozorovat trend, kdy komerční subjekty poměrně úspěšně využívají některé postupy, které převzaly od organizací reprezentujících neziskový sektor a neziskové organizace „vytlačují“ s využitím „jejich“ metod. K tomuto trendu patrně výrazně přispívá i používání propracovanějších marketingových strategií v komerčním sektoru.

Jedna z oslovených odbornic na problematiku poukázala na **komplementární trend, kdy jsou neziskové organizace nuceny mezi sebou více soupeřit** (k čemuž patrně přispívá projektové financování služeb v této oblasti) a (podobně jako je tomu v komerčním sektoru) začínají si používané metody práce s klienty spíše „střežit“, než aby je vzájemně sdílely nebo dále rozvíjely, vyměňovaly si získané zkušenosti apod. Tento trend může ohrožovat návaznost mezi službami a spoluprací mezi organizacemi, které je poskytují, což může zhoršovat reputaci těchto organizací mezi CTZ, spokojenost s nimi a v budoucnu i míru jejich využívání.

Velmi důležité jsou také **trendy ovlivňující nabídku služeb pro cizince a s tím související proměny sítě těchto služeb**. V této souvislosti je třeba věnovat pozornost například zvyšující se aktivitě komerčních subjektů při **bezplatném zprostředkování informací CTZ na komerčním základě** (s využitím inzerce apod.). Tyto aktivity na straně jedné dále rozšiřují stávající nabídku asistenčních služeb pro CTZ, aniž by se zvyšovaly nároky na financování těchto služeb z veřejných zdrojů. Na druhé straně, jejich působení může být v některých ohledech problematické právě v důsledku jejich komerčního charakteru. Zprostředkování informací se může v tomto případě omezovat pouze na komerčně atraktivní oblasti (jako například komerční zdravotní pojištění cizinců). Zprostředkované informace se také z podstaty věci soustředí (nebo se výhradně omezí) pouze na spolupracující subjekty, popřípadě inzerenty.

Je zřejmé, že **selektivnost informací zprostředkovaných CTZ je velkým rizikem při jejich integraci do české společnosti** a zprostředkované informace by rozhodně měly být co možná nejúplnější. Tomuto požadavku plně odpovídající informace lze v současnosti získat z veřejně dostupných zdrojů či informačních „rozcestníků“, které poskytují veřejné instituce (např. www.cizinci.cz) a velký počet neziskových organizací (srov. např. webové stránky uvedené v příloze). Nicméně i informace poskytované na komerčním základě mohou být do jisté míry ze strany CTZ využitelné, a to tím více, čím větší podíl obecnějších informací týkajících se života CTZ v ČR (ve srovnání s informacemi o konkrétních službách nebo subjektech, které je poskytují) tyto komerční prameny obsahují.¹⁵⁵

I přesto ale lze v souvislosti se zvyšující se aktivitou komerčních subjektů a poznatků z praxe obecně předpokládat **nárůst počtu CTZ, kteří se z různých důvodů spoléhají výhradně na informace zprostředkované na komerčním základě** a jiné relevantní zdroje vůbec nevyužívají nebo o nich ani nevědí (subjekty poskytující informace na komerčním základě z podstaty věci nemají příliš velkou

¹⁵⁵ Rozdíly v přístupu k této otázce lze např. pozorovat při srovnání některých komerčních webových portálů zaměřujících se na CTZ, např. www.vaclavak.ru, <http://www.straxovka.cz/>, <http://infocizinci.cz>. Za velmi inspirativní kombinaci komplexních komerčních služeb s aktualizovanými různorodými informacemi potřebnými pro cizince žijící v Polsku, lze v tomto směru považovat např. webový portál <http://cudzoziemiec.eu/?q=en>.

motivaci takovéto informace uvádět).¹⁵⁶ Empirická šetření potvrdila **relativně vysoký podíl osob, které nemají dostatečné povědomí o existujících službách.**

V této souvislosti je potřebné věnovat pozornost také dalším významným faktorům, mezi které lze řadit především:

- cenu a finanční dostupnost (pro CTZ) služeb poskytovaných za úhradu,
- případné dopady využívání zpoplatněných služeb na ekonomickou situaci CTZ,
- dostupnost méně finančně nákladných nebo bezplatně poskytovaných služeb, tj. jestli v nabídce asistenčních služeb pro CTZ existuje adekvátní alternativa ke komerčním službám a
- otázku, v jakých oblastech jsou komerční subjekty nabízející služby pro CTZ pro cizince tzv. bezkonkurenční (např. vystavení falešných faktur, příslib úspěšného vyřízení prodloužení pobytu nebo sloučení rodiny apod.).

Dostupnost informací pro CTZ

Zjištěny byly značné nedostatky z hlediska **dostupnosti informací v jazykových mutacích** pro CTZ. Cizinec se zpravidla k informacím v jeho mateřském jazyce může dostat pouze za předpokladu určité znalosti českého jazyka (informace v mateřském jazyce CTZ jsou obsaženy uvnitř česky psaného informačního materiálu, jazykové mutace webových stránek obsahujících důležité a odpovídající informace pro život a podnikání či výkon zaměstnání CTZ v ČR jsou přístupné prostřednictvím odkazů ze stránek v českém jazyce - viz např. www.cizinci.cz). Dalšími podstatnými nedostatky jsou ne vždy odpovídající kvalita překladu jazykových mutací, nedostupnost informačních materiálů v místech, kde se CTZ pohybují, a také skutečnost, že informační materiály velmi často neobsahují aktuální údaje.

CTZ také mají velmi omezené možnosti získat informace o ČR v zemi původu, respektive tyto informace nejsou aktuální, jsou velmi selektivní a často přímo zkreslující.

V důsledku uvedených skutečností se CTZ obracejí velmi často na zprostředkovatele, v důsledku čehož často získávají další velmi zkreslené informace.

Možnosti dalšího zjišťování informací o asistenčních službách

Vzhledem k popsané nesourodosti dosavadních poznatků o službách pro cizince a k neexistenci specifických statistických dat, která by umožnila jejich monitorování, by bylo také žádoucí **zavedení informačního systému** s tímto zaměřením, respektive **zřízení a provoz webového portálu**,¹⁵⁷ na kterém by byly veřejně dostupné informace o všech službách pro cizince poskytovaných veřejnými, komerčními a neziskovými organizacemi.

¹⁵⁶ Důvody větší důvěry CTZ v komerční subjekty zaměřující se na výkon služeb pro CTZ mohou např. být kvalita a důvěryhodnost těchto zdrojů mezi CTZ, dosavadní pozitivní zkušenosti CTZ s nimi (pomohly CTZ v určité obtížné situaci apod.), povědomí o nich, dobrá reputace u osob, s nimiž je CTZ v kontaktu nebo získání příslušného kontaktu od důvěryhodné osoby (krajana nebo dalšího CTZ). Kromě toho ale mohou být důvodem výhradního využívání těchto zdrojů také malé povědomí CTZ o dalších dostupných zdrojích informací, přesvědčení CTZ o tom, že jde o oficiální, úplné a pravidelně aktualizované informace apod.

¹⁵⁷ Z důvodu vzrůstající aktivity komerčních subjektů nabízejících služby CTZ v ČR by bylo vhodné zavést při komunikaci s CTZ (a to např. již na úřadech OAMP nebo při výuce v jazykových kurzech v ČR nebo v zemi původu) výstižné a především pro CTZ dostatečně zapamatovatelné označení pro oblast asistenčních služeb pro CTZ, které by bylo lehce využitelné např. i při vyhledávání služeb a informací na internetu (vhodným termínem by mohlo být označení např. asistencnislužby, sluzbyprocizince apod.).

Tento webový portál by mohl zájemcům zprostředkovat **kontakty na organizace poskytující služby cizincům** (adresy, telefonní a e-mailové kontakty, webové stránky). Kromě těchto informací by bylo vhodné, kdyby obsahoval také **informace o oblastech působení služby** (ať už podle rozdělení oblastí působení asistenčních služeb použitého v tomto materiálu nebo jiné klasifikace), **údaje o regionální působnosti** (nejméně do úrovně NUTS III - krajů), případně některé další informace (např. krátká specifikace služeb apod.). Zároveň by bylo účelné, kdyby takovýto webový portál mohl sloužit nejenom jako prostý rozcestník, ale také jako aplikace pro vyhledávání služeb působících ve vybrané oblasti a/nebo regionu, případně poskytovat základní informaci o počtech služeb, které zadanému dotazu odpovídají (podobně jako lze například vyhledávat poskytovatele sociálních služeb podle druhu služby a regionu na webové stránce <http://iregistr.mpsv.cz>). Kromě možnosti vyhledání služeb samotnými cizinci by online aplikace usnadnila i možnosti monitorování alespoň základních trendů (vývoj počtu služeb podle oblastí působení a/nebo regionů apod.) týkajících se nabídky asistenčních služeb pro CTZ. Vytvoření nového nebo upravení již existujícího webového portálu www.cizinci.cz by předpokládalo odpovídající specifikaci oblastí pojmu asistenční služba a oblastí působení těchto služeb. Současně by to přirozeně předpokládalo také flexibilní aktualizaci zprostředkovaných informací a účelné zajištění jazykových mutací informací nejen v oblastech, které jsou pro CTZ v ČR stěžejní.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Viz např. nedokonalé použití překladu dokumentu k problematice daňového přiznání cizinců podnikajících v ČR na stránkách www.cizinci.cz, kde je vietnamská jazyková mutace uveřejněna pod odkazem, který je uveden pouze v českém jazyce (<http://www.cizinci.cz/clanek.php?q=1&id=623>).

4. Závěr: Hlavní bariéry ovlivňující integraci CTZ, využívání asistenčních služeb a návrh opatření a úkolů zaměřených na podporu integrace CTZ

4.1 Bariéry integračního procesu

Na základě zjištěných poznatků lze konstatovat, že procesu začleňování cizinců z třetích zemí do české společnosti i nadále bránila zejména **nedostatečná znalost češtiny** (57 % respondentů se českým jazykem nedomluvílo příliš dobře a 6 % vůbec). Znalost češtiny respondentů z pohledu aktivní mluvy, čtení a psaní dosahovala spíše nepřilíživě dobré úroveň (a to dokonce i u skupiny cizinců s trvalým pobytem). Opakovaně a na větším vzorku respondentů se potvrdilo, že **neznalost jazyka majority u cizinců rozšiřuje prostor pro jejich případnou diskriminaci**. Nejmenší jazyková vybavenost přetrvávala u občanů Vietnamu a projevovala se u nich vyšší mírou jejich sociální i ekonomické izolace.

Další bariérou integračního procesu CTZ byly **přetrvávající projevy diskriminace a xenofobního chování majoritní společnosti vůči cizincům a deklarace silícího nezájmu o integraci do české společnosti mezi některými skupinami cizinců**. Bylo potvrzeno, že **osobní zkušenost s diskriminací snižuje u cizinců pocit důvěry nejen ve vztahu k majoritě, ale i vůči krajanům**. Zejména u cizinců s nižším stupněm dosaženého vzdělání a nižším osobním příjmem byly zdokumentovány projevy šikany a diskriminace ze strany zprostředkovatelů či nerovného zacházení při zaměstnávání. Jednou z příčin nedůvěry Vietnamců vůči majoritní společnosti a ostatním cizincům, a naopak jejich vysoké důvěry v krajany bylo i to, že vietnamské komunity v ČR jsou vesměs spíše uzavřené a v některých případech se od svého okolí přímo cíleně izolují. Další příčinou jejich nedůvěry je bezpochyby také nízká úroveň znalosti českého jazyka - viz výše (pouze 20 % Vietnamců zkoumaného souboru hodnotilo svoji schopnost domluvit se v českém jazyce jako velmi dobrou). Lze tedy vyjádřit předpoklad, že tato nedůvěra by mohla za jistých okolností u určitých skupin cizinců vést až k neochotě integrovat se do majoritní společnosti (neochotu integrovat se projevila necelá šestina všech respondentů).

K obtížnějšímu průběhu začleňování cizinců do majoritní společnosti dále přispívá i **odlišnost české kultury a způsobu života a zároveň uvědomování si vlastních kulturních a národnostních odlišností ze strany cizinců**. Obzvláště zejména u občanů Vietnamu se potvrdila výrazně zvýšená snaha uchránit si či neopustit způsob života a zvyklostí, které si přinesli ze země původu.

I když bylo přání respondentů zůstat v ČR i v případě neúspěchu při hledání lepšího pracovního uplatnění (standardně) velmi vysoké, nemalou bariérou integrace bylo **zhoršující se postavení cizinců na trhu práce ČR a s tím související jejich poměrně nestabilní ekonomická situace**.

Pozoruhodným zaznamenaným jevem, který lze označit za jistých okolností jako nebezpečný, byla vyšší zaměstnanost žen - cizinek v rodinných podnicích bez nároku na mzdu. Finančně neohodnocenou práci v rodině vykonávaly zejména Vietnamky, méně Ukrajinky. U některých cizinek pracujících pro rodinu bez mzdového ohodnocení byla zjištěna absence zdravotního pojištění anebo nevědomost o uzavření zdravotního pojištění.

Byla potvrzena **rigidita českého trhu práce v oblasti zaměstnávání cizinců z třetích zemí**. Přetrvávající obtížné zúročení řemesel a středoškolského odborného vzdělání na trhu práce ČR se pravděpodobně projevilo také v nízké spokojenosti s vykonávaným zaměstnáním u cizinců vyučených v oboru bez/s maturitou a cizinců se středoškolským odborným vzděláním. Naopak, velmi spokojeni byli se svou prací cizinci se středoškolským vzděláním s maturitou a vysokoškolsky vzdělaní cizinci. **Odchod z ČR by v důsledku horšího pracovního uplatnění nejméně volili občané Vietnamu, naopak občané Ruské federace přisuzovali kvalitě pracovního uplatnění daleko vyšší hodnotu a odchod z ČR by v důsledku zhoršujícího se uplatnění na trhu práce volili v mnohem větší míře.**

Rozbor příjmové a finanční situace cizinců z třetích zemí představuje dlouhodobě poměrně neprobádanou oblast. Na základě získaných poznatků o deklarovaných čistých osobních měsíčních příjmech a při zohlednění inflace, nárůstu cen (zejména) potravin atd. lze vyslovit předpoklad zhoršení finanční situace zejména u ohrožených skupin CTZ a jejich rodin.

Bylo potvrzeno, že problém daňové optimalizace a cílené minimalizace odvodů do sociálního a zdravotního pojištění zejména u osob samostatně výdělečně činných se netýká pouze cizinců z třetích zemí pobývajících na území České republiky, ale většiny samostatně výdělečně činných osob. Podle rozdělení daňových základů fyzických osob až 95 % všech samostatně výdělečně činných v ČR se nacházelo v prvním promile. Produkce většiny firem samostatně výdělečně činných je namířena na konečnou spotřebu obyvatelstva a je tady velký prostor pro tzv. daňovou optimalizaci.

Největší problémy s uhrazením životních nákladů domácností uváděli zejména respondenti z Vietnamu, pro které byly příznačné největší příjmové diskrepance. Naopak nejméně obtíží uhradit základní životní náklady domácností měli respondenti z Ruské federace.

Další překážkou začleňování se CTZ do majoritní společnosti na základě jejich reflexe byla také **administrativní náročnost pobytové agendy zejména při slučování rodin a prodlužování povolení k pobytu**. I přes přetrvávající potíže s administrativou pobytové agendy byl zaznamenán progresivní trend důvěry cizinců (69 % respondentů) vůči úředníkům vyřizujícím pobytovou agendu cizinců.

Cizinci z třetích zemí projevili zvýšený zájem o získání státního občanství České republiky (60 % respondentů), a to zejména u respondentů z Ruské federace (zejména u mladých lidí) a dále u respondentů z Vietnamu.

V průběhu posledního roku až dvou let vzrostl **zájem o politickou participaci** cizinců z třetích zemí na poměrně vysokou úroveň (28 % respondentů projevilo přání ovlivňovat záležitosti cizinců žijících v ČR), a to zejména z důvodu tlaku na změnu ve vývoji migrace a integrace cizinců z třetích zemí ze strany státních orgánů ČR. Naopak, většina respondentů zkoumaného souboru (62 %) ovšem neprojevila zájem o tuto oblast veřejného života.

Cizincům bránila v jejich začlenění se do majoritní společnosti také v nemalé míře **přetrvávající a rozsáhlá neznalost jejich práv a povinností**, pramenící na jedné straně pravděpodobně z nedostatku informací o skutečnostech potřebných pro život v České republice, na straně druhé ovšem také z jejich nechuti plně si uvědomit statut obyvatele České republiky a z toho povinnosti pro ně plynoucí.

Za překážku ohrožující úspěšnou integraci zkoumaných CTZ lze rovněž považovat neznalost přibližně jedné třetiny respondentů, na koho se mohou v případě problémů či nesnází v ČR obrátit. Další překážkou integrace je rovněž **dlouhodobá vazba CTZ na síť zprostředkovatelů**, jejichž služeb v minulosti využilo při řešení

svých problémů 14 % respondentů, zatímco pomoc organizací poskytujících CTZ bezplatné služby deklarovala pouze desetina dotázaných.

Byla identifikována **skupina cizinců bez uzavřeného zdravotního pojištění** (11 % respondentů). **Nastavení systému komerčního zdravotního pojištění CTZ v ČR se jeví pro CTZ bez nároku na veřejné zdravotní pojištění jako značně nevýhodné a disproporční.** Absence zdravotního pojištění přináší v případě zdravotních komplikací riziko zásadního zhoršení finanční situace CTZ v důsledku povinnosti hradit léčebné výlohy formou přímých plateb.

4.2 Využívání asistenčních služeb

K oblasti asistenčních služeb je potřebné **přístupovat pro CTZ diferencovaně**, aby bylo možné při tvorbě i rozboru integračních politik reflektovat, že tyto služby se zaměřují na tematicky velmi odlišné oblasti. Přístup k asistenčním službám pro CTZ by tak měl být velmi komplexní a okruh podporovaných opatření a programů v oblasti integrace cizinců by měl zohledňovat uvedenou různorodost potřeb CTZ při integraci.

Specializace služeb NNO pouze na určitou oblast a rozdělení agend mezi různé pracovníky mohou snižovat atraktivitu těchto služeb oproti službám nabízeným zprostředkovateli, kteří mohou služby poskytovat pružněji a být pro CTZ více „srozumitelní“.

Je žádoucí, aby **síť služeb** byla ucelená, služby se vzájemně doplňovaly a aby mohly vhodně navazovat na sebe navzájem. Toto všeobecné konstatování potřeby velmi různorodých služeb ale nijak nesnižuje potřebu monitoringu a vyhodnocování vývoje potřeb ve vztahu ke službám pro cizince a jejich nabídky, respektive jejich souladu.

Optimální skladba různých služeb z hlediska jejich zaměření se také může regionálně velmi výrazně lišit v závislosti na celé řadě různých okolností (např. počtu cizinců, na tom, jaké služby pro cizince již v daném regionu působí apod.).

Při hodnocení potřebnosti různých skupin služeb je současně potřebné reflektovat, že **poptávku po asistenčních službách** mohou ovlivňovat některé další významné faktory, především potřeba/zájem cizinců využít při řešení různých situací právě asistenční služby, okruh potřeb, na které se tyto služby zaměřují, informovanost cizinců o službách apod.

Důležité jsou také některé **obecnější trendy**, které mohou okruh poptávaných služeb výrazně ovlivňovat. V tomto směru je potřeba upozornit především **např. na vývoj ekonomiky**, který ovlivňuje možnosti pracovního uplatnění CTZ a tím i poptávku a nabídku u služeb v této oblasti, nebo **proměny charakteru migrací** (respektive charakteristik osob, které migrují), na které musejí odpovídajícím způsobem reagovat služby zaměřující se na vyřízení pobytového statusu CTZ nebo právní poradenství v této oblasti (např. dostatečná kapacita pomoci CTZ při vyřizování pobytu za účelem sloučení rodiny).

Dřívější obdobné rozborů i provedená empirická šetření dokládaly, že **využívání bezplatných služeb pro CTZ bylo ze strany cizinců limitované**. Za hlavní důvody v tomto směru bylo možné považovat přesvědčení CTZ, že tyto služby nepotřebují využívat a využívali spíše jiné formy podpory či pomoci (instituce veřejné správy, komerční firmy, zprostředkovatelé, rodina, přátelé atd.). Byly ale zaznamenány také určité překážky bránící využívání bezplatných asistenčních služeb (neinformovanost, jazyková bariéra), případně nedostatky existujících služeb či negativní postoje k nim (nedůvěra, špatná zkušenost, nespokojenost).

I v případě vyhledání pomoci a podpory **CTZ výrazně preferovali neformální podporu a pomoc**. Nejčastější skupinou subjektů poskytujících formalizovanou podporu a pomoc byly **instituce veřejné správy**. Míra využívání služeb NNO, integračních center a komerčních subjektů byla srovnatelná, poněkud více byly využívány komerční služby. Význam různých typů subjektů poskytujících podporu a pomoc CTZ se lišil podle obsahového zaměření poskytovaných služeb.

Důležitým zjištěním byla také výrazná **vazba CTZ na zprostředkovatele** a hojné využívání jimi poskytovaných služeb. Tato okolnost může představovat značnou bariéru integrace CTZ, neboť zprostředkovatelé mohou sledovat především vlastní finanční prospěch než prospěch cizince či jeho rodiny. Prostřednictvím těchto subjektů lze také jen ve velmi omezené míře předpokládat zprostředkování kontaktu na služby pro cizince veřejného nebo neziskového sektoru, ačkoli takové služby existují a cizincům by tyto služby mohly lépe pomoci při řešení jejich životních situací.

Povaha služeb poskytovaných komerčními a neziskovými organizacemi a důsledky jejich využití pro CTZ jsou velmi odlišné. Zatímco všechny nebo velká většina služeb veřejného a neziskového sektoru je poskytována bezplatně, komerční služby poskytují všechny nebo většinu služeb za úhradu. Přitom ale v zásadě platí, že cizinci využívající služeb výhradně komerčních subjektů patrně získají méně informací potřebných pro úspěšnou integraci než cizinci obracející se na NNO (poskytnutí úplných informací nemusí být v zájmu příslušné komerční organizace).

Zároveň lze pozorovat trend, kdy komerční subjekty poměrně úspěšně využívají některé postupy, které převzaly od organizací reprezentujících neziskový sektor a neziskové organizace „vytlačují“ s využitím „jejich vlastních“ metod. K tomuto trendu patrně výrazně přispívá i používání propracovanějších marketingových strategií v komerčním sektoru.

Byl zaznamenán i komplementární trend, kdy jsou neziskové organizace nuceny mezi sebou více soupeřit (k čemuž patrně přispívá projektové financování služeb v této oblasti) a (podobně jako je tomu v komerčním sektoru) začínají si používané metody práce s klienty spíše „střežit“, než aby je vzájemně sdílely nebo dále rozvíjely, vyměňovaly si získané zkušenosti apod. Tento trend může ohrožovat návaznost mezi službami a spoluprací mezi organizacemi, které je poskytují, což může zhoršovat reputaci těchto organizací mezi CTZ, spokojenost s nimi a v budoucnu i míru jejich využívání.

Velmi důležité jsou také **trendy ovlivňující nabídku služeb pro cizince** a s tím související proměny sítě těchto služeb. V této souvislosti je třeba věnovat pozornost například zvyšující se aktivitě komerčních subjektů při bezplatném zprostředkování informací CTZ na komerčním základě (s využitím inzerce apod.). Tyto aktivity na straně jedné dále rozšiřují stávající nabídku asistenčních služeb pro CTZ, aniž by se zvyšovaly nároky na financování těchto služeb z veřejných zdrojů. Na druhé straně, jejich působení může být v některých ohledech problematické právě v důsledku jejich komerčního charakteru. Zprostředkování informací se může v tomto případě omezovat pouze na komerčně atraktivní oblasti (jako například komerční zdravotní pojištění cizinců). Zprostředkované informace se také z podstaty věci soustředí (nebo se výhradně omezí) pouze na spolupracující subjekty, popřípadě inzerenty. **Selektivnost informací zprostředkovaných CTZ je velkým rizikem při jejich integraci do české společnosti** a zprostředkované informace by rozhodně měly být co možná nejúplnější.

I přesto ale lze v souvislosti se zvyšující se aktivitou komerčních subjektů a poznatků z praxe obecně předpokládat **nárůst počtu CTZ, kteří se z různých důvodů spoléhají výhradně na informace zprostředkované na komerčním základě** a jiné relevantní zdroje vůbec nevyužívají nebo o nich ani nevědí (subjekty

poskytující informace na komerčním základě z podstaty věci nemají příliš velkou motivaci takovéto informace uvádět). V této souvislosti je potřebné věnovat pozornost také dalším významným faktorům, mezi které lze řadit především:

- cenu a finanční dostupnost (pro CTZ) služeb poskytovaných za úhradu,
- případné dopady využívání zpoplatněných služeb na ekonomickou situaci CTZ,
- dostupnost méně finančně nákladných nebo bezplatně poskytovaných služeb, tj. jestli v nabídce asistenčních služeb pro CTZ existuje adekvátní alternativa ke komerčním službám a
- otázku, v jakých oblastech jsou komerční subjekty nabízející služby pro CTZ pro cizince tzv. bezkonkurenční (např. vystavení falešných faktur, příslib úspěšného vyřízení prodloužení pobytu nebo sloučení rodiny apod.).

Zjištěny byly značné nedostatky z hlediska **dostupnosti informací v jazykových mutacích** pro CTZ. Cizinec se zpravidla k informacím v jeho mateřském jazyce může dostat pouze za předpokladu určité znalosti českého jazyka. (Informace v mateřském jazyce CTZ jsou obsaženy uvnitř česky psaného informačního materiálu, jazykové mutace webových stránek obsahujících důležité a odpovídající informace pro život a podnikání či výkon zaměstnání CTZ v ČR jsou přístupné prostřednictvím odkazů ze stránek v českém jazyce - viz např. www.cizinci.cz). Dalšími podstatnými nedostatky jsou ne vždy odpovídající kvalita překladu jazykových mutací, nedostupnost informačních materiálů v místech, kde se CTZ pohybují, a také skutečnost, že informační materiály velice často neobsahují aktuální údaje.

Lze také vyslovit předpoklad, že CTZ mají velmi omezené možnosti získat informace o ČR v zemi původu, respektive tyto informace nejsou aktuální, jsou velmi selektivní a často přímo zkreslující. V důsledku uvedených skutečností se CTZ obracejí velmi často na zprostředkovatele, v důsledku čehož často získávají další velmi zkreslené informace.

4.3 Stručný přehled předpokládaných efektů a dopadů

- Předpoklad zvýšeného rizika propadu CTZ do sociální izolace u osob s osobní zkušeností s diskriminací v zaměstnání či při podnikání.
- Zejména vlivem posledního vývoje v oblasti zaměstnanosti CTZ a migrační a integrační politiky ČR může docházet k polarizaci v oblasti diskriminace (tj. zvýšil se počet osob, které zkušenost s diskriminací neuvedly, přičemž naopak osoby postižené diskriminací se setkávaly spíše s její závažnější formou). Respondenti také projevili poměrně silný subjektivní pocit vnímání tlaku majority na jejich přizpůsobení se způsobu života většinové společnosti.
- Lze předpokládat, že turbulence v tlaku na vývoj a budoucí směřování migrační a integrační politiky ČR posledního období a také tlak ekonomického vývoje a situace na trhu práce v ČR a další jiné (zejména) ekonomické příčiny pravděpodobně způsobily zvýšenou tendenci k izolaci a zachování si vlastních návyků, zvyklostí a způsobu života ze země původu, a to zejména u občanů Vietnamu.
- Za předpokladu nezlepšující se situace na trhu práce a uplatňování systémových překážek paralyzujících zaměstnávání CTZ v ČR lze u určitých skupin CTZ pravděpodobně očekávat negativní vývoj v zaměstnávání osob vypomáhajících v rodinném podniku bez nároku na mzdu, a tím vytvoření prostoru pro expanzi nelegálního nebo neregulérního zaměstnávání cizinců z třetích zemí v České

republice. Ohroženy mohou být zejména osoby s nízkým stupněm dosaženého vzdělání.

- Pravděpodobné riziko zhoršení finanční situace u ohrožených skupin CTZ.
- Daňová optimalizace OSVČ mezi CTZ není specifikem pouze této skupiny OSVČ, ale následkem zejména nedostatků v platné daňové legislativě ČR a dlouhodobé neefektivnosti a nefunkčnosti systémových kontrolních opatření.
- Zvýšený zájem o slučování rodin ze strany CTZ v sobě pravděpodobně může představovat pro určitou skupinu CTZ jistá rizika spjatá s neadekvátním zhodnocením až přeceněním jejich sociálních a ekonomických možností v ČR, přičemž hrozí, že tito cizinci nebudou schopni dál sloučení rodin zvládat bez větších ekonomických problémů, negativních dopadů na rodinu a její vztahy, popř. závislosti na systému sociální podpory ČR.
- Aktivita komerčních subjektů a zprostředkovatelů v rámci poskytování placených služeb pro CTZ jsou velmi často podmíněně selektivní a tyto subjekty podávají CTZ nepřesné až zkreslující informace o okolnostech důležitých pro život v ČR.

4.4 Náměty relevantní strategie a úkolů

- Úprava a zvýšení požadovaných nároků na CTZ z hlediska jejich znalosti českého jazyka při žádosti o trvalý pobyt s cílem zvýšit motivaci CTZ k aktivnímu ovládnutí českého jazyka CTZ s trvalým pobytem.
- Standardizace existujících jazykových kurzů pro jednotlivé úrovně znalosti českého jazyka.
- Zařazení alespoň rámcových informací o existující nabídce asistenčních služeb pro CTZ provozovaných veřejnými institucemi a neziskovými organizacemi mezi penzum základních informací, které budou CTZ zprostředkovány zejména
 - v rámci informačního servisu, který mohou poskytnout zastupitelské úřady ČR v zemi původu,
 - odpovědnými pracovníky OAMP MV ČR při vstupní pobytové proceduře s CTZ vstupujícím na území ČR a
 - při jazykových kurzech v ČR i v zemi původu CTZ (a to např. zařazením takto tematicky zaměřených konverzačních cvičení, ne pouze formou informačního materiálu).
- Stěžejním úkolem činnosti veřejných i nestátních subjektů poskytujících asistenční služby by mělo být postupné efektivní potlačení a odstranění vazeb zprostředkovatelů a CTZ (tj. vymanění CTZ ze závislosti na zprostředkovatelích, lze použít i termín „odklientelizace“), a to:
 - zvýšením aktivit integračních center a motivace neziskových organizací k intenzivnějšímu šíření informací o objektivních podmínkách komerčního zdravotního pojištění s cílem eliminovat negativní dopady selektivního poskytování těchto informací komerčními subjekty nebo zprostředkovateli;
 - realizací (případně dalším rozšířením) postupů napomáhajících udržet existující kapacitu integračních center a neziskových organizací pro poradenství zejména týkajícího se slučování rodin a podmínek pro podnikání a výkon povolání v ČR;
 - odstranění překážek, které snižují dostupnost důležitých informací pro CTZ, respektive zvyšování jejich dostupnosti, aktuálnosti a zacílení, a to ve všech

4. Závěr: Hlavní bariéry ovlivňující integraci CTZ, využívání asistenčních služeb a návrh opatření a úkolů zaměřených na podporu integrace CTZ

relevantních oblastech (nejen zdravotní pojištění či slučování rodin, ale i podmínky pro výkon povolání atd.).

- Za předpokladu přetrvávajícího trendu podpory slučování rodin CTZ v rámci migrační politiky uvolnění podmínek pro uplatnění těchto osob na trhu práce.
- Identifikace a vyhodnocování faktorů ovlivňujících procesy vedoucí k izolaci minoritních skupin CTZ, a to v souvislosti s
 - vlivy migrační a integrační politiky ČR,
 - ekonomickou situací České republiky,
 - ekonomickou situací jednotlivých minoritních skupin CTZ podle státní příslušnosti (především v případě občanů Vietnamu) a
 - socioekonomickou situací v zemích jejich původu.
- Monitoring základních informací o stávající nabídce asistenčních služeb pro CTZ s využitím dostupných datových zdrojů (například na základě informací uvedených v podpořených projektových žádostech)
 - z hlediska počtu služeb a oblastí jejich působení,
 - z hlediska kapacity a
 - včetně reflexe hlavních příčin a dopadů zjištěných trendů.

Při využívání informací získaných s pomocí dostupných datových zdrojů se jeví potřebné reflektovat jejich parciální charakter a z toho vyplývající omezení. Bylo by proto vhodné věnovat pozornost:

- tvorbě ucelenějšího a standardizovaného hodnocení trendů v oblasti nabídky asistenčních služeb;
- rozšíření datové základny o asistenčních službách tím, že budou tyto služby centrálně evidovány, případně bude vytvořen informační systém s tímto zaměřením a zřízen a provozován webový portál umožňující jednoduché třídění a vyhledávání evidovaných služeb;
- průběžnému vyhodnocování trendů v oblasti preferencí CTZ při vyhledávání podpory a pomoci
 - z hlediska oblastí, ve kterých CTZ podporu a pomoc vyhledávají,
 - z hlediska formy (tj. neformální podpora a pomoc, instituce veřejné správy, nestátní neziskové organizace, komerční subjekty, zprostředkovatelé apod.) a
 - včetně reflexe hlavních příčin a dopadů zjištěných trendů
- realizaci tematických bezpečnostních výzkumů zaměřených na:
 - hlubší porozumění kauzálním vztahům, které ovlivňují percepci (tj. vnímání) cizinců ve vztahu ke xenofobnímu chování majority vůči nim, a
 - specifika postavení CTZ na trhu práce ČR, a to jak na základě rozboru vnímání ze strany CTZ, tak ze strany veřejného mínění majority.

Literatura

Analýza přístupu imigrantek a imigrantů ke vzdělávání a na trh práce v ČR. 2007

BUCHTÍK, M. 2012. *Smíšené módy sběru dat v kvantitativním sociálněvědním výzkumu, Data a výzkum*, ročník 6, číslo 2. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Cizinci v ČR 2012. ČSÚ. In <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/tab/CB00457F D1>

CJD Eutin. 2010. *Moving Societies towards Integration*. 2010. Eutin, CJD Eutin

ČIŽINSKÝ, P. 2010. Smluvní zdravotní pojištění cizinců jako příklad neadekvátnosti bezpečnostně-humanitárního diskurzu o migraci. In: TRBOLA, R., RÁKOCZIOVÁ, M. (eds.). *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. Praha: VÚPSV, v.v.i.

DRBOHLAV, D. A KOL. 2008. Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Praha: Karolinum

Fakultní nemocnice Bulovka. Problémy českého zdravotnictví ve vztahu k neregulární migraci. 2008. In: POLANSKÁ, Jitka [EDI], KADLECOVÁ, Markéta [EDI] *Neregulární pobyt cizinců v ČR: Problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísni, Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky.

HERVERTOVÁ, V., MOUREČKOVÁ, H. 2008. Informace a pomoc cizincům jako prevence nelegálního zaměstnávání - Asistenční systém realizovaný charitou ČR a podpořený MV ČR a MPSV ČR. In: POLANSKÁ, Jitka [ED.], KADLECOVÁ, Markéta [EDI] *Neregulární pobyt cizinců v ČR: Problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísni, Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky

HNILICOVÁ, H., DOBIÁŠOVÁ, K., ČIŽINSKÝ, P., STUDENÝ, L., JURÁNEK, J. 2012. *Analýza komerčního zdravotního pojištění cizinců. Verze pro Výbor pro práva cizinců, 17. října 2012*. Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR. Dostupné online na http://www.konsorcium-nno.cz/dokumenty/analiza_komerčního_zdravotního_pojisteni_pro_vybor171012_201210180815049.pdf

HORÁKOVÁ, M., BAREŠ P. 2010. *Interkulturní otevřenost institucí trhu práce a zaměstnanosti v České republice. Národní zpráva za Českou republiku*. Praha: VÚPSV, v.v.i.

HORSKÁ, J. 2009. Analýza sociálních služeb v Jihlavě ve vztahu k integraci cizinců. In: *Sociální práce / Sociálna práca*. 2009, roč. 9, č. 1, s. 105-119

LOUČKOVÁ, I. *Integrovaný přístup v sociálněvědním výzkumu*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2010.

Masarykův slovník naučný. Díl VI.(R-S). 1932. Praha: Československý kompas.

Postup při realizaci aktualizované Koncepti integrace cizinců. Společné soužití. 2012. in: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0E0030F05E/\\$File/USNESEN%C3%8D_VL%C3%81DY_%C4%8CR_ze_dne_4.1.2012_%C4%8D_6_k_Postupu_p%C5%99i_realizac.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0E0030F05E/$File/USNESEN%C3%8D_VL%C3%81DY_%C4%8CR_ze_dne_4.1.2012_%C4%8D_6_k_Postupu_p%C5%99i_realizac.pdf)

Pojišťovna VZP, a.s. 2008. Zdravotní pojištění pro cizince v České republice. In: POLANSKÁ, Jitka [EDI], KADLECOVÁ, Markéta [EDI]. *Neregulární pobyt cizinců v ČR: Problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísní, Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky

POLANSKÁ, Jitka [ED.], KADLECOVÁ, Markéta [EDI] 2008. *Neregulární pobyt cizinců v ČR: Problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísní, Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky

Průša, L. a kol. *Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných ve společnosti*. Projekt č. 1J 047/05-DP1 realizován v době 2005-2008.

PUNCH, K. *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*, London: Sage, 1998.

RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. 2008. *Lokální strategie integrace cizinců v ČR I*. Praha: VÚPSV, v.v.i.

RÁKOCZYOVÁ, M., POŘÍZKOVÁ, H., TRBOLA, R. 2009, *Cizinci z třetích zemí v Jihomoravském kraji; vstupní analýza sociální integrace*. Praha: VÚPSV, v.v.i., Výzkumné centrum Brno

SCHEBELLE, D., HORÁKOVÁ, M. 2012. *Bariéry integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí. Terénní šetření s využitím vytvořeného nástroje kontinuálního sledování bariér integračního procesu reflexí CTZ*. Praha: VÚPSV, v.v.i.

Slovník národohospodářský sociální a politický. I. díl. 1929. Praha: Knihtiskárna Otakar Janáček, nakladatelství

Slovník spisovného jazyka českého. 1989. Praha: Academia. (Díl I., A-G; Díl V., R-S)

Sýkora, L., Brabec, T., Matoušek R. 2013. *Sídelní segregace v lokalitě MČ Praha - Libuš. Výzkumná zpráva*. Objednací list č. 2261/2012-94

TOPINKA, D. a kol. 2010. *Strategie zvládání obtížných situací cizinci z Ukrajiny a Mongolska, SocioFaktor s. r. o.*
Dostupné online na <http://www.cizinci.cz/files/clanky/940/strategie.pdf>

UHEREK, Z., BERANSKÁ, V., HONUSKOVÁ, V., JIRÁKOVÁ, A. ŠOLCOVÁ, L. 2012. *Analýza státního integračního programu pro azylanty*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.

VLACH J. 2012. *Sociální a ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných v roce 2012*, VÚPSV, v.v.i. ISBN 978-80-7416-116-2

vyhláška č. 348/2008 Sb., o výuce a zkouškách znalosti českého jazyka pro účely získání povolení k trvalému pobytu na území České republiky

devizový zákon č. 206/2011 Sb.

zákon o zaměstnanosti, zákon č. 435/2004 Sb.

zákon 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů

Webové informační portály, internetové zdroje:

<http://cestina-pro-cizince.cz>

<http://cudzoziemiec.eu/?q=en>

<http://infocizinci.cz>

<http://iregistr.mpsv.cz>

<http://www.axa-assistance.cz>

<http://www.cizinci.cz>

http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1414-12-r_2012-0900

<http://www.gid.cz>

<http://www.iom.cz>

<http://www.meta-os.cz>

<http://www.pojisteni-cizincu.cz>

http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/komercni-zdravotni-pojisteni-je-drahe-a-nepokryva-celou-peci-stezuji-si-cizinci--1207380

http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/komercni-pojisteni-pro-cizince-se-nevztahuje-na-vsechny-lekarske-vykony--981566

<http://www.startinsurance.cz>

<http://www.straxovka.cz/>

<http://www.vaclavak.ru>

<http://cudzoziemiec.eu/?q=en>

<http://www.soze.cz/>

<http://www.cicpraha.org/upload/soubory/%C4%8De%C5%A1tina/N%C3%ADzkoprahov%C3%A9%20kurzy%20%C4%8De%C5%A1tiny%20pro%20cizince%20CIC.pdf>

Seznam příloh

Příloha 1 - Nástroj sledování kontinuálního monitorování bariér integrace CTZ se zřetelem na činnost asistenčních služeb

Příloha 2 - Formulář dotazníku použitého při kvantitativním empirickém šetření

Příloha 3 - Okruh témat sledovaných při hloubkových rozhovorech

Příloha 4 - Internetové stránky zaměřené na cizince nebo internetové stránky organizací nebo platforem zaměřujících se na poskytování podpory a pomoci cizincům z třetích zemí

Nástroj sledování kontinuálního monitorování bariér integrace CTZ se zřetelem na činnost asistenčních služeb

Přehled výzkumných hypotéz, výzkumných oblastí a indikátorů

Hypotézy:

- H 1 U CTZ převládá spíše nízké povědomí o existenci asistenčních služeb pro cizince.
- H 2 Spolupráce CTZ se zprostředkovatelskými strukturami přetrvává i přes existenci sítě bezplatných asistenčních služeb pro cizince.
- H 3 Nedostatečná znalost českého jazyka a její negativní důsledky pro CTZ vedou k nárůstu poptávky CTZ po jazykových kurzech výuky českého jazyka.
- H 4 K izolaci minoritních skupin CTZ od majoritní společnosti přispívají kromě tlaku na přizpůsobení se způsobu života majority významně i další faktory: vliv migrační a integrační politiky ČR, dále ekonomická situace, a to jak na úrovni České republiky, tak na úrovni lokálních skupin CTZ s ohledem na jejich státní příslušnost a socioekonomickou situaci v zemích jejich původu.
- H 5 Uplatňování forem a způsobů zaměstnávání CTZ na trhu práce ČR se liší v závislosti na státní příslušnosti CTZ.

výzkumné oblasti	indikátory
sociodemografické znaky	- pohlaví - věk - státní příslušnost - rodinný stav - způsob bydlení - místo bydlení - stupeň dosaženého vzdělání - právní postavení v ČR - délka souvislého pobytu v ČR - druh povolení k pobytu - účel pobytu v ČR - existence smlouvy o zdravotním pojištění - spokojenost se zdravotním pojištěním - důvody nespokojenosti se zdravotním pojištěním - pojištění u konkrétní pojišťovny
rodinný život	- spolubydlící z rodiny - zájem o sloučení rodiny - přání, aby děti vyrůstaly v ČR - hrazení životních nákladů
diskriminace (nerovné zacházení, odmítání, šikana v zaměstnání či při podnikání)	- důvěra vůči lidem, se kterými CTZ přicházejí v ČR v běžném životě do styku (krajané, příslušníci majority, ostatní cizinci) - projevy odstupů - specifikace skupin projevujících odstup - zkušenost s diskriminací - formy diskriminace - snaha řešit diskriminaci - důvody neřešení diskriminace - osobní zkušenost s posměšky atd. na veřejnosti - frekvence a místo jejich výskytu

výzkumné oblasti	indikátory
způsob života a hodnoty	- percepce tlaku majority na přizpůsobení se CTZ hodnotám české společnosti - přání žít způsobem, na jaký jsou CTZ zvyklí z domova - obtížné oblasti života pro přizpůsobení se CTZ životu v české společnosti
studium a znalost českého jazyka	- úroveň znalosti českého jazyka, - způsob studia českého jazyka
zaměstnání a pracovní život	- způsob zaměstnání v ČR - spokojenost s vykonávanou prací - existence písemné pracovní smlouvy - přání hledat jiné pracovní místo - možnost odchodu z ČR při neuspění na trhu práce - nároky na lepší práci - čistý měsíční příjem - vlastnictví úředně ověřeného dokladu o uznání ukončeného vzdělání - znalost, jak obstarat úředně ověřený doklad o ukončeném vzdělání
zájem o občanskou participaci	- přání získat státní občanství - přání ovlivňovat záležitosti cizinců v ČR - preference místních voleb - preference národních voleb - preference členství v politické straně
obavy cizinců a reflexe největších překážek v začlenění do české společnosti	- míra specifických obav spojených se životem v ČR - exprese osobních překážek v začlenění do majoritní společnosti - existence sociálních kontaktů potřebných při řešení případných nesnází/problémů spojených se životem v ČR - uvedení konkrétního příkladu sociálního kontaktu potřebného či využitého v rámci nesnází/problémů spojených se životem v ČR
znalost a využívání asistenčních služeb při řešení problémů spojených s životem cizinců v ČR	- povědomí o existenci osob či organizací nabízejících podporu a pomoc cizincům - využití bezplatné pomoci organizací či institucí nabízejících podporu cizincům - konkretizace organizace či instituce, jejíž pomoc byla využita - konkretizace pomoci či rady, která byla po organizaci či instituci požadována - exprese důvodů vedoucích k nevyužívání pomoci od organizací nabízejících bezplatně podporu cizincům - četnost využívání konkrétních druhů pomoci či podpory během celého pobytu na území ČR - exprese využití konkrétních subjektů při řešení problémů spojených s oblastmi života cizinců v ČR - vnímání absence určitého typu pomoci či služby potřebné pro život cizinců v ČR - konkretizace problému který přesahuje možnosti cizince a vyžaduje odbornou radu či pomoc - konkretizace instituce či organizace, která by podle cizince měla problém přesahující jeho možnosti pomoci řešit

Příloha 2

Formulář dotazníku použitého při kvantitativním empirickém šetření

ZAČÁTEK ROZHOVORU
(HODINY, MINUTY)

--	--	--	--

ID TAZATELE

--	--	--	--	--

Dobrý den, jsem tazatelem společnosti ppm factum a provádím výzkum týkající se cizinců žijících a pracujících v České republice. Rád/a bych Vám v této souvislosti položil/a několik otázek. Všechny údaje, které mi poskytnete, budou naprosto důvěrné a v konečném zpracování anonymní.

S1. Na úvod bych se Vás chtěl/a zeptat, jestli jste:

Občan EU	→ UKONČETE ROZHOVOR	1	
Žadatel o azyl	→ UKONČETE ROZHOVOR	2	
Azylant	→ UKONČETE ROZHOVOR	3	
Nikdo z výše uvedených	→ POKRAČUJTE V ROZHOVORU	4	
NEVÍ BEZ ODPOVĚDI	→ UKONČETE ROZHOVOR	9	

Q1. Jak dlouho žijete v České republice? Máme na mysli nepřerušný souvislý pobyt, tj. jak dlouhou dobu žijete v ČR celkem?.

VYPIŠTE ČÍSLO ROKY I MĚSÍCE (ROKY = 0-99, MĚSÍCE = 0-12)

Roky:.....	<table border="1"><tr><td></td><td></td></tr></table>			Měsíce:.....	<table border="1"><tr><td></td><td></td></tr></table>		

Q2. Jaký máte druh povolení k pobytu v České republice?

vízum na dobu delší nežli 90 dnů (do doby jednoho roku)	1	
povolení k dlouhodobému pobytu v ČR	2	
povolení k trvalému pobytu v ČR	3	
Jiný druh pobytu	→ UKONČETE ROZHOVOR	4

Q3. Jaký je hlavní účel Vašeho pobytu v České republice?

zaměstnání	1	
podnikání	2	
studium	3	
humanitární důvody, léčení	4	
sloučení rodiny	5	
Jiný důvod (uvedte jaký)		

Q4. Přejete si získat státní občanství České republiky?

rozhodně ano	1	
spíše ano	2	
spíše ne	3	
rozhodně ne	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q5. Bydlí někdo z Vaší vlastní rodiny spolu s Vámi v České republice v jednom bytě?

MOŽNOST VÍCE ODPOVĚDÍ

manžel/ka partner/ka	1	
děti	2	
sourozenci	3	
rodiče	4	
někdo jiný (uvedte kdo)	5	
Nikdo z rodiny se mnou v bytě nežije	6	

Q6. Máte zájem o sloučení rodiny, jestliže členové Vaší rodiny nežijí spolu s Vámi v České republice? Máme na mysli manžela/ manželku a Vaše nezletilé závislé děti

rozhodně ano	1	
spíše ano	2	
spíše ne	3	
rozhodně ne	4	
Netýká se mne (nemám manžela/manželku, děti...)	5	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q7. Přejete si, aby Vaše děti vyrůstaly v České republice?

rozhodně ano	1	
spíše ano	2	
spíše ne	3	
rozhodně ne	4	
Netýká se mne (nemám děti, nechci sám zůstat v ČR...)	5	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

PŘEDLOŽTE KARTU Q8

Q8. Jak důvěřujete lidem, se kterými přicházíte v České republice v běžném životě do styku?

ROZHODNĚ JIM DŮVĚŘUJI 1	SPÍŠE JIM DŮVĚŘUJI 2	SPÍŠE JIM NEDŮVĚŘUJI 3	ROZHODNĚ JIM NEDŮVĚŘUJI 4	NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9
a. příslušníkům majority (Čechům)			1 2 3 4 9	
b. krajanům žijícím v České republice			1 2 3 4 9	
c. cizincům žijícím v České republice			1 2 3 4 9	
d. úředníkům vyřizujícím pobyty			1 2 3 4 9	
e. Je ještě nějaká skupina, o které se chcete vyjádřit ohledně důvěry? Jaká?			1 2 3 4 9	

Q9. Stává se Vám, že Vám dávají lidé z Vašeho okolí z okruhu majority (Čechů) najevo, že k nim nepatříte, že jste cizí?

velmi často	1	
často	2	
zřídka	3	
nikdy	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

FILTR: Q9=1,2 (TJ. SETKAL SE S VYČLENĚNÍM) JINAK POKRAČUJTE NA Q11

Q10. Z jakého okruhu tito lidé byli?

MOŽNOST VÍCE ODPOVĚDÍ

spolupracovníci z okruhu majority (Čechů)	1	
sousedé z okruhu majority (Čechů)	2	
lidé z okruhu majority (Čechů) v okolí, kde se pohybují	3	
krajané	4	
ostatní cizinci žijící v České republice	5	
někdo jiný (uved'te kdo)	6	

Q11. Setkal/a jste se Vy osobně v České republice s diskriminací tj. nerovným zacházením, odmítáním, šikanou v zaměstnání či při podnikání?

ano	1	
ne	2	

FILTR: Q11=1 (SETKAL SE S DISKRIMINACÍ NA PRACOVÍŠTI), JINAK POKRAČUJTE NA Q15
PŘEDLOŽTE KARTU Q12

Q12. O jakou formu diskriminace se konkrétně jednalo či jedná?

ANO, JEDNALO SE O ZÁVAŽNOU FORMU1	ANO, ALE JEN S MÍRNOU FORMOU 2	NE 3	NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9
a. byla/a jsem placen/a hůře nežli ostatní spolupracovníci		1 2 3 9	
b. dostával/a jsem více práce nežli ostatní spolupracovníci		1 2 3 9	
c. pracoval/a jsem delší dobu nežli ostatní spolupracovníci		1 2 3 9	
d. byl/a jsem často zařazována na nevýhodné směny (např. pouze noční)		1 2 3 9	
e. byla mi častěji přidělována nebezpečná, riziková a zdraví škodlivá práce		1 2 3 9	
f. neměl/a jsem stejný přístup k zakázkám jako jiní podnikatelé		1 2 3 9	
g. byl/a jsem vydírána, bylo po mně požadováno „výpalné“		1 2 3 9	
h. Setkal jste se ještě s nějakou jinou formou diskriminace? Jakou?			

FILTR: POKUD SE SETKAL S NĚJAKOU FORMOU DISKRIMINACE (Q12=1 NEBO 2 ALESPŮŇ 1X)

Q13. Pokoušel/a jste se diskriminaci nějak řešit?

ano	1
pomýšlel/a jsem na to, ale nic jsem nepodnikl/a	2
ne	3

FILTR: Q13=2 (TJ. POMÝŠLELI NA ŘEŠENÍ, ALE NIC NEPODNIKLI), JINAK POKRAČUJTE NA Q15

Q14. Pokud jste se setkal/a s diskriminací, ale nic jste proti tomu nepodnikl/a, bylo to proto, že:

nevěděl/a jsem, na koho se obrátit, jak stížnost vyřídit	1
bál/a jsem se následků, že se situace ještě zhorší	2
nevěřil/a jsem, že by došlo k nápravě	3
Jiný důvod?	4
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9

Q15. Setkal/a jste se Vy osobně v České republice s posměšky, hanlivými poznámkami, urážkami na veřejnosti?

Ano	1
Ne	2
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9

FILTR: Q15=1 (SETKAL SE S URÁŽKAMI NA VEŘEJNOSTI), JINAK POKRAČUJTE NA Q17
PŘEDLOŽTE KARTU Q16

Q16. Jak často k těmto případům docházelo a kde se to stalo?

VELMI ČASTO 1	ZŘÍDKA 2	VYJÍMEČNĚ, OJEDINĚLE 3	VŮBEC NE 4	NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9
a. na pracovišti		1 2 3 4 9		
b. ve škole		1 2 3 4 9		
c. na ulici		1 2 3 4 9		
d. v obchodě		1 2 3 4 9		
e. ve zdravotnickém zařízení		1 2 3 4 9		
f. v hospodě, restauraci		1 2 3 4 9		
h. Setkal/a jste se ještě s nějakou formou urážek nebo posměšků? Jakou:.....				

Q17. Máte pocit, že od Vás majorita očekává, že se zcela přizpůsobíte hodnotám české společnosti?

rozhodně ano	1
spíše ano	2
spíše ne	3
rozhodně ne	4
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9

Q18. Přejete si žít v České republice pouze způsobem, na jaký jste zvyklý/á z domova?

rozhodně ano	1	
spíše ano	2	
spíše ne	3	
rozhodně ne	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

PŘEDLOŽTE KARTU Q19

Q19. Život v České republice je patrně jiný, nežli život v zemi Vašeho původu. Čemu se těžko přizpůsobujete, co obtížně překonáváte?

ROZHODNĚ ANO 1	SPÍŠE ANO 2	SPÍŠE NE 3	ROZHODNĚ NE 4	NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9	
a. český jazyk				1 2 3 4 9	
b. česká strava				1 2 3 4 9	
c. pracovní prostředí				1 2 3 4 9	
d. vyřizování záležitostí na úřadech				1 2 3 4 9	
e. české zvyky a způsob života				1 2 3 4 9	
f. práva a povinnosti obyvatele tohoto státu				1 2 3 4 9	
g. stesk po domově				1 2 3 4 9	
h. chybí mi rodina, přátelé				1 2 3 4 9	
i. Čemu ještě se obtížně přizpůsobujete:.....					

PŘEDLOŽTE KARTU Q20

Q20. Řekněte mi prosím, jak dobře jste na tom s českým jazykem z hlediska:

VELMI DOBRĚ 1	NEPŘÍLIŠ DOBRĚ 2	VŮBEC 3	NEPOTŘEBUJI TO 4	NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9	
a. porozumění mluvené češtině				1 2 3 4 9	
b. mluva českým jazykem				1 2 3 4 9	
c. porozumění psané češtině				1 2 3 4 9	
d. psaní českým jazykem				1 2 3 4 9	

Q21. Kde jste se učil/a česky?

MOŽNOST VÍCE ODPOVĚDÍ

v jazykových kursech pořádaných zdarma	1	
v jazykových kurzech, které jsem si sám/sama zaplatil/a	2	
ve škole, při studiu	3	
při práci s českými spolupracovníky	4	
ve společnosti českých přátel	5	
poslechem rozhlasu, televize, sledováním českých filmů	6	
čtením novin, knih v českém jazyce	7	
od český mluvčího přítele/přítelkyně, partnera/partnerky	8	
Někde jinde (uved'te kde)	9	
Česky jsem se neučil/a	10	

Q22. Jakým způsobem jste v České republice zaměstnán/a ? Máme na mysli i příležitostné a sezónní práce jako jsou např. brigády

MOŽNOST VÍCE ODPOVĚDÍ

pracuji u zaměstnavatele	1	
jsem zaměstnancem pracovní agentury	2	
podnikám na živnostenský list	3	
vypomáhám v rodinném podniku bez nároku na mzdu	4	
pracuji v rodině (vlastní nebo cizí) za mzdu	5	
nepracuji (nevydělávám si ani formou brigády)	6	
nepracuji, ale mám zájem pracovat	7	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

FILTR: Q22=1,2,3,4,5 (TJ. MÁ V ČR NĚJAKOU PRÁCI), JINAK POKRAČUJTE NA Q28

Q23. Jste spokojen/a se svojí prací v České republice?

rozhodně ano	1	
spíše ano	2	
spíše ne	3	
rozhodně ne	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q24. Máte uzavřenou písemnou pracovní smlouvu se zaměstnavatelem?

ano	1	
ne	2	
netýká se mne, nepotřebuji písemnou pracovní smlouvu se zaměstnavatelem	3	
podnikám na živnostenský list	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q25. Přejete si najít jiné pracovní místo, než dosud máte?

rozhodně ano	1	
spíše ano	2	
spíše ne	3	
rozhodně ne	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

FILTR: Q25=1,2,3 (TJ. ASPOŇ TROCHU UVAŽUJE O JINÉM PRACOVNÍM MÍSTĚ) JINAK POKRAČUJTE NA Q27

Q26. Uvažoval/a jste někdy o tom, že odejdete z České republiky, jestliže se Vám zde nepodaří nalézt lepší práci?

rozhodně ano	1	
spíše ano	2	
spíše ne	3	
rozhodně ne	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q27. Jaký je Váš čistý měsíční příjem ze zaměstnání či podnikání v Kč?

VYPIŠTE ČÍSLICEMI

.....		
-------	--	--

Q28. Stačí Vám příjmy Vaší domácnosti na pohodlné uhrazení základních životních nákladů, jakými jsou např. strava, bydlení, ošacení, náklady na cestu do práce, náklady spojené s docházkou dětí do školy (studia), náklady spojené s trávením volného času apod.?

Ano pohodlně	1	
Ano, ale s menšími obtížemi	2	
Spíše nestačí, je to na hraně	3	
Rozhodně nestačí	4	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q29. Přejete si ovlivňovat záležitosti cizinců žijících v České republice?

ano	1	
ne	2	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q30. Uvítal/a byste, kdybyste se mohl/a účastnit místních voleb v České republice?

Ano	1	
Ne	2	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q31. A uvítal/a byste, kdybyste se mohl/a účastnit národních voleb v České republice?

Ano	1	
Ne	2	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q32. Chtěl/a byste se stát členem/členkou nějaké politické strany působící v České republice?

Ano	1	
Ne	2	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

PŘEDLOŽTE KARTU Q19

Q33. Z čeho máte v České republice obavy?

ROZHODNĚ ANO 1	SPÍŠE ANO 2	SPÍŠE NE 3	ROZHODNĚ NE 4	NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9
a. ze ztráty příjmu ze zaměstnání/podnikání				1 2 3 4 9
b. ze ztráty bydlení				1 2 3 4 9
c. z vážné nemoci				1 2 3 4 9
d. z rozpadu rodiny				1 2 3 4 9
e. ze ztráty přátel, blízkých osob				1 2 3 4 9
f. ze ztráty povolení k pobytu				1 2 3 4 9
g. ze ztráty účelu pobytu a z vyhoštění				1 2 3 4 9
h. ze ztráty zdravotního pojištění				1 2 3 4 9

Q34. Co Vy osobně považujete za největší překážku ve Vašem začlenění do české společnosti?

VYPIŠTE SLOVY, POKUD SE ZAČLENIT NECHCE, NAPIŠTE „NECHCI SE ZAČLENIT“

.....	☐	☐
.....	☐	☐

Q35. Víte na koho se obrátit, jestliže se dostanete v České republice do nesnází/ problémů?

Ano	1	
Ne	2	

Q36. Uveďte prosím, na koho konkrétně byste se v takové situaci obrátil/a, nebo jste se již obrátil/a?

a.		☐	☐
b.		☐	☐

Q37. Máte ve svém okolí osoby či organizace, které nabízejí podporu a pomoc cizincům?

ano	1	
ne	2	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	9	

Q38. V České republice existují organizace zřizované nebo podporované státem, které poskytují své služby bezplatně a pomáhají cizincům s různými problémy života cizinců v ČR. Může se jednat o poradenství, podporu či jinou formu pomoci.

Obrátil/a jste se někdy v minulosti při řešení svých problémů na organizace, které takovou pomoc nabízející? Nejedná se nám o pomoc od rodiny, známých nebo komerčních firem, ale právě o instituce pomáhající bezplatně.

Ano	POKRAČUJTE NA Q39	1	
Ne, protože řeším svoje problémy přes zprostředkovatele/klienta	POKRAČUJTE NA Q40	2	
Ne	POKRAČUJTE NA Q40	3	
NEVÍ, NEODPOVĚDĚL	POKRAČUJTE NA Q41	9	

FILTR: Q38=1 (OBRÁTIL SE NA NĚJAKOU ORGANIZACI) JINAK POKRAČUJTE NA Q43

Q39. Na kterou organizaci jste se obrátil/a konkrétně?

.....	☐	☐
.....	☐	☐
.....	☐	☐

FILTR: Q38=1 (OBRÁTIL SE NA NĚJAKOU ORGANIZACI)

Q39x. Uveďte prosím, jaký problém jste řešil/a nebo jakou pomoc či radu jste hledal/a:

.....	☐ ☐
.....	☐ ☐
.....	☐ ☐

FILTR: Q38=2, 3 (NEOBRÁTIL SE NA NĚJAKOU ORGANIZACI) JINAK POKRAČUJTE NA Q41

Q40. Uveďte prosím důvod, proč nevyužíváte pomoc organizací/institucí poskytujících pomoc a poradenství cizincům žijícím v ČR?

.....	☐ ☐
.....	☐ ☐

S pobytem na území České republiky mohou být spojeny různé specifické životní situace, při jejichž řešení Vám jako cizinci/cizince mohou pomoci různé specializované odborné služby. Nemusí se přitom jednat pouze o podporu nebo pomoc poskytovanou výhradně při problémech či nesnázích, ale velice často jde o služby poskytované v situacích, které lze v životě cizince v ČR považovat za obvyklé nebo běžné.

Q41. Teď se prosím zamyslete a uveďte prosím, jaké z následujících forem pomoci či podpory jste během celého svého pobytu na území ČR využil/a? PŘEDLOŽTE KARTU Q41

OPAKOVANĚ, VÍCE NEŽ 5X 1	NĚKOLIKRÁT ZA POBYT (3-5X) 2	OJEDINĚLE (1-2X) 3	VŮBEC 4	NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9
a. pomoc při výuce češtiny				1 2 3 4 9
b. pomoc s tlumočením				1 2 3 4 9
c. pomoc s vyřízením povolení k pobytu				1 2 3 4 9
d. právní poradenství při řešení povolení k pobytu				1 2 3 4 9
e. pomoc při orientaci v běžném životě v České republice				1 2 3 4 9
f. pomoc při hledání práce (zaměstnání)				1 2 3 4 9
g. pomoc při podnikání				1 2 3 4 9
h. pomoc při řešení otázek spojených se zdravotním pojištěním				1 2 3 4 9
i. pomoc v případě nemoci, při hledání doktora apod.				1 2 3 4 9
m. odborné právní poradenství (v řešení otázek spojených např. s majetkem, obchodním právem, trestním právem apod.)				1 2 3 4 9
n. odborná pomoc při ztrátě bydlení				1 2 3 4 9
o. odborná pomoc při nedostatku finančních prostředků				1 2 3 4 9
p. odborná pomoc při problémech se splácením dluhu				1 2 3 4 9
q. pomoc psychologa či jiného odborníka při vztahových problémech				1 2 3 4 9
n. Jiné, prosím uveďte.....				☐ ☐

Q42. Na koho se obracíte, pokud potřebujete poradit v těchto oblastech?

PŘEDLOŽTE KARTU Q42. ZAZNAMENEJTE PRO KAŽDÝ ŘÁDEK JEDEN KÓD DO OBLASTI Q42_ODPOVĚĎ. POKUD RESPONDENT UVEDE JINOU ORGANIZACI NEŽ JE NA KARTĚ, PAK ZAKROUŽKUJTE KÓD „8“ A VYPIŠTE ODPOVĚĎ DO POLÍČKA Q42_8 (VÝPISKY JINÉ)

		NESTÁTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE 1	
		INSTITUTE VEŘEJNÉ SPRÁVY (ŠKOLA, MĚSTSKÝ NEBO OBECNÍ ÚŘAD APOD.) 2	
		PODNIKATELÉ POSKYTUJÍCÍ PLACENÉ SLUŽBY (ZPROSTŘEDKOVATELÉ, KLIENTI) 3	
		KOMERČNÍ FIRMY POSKYTUJÍCÍ PLACENÉ SLUŽBY 4	
		NA NĚKOHO JINÉHO? VYPIŠTE NA KOHO..... (DO POLÍČKA Q44_8) 8	
		NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9	
	Q42_ODPOVĚĎ	Q42_8 (VÝPISKY JINÉ)	
a. studium češtiny	1 2 3 4 8 9	☐	
b. pomoc s tlumočením	1 2 3 4 8 9	☐	

c.	vyřízení povolení k pobytu	1 2 3 4 8 9		
d.	poradenství při pov. k pobytu	1 2 3 4 8 9		
e.	orientace v běžném životě	1 2 3 4 8 9		
f.	pomoc s hledáním práce	1 2 3 4 8 9		
g.	pomoc při podnikání	1 2 3 4 8 9		
h.	zdravotní pojištění	1 2 3 4 8 9		
i.	nemoc, hledání doktora	1 2 3 4 8 9		
m.	právní poradenství	1 2 3 4 8 9		
n.	odborná pomoc při ztrátě bydlení	1 2 3 4 8 9		
o.	odborná pomoc při nedostatku finančních prostředků	1 2 3 4 8 9		
p.	odborná pomoc při problémech se splácením dluhu	1 2 3 4 8 9		
q.	pomoc psychologa/odborníka při vztahových problémech	1 2 3 4 8 9		

Q43. Postrádáte v současnosti nějaký typ pomoci či služeb pro cizince žijící v ČR?

Ano	1	
Ne	2	
Nevím	9	

FILTR: Q43=1 (CHYBÍ MU NĚJAKÝ TYP SLUŽBY) JINAK POKRAČUJTE NA D1

Q44. Uveďte prosím konkrétní problém, se kterým si neumíte poradit Vy sám/sama a potřeboval/a byste v tomto směru pomoc či radu?

Q45. Uveďte prosím, kdo (např. která osoba či instituce/organizace) by Vám podle Vás měla tuto radu či pomoc zajistit?

Q44 (PROBLÉM)	Q45 (KDO BY MĚL RADY ZAJISTIT)
.....	
.....	
.....	

A na závěr se Vás zeptám na několik údajů sloužících ke statistickému zpracování.

D1. ZAZNAMENEJTE POHLAVÍ RESPONDENTA

muž	1	
žena	2	

Q46. V jakém roce jste se narodil/a? (UVEĎTE ROK NAROZENÍ)

--	--	--

D2. Jaká je Vaše státní příslušnost?

česká	1	
ukrajinská	2	
vietnamská	3	
ruská	4	
Jiná, prosím uveďte:		
NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI	9	

D3. Jaký je Váš rodinný stav?

svobodný/á	1
ženatý/vdaná	2
rozvedený/rozvedená	3
vdovec/vdova	4
druh/družka	5

nějaký jiný, prosím uveďte:

NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9

D4. Mohl/a byste mi prosím říct, kde bydlíte?

v pronajaté místnosti	1
v pronajatém bytě/domě	2
ve vlastním bytě/domě	3
na ubytovně	4
u kamarádů, známých, příbuzných	5

někde jinde, prosím uveďte:

NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI 9

D5. Kde bydlíte v České republice?

ve velkoměstě (Praha, Brno, Ostrava)	1
Ve městě nebo na vesnici	2
Neví, bez odpovědi	

D6. Jaký je stupeň Vašeho nejvyššího dosaženého vzdělání?

základní i neukončené, praktická škola bez vyučení	1
vyučen v oboru bez maturity i s maturitou	2
středoškolské odborné s maturitou	3
středoškolské všeobecné s maturitou	4
vysokoškolské (všechny stupně)	5

Nějaké jiné, prosím uveďte:

FILTR: D6=2,3,4,5 (TJ. DOSÁHL/A ALESPON STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁNÍ), JINAK POKRAČUJTE NA D9

D7. V případě, že jste dosáhl/a středoškolského či vysokoškolského vzdělání, máte úředně ověřený doklad o uznání Vašeho vzdělání v České republice?

ano	1
ne	2
NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI	9

FILTR: D7=2 (TJ. NEMÁ ÚŘEDNÍ DOKLAD O VZDĚLÁNÍ), JINAK POKRAČUJTE NA D9

D8. Víte, jakým způsobem si můžete tento doklad obstarat?

ano	1
ne	2
NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI	9

D9. Máte uzavřené zdravotní pojištění?

ano, jsem zdravotně pojištěn/a v České republice	1
ano, jsem pojištěn/a v zahraničí	2
ano, jsem pojištěn/a v České republice i v zahraničí	3
nejsem zdravotně pojištěn/a	4
nevím, zdravotní pojištění vyřizuje zaměstnavatel	5

Jiná odpověď, prosím uveďte:

FILTR: D9=1,2,3, 5 (TJ. MÁ ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ UZAVŘENÉ NEBO JEJ ZAŘIZUJE ZAMĚSTNAVATEL) JINAK POKRAČUJTE NA D13.

D10 Jste s Vaším zdravotním pojištěním spokojen/a?

Ano	1	
Ne	2	
NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI	9	

FILTR: D10=2 (TJ. NENÍ SPOKOJEN SE ZDRAVOTNÍM POJIŠTĚNÍM) JINAK POKRAČUJTE NA D13

D11 Uved'te, prosím, tři hlavní důvody Vaší nespokojenosti s Vaším zdravotním pojištěním.

.....	☐	☐
.....	☐	☐
.....	☐	☐

D12. U které pojišťovny jste prosím v ČR pojištěn/a?

(OTEVŘENÁ, ZAZNAMENAT I ODPOVĚDI TYPU: „MÁM TU ČERVENOU KARTIČKU“):?

.....	☐	☐
.....	☐	☐

D13. POKYN PRO TAZATELE: VYPIŠTĚ, KDE JSTE RESPONDENTA POPRVÉ OSLOVIL A KDE NAKONEC PROBĚHL SAMOTNÝ ROZHOVOR.

MÍSTO 1. OSLOVENÍ:.....	☐	☐
MÍSTO ROZHOVORU.....	☐	☐

Nakonec Vás chci požádat, abyste mi sdělil(a) své jméno a adresu. Firma PPM FACTUM je potřebuje znát pro možnost namátkové kontroly mé práce. Jména a adresy dotázaných zapisuji do zvláštního formuláře a jsou jinde než vyplněné dotazníky. Adresy se využívají jen pro kontroly a nebudou nikdy použity pro jiné účely. Pokud souhlasíte s uvedením svých údajů, poprosím Vás o podpis. V dohledné době můžete dostat poštou kontrolní lístek. Prosím, odpovězte na něj, je to poměrně jednoduché.

VYPLŇTE ADRESU DO ZPRÁVY O PRŮBĚHU DOTAZOVÁNÍ

To je vše, jménem firmy Factum Invenio Vám děkuji za rozhovor.

POTVRZUJI, ŽE JSEM ROZHOVOR PROVEDL(A) PŘESNĚ PODLE POKYNŮ FIRMY FACTUM INVENIO.

JMÉNO TAZATELE: PODPIS:

KONEC ROZHOVORU
(HODINY, MINUTY)

--	--	--	--

ID TAZATELE

--	--	--	--	--	--

DATUM DOTAZOVÁNÍ
(DEN, MĚSÍC)

				2	0	1	3
--	--	--	--	---	---	---	---

ID KODÉRA

--	--	--	--	--	--

Okruh témat sledovaných při hloubkových rozhovorech

- Úvodní otázky
- Okolnosti odchodu ze země původu a příchodu do ČR
- Situace po příchodu do ČR
- Současná situace (včetně témat „problémové situace“ a „přístupy k jejich řešení“)
- Představy o budoucnosti
- Závěrečné otázky

Příloha 4

Internetové stránky zaměřené na cizince nebo internetové stránky organizací nebo platforem zaměřujících se na poskytování podpory a pomoci cizincům z třetích zemí

<http://www.konsorcium-nno.cz/clenske-organizace-konsorcia.html>

<http://www.cizinci.cz/news.php?lg=1>

<http://www.integracnicentra.cz/default.aspx>

<http://www.migrace.com/>

<http://www.mkc.cz/cz/uvod.html/>

<http://www.migraceonline.cz/>

<http://www.imigrant.cz/>

<http://www.meta-os.cz/pic/>

<http://www.icpraha.com/o-nas/?lang=cz>

<http://www.deticizincu.cz/>

<http://www.opu.cz/>

<http://www.cizincijmk.cz/>

<http://p-p-i.cz/>

<http://www.inbaze.cz/>

Výtahy z oponentských posudků

PhDr. Ol'ga Šrajerová, CSc.

Množstvo záverov z kvantitatívneho a hlavne z kvalitatívneho výskumu prináša celý rad nových informácií o sledovaných otázkách asistenčných služieb. Veľmi zaujímavé, pre odborníkov zaoberajúcich sa otázkami integrácie cudzincov v ČR, sú priame výpovede samotných respondentov, ktoré dokresľujú vhodným spôsobom informácie nielen o ich znalostiach asistenčných služieb, ale zobrazujú aj pocity a názory cudzincov na dané služby a postoje českej spoločnosti k nim, v nich ešte pomerne často rezonujú prejavy xenofóbie. Zo záverov predloženej správy vyplýva potreba diferencovaného a komplexného prístupu k asistenčným službám, ktoré pokrývajú veľmi rôznorodé oblasti. Výskum potvrdil pomerne malú znalosť cudzincov o existujúcich službách a preferenciu platených služieb. Ukázal tiež nedostatočnú znalosť češtiny, čo je veľkým problémom pri integrácii, ako aj pretrvávajúce prejavy diskriminácie a xenofóbného chovania majoritnej českej spoločnosti, odlišnosti v kultúre a spôsobe života (snaha Vietnamcov tieto si udržať), ako aj zhoršujúce sa postavenie cudzincov na trhu práce ČR a z toho vyplývajúcu ich pomerne nestabilnú ekonomickú situáciu.

Výsledky realizovaných výskumov obsahujú konkrétne odporúčenia pre prax: dôraz na prehĺbenie jazykovej prípravy, zlepšenie znalostí češtiny, prehĺbenie informovanosti o ČR v krajinách pôvodu cudzincov. Konkrétnych odporúčení je celý rad, jedným z nich je aj zriadenie a prevádzkovanie webového portálu sprostredkujúceho informácie pre cudzincov z tretích krajín.

PhDr. Daniel Topinka, Ph.D.

Závěry jsou podmíněny způsobem výběru výzkumného vzorku. To je evidentní, nezpochybňuji je, ale zdá se, že jsou více platné pro vzorce chování osob s dlouhodobým pobytem.

Co se týká zpracování, je výzkum obsáhlý a zajímavý. Bylo na něm odvedeno značné množství práce, to je evidentní. Vynaložené úsilí ale kontrastuje s nepřehledným popisem a představením výzkumů (vlastně jsou dva) v úvodu textu. První část výzkumu, i druhá, která se věnuje asistenčním službám, přináší zajímavé výsledky, které by mělo smysl doplnit i o jejich limity. Mnohé jsou zkrátka dány metodologií a má smysl je brát do úvahy a diskutovat je. S tím trochu kontrastuje sebevědomost a jednoznačnost závěrů. Opatrný bych byl třeba u tvrzení, že „dřívější obdobné rozbory i provedená empirická šetření dokládaly velmi malé využívání bezplatných služeb NNO. Za hlavní důvody v tomto směru bylo možné považovat přesvědčení CTZ, že takové služby nepotřebují využívat, a využívání jiných forem podpory či pomoci (institute veřejné správy, komerční firmy, zprostředkovatelé, rodina, přátelé atd.).

Byť jsem byl kritický, domnívám se, že výzkum přináší velké množství informací a námětů, je inspirativní, zajímavý a jeho výsledky přenositelné jak do základního, tak aplikovaného výzkumu či dále do praxe. Zajímavý je záměr zabývat se asistenčními službami, které tvoří významný prvek při začleňování cizinců do společnosti.

PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Závěry jsou v práci v několika rovinách. Jednak jsou zde závěrečná shrnutí týkající se jednotlivých kapitol, zde bych chtěl vyzdvihnout především závěrečné shrnutí kapitoly 3, kde jsou předkládána závažná zjištění, jež mohou poskytovatelům služeb zjednodušit orientaci, a dále závěry v kapitole 4, kde autorka již operativně pracuje se zjištěním značných rezerv využívání asistenčních služeb cizinci v České republice. Jsou zde prezentována nejen zjištění, ale též doporučení, přehled efektů a dopadů a návrh strategie úkolů. Určitým diskusním bodem je směřování bariér integrace a využívání asistenčních služeb. Jedná se o dva rozdílné jevy, které sice navzájem souvisí, ale nejsou totéž.

Výsledky by každopádně měly znát NNO zabývající se cizinci a další organizace, které mohou mít potenciální zájemce z řad cizinců. Stejně tak je vysoká využitelnost ve státní správě i v médiích a u dalších subjektů zabývajících se informováním občanů. Nezapomeňme, že jedním z podstatných problémů, který je v práci zmiňován, je nedostatečná informovanost cizinců.